

LIETUVOS SPORTO UNIVERSITETAS

Audrius Armas

**BENDRADARBIAVIMO
IR KONKURAVIMO GEBĖJIMŲ
DERINIMO EDUKACINĖS PRIELAIDOS:
SPORTINIŲ ŠOKIŲ ATVEJIS**

Daktaro disertacija

Socialiniai mokslai, edukologija (07S)

KAUNAS 2019

Disertacija parengta 2012–2019 metais Lietuvos sporto universiteto Sveikatos, fizinio ir socialinio ugdymo katedroje pagal Lietuvos edukologijos universiteto, Kauno technologijos universiteto, Lietuvos sporto universiteto ir Šiaulių universiteto jungtinės edukologijos mokslo krypties doktorantūros reglamentą.

Mokslinius tyrimus rėmė Lietuvos mokslo taryba 2014 metais.

Mokslinis vadovas

Doc. dr. Šarūnas ŠNIRAS

Lietuvos sporto universitetas (socialiniai mokslai, edukologija – 07S)

Mokslinė konsultantė

Prof. dr. Lina PILELIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas (socialiniai mokslai, vadyba – 03S)

TURINYS

PAGRINDINĖS SAŲVOKOS	5
ĮVADAS	6
1. BENDRADARBIAVIMO IR KONKURAVIMO GEBĖJIMŲ DERINIMO EDUKACINĖS PRIELAIDOS SPORTINIŲ ŠOKIŲ METU (TEORINĖS TYRIMO PRIELAIDOS)	19
1.1. Bendradarbiavimo ir konkuravimo kaip socialinių gebėjimų raiška sportinėje veikloje	19
1.1.1. Socialinių gebėjimų samprata	19
1.1.2. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų vieta socialinių gebėjimų sistemoje	26
1.1.3. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų raiška sportinėje veikloje	35
1.2. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų ir jų derinimo edukacinės prielaidos sportinėje veikloje	42
1.2.1. Patirtinis mokymasis kaip edukacinių prielaidų sportinėje veikloje pagrindas	42
1.2.2. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimas sportinėje veikloje	52
1.3. Sportinių šokių apibrėžiamos edukacinės prielaidos	64
1.3.1. Sportinis šokis kaip socialinė, sportinė ir meninė veikla	65
1.3.2. Sportinis šokis kaip patirtinio mokymosi prielaida	70
1.4. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu teorinis pagrindas	78
2. BENDRADARBIAVIMO IR KONKURAVIMO GEBĖJIMŲ DERINIMO EDUKACINIŲ PRIELAIDŲ SPORTINIŲ ŠOKIŲ METU TYRIMO METODOLOGIJA	86
2.1. Tyrimo strategija	86
2.2. Tyrimo loginė seka	88
2.3. Gebėjimų bendradarbiauti ir konkuruoti raiškos tyrimas	90
2.3.1. Gebėjimų bendradarbiauti ir konkuruoti raiškos tyrimo dalyviai	91
2.3.2. Gebėjimų bendradarbiauti ir konkuruoti raiškos tyrimo instrumentarius	91

2.4. Interviu su ekspertais-konsultantais tyrimas	97
2.4.1. Interviu su ekspertais-konsultantais tyrimo dalyviai	97
2.4.2. Interviu su ekspertais-konsultantais tyrimo instrumentarijus	99
2.5. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų tyrimas.....	100
2.5.1. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų tyrimo dalyviai	101
2.5.2. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų tyrimo instrumentarijus	102
3. BENDRADARBIAVIMO IR KONKURAVIMO GEBĖJIMŲ DERINIMO EDUKACINIŲ PRIELAUDŲ SPORTINIŲ ŠOKIŲ METU TYRIMO REZULTATAI.....	107
3.1. Socialinių gebėjimų, būdingų sportinių šokių šokėjams, nustatymas: gebėjimų bendradarbiauti ir konkuruoti raiška.....	107
3.2. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinės prielaidos sportinių šokių metu	116
4. DISERTACINIO TYRIMO REZULTATŲ APTARIMAS	123
IŠVADOS.....	135
PRAKTINĖS REKOMENDACIJOS	138
LITERATŪRA	139
PRIEDAI	166
1 priedas	167
2 priedas	168
3 priedas	174
4 priedas	179
5 priedas	184

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Bendradarbiavimas (angl. *collaboration*) – veikla kartu sutelkiant intelektines jėgas, padedant vienas kitam, susivienijant, veikiant kartu, įskaitant ne tik bendros veiklos, bet ir bendro tikslo svarbą (Anzenbacher, 1992; Butkienė ir Kepalaitė, 1996; Teresevičienė ir Gedvilienė, 2000). Šiame darbe apibrėžiamas kaip glaudusis bendradarbiavimas.

Edukacinės prielaidos (angl. *educational preconditions*) – sąlygos, reikalingos vykti edukaciniams reiškiniams ir procesams.

Gebėjimas (angl. *capability*) – tai fizinė ar psichinė galia atlikti tam tikrą veiksmą, veiklą, poelgį; mokėjimo prielaida ir padarinys (Jovaiša, 2007). Gebėjimai apibūdinami kaip nuo aplinkybių priklausančių įgūdžių ir požiūrių visuma (Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacija, 2006-12-18).

Įgūdis (angl. *skill*) – labai gerai išmoktas veiksmas, kurio elementų nebereikia sąmoningai reguliuoti ir kontroliuoti (Augis ir Kočiūnas, 1993).

Konkuravimas (angl. *competition*) – žmonių siekis išsiskirti iš kitų, pabrėžiant savo galimybes atlikti konkrečią užduotį, o ne prisitaikyti prie aplinkybių (Deutsch, 2006).

Kooperavimasis (angl. *cooperation*) – veikla, kurioje santykių dalyviai atlieka užduotis *atskirai* ir savo veikla prisideda prie bendro rezultato (Kozar, 2010). Šiame darbe apibrėžiamas kaip bendradarbiavimas bendruomenėje.

Koopedicija (angl. *coopetition*) – veikla, kuomet nepriklausomi santykių dalyviai *kooperuojasi* vienas su kitu ir *koordinuoja* savo veiklas *bendradarbiaudami*, kad pasiektų bendrą tikslą, bet tuo pat metu *konkuruoja* tarpusavyje (Zineldin, 2004). Šiame darbe apibrėžiama kaip bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimas.

Patirtinis mokymasis (angl. *experiential learning*) – mokymasis per veiklą, kuomet mokėjimai įgyjami per įvairią gyvenimišką patirtį, įvertinant ir apmąstant praktinį patyrimą (Lewis ir Williams, 1994).

Socialinė sąveika (angl. *social interaction*) – dviejų ar daugiau asmenų kontaktas, kurio metu asmenys veikia vienas kitą įvairiais būdais (Bardis, 1979).

Socialiniai gebėjimai (angl. *social skills*) – tai gebėjimai, padedantys individui gyventi visuomenėje ir naudingai dalyvauti socialiniame gyvenime. Socialinius gebėjimus atskleidžia tam tikrų pozityvių elgsenų derinys (Laužackas, Teresevičienė ir Stasiūnaitienė, 2005).

Socialinė tarpusavio priklausomybė (angl. *social interdependence*) – būseną, kuomet individo rezultatai priklauso nuo paties individo ir kitų veiksmų (D. W. Johnson ir R. T. Johnson, 2009).

IVADAS

Temos aktualumas. Mokslininkai pabrėžia, kad žmogui, siekiančiam įsitvirtinti socialinėje aplinkoje, mokėti konkuruoti darbo rinkoje, prisitaikyti prie kintančios aplinkos, neišvengiama tampa mokymosi visą gyvenimą paradigma (Knowles, 1990; Smith, 2002). Tokia mokymosi paradigma, nepriklausomai nuo amžiaus, siekiama tobulinti asmenines, pilietines, socialines ir profesines žinias, gebėjimus, įgūdžius ir kompetencijas. Butvilienė (2011) pabrėžia asmenybės tobulinimo reikšmingumą. Kartu ryškinamas ir žmogaus socialinio vaidmens svarbumas. Dewey (1938) atkreipė dėmesį, kad socializacijos procesų spartinimui ir mokėjimų lavinimui yra labai reikšminga patirtis ir veikla, kuri yra ir patirtinio mokymosi pagrindas.

Patirtinio mokymosi metu žinių įgyjama ir gebėjimai tobulinami pačiais įvairiausiais praktinės veiklos ir bendravimo vienas su kitais (sąveikos) būdais. Tiek Knowles (1990), tiek Smith (2002) pastebi, kad patirtinis mokymasis dėl savo socialumo ir glaudžios sąsajos su patirtimi suteikia gebėjimus, kurie įgalina žmones įsitraukti į bendruomenės gyvenimą, padeda suprasti darnaus bendro gyvenimo principus ir taisykles, plėtoti asmeninius gebėjimus, atsakingai apsispręsti ir veikti sudėtinguose socialiniuose procesuose, ugdyti pagarbą tradicinėms gimtojo krašto ir pasaulio kultūros vertybėms. Tokiu būdu įgytus socialinius gebėjimus žmogus gali perkelti į kitas veiklos sritis, pavyzdžiui, darbinę veiklą, kuri nuo to taptų sėkmingesnė. Galima daryti prielaidą, kad patirtinis mokymasis vyksta tokioje aplinkoje, kurioje apie mokymosi tikslus galvojama mažiausiai. Viena iš patirtinio mokymosi aplinkų gali būti sportinė veikla.

Sportas – unikali sistema, priklausanti nuo savitų socialinio gyvenimo elementų ir spartinanti socializaciją, nes skatina žmones aktyviai dalyvauti visuomeniniame gyvenime (Nafziger, 2004). Sportas atspindi šalies gyventojų kultūrą ir yra vienas iš pagrindinių veiksnių, įgalinančių pajauti gyvenimo džiaugsmą (Beloff, Kerr ir Demetriou, 1999). Vieni žmonės įsitraukia į sportinę veiklą, siekdami palaikyti gerą fizinę formą ir sveikatą, kiti pasirenka sportą pagrindine savo gyvenimo profesine veikla. Sportas šiandien yra ne tik sportinė (fizinė) veikla, skirta stiprinti sveikatą, bet ir verslas, laisvalaikio leidimo forma, socializacijos forma ar net meninė veikla. Kalbant apie menines sporto šakas, jose reikšmingą vaidmenį turi dar ir estetinis pajautimas. Sportinių veiklų įvairovėje nėra gausu meninių sporto šakų, kuriose persipina fizinė ir meninė veikla, tačiau

šokis (pavyzdžiui, ant ledo, sportinis) neabejotinai yra tarp tokių.

Šokis yra pagrindinė meno forma, kurioje kūnas realizuojamas kaip saviraiškos instrumentas, o visame pasaulyje šokyje kalbama ta pačia kalba. Lawson (2009) teigia, kad šokis kaip meninė veikla yra socialiai formuojama realybė kiekvienoje savitoje visuomenėje, kurioje jis parodomas. Be to, pasak autoriaus, šokis kaip fundamentali žmogaus kūno veikla įgyja komunikacijos ir reflektyvumo galią metaforinės šokio prasmės dėka. Būtent metafora sujungia seną patirtį ir tai, kas gimsta per konfliktą, kūrybą, kolektyviškumą, vienišumą, konkuravimą, asmeniškumą ir tarpasmeniškumą (Sapežinskienė ir Soraka, 2010). Taigi, ir kolektyviškumas, ir konkuravimas, ir refleksija yra neatsiejami nuo šokio. Modernėjanti visuomenė standartizavo įvairius šokio žanrus. Vienas iš jų – sportiniai šokiai.

Matzdorf ir Sen (2015) teoriniuose tyrimuose pabrėžia, kad sportiniuose šokiuose tokios sąveikos kaip konkuravimas, bendradarbiavimas, derybos, komandinis darbas yra būtinos šokio atlikimui lygiai taip pat kaip bet kokios kitos organizacijos nariams, atliekant jiems priskirtas užduotis. Empirinių tyrimų, leidžiančių atskleisti, kaip bendradarbiavimas ir konkuravimas reiškiasi sportiniuose šokiuose, aptikti nepavyko. Maža to, Cerny ir Mannova (2011) teigia, kad bendradarbiavimas ir konkuravimas yra du kraštutiniai socialinių santykių elementai, ir kad jie, veikdami kartu, negali būti nederinami. Tai išryškina ir patvirtina šių dviejų socialinių gebėjimų konstrukto sudėtingumą ir būtinumą siekti gebėjimų dermės.

Mokslininkai, derindami bendradarbiavimą ir konkuravimą, naudoja terminą *koopeticija*, taip siekdami pagrįsti tarpusavio santykių idėją. Psichologų nuomone, koopeticija yra efektyviausia tarpasmeninės sąveikos rūšis. Koopeticija (bendradarbiavimas konkuruojant) – bendradarbiavimas viename ir konkuravimas kitose veiklos srityse (Padula ir Dagnino, 2007). Taigi harmoningai derinant bendradarbiavimą ir konkuravimą pasiekiamas geresnis tarpasmeninės sąveikos rezultatas. Paminėtų sąveikų turinį sudaro socialiniai gebėjimai – socialinės ir ugdomosios sąveikos rezultatas. Kiekvieno asmens socialinius gebėjimus sudarantis „komplektas“ yra individualus, ir tai nulemia nevienodą socialinio adaptyvumo bei socialinio funkcionavimo lygį. Kadangi sportuojant galima įgyti įvairių socialinių gebėjimų (Šniras ir Malinauskas, 2014), galima teigti, kad socialiniai gebėjimai, įgyti sportinėje veikloje, gali būti perkelti į kitas gyvenimo sritis ir skatinti harmoningos asmenybės vystymąsi. Tai pagrindžia

bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo tyrimų reikšmingumą, pasitelkiant sportinio šokio veiklą.

Mokslinė problema ir jos ištyrimo lygis. Socialinių gebėjimų lavinimo sportinės veiklos metu klausimus pastaruoju metu plačiai tyrinėja užsienio mokslininkai Lv ir Takami (2015), Ding ir Sugiyama (2017), Kumar (2017), Nopembri, Rithaudin, Saryono ir Sugiyama (2017), Canabate, Martinez, Rodriguez ir Colomer (2018), Zekioglu, Tatar ir Ozdemir (2018) bei kt. Analogiška problematika aptinkama ir Lietuvos mokslininkų darbuose. Ja domisi Karanauskienė ir Lileikienė (2009), Šniras (2014, 2016, 2017), Lisinskienė ir Šukys (2016), Šniras ir Ušpurienė (2018) bei kt. Mokslininkai atskleidžia skirtingus socialinių gebėjimų sudėtingumo ir/ar sąveikos lygmenis: nuo elementarių (žvilgsnio kontaktas ar ribotas žodinis atsakas į ribotą socialinį stimulą iš aplinkos ir pan.) iki sudėtingų socialinių įgūdžių (sprendimų priėmimo, lyderystės ir kt.). Individo turimi socialiniai gebėjimai gali būti laikomi svarbiais visose žmogaus veiklos srityse: kuriant tarpasmeninius santykius, bendraujant, bendradarbiaujant ir t.t. Tai liudija apie socialinių gebėjimų reikšmę socialinėse sąveikose.

Dauguma sporto tyrinėtojų ugdomąją sporto funkciją laiko humanistinių vertybių perdavimo priemone, o sportinę veiklą – socialiniu reiškiniu, galinčiu paveikti sportuojančiojo elgesį (Alexander, Smeltzer, Dummer ir Denton, 2011; Derri, Kellis, Vernadakis, Albanidis ir Kioumourtzoglou, 2014; Sabin ir Marcel, 2014; Lv ir Takami, 2015 bei kt.). Tiriant socialinius gebėjimus ir nagrinėjant jų ugdymo problemas, pagrindinis dėmesys dažniausiai kreipiamas į konkrečius įvairių sričių socialinius gebėjimus, pasireiškiančius socialinius lūkesčius atitinkančiu elgesiu, komunikavimo, bendravimo situacijose ir sąveikaujant, dalyvaujant bendrose su kitais asmenimis veiklose. Riggio (1986) nuomone, dauguma socialinius gebėjimus vertinančių testų orientuoti į pavienius, specifinius gebėjimus, gebėjimų deficitą arba į su gebėjimais siejamus konstruktus – asertyvumą, neverbalinį jautrumą, empatiją, neigiamo įvertinimo ar bendravimo baimę. Tuo tarpu socialinių gebėjimų derinimo ir jų tarpusavio ryšių raiška edukologijoje tik pradama tyrinėti (Bennett ir Kottasz, 2011; Muijs ir Rummyantseva, 2012, 2014).

Sportinė veikla yra neatsiejamai susijusi su varžymusi, t.y. konkuravimu, siekiant sportinių tikslų. Be sportininko meistriškumo, konkuravimo sėkmę lemia gausybė kintančių veiksnių, prie kurių sportininkui tenka prisiderinti. Tai leidžia

daryti išvadą, kad sportininkų tarpasmeninės sąveikos yra sąlygotos tikslų struktūros. Sportininkas tikslą pasiekti gali tik minėtų sąveikų dėka, ir tai formuoja socialinę elgseną (Holmes, 2002). Sportas spartina socializaciją, skatina žmones aktyviai dalyvauti visuomeniniame gyvenime (Nafziger, 2004).

Gebauer (2003) teigia, kad sporte galioja analogiški ekonominės veiklos principai, o konkuravimas yra negalimas be bendradarbiavimo. Bendradarbiavimas ir konkuravimas, būdami kraštutiniais socialinių santykių elementais, reikšdamiesi kartu, negali būti nederinami (Cerny ir Mannova, 2011). Tai sudaro prielaidas siekti paminėtųjų gebėjimų dermės.

Vilhjalmsson ir Thorlindsson (1992) sportinėje veikloje akcentuoja tarpasmeninės sąveikos išdavoje įgytą patirtį, kuri sudaro sąlygas bei galimybes intensyviau dalyvauti socialiniame gyvenime. Hermens, Super, Verkooijen ir Koelen (2017) nustatė, kad sporto programos gali lavinti įvairius socialinius gebėjimus. Nuolatinis dalyvavimas sportinėje veikloje prisideda prie tokių socialinių gebėjimų įgijimo kaip bendradarbiavimas ar kooperavimasis ir konkuravimas (Fraser-Thomas, Côté ir Deakin, 2005; Shachar, Ronen-Rosenbaum, Rosenbaum, Orkibi ir Hamama, 2016; Perron-Gélinas, Brendgen ir Vitaro, 2017). Pastaruoju metu edukologijos mokslo teorijoje imta tvirtinti, kad bendradarbiavimas reiškiasi mokymo aplinkoje, kuriai būdingas ir konkuravimas, nors ilgą laiką bendradarbiavimas ir konkuravimas buvo laikomi nesuderinamais pradais (Bennett ir Kottasz, 2011; Muijs ir Rumyantseva, 2012, 2014). Mokslininkai nurodo, kad kai kuriais atvejais kooperavimasis ir bendradarbiavimas gali būti beveik tapatūs reiškiniai, kad egzistuoja priklausomybė tarp kooperavimosi ir konkuravimo (Polenske, 2004). Vadinasi, egzistuoja priklausomybė ir tarp bendradarbiavimo bei konkuravimo. Tiek kooperavimasis, tiek bendradarbiavimas lavina socializaciją (Sabin ir Marcel, 2014). Bendradarbiavimo, kooperavimosi ir konkuravimo nuopelnai sporte yra giminingi ir naudingi (Malcolm, 2014). Tokios tarpasmeninės sąveikos, kaip konkuravimas, bendradarbiavimas, derinimasis, komandinis darbas, yra neatskiriamos nuo sportinių šokių šokėjų vaidmenų ant varžybinio parketo, be to, sportinio šokio šokėjams yra būdinga savybė jausti erdvę įvairiais būdais, tarp kurių išskirtas konkuravimo ir bendradarbiavimo situacijų valdymas tuo pačiu metu (Matzdorf ir Sen, 2015). Be to, bendradarbiavimas ir konkuravimas yra du svarbiausi socialinio pažinimo būdai, kuriuos sukelia paties individo ir su juo sąveikaujančiųjų individų veiksmai (Decety, Jackson, Sommerville, Chaminade ir Meltzoff, 2004). Šie

svarbūs teiginiai sudaro prielaidas sportinių šokių veikloje tyrinėti tokias tarpasmeninės sąveikos formas kaip bendradarbiavimo ir konkuravimo derinimas edukacinių prielaidų kontekste. Juo labiau, kad empirinių tyrimų šiais klausimais mokslinėje literatūroje nepavyko aptikti. Tai leidžia formuluoti mokslinę problemą.

Mokslinė problema – kokios yra bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinės prielaidos sportinių šokių veikloje, ugdant tokių gebėjimų derinimą.

Tyrimo objektas – bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinės prielaidos.

Tyrimo tikslas – atskleisti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacines prielaidas, remiantis sportinio šokio veikla.

Siekiant iškelto tikslo, disertacijoje sprendžiami tokie **uždaviniai**:

1. Pagrįsti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu teorinį modelį.

2. Parengti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu tyrimo metodologiją.

3. Nustatyti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo sportinių šokių metu edukacines prielaidas.

Disertacijos metodologija remiasi šiomis **teorinėmis nuostatomis**:

1. *Socialinio mokymosi teorija*. Teorijos autorius Bandura (1971) daro pagrindinę prielaidą – žmogus mokosi stebėdamas kitus. Bandura teigia, kad netiesioginė patirtis yra tipinis (įprastas) būdas elgesiui pasikeisti. Tam jis naudoja terminą „modeliavimas“ ir skelbia, kad modeliavimas gali turėti tokios pat įtakos elgesiui kaip ir tiesioginė patirtis, t.y. dėmesys kito individo elgesiui, stebėto elgesio išsaugojimas, jo atgaminimas ir motyvacija elgtis. Socialinio mokymosi teorija pabrėžia, kad aplinka, su kuria susiduriame, nėra visiškai atsitiktinė. Asmenybei daro įtaką ne tik aplinka, bet ir elgsena, asmens psichologinės savybės, t.y. vyksta nuolatinė individo ir aplinkos veiksnių tarpusavio sąveika. Socialinio mokymosi teorija padeda analizuoti nuolatinę aplinkos kintamųjų, mūsų individualių savybių ir mūsų elgesio – slauto (atvirai neišreikšto) ar atviro (akivaizdžiai išreikšto) – tarpusavio sąveiką. Ši teorija pabrėžia kitų individų elgesio stebėjimo, modeliavimo, kitokio požiūrio ir emocinės būsenos svarbą. Sportinė veikla yra susijusi su pažanga (didelio meistriškumo siekiu), o tai lemia daug ir įvairių veiksnių (nuolatinės treniruotės, varžybos, mokymosi stebint kitus analizė ir kt.).

2. *Socialinio pažinimo teorija*. Tas pats teorijos autorius Bandura (1999) padarė išvadą, kad besimokantieji yra orientuoti į tikslą ir sugeba numatyti, simbolizuoti, vertinti ir kontroliuoti savo veiksmus bei netiesiogiai mokytis. Socialinio pažinimo teorija aiškina socialinio elgesio priežastis ir jų reikšmę įvairiose žmogaus funkcionavimo sferose. Pagal šią teoriją galima suprasti, nuspėti ir netgi paveikti žmonijos elgseną per vaikų ar suaugusiųjų suvokimui poveikį darančius socialinio patyrimo veiksnius.

3. *Patirtinio mokymosi teorija* yra dinaminė mokymosi teorija, kurioje mokymosi operacijos vyksta tarp individo ir aplinkos. Mokymasis – suvoktas tęstinis patirties atkūrimas, kuomet mokymosi vyksmas ir tikslas yra vienas ir tas pats dalykas (Dewey, 1897/1972). Patirtinio mokymosi pagrindas yra veikla. Mokslininkas konstatuoja ryšio tarp patirties ir ugdymo(si) egzistavimą, ryšį tarp tam tikro gyvenimo įvykio ir mokėjimo bei įvykio interpretavimo (Dewey, 1938). Išplėtotą teoriją pagrįsta mokymosi ciklu, suskaidytu į dvilypį: veiksmo/apmąstymo ir patirties/abstraktaus konceptualizavimo (A. Y. Kolb ir D. A. Kolb, 2008). Patirtis yra mokymasis, praktikos rezultatai, o ne tik savaiminis įgudimas.

4. *Tarpasmeninės sąveikos (interakcijos) teorija*. Teorija, kurios fundamentą sudaro psichologo Vygotsky sociokultūrinės teorijos, aiškina, kad asmuo socializuojasi „objektyvizuotoje kultūroje“ (Mead, 1934). Teorijos pradininkas Gallagher (2001) teigia, kad sąveikos procesai yra svarbūs socialinio pažinimo elementams. Pagrindiniai socializacijos dalykai yra „savasis Aš“, taip pat kalbos (komunikacijos) ir įpročių formavimosi procesai. Individų tarpusavio sąveikos metu vieno asmens elgesys veikiamas ir modifikuojamas kito žmogaus elgesio. Svarbus yra ir socialinių vaidmenų atlikimas, nes žmogaus elgesį nulemia tie vaidmenys, kuriuos jis atlieka gyvenime. Sportinių šokių metu šokėjai yra nuolatiniėje tarpusavio sąveikoje, kuri gali būti jų socialinio pažinimo pagrindas.

5. *Socialinės tarpusavio priklausomybės teorija*. Thibaut ir Kelley (1959) socialinės tarpusavio priklausomybės teoriją apibrėžė kaip socialinių mainų teoriją, kurioje tikslų pasiekimai, nauda ir pastangos yra nulemtos tarpasmeninių santykių, koreliuojančių su asmenų lūkesčiais. Ši teorija grįsta individų tarpusavio bendravimu. Socialinės tarpusavio priklausomybės teorija remiasi prielaidomis, kad individų sąveikos yra sąlygotos tikslų struktūros, o pageidaujami rezultatai pasiekiami esant minėtoms sąveikoms. Šie abu komponentai kartu formuoja socialinę elgseną (Holmes, 2002). D. W. Johnson ir R. T. Johnson (2009)

išplėtotoje asmenų tarpusavio priklausomybės teorijoje teigiama, kad tarpusavio priklausomybė egzistuoja, kai individo rezultatai priklauso nuo paties individo ir kitų veiksmų. Sportinės veiklos metu labai dažnai sportininkų rezultatai priklauso nuo paties sportininko ir kitų veiksmų.

Atliekant disertacinį tyrimą taikyti šie tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizės metodas. Atlikta Lietuvos ir užsienio autorių mokslinės bei metodinės literatūros analizė ir sintezė, siekiant išnagrinėti teorines nuostatas, apibrėžiančias bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimą kaip tyrimo objektą, ir atskleisti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimus bei jų derinimo pasirinktos sportinės veiklos (sportinių šokių) kontekste tyrimo patirtį, taip pat parengti teorinį pasirinktų gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu teorinį modelį.

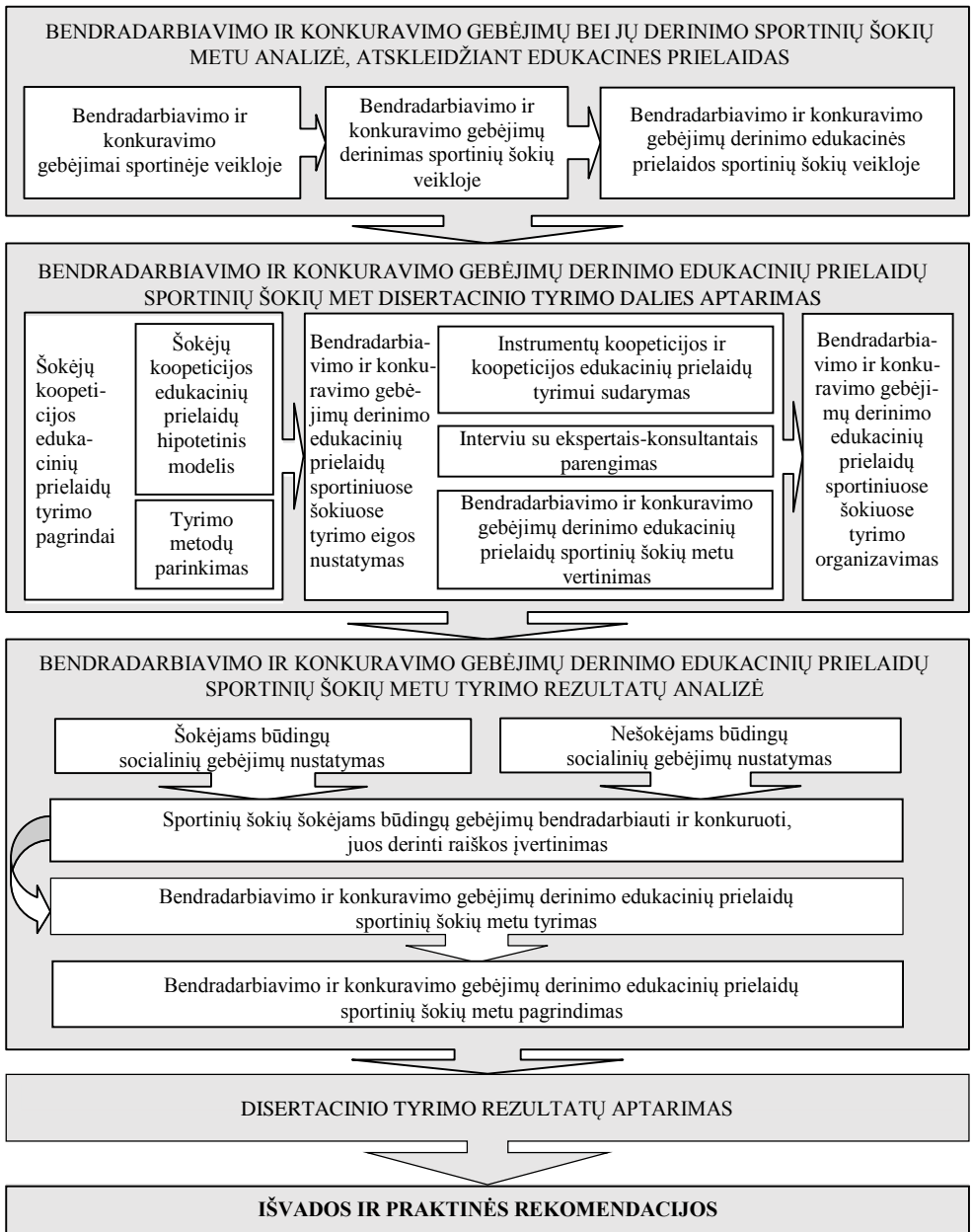
2. Empirinio tyrimo strateginė prieiga yra kiekybinio ir kokybinio tyrimo metodų derinimas:

2.1. Kokybinis tyrimo metodas (interviu) panaudotas įvertinti parengto pirminio tyrimo instrumento komponentus – bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų raišką, gebėjimų derinimo ypatumus sportinių šokių metu, siekiant atskleisti ryšius tarp kintamųjų, o surinkti duomenis taikytas pusiau struktūruotas ekspertų-konsultantų interviu;

2.2. Kiekybinis tyrimo metodas (apklausa raštu) panaudotas empiriškai pagrįsti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo sportinių šokių metu edukacines prielaidas. Tyrimo imties dydis buvo apskaičiuotas pagal didelių visumų imties apskaičiavimo formulę (Kardelis, 1997).

3. Duomenų analizės metodas. Tyrimo metu buvo atlikta sudarytų anketų patikimumo analizė (anketų patikimumas iki tyrimo buvo patikrintas du kartus). Konstatuojamųjų tyrimų duomenys apdoroti, taikant šią programinę įrangą: IBM SPSS (angl. *Statistical Package for the Social Sciences*) programinį paketą socialiniams mokslams ir SmartPLS 2.0.M3 paketą. Statistinės duomenų analizės metu buvo naudojamas Kronbacho alfa skaičiavimo metodas. Tyrimo duomenims apdoroti ir tyrimo instrumentui patikrinti naudotas struktūrinis lygčių modeliavimas (SLM), taikant dalinį mažiausių kvadratų modeliavimą, koreliacinę analizę, regresinę analizę, loginę analizę.

Tyrimas buvo vykdomas keturiais etapais pagal tyrimo loginę seką, laikantis tyrimams išsikeltų metodologinių nuostatų (žr. 1 paveikslą).

1 pav. Disertacinio tyrimo loginė seka

Darbo mokslinis naujumas ir teorinis reikšmingumas.

Darbo mokslinis naujumas – atskleistas ir įrodytas sportinių šokių atveju bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimas, sąlygotas edukacinių prielaidų; šios prielaidos nustatytos.

Darbo teorinis reikšmingumas – bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinės prielaidos kaip naujos ugdymo mokslo žinios yra svarbios ne tik savaiminio mokymosi, bet ir platesniu – mokymosi visą gyvenimą bei žinių visuomenės vystymo – aspektu. Taigi sukurtos naujos mokslo žinios yra reikšmingos šiuolaikinei edukologijai, o multidisciplininiu aspektu – vadybos ir kitiems socialiniams mokslams.

Darbo praktinis reikšmingumas:

1. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo teoriniai pagrindai ir empiriniai tyrimo duomenys gali būti naudingi sporto specialistams, vertinant ir planuojant sportinių tikslų siekimo procesą.

2. Nustatyti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo sportinių šokių metu raiškos ypatumai atskleidė minėtų gebėjimų derinimo konstrukta pasirinktoje sportinėje veikloje bei leido pateikti rekomendacijas sportinių šokių treneriams.

3. Sukurtu sportinių šokių šokėjų kooperacijos hipotetiniu modeliu bei parengta bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu tyrimo metodologija gali remtis artimų sričių mokslininkai bei praktikai.

4. Empirinės studijos įgalina įvertinti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo raišką sportinėje veikloje, o tai yra naudinga kitų sportinių šakų specialistams, organizuojantiems profesinę veiklą ir priimantiems sprendimus sporte.

Disertacinio darbo struktūra. Daktaro disertaciją sudaro įvadas ir keturios pagrindinės dalys, taip pat išvados ir praktinės rekomendacijos.

Pirmojoje disertacijos dalyje atliekama bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo sportinių šokių metu analizė. Siekiant tyrimo tikslo, analizuojamos teorinės nuostatos, apibrėžiančios bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimą kaip tyrimo objektą, atskleidžiama bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo pasirinktos sportinės veiklos (sportinių šokių) kontekste tyrimo patirtis. Gautų duomenų pagrindu pagrindžiamas bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu

teorinis modelis – išsprendžiamas pirmasis uždavinys.

Antrojoje disertacijos dalyje pagrindžiama empirinio kiekybinio ir kokybinio tyrimo metodologija. Šioje disertacijos dalyje, sprendžiant antrąjį tyrimo uždavinį, pristatoma bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo sportinių šokių metu tyrimo metodologija – nustatomi socialinių gebėjimų, būdingų sportinių šokių šokėjams, tyrimo pagrindai, siekiant išskirti gebėjimų bendradarbiauti ir konkuruoti, šių gebėjimų derinimo požymius šokėjų tarpe, po to rengiamas instrumentas vertinti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacines prielaidas sportinių šokių metu, paaiškinama empirinio tyrimo eiliškumo tvarka bei jo organizavimas.

Trečiojoje disertacijos dalyje yra sprendžiamas trečiasis tyrimo uždavinys – pristatomi socialinių gebėjimų, būdingų sportinių šokių šokėjams, tyrimo, siekiant nustatyti gebėjimų bendradarbiauti ir konkuruoti, šių gebėjimų derinimo požymius šokėjų tarpe, bei bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu tyrimo (vertinimo) rezultatai. Remiantis gautais rezultatais, grindžiamos bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinės prielaidos sportinių šokių metu.

Darbo pabaigoje atskiruose skyriuose pristatomi ir aptariami disertacinio tyrimo rezultatai, pateikiamos apibendrinamosios išvados bei praktinės rekomendacijos.

Disertacinį darbą sudaro pagrindinių sąvokų apibrėžtys, įvadas, trys darbo dalys, išdėstytos aštuoniolikoje skyrių, disertacinio tyrimo rezultatų aptarimas, išvados, praktinės rekomendacijos ir naudotų literatūros šaltinių sąrašas. Darbo apimtis 165 puslapiai, darbe pateikti 9 paveikslai, 16 lentelių ir 5 priedai. Literatūros sąrašą sudaro 368 pozicijos.

Mokslinio tyrimo rezultatų aprobavimas ir sklaida

Mokslo straipsniai periodiniuose ir tęstiniuose mokslo leidiniuose, registruotose tarptautinėse mokslinės informacijos duomenų bazėse:

1. **Armas, A., Šniras, Š.** (2019). Conceptual model of the educational presumptions of the coordination of collaboration and competition capabilities in dancesport. *Baltic Journal of Sport and Health Sciences*, 1(112), 4–12. ISSN 2351-6496.
2. **Armas, A.** (2017). Determination of social skills specific to dancesport dancers. *LASE Journal of Sport Science*, 1(8), 20–34. ISSN 1691-9912.
3. **Armas, A.** (2016). Sportsmen cooperation: a case of international dance-sport competition. *Acta kinesiologiae Universitatis Tartuensis*, 22, 57–69. ISSN 1406-9822.
4. **Armas, A., Darulytė, J.** (2015). Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo raiška sportinėje veikloje. *Aukštųjų mokyklų vaidmuo visuomenėje: iššūkiai, tendencijos ir perspektyvos*, 1(4), 14–20. ISSN 2029-9311.
5. **Armas, A.** (2014). Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo ugdymo svarba rengiant specialistus. *Aukštųjų mokyklų vaidmuo visuomenėje: iššūkiai, tendencijos ir perspektyvos*, 1(3), 9–14. ISSN 2029-9311.
6. **Armas, A., Šniras, Š.** (2013). Interdependence-based model of consistency among competition, cooperation and collaboration. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 1(88), 9–17. ISSN 1392–5644.

Pranešimai mokslinėse konferencijose:

1. **Armas, A.** (2016). Sportinių šokių varžybų sklaida ir paplitimas kaip dalyvių ir žiūrovų kelionių geografiją lemiantis veiksnys (Dissemination of Dancesport Competitions as a Determinant of Travel Geography of Participants and Spectators). *Antroji kasmetinė Euro-Azijos turizmo studijų asociacijos konferencija*, Portugalijos Respublika, Lisabona-Leiria-Coimbra: Lisabonos universitetas, Leiria politechnikos institutas ir Coimbros universitetas, 2016 m. birželio 27–30 d.
2. **Armas, A.** (2016). Socialinių gebėjimų palyginamoji analizė dviejose grupėse: sportinių šokių šokėjų ir nešokėjų (Comparative Analysis of Social Skills in two Groups: Dance Sport Dancers and non-dancing people). *9-oji Baltijos šalių sporto mokslo konferencija „Sporto mokslo dabartis ir naujosios idėjos“*, Kaunas: Lietuvos sporto universitetas. 2016 m. balandžio 27–29 d.

3. **Armas, A.** (2015). Sportinių šokių šokėjams būdingų socialinių gebėjimų nustatymas (Determination of social skills specific to dancesport dancers). *Tarptautinė ketvirtoji pasaulinė psichologijos ir sociologijos konferencija*, Italijos Respublika: Roma. 2015 m. lapkričio 26–28 d.
4. **Armas, A.** (2015). Socialinių gebėjimų neformaliojo ugdymo galimybės: sportinio šokio atvejis (The Development of Social Skills in non-formal education: the case of dancesport). *Tarptautinė mokslinė-praktinė konferencija „Mokslu grįsto švietimo link“*, Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas. 2015 m. spalio 15 d.
5. **Armas, A.** (2015). Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimas kūno kultūros pamokų metu: teorinės išvalgos. *Tarptautinė mokslinė-praktinė konferencija „Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos“*, Kaunas: Lietuvos sporto universitetas, 2015 m. balandžio 16–17 d.
6. **Armas, A.** (2014). Sportininkų kooperacijos geografinės ribos: tarptautinių sportinių šokių varžybų atvejis (Geographic boundaries of sportsmen cooperation: a case of international dancesport competition). *Tarptautinis turizmo kongresas „Ivaizdis ir turistinių vietovių tvarumas“*, Omano Sultanatas, Muskatas: Sultono Qaboos universitetas, 2014 m. gruodžio 2–4 d.
7. **Armas, A.** (2014). Sportinis šokis kaip neformaliojo socialinių gebėjimų ugdymo priemonė. *Tarptautinė mokslinė-praktinė konferencija „Sistemotėrinės profesinio rengimo kaitos dimensijos. Žmogaus darnos ugdymo siekis profesinio rengimo programose“*, Kaunas: Šv. Ignaco Lojolos kolegija, 2014 m. lapkričio 27–28 d.
8. **Armas, A.** (2014). Sportinis šokis kaip vertybių atspindys: ugdomasis poveikis. *Tarptautinė mokslinė-praktinė konferencija „Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos“*, Marijampolė: Marijampolės kolegija, 2014 m. balandžio 24–25 d., p. 13.
9. **Armas, A.** (2014). Asmenybės raidos veiksnių įtaka socialiniams gebėjimams ir jų ugdymo prielaidos. *Tarptautinė mokslinė-praktinė konferencija „Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos“*, Marijampolė: Marijampolės kolegija, 2014 m. balandžio 24–25 d., p. 12–13.
10. **Armas, A.** (2013). Sportinio šokio meninis paveikumas ir jo įtaka socialinių gebėjimų raiškai. *Respublikinė mokslinė konferencija „Sportininkų rengimo valdymas ir sportininkų darbingumą lemiantys veiksniai“*, Kaunas: Lietuvos sporto universitetas, 2013 m. gruodžio 19 d., p. 19–20.

11. **Armas, A.** (2013). Gebėjimas konkuruoti sportiniuose šokiuose: teorinis aspektas. *Tarptautinė mokslinė konferencija „Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos“*, Kaunas: Lietuvos sporto universitetas, 2013 m. gegužės 9–10 d., p. 52.
12. **Armas, A.** (2012). Tarpusavio priklausomybės prielaida pagrįsto konkuravimo, kooperavimo ir bendradarbiavimo derinimo modelio taikymas sporte. *Respublikinė mokslinė konferencija „Sportininkų rengimo valdymas ir sportininkų darbingumą lemiantys veiksniai“*, Kaunas: Lietuvos sporto universitetas, 2012 m. gruodžio 20 d., p. 19–21.
13. **Armas, A.** (2012). Socialinių įgūdžių ir gebėjimų atribojimo problema. *Respublikinė mokslinė konferencija „Sportininkų rengimo valdymas ir sportininkų darbingumą lemiantys veiksniai“*, Kaunas: Lietuvos sporto universitetas, 2012 m. gruodžio 20 d., p. 17–19.
14. **Armas, A.** (2012). Socialinių gebėjimų ugdymas sportinių šokių treniruotės metu. *Respublikinė mokslinė konferencija „Sportininkų rengimo valdymas ir sportininkų darbingumą lemiantys veiksniai“*, Kaunas: Lietuvos sporto universitetas, 2012 m. gruodžio 20 d., p. 15–17.
15. **Armas, A.** (2012). Socialinių gebėjimų raiška sportiniuose šokiuose. *Tarptautinė mokslinė konferencija „Sporto ir laisvalaikio vadyba: tendencijos ir iššūkiai“*, Kaunas: Lietuvos sporto universitetas, 2012 m. gruodžio 7 d., p. 16.

1. BENDRADARBIAVIMO IR KONKURAVIMO GEBĖJIMŲ DERINIMO EDUKACINĖS PRIELAIDOS SPORTINIŲ ŠOKIŲ METU (TEORINĖS TYRIMO PRIELAIDOS)

1.1. Bendradarbiavimo ir konkuravimo kaip socialinių gebėjimų raiška sportinėje veikloje

1.1.1. Socialinių gebėjimų samprata

Socialiniai gebėjimai, kaip ir daugelis socialinių mokslų konstrukty, nėra vienareikšmiškai apibrėžti. O ir pati gebėjimų samprata yra gana sudėtinga. Įvairūs autoriai pateikia skirtingus, kartais net vienus kitiems prieštaraujančius gebėjimų apibrėžimus.

Pagal Pukelį (2009) gebėjimas (angl. *capability*) yra išplėtotas asmens gabumas pritaikyti žinias teoriniams arba praktiniams tikslams pasiekti, o gabumą (angl. *ability*) mokslininkas apibrėžia kaip įgimtą arba potencialų gebėjimą. Jovaiša (1993) gebėjimą nusako kaip asmens fizinę ar psichinę galią atlikti tam tikrą veiksmą, veiklą, poelgį (kaip įgytų žinių prielaidą ir padarinį). Taigi gebėjimas tapatinamas su aktualiū (galimu naudoti, taikyti) gabumu, išplėtotu ugdymo/si (lavinimo/si) būdu saviugdos ir savirangos pasėkoje. Gebėjimai neįsivaizduojami be edukacijos (Jovaiša, 1993; Laužackas, 2005).

Jovaiša (1993) nurodo, kad gebėjimas yra paremtas psichologiniu pagrindu, nusakomu gabumais (įgimtomis žmogaus savybėmis), išvystomais į gebėjimus; pedagoginiu pagrindu – žiniomis, mokėjimais ir įgūdžiais; socialiniu pagrindu – teise veikti ir kt. Nelavinami, neplėtojami gabumai kartais gali ir nepasireikšti. Anot Jovaišos (2001), lavinant gabumus, ilgainiui išsiskiria intelektiniai, specialieji, praktiniai (motoriniai, profesiniai) gebėjimai. Vadinasi, sąvoka *gebėjimai* nėra tapati sąvokai *gabumas*.

Laužackas (2005) gebėjimą laikė mokymosi metu išlavintu gabumu (galia) atlikti intelektinio ir/ar fizinio pobūdžio veiksmus konkrečioje veiklos srityje. Autorius nedetalizuoja mokymosi turinio, tačiau plačiai aptaria įvairias mokymosi formas (ugdymą, saviugdą, savirangą ir pan.). Savo ruožtu mokymuisi būtinos ir žinios. Welsh, Park, Widaman ir O'Neil (2001) pabrėžia, kad tiek žinioms, tiek gebėjimams ir/ar įgūdžiams susiformuoti turi reikšmės prigimtinis žmogaus intelektinis potencialas. Tuo galima paaiškinti gebėjimų bei talento unikalumą.

L. M. Spencer ir S. M. Spencer (1993) nurodo žinias kaip „specifinę turinio

informaciją“, o gebėjimus – kaip „asmens galimybių kūrimą atlikti fizinę ir/arba reikalaujančią mąstymo užduotį“. Lepaitė (2003) pažymi, kad toks klasifikavimas yra sąlyginis, nes psichologinį ir pedagoginį pagrindus sudarantys komponentai yra tarpusavyje susiję (gabumai išvystomi į gebėjimus taikant žinias formuoti mokėjimus ir įgūdžius). Drauge paminėtoji autorė daro išvadą, kad gebėjimas yra kompleksinis darinys, apimantis ir įgūdžio formavimosi pakopas, ir žinių taikymą. Gebėjimas yra bendroji galia atlikti tam tikrą veiklą. Iš to galima daryti išvadą, kad gebėjimų pagrindas yra gabumai.

Nagarajan ir Prabhu (2015) pastebi, kad gebėjimo apibrėžtis siejama su dar 1587 metais vidurio Prancūzijoje vartotu žodžiu „capabilité“ ir vėlyvosios lotynų kalbos žodžiu „capabili“. Šie autoriai tai pat akcentuoja gebėjimų integralumą žinių ir asmeninių savybių atžvilgiu bei laikosi nuomonės, kad gebėjimai naudojami kaip efektyvus ir tinkamas elgsenos atsakas įvairiomis aplinkybėmis.

Jovaiša (1993) *žinias* (angl. *knowledge*) apibūdina kaip pažinimo rezultatus. Žinios yra siejamos su sugebėjimu atkurti atmintyje anksčiau gautą informaciją, atpažinti faktą, apibrėžimą, sąvoką, dėsni, paprotį ir kita (Gage ir Berliner, 1994). Minėta, kad žinios yra ugdomo pagrindas.

Mokėjimas yra pirmoji gebėjimų lavinimo pakopa arba „neautomatizuotas, netobulas veiksmų atlikimas“ (Jacikevičius, 1994), o įgūdis yra aukštesnė pakopa arba „mąstymo ir praktinės veiklos automatizuotas veiksmas“ (Jovaiša, 1993). *Mokėjimas* (angl. *learning*) – tai teorinių, praktinių ir vertinamųjų veiksmų lavinimo rezultatas; išmokimo, naujų veiklos būdų įvaldymo padarinys (Jovaiša, 2001).

Įgūdis (angl. *skill*) apibrėžiamas kaip automatizuotas mąstymo ir praktinės veiklos veiksmas, kuris atliekamas tobulai (Jovaiša, 1993; Stulpinas, 1994; Raudeliūnaitė, 2007). Įgūdis reiškia „labai gerai išmoktą veiksmą, kurio elementų nebereikia sąmoningai reguliuoti ir kontroliuoti“ (Augis ir Kočiūnas, 1993). Lepaitė (2003) įgūdžius įvardija kaip meistriškumą, aukščiausią išmokimo pakopą ir juos atskiria nuo gebėjimų. Daug kartų gebėjimą taikant praktikoje išlavinamas įgūdis. Įgūdį galima apibrėžti kaip automatiškai atliekamą gebėjimą. Įgūdį galima laikyti ir gebėjimo kokybės rodikliu, asmens profesionalumo išraiška, kuriam būtina praktinė veikla. Įgūdžio dėka asmuo veikia automatiškai, neskirdamas papildomai dėmesio atliekamai veiklai. Tokiu atveju asmuo tuo pačiu metu gali savo dėmesį skirti kitoms, sudėtingesnėms veikloms. Kuo plačiau savo veikloje asmuo naudojami įgūdžiais, tuo aukštesnis jo profesionalumo lygis (meistriškumas).

Jacikevičius (1994) meistriškumą apibūdina kaip tobulą veiksmų atlikimo būdą, parentą žiniomis, mokėjimais ir įgūdžiais. Įgūdžiai ir/ar gebėjimai išryškėja žmonių veikloje, jiems atliekant tam tikras užduotis ir veikiant tam tikromis aplinkybėmis (Trotter ir Ellison, 1997). Savo ruožtu Lepaitė (2003) meistrišką įgūdžių taikymą įvairiose situacijose prilygina kompetencijai. Autorė gebėjimą taikyti įgūdžius laiko jungiančiąja grandimi tarp įgūdžių ir kompetencijos. Sporte būdingą meistriškumo lygį galima būtų prilyginti meistriškam mokėjimui, kuris, anot Butkienės ir Kepalaitės (1996), yra aukščiausia atliekamo veiksmo pakopa, ji akumuliuoja įgytus įgūdžius ir žinias. Lepaitė (2003) daro prielaidą, kad gebėjimo formavimas yra pagrįstas atliekamo veiksmo lygiais, apimančiais elementarų mokėjimą, įgūdžių formavimą ir meistrišką mokėjimą.

Visgi, aptarus ir apibendrinus mokslines nuostatas apie įgūdžio ir gebėjimo sampratą, nėra pagrindo teigti, kad visi gebėjimai gali būti išlavinami iki įgūdžių. Tam paaiškinti Westera (2001) įveda supratimo sąvoką, kuri apibūdinama intelektiniu gebėjimu prasmingai ir veiksmingai taikyti informaciją ir/arba žinias, susietas su nauja situacija. Jucevičienė (2007) pažymi, kad protinės veiklos kontekste kalbėti apie daugiau ar mažiau automatizuotą mąstymą ir praktinę veiklą yra keblu. Dėl to, priklausomai nuo protinės veiklos pobūdžio, siūlo kiekvienu konkrečiu atveju analizuoti, yra ar nėra sąlygos teigti, kad reikiamų atlikti veiksmų elementų nebereikia sąmoningai reguliuoti ir kontroliuoti. Tai atskleisti padeda veiklos sudėtingumo lygis.

Butkienė ir Kepalaitė (1996) bei Jakavičius (1998) taip pat akcentuoja mokėjimų, gebėjimų ir įgūdžių sąvokų santykį, nustato įgūdžių (gebėjimų) formavimosi etapus, dėsningumus bei veiksnius. Įgūdžių formavimosi etapai atspindi skirtingus to paties veiksmo atlikimo lygmenis. Įgūdžių formavimasis ne tik lemia atliekamo veiksmo, bet ir asmens psichikos pokyčius. Kaip Jovaiša (2001), taip ir Jucevičienė su Lepaite (2000) tvirtina, kad gebėjimai – gabumų lavinimo rezultatas. Tokia išvada neprieštarauja Lapės ir Naviko (2003) teiginiui, kad gebėjimai yra žmogaus individualių savybių, kurios lemia tam tikros veiklos sėkmę, visuma. Gebėjimai – prielaida sėkmingai veikti tam tikrose srityse (Lapė, Navikas, 2003; Žukauskienė, 1996); taip pat – ugdymo(si) rezultatas (Jovaiša, 1993; Laužackas, 2005). Fraser ir Greenhalgh (2001) ypač akcentuoja išskirtinį gebėjimų bruožą, kuris padeda individui taikyti, prisitaikyti ar net sintezuoti naujas žinias pagal asmeninę patirtį ir taip tobuliau atlikti užduotį. Tokiu būdu akcentuojamas gebėjimų reikšmingumas kūrybiškumui ar išradingumui.

Kaip gebėjimo, taip ir įgūdžio sampratai būdingas funkcionalumas. Gebėjimai ar įgūdžiai yra reikalingi, siekiant ką nors atlikti, pasiekti ką nors vertinga. Be to, nei gebėjimas, nei įgūdis negali egzistuoti atskirai nuo asmens. Tai reiškia, kad gebėjimai yra neatsiejami nuo asmens. Patys gebėjimai savaime neturi savarankiško turinio, jie įgyja prasmę tik apibrėžtose sąlygose ar situacijose. Gebėjimai išryškėja tik tam tikros veiklos kontekste. Vien gebėjimai negali užtikrinti sėkmingos veiklos. Gebėjimas taikyti įgūdžius tarpasmeninėje veikloje sąlygoja sėkmę (Bjornavold ir Tissot, 2000). Cairns (2000) gebėjimą charakterizuoja kaip „pakankamą galėjimą tinkamai ir efektyviai veikti formuluojant ir sprendžiant problemas visose žinomose ir nežinomose ar besikeičiančiose situacijose.“ Tai patvirtina ir Lepaitės (2003) teiginį, jog gebėjimai leidžia žmogui veikti skirtingomis, nuolat kintančiomis veiklos sąlygomis.

Blauzdy (2001) akcentuoja esminius individo gebėjimus, nurodydamas jų skiriamuosius bruožus pagal gebėjimų įvaldymo pagrindus:

- 1) Fizinis pagrindas yra sveikata, fizinis pajėgumas;
- 2) Psichologinis pagrindas – gabumai, įgyti gebėjimai, intelektas;
- 3) Socialinis pagrindas – teisė veikti;
- 4) Edukologinis pagrindas – žinios, mokėjimai.

Toks gebėjimų grupavimas yra sąlyginis, nes mokslinėje literatūroje galima aptikti ir gebėjimų skirstymą į bendruosius bei specialiuosius (Gedvilienė, Bortkevičienė, Tūtlys, Vačiūnienė, Stancikas ir kt., 2015; Green, 2013; Gustafsson ir Balke, 1993; Kell ir Lang, 2018; Rotundo ir Sackett, 2004). Bendrieji gebėjimai būtini bet kuriai veiklai (suvokimas, lyginimas, sisteminimas, klasifikavimas ir pan.), o specialieji (specifiniai) gebėjimai yra susiję su ypatinga asmens veikla (matematika, muzika, menas ir kt.) (Žukauskienė, 1996).

Socialiniai gebėjimai yra priskiriami prie bendrųjų gebėjimų. Jie sudaro ir socialinės kompetencijos pagrindą (būti bendruomenės nariu, gyventi ir veikti kartu su kitais asmenimis).

Socialiniai gebėjimai, kaip ir daugelis socialinių mokslų konstrukty, neturi vieno apibrėžimo. Dažniausiai socialiniai gebėjimai aiškinami kaip asmenybės savybės. Užsienio ir Lietuvos mokslininkai panašiai apibrėžia socialinius gebėjimus.

Pagal Gresham (2002) socialiniai gebėjimai – tai socialiai priimtinas elgesys, kuris leidžia žmogui efektyviai bendrauti, išvengti nepriimtinos žmonių reakcijos,

kuri tam tikrose situacijose gali lemti svarbius socialinius rezultatus (pavyzdžiui, pripažinimą, populiarumą ir kt.). LeCroy (1983) žmogaus socialinius gebėjimus laiko socialinio elgesio formomis, kuriomis siekiama geresnių tarpusavio santykių. Hochwarter, Witt, Treadway ir Ferris (2006) socialiniais gebėjimais laiko gebėjimą suvokti tarpasmeninius arba socialinius signalus, pritaikyti juos nūdienos realijoms, tinkamai ir tikslingai reaguoti. Gresham, Elliott, Vance ir Cook (2011) teigia, kad socialiniai gebėjimai gali būti apibrėžti kaip išmoktas ir socialiai priimtinas elgesys, kuris leidžia asmenybei kurti ir išlaikyti pozityvius tarpusavio santykius. Socialiniai gebėjimai – išmoktas socialiai priimtinas elgesys (Stone, Ruble ir Remington, 2002; Zins, Weissbert, Wang ir Walberg, 2004). Socialiniai gebėjimai – socialiai priimtina elgsena, kurią apibūdina gebėjimas numatyti socialinius lūkesčius ir juos pateisinti (Norton ir Hope, 2001; Ainsworth ir Baker, 2004).

Laužackas (2005) socialinius gebėjimus priskyrė bendriesiems gebėjimams, kuriuos apibūdina kaip „plataus veikimo kompetencijas“, padedančias piliečiams gyventi drauge ir naudingai dalyvauti socialiniame ir ekonominiame valstybės gyvenime. Gailienė, Bulotaitė ir Strulienė (1996) socialinius gebėjimus apibrėžia kaip automatizuotą gebėjimą adaptyviai ir adekvačiai elgtis. Nors šios autorės išskiria socialinių gebėjimų automatizuotumo požymį, tačiau, kaip tvirtina kitų mokslininkų darbai, šis požymis yra būdingas įgūdžiams, ir šio požymio priskyrimas socialinių gebėjimų sampratai prieštarauja kitų mokslininkų išvadoms šiuo klausimu. Šniras ir Malinauskas (2006) pažymi, kad socialiniai gebėjimai – tai adaptyvus ir adekvatus elgesys, kuris padeda elgtis pagal normas ir taisykles, įveikti pokyčius ir sunkumus. Šniras (2005) teigia, kad socialiniai gebėjimai – tai gebėjimas adaptyviai ir adekvačiai elgtis, kai elgesio efektyvumą pripažįsta ne tik pats individas, bet ir kiti individai. Jurevičienė (2012) nurodo, kad socialiniai gebėjimai reiškiasi kaip tinkama elgsena arba socialiai priimtinas elgesys tarpasmeninių santykių įvairovėje. Ji teigia, kad socialiniai gebėjimai yra neatsiejami nuo tinkamų verbalinių ir neverbalinių reakcijų, taip pat individo suvokimo, kokiomis aplinkybėmis ir kokia elgsena sulauks aplinkos pritarimo. Socialiniai gebėjimai yra glaudžiai siejami su gebėjimu orientotis ir pritapti įvairiose sociokultūrinėse aplinkose, taip pat gebėjimu valdyti situacijas, jas keisti, spręsti problemas. Tokiu būdu kyla asmens pasitikėjimas savimi, laisviau bendraujama, kuriami ir palaikomi tarpasmeniniai santykiai, tikslingiau veikiama probleminėse situacijose (Raudeliūnaitė, 2009).

Matson (2009) socialinius gebėjimus apibrėžia kaip išmokus specifinius situaciją ir jos kontekstą atitinkančius elgsenos gebėjimus (inicijuoti sąveiką, komunikuoti, reaguoti į kito elgseną ir kt.). Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad socialinio ir kultūrinio gyvenimo kaitos galimybės galėtų garantuoti sėkmę, tačiau gyvenimo realijos patvirtina, kad vien galimybių nepakanka užtikrinti žmonijos sėkmę.

Bendrojo išsilavinimo standartuose (1997) socialiniai gebėjimai yra apibūdinami kaip gebėjimai sugyventi su kitais asmenimis ir jų grupėmis, užmegzti ir plėtoti tarpasmeninius ryšius, rasti kompromisą, konstruktyviai spręsti konfliktus arba užkirsti jiems kelią, mokytis, dirbti ir kurti kartu su kitais asmenimis, padėti jiems, įtikinti ir patraukti siekiant įgyvendinti bendrą tikslą; dalyvauti tautos ir bendruomenės kultūriniame, pilietiniame bei politiniame gyvenime, gerbti demokratinės visuomenės gyvenimo principus ir vertybes, rūpintis aplinka.

Apibendrinant galima teigti, kad socialiniai gebėjimai lemia asmens socializaciją, socialines galias, realias galimybes dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Be to, socialiniai gebėjimai didina asmens pasitikėjimą savimi, kuris padeda įveikti kliūtis įvairiose situacijose ir laisviau bendrauti, esant ir formalioms, ir neformalioms asmenų tarpusavio sąveikoms asmeniškai ar grupinėje veikloje. Socialiniai gebėjimai taip pat padeda sėkmingiau orientuotis socialinėse situacijose. Būtina pastebėti, kad kiekvieno individo socialinių gebėjimų „rinkinys“ yra savitas ir nulemia nevienodą socialinio adaptyvumo bei socialinio funkcionavimo lygį.

Pastebima, kad lietuvių mokslininkų darbuose socialinių gebėjimų ir socialinių įgūdžių terminai (angl. vieningas terminas *social skills*), priešingai nei gebėjimų ir įgūdžių terminija, vartojami kaip sinonimai. Antai Jurevičienė ir Kaffemanienė (2009) nurodo, kad elementaresnių socialinių gebėjimų visuma sudaro socialinių įgūdžių struktūrą. Čia vėlgi vertėtų prisiminti jau minėtą olandų autoriaus Westera (2001) įvestą supratimo sąvoką ir Jucevičienės (2007) akcentuotą veiklos sudėtingumo lygį, pagal kurį kiekvienu konkrečiu atveju reikėtų analizuoti atliekamą socialinę veiklą protinės veiklos kontekste. Tai padėtų iš dalies atriboti socialinių gebėjimų ir socialinių įgūdžių sampratą, priklausomai nuo socialinės veiklos sudėtingumo lygio, t.y. būtina ar ne atliekamų socialinių veiksmų elementus sąmoningai reguliuoti ir kontroliuoti.

Malinauskas (2006) išskiria du pagrindinius socialinių gebėjimų tipus:

1) esminius (svarbiausius, reikalingus visose gyvenimo situacijose, susijusius su

žodinės ir nežodinės informacijos siuntimu ir priėmimu) ir 2) situacinius (reikalingus tik tam tikrose gyvenimo situacijose). Malinauskas (2011) ir Raudeliūnaitė (2007) išskiria šiuos pagrindinius socialinių gebėjimų bruožus:

- 1) Socialinių gebėjimų galima mokytis;
- 2) Socialinius gebėjimus atspindi specifinis elgesys;
- 3) Socialiniais gebėjimais siekiama kontroliuoti ir koordinuoti veiksmus;
- 4) Socialinius gebėjimus veikia konkreti situacija.

Socialiniai gebėjimai daro įtaką asmens socialiniam gyvenimui:

1) Bellack (2004) nurodo, kad socialiniai gebėjimai, kaip tarpusavio santykių ir elgsenos modeliai, lemia socialinio gyvenimo kokybę (kokybinis matas);

2) Hogan ir Shelton (1998) nurodo socialinių gebėjimų savybę, kurią apibūdina lygiu ar laipsniu (angl. *extent*), pagal kurią vertinamas socialinis išprusimas ir gebėjimas valdyti socialinę sąveiką (kiekybinis matas).

Socialiniai gebėjimai padeda žmonėms kasdieninėje rutinoje, skatina nepriklausomybę, pagerina socialinį pritapimą bei pagerina bendrą gyvenimo kokybę (Bellack, 1983). Be socialinių gebėjimų žmonės rizikuoja būti atstumtais, susidurti su didėjančiais sunkumais mokykloje ir galiausiai su bedarbyste pasiekus brandų amžių (N. Elksnin ir L. K. Elksnin, 2001). Socialiniai gebėjimai ugdomi tarpasmeninėje sąveikoje ir yra skatinami socialinių tikslų (Witt ir Ferris, 2003).

Aptartos socialinių gebėjimų savybės nurodo galimybes asmenų dalyvavimą visuomeniniuose santykiuose vertinti ir kiekybiškai, ir kokybiškai, nors socialinius gebėjimus mokslininkai nagrinėja įvairiai: kaip pastovius asmenybės bruožus, kaip elgsenos komponentus ar netgi kaip elgseną, kuri atitinka visuomenės lūkesčius ir kinta priklausomai nuo konteksto (aplinkos ir individo ypatumų) ir pan.

Šiame darbe laikomasi nuostatos, kad socialiniai gebėjimai – tai tam tikrų elgsenų rinkinys, užtikrinantis saviraiškos ir socialinės adaptacijos santykį, atitinkamą socialinį prisitaikymą, pasitikėjimą savimi, atkaklumą, teigiamą savęs vertinimą bei socialinę (savi)vertę ir motyvaciją. Kitaip sakant, socialiniai gebėjimai – tai elgsenų rinkinys, kuris tam tikrose socialinėse situacijose lemia pozityvius ir negatyvius padarinius asmeniui, socialinei aplinkai ir visuomenei.

1.1.2. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų vieta socialinių gebėjimų sistemoje

Socialinių gebėjimų visumą sudaro įvairiausi socialiniai gebėjimai, kuriuos mokslininkai aktyviai siekia susisteminti. Jiems tenka susidurti su įvairiomis problemomis, nes didžioji dalis socialinių gebėjimų yra glaudžiai, o kartais net itin glaudžiai susiję vieni su kitais, ir nubrėžti aiškias ribas tarp jų yra labai sudėtinga. Kiekvienoje srityje socialiniais gebėjimais siunčiama ir suvokiama verbalinė ir neverbalinė (kūno kalbos, mimikos, emocinė) informacija bei kontroliuojama asmeninė bendravimo kokybė (Malinauskas, 2004a). Socialiniai gebėjimai leidžia asmeniui tikėtis socialinio pritarimo, o jų stoka – tampa ugdymo objektu (Jurevičienė, 2012). Taigi nustačius socialinių gebėjimų deficitą, tokią problemą galima spręsti socialinių gebėjimų ugdymo pagalba, tačiau mokymosi visą gyvenimą paradigmoje socialinių gebėjimų lavinimas įgyja nesibaigiančio proceso pobūdį. Asmenybės ugdymas yra nuolat trunkantis procesas, lydintis asmenį iki gyvenimo pabaigos (Lukošienė, 2007).

Burgoon ir Dunbar (2000) teigia, kad socialiniai gebėjimai geriausiai suprantami per individo ir aplinkos sąveiką; jie atsiskleidžia konkrečiose veiklose, situacijose, tarpasmeninėse sąveikose. Toks teiginys yra labai reikšmingas, tyrinėjant socialinius gebėjimus, nes nurodo socialinių gebėjimų raiškos erdvę (terpę): 1) veiklą, 2) situaciją ir 3) tarpasmeninę sąveiką. Tai rodo, kad socialiniai gebėjimai yra artimai susiję ir su psichologija, kuria grindžiamas ir edukologijos mokslas.

Psichologas Havighurst (1972) tyrinėjo, kaip keičiasi visuomenės lūkesčiai, pagal individo elgesį jam bręstant ir besimokant socialinių gebėjimų. Analizuodamas individo poreikius ir visuomenės lūkesčius, jis atsižvelgė į visuomenės spaudimą individams tam tikrame gyvenimo tarpsnyje įgyti atitinkamus socialinius gebėjimus. Laiku neįgijus atitinkamų gebėjimų, individas susiduria su rimtomis psichologinėmis ir socialinėmis problemomis, dėl kurių kenčia ne tik jis pats, bet ir jį supantys žmonės. Tai labai svarbi išvada, nusakanti socialinių gebėjimų reikšmingumą ne tik pačiam individui, bet ir jį supantiems asmenims. Galima manyti, kad socialiniai gebėjimai prisideda prie asmenų komfortiškų santykių. Pastaroji išvalga socialinių gebėjimų visumoje akcentuoja tarpasmeninės sąveikos reikšmingumą.

Rubin ir Rose-Krasnor (1992) pažymi, kad socialiniai gebėjimai lemia asmenų tarpusavio sąveikas, siekiant asmeninių tikslų ir bet kuriomis aplinkybėmis

išlaikant teigiamus santykius su kitais. Tai taipogi patvirtina, kad itin svarbi yra bendravimo (poreikio bendrauti, komunikavimo aktyvumo, iniciatyvumo, emocinio santykio su bendravimo partneriu, asmens pasitenkinimo bendravimu ir pan.) reikšmė. Natūralu, jog bendravimas skatina visų kitų socialinių gebėjimų raidą: padeda išmokti socialiai priimtino elgesio normų ir emocijų raiškos būdų, kontroliuoti savo elgesį ir emocijas, konstruktyviai spręsti konfliktus ir stiprinti tarpusavio ryšius. Pasak Malinausko (2011), laiku įgijus socialinius gebėjimus, tokius kaip bendrauti, bendradarbiauti, keistis vaidmenimis, šie gebėjimai gali būti perkelti į įvairias gyvenimo sritis (perkeliamieji gebėjimai), skatinti harmoningą asmenybės vystymąsi ir taip sumažinti neigiamas socialinių gebėjimų nebuvimo pasekmes, kurias pašalinti žmogui bręstant tampa vis sunkiau. Tai išryškina apskritai itin sudėtingą socialinių gebėjimų sistemą, kuri yra žmogaus socialinės veiklos sėkmės pagrindas.

Štai Gresham (2002) socialinių gebėjimų kokybę sieja tiek su asmens gebėjimu inicijuoti sąveiką, tiek ir su adekvačia atsakomąja reakcija į kitų elgesį (teigiamu, patyrimais ir faktais, pagrįstu dalyvavimu tarpasmeniniuose santykiuose). Tai liudija, kad socialinių gebėjimų įvairovė ir gebėjimas juos kokybiškai taikyti gali sąlygoti asmens sėkmingą veiklą. Kartu tai patvirtina tarpasmeninės sąveikos sudėtingumą.

Socialinių gebėjimų struktūra yra labai įvairi. Iki šiol nėra bendros, vieningos socialinių gebėjimų klasifikacijos. Visos socialinių gebėjimų klasifikacijos yra sąlyginės, nes nėra aiškiai išskirti ar apibrėžti socialinių gebėjimų klasifikacijos kriterijai.

Gresham (1986, 1997) suskirstė socialinius gebėjimus į tris sritis: savęs pripažinimo socialinėje grupėje, elgsenos ir socialinio pripažinimo. Taip pat Gresham (1986) pasiūlė socialinių gebėjimų trūkumus suskirstyti į keturis tipus: gebėjimų trūkumas, dalyvavimo trūkumas, savikontrolės trūkumas ir savikontrolės grupėje ar veikloje trūkumas. Riggio (1986) pasiūlė sudėtingesnę socialinių gebėjimų sisteminimo būdą ir išskyrė šešis bazinius socialinius gebėjimus: emocinį ekspresyvumą; emocinį jautrumą; emocijų kontrolę; socialinį ekspresyvumą; socialinį jautrumą; socialinę kontrolę. Tokiu būdu autorius atkreipė dėmesį į individą (jo emocijas) ir jį supančius asmenis. Constantino, Przybeck, Friesen ir Todd (2000) suskirstė socialinius gebėjimus į penkis blokus: socialinis supratimas, socialinis suvokimas (pažinimas), bendravimas, socialinė motyvacija ir socialinė atskirtis.

Canney ir Byrne (2006) socialinius gebėjimus klasifikuoja pagal jų raiškos sritis:

1) Pamatiniai gebėjimai (reiškiasi socialinėse sąveikose elementariais gebėjimais, pavyzdžiui, akių kontaktas, gestų suvokimas ir pan.);

2) Tarpasmeninės sąveikos gebėjimai (gebėjimai spręsti konfliktus, inicijuoti ir užbaigti pokalbį, nenutraukti pokalbio ir pan.);

3) Emociniai gebėjimai (savęs ir kito supratimas, pavyzdžiui, savo jausmų atpažinimas ir kito asmens jausmų pripažinimas, empatija; kūno kalbos ir mimikos supratimas, pasitikėjimo kitu asmeniu įvertinimas);

4) Suvokimo (pažinimo) gebėjimai (reiškiasi sudėtingesnėse tarpasmeninėse sąveikose, pavyzdžiui, socialinis supratimas, savistaba, socialinių normų supratimas, tinkamo elgesio skirtingose situacijose pasirinkimas).

Vėliau mokslininkai pasiūlė socialinius gebėjimus grupuoti pagal jų lygius (Matson, Cooper, Malone ir Moskow, 2008):

1) Elementaraus bendravimo gebėjimai (pavyzdžiui, pasisveikinimas);

2) Supratimo gebėjimai (pavyzdžiui, socialinių signalų supratimas, interpretavimas);

3) Specifinis elgesys – asmenų tarpusavio sąveika (pavyzdžiui, dialogas, ignoravimas);

4) Bendravimo gebėjimai (efektyvi sąveika su kitais, tinkamas (pagrįstas, motyvuotas) reagavimas, tarpasmeninių konfliktų išvengimas).

Mokslininkė Berns (2009) socialinius gebėjimus suskirstė į dvi grupes: emocinius (gebėjimai kontroliuoti agresyvius impulsus, įveikti nusivylimą, tikslą, kurio negali pasiekti, pakeičiant kitu tikslu, atsilyginti už klaidas) ir suvokimo (šie gebėjimai apima mokėjimą skaityti, skaičiuoti, rašyti, spręsti problemas, įsisavinti žinias).

Little, Swangler ir Akin-Little (2017) išskyrė septynis su socialine elgsena susijusius gebėjimus: bendravimo, kooperavimosi, atkaklumo, atsakomybės, empatijos, įsipareigojimo ir savikontrolės.

Būtina pripažinti, kad didelį indėlį, klasifikuojant socialinius gebėjimus, įnešė ir Lietuvos mokslininkai Jurevičienė, Kaffemanienė bei Ruškus (2012), patobulinę Canney ir Byrne (2006) pasiūlytą socialinių gebėjimų klasifikaciją ir suskirstę socialinius gebėjimus į penkias grupes pagal jų funkcionavimo sritis:

1) Tarpasmeninės sąveikos gebėjimai. Canney ir Byrne (2006) nurodė, kad jie apima asmenų tarpusavio sąveikų valdymo ir kontrolės gebėjimus.

Tarpasmeninė sąveika reiškiasi bendraujančiųjų (bendradarbiaujančiųjų) poveikiu vienas kitam. Tarpasmeninės sąveikos gebėjimai apima bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimus;

2) Bendravimo gebėjimai, kurie, anot Canney ir Byrne (2006), siejami su verbalinio ir neverbalinio kontakto iniciavimu ir palaikymu. Klasifikacijos autoriai šiam gebėjimų blokui priskyrė socialinio ekspresyvumo, lankstumo ir adaptyvumo ar prisitaikymo gebėjimus (Rubin ir Martin, 1994) bei konfliktų sprendimo gebėjimus. Sudėtingesnės šių gebėjimų formos reiškiasi tarpasmeninių santykių palaikymo gebėjimais (Zins ir kt., 2004). Tai leidžia teigti, kad šie gebėjimai yra susiję su bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimais;

3) Dalyvavimo gebėjimai. Klasifikacijos sudarytojai, išskyrę šią socialinių gebėjimų funkcionavimo sritį, akcentavo Cornish ir Ross (2004) išryškintą veikimą grupėje. Pagal Raudeliūnaitę ir Paigoziną (2009) dalyvavimo gebėjimams priskiriami veiklos planavimo, veiklos organizavimo bei vertinimo, dalyvavimo grupės veikloje gebėjimai. Goleman (2001) dalyvavimo gebėjimams dar priskiria iniciatyvumą; individualių ir grupinių skirtumų bei panašumų atpažinimą ir pripažinimą. Dalyvavimo gebėjimams taip pat priskiriami gebėjimai įsijungti į grupės veiklą; domėjimasis, kaip sekasi kitiems, pagalbos siūlymas, diskusija (Raudeliūnaitė ir Paigozina, 2009; Zins ir kt., 2004). Dalyvavimo gebėjimai pagal jų funkcionavimo turinį taip pat apima bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimus;

4) Emociniai gebėjimai. Kaip pažymi Canney ir Byrne (2006), emociniai gebėjimai pasireiškia įvairiose žmogaus bendravimo ir dalyvavimo veiklose. Taigi jie yra veikiami tiek bendravimo, tiek dalyvavimo gebėjimų. Tai glaudžiai siejasi su bendradarbiavimu ir konkuravimu. Kaip nurodo Jurevičienė ir kt. (2012), Goleman (2001) išskiria *savęs supratimo* emocinius gebėjimus, o Lerner ir bendraautoriai (2005) – *savęs vertinimo* emocinius gebėjimus. Šiai gebėjimų klasei Jurevičienė ir kt. (2012) priskiria Malinausko (2004) apibrėžiamus emocinio ekspresyvumo gebėjimus, kurie padeda pozityviai atsiskleisti asmenybei, taip pat emocinio jautrumo gebėjimus, kurie reiškiasi empatija, įsijautimu į kito žmogaus emocinę būseną, jo jausmus. Emocinis ekspresyvumas ir emocinis jautrumas ypač praturtina bei pagyvina verbalinį ir neverbalinį bendravimą. Emocinis ekspresyvumas parodo individo gebėjimą aplinkiniams suprantamu ir priimtiniu būdu reikšti emocijas. Emocinis jautrumas padeda atpažinti kito emocijas. Plačiai emocinių gebėjimų grupei taip pat priskiriami Goleman (2001) tyrinėti

savireguliacijos arba savęs valdymo, savikontrolės gebėjimai, kurie padeda asmeniui deramai elgtis. Emocinė kontrolė įgalina kontroliuoti ir reguliuoti savo emocijas būsenas ir jų nežodinę išraišką, taip pat – užmaskuoti emociją būseną, išvengti spontaniško emocijų proveržio (Malinauskas, 2004a). Emociniai gebėjimai pasireiškia dvejopai: 1) padeda individui suprasti save ir susidoroti su savo emocijomis, valdyti save bendraujant ir dalyvaujant bendroje su kitais asmenimis veikloje bei 2) padeda suprasti bendravimo ar bendros veiklos partnerius. Klasifikacijos autoriai daro išvadą, kad emociniai gebėjimai praturtina ir pagyvina verbalinį bei neverbalinį bendravimą ir tampa vieni iš esminių bendravimo gebėjimų. Kita vertus, būtina pastebėti, kad gebėjimų raiška yra glaudžiai susijusi su bendravimu ir dalyvavimu veiklose;

5) Socialinio suvokimo gebėjimai. Cavell (1990) bei Vaugh ir Hogan (1990) teigia, kad jie lemia asmens socialinį išprusimą (bendraujant, dalyvaujant veiklose). Taigi jie taip pat yra susiję su bendravimu ir dalyvavimu. Šių gebėjimų pagrindas – socialinių normų, reguliuojančių elgseną, žinios (suvokimo lygmuo). Klasifikacijos autoriai nurodo, kad socialinio jautrumo gebėjimai padeda suvokti socialinius signalus (socialinių signalų percepcija), įvertinti situaciją (socialinės situacijos vertinimo gebėjimai), lyginant ją su žiniomis apie socialines normas (socialinių normų pažinimo gebėjimai) bei priimti sprendimus dėl tinkamos situacijai elgsenos ar, reikalui esant, spręsti problemas (sprendimų priėmimo ir problemų sprendimo gebėjimai) (Lerner ir kt., 2005). Ir socialinių normų žinojimas, ir praktinė orientacija į socialines normas įvairiose socialinėse situacijose reikalauja aukšto lygmens socialinio ir emocinio intelekto. Socialinio suvokimo gebėjimai atspindi žmogaus orientavimąsi socialiniame gyvenime, tarpasmeninių santykių logikos supratimą, lūkesčius aplinkinių atžvilgiu ir lūkesčius atitinkančio elgesio kontrolę. Lösel ir Farrington (2012) pabrėžia, kad socialinio supratimo gebėjimai veikia kaip savisaugos nuo streso veiksnys.

Klasifikacijos autoriai akcentuoja, kad socialinių gebėjimų struktūroje esminiai yra bendravimo gebėjimai, kurie glaudžiai susiję su emociniais ir socialinio supratimo gebėjimais; be to, bendravimo gebėjimai pasireiškia akivaizdžiai – tarpasmeninės sąveikos valdymo ir kontrolės gebėjimais (Jurevičienė ir kt., 2012). Faktiškai autoriai kartu pripažįsta, kad socialinius gebėjimus klasifikuoti nėra lengva, nes jų konstruktai yra glaudžiai susiję, neretai persipina ar papildo vieni kitus.

Disertaciniame darbe remiamasi Jurevičienės ir kt. (2012) pasiūlytąja

socialinių gebėjimų klasifikacija, atsižvelgiant į šios klasifikacijos aprėpiamas gebėjimų funkcionavimo detales sritis. Kita vertus, būtina aptarti bei įvertinti tokios klasifikacijos privalumus ir trūkumus tiriamų bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų kontekste.

Galima pastebėti, kad Lerner su bendraautoriais (2005) prie socialinio supratimo gebėjimų priskiria savikontrolės (savitvartos) gebėjimus, tai pat savęs reguliavimo gebėjimus, kuriuos Jurevičienė ir kt. (2012) laiko emociniais gebėjimais. Be to, Lerner su bendraautoriais (2005) emocinių gebėjimų kategorijoje išskiria vidinės gerovės pajautimo gebėjimą, o socialinius gebėjimus laiko tarpasmeninių santykių gebėjimais, kuriuos sudaro bendravimo, konfliktų sprendimo ir prosocialaus elgesio gebėjimai.

Plačiau susipažinus su mokslinėmis išvalgomis, pastebėta, kad Lerner su bendraautoriais (2005) (jiems pritaria ir Turnidge, Côté bei Hancock (2014)) į socialinius gebėjimus žvelgia plačiau, juos įvardindami gyvenimiškais gebėjimais (angl. *life skills*) – jie padeda individui įvairiose gyvenimiškose aplinkose pasiekti sėkmę – ir skirsto juos į emocinius, suvokimo bei socialinius gebėjimus. Toks skirstymas pateikia naują požiūrį į socialinius gebėjimus, tačiau tai būtų jau atskiros studijos objektas, kuris šiame darbe detaliau analizuojamas nebus.

Mokslininkai įvardina įvairius socialinius gebėjimus, tačiau su žmogaus veikla yra susiję ir kitokio pobūdžio socialiniai gebėjimai, kurie bendroje sistemoje savarankiškai neišskiriami ir neaptariami. Jie yra itin reikšmingi ir svarbūs veiklai, nes glaudžiai siejasi su tos veiklos rezultatu (veiklos prasme). Tai bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimai.

Kiekvienas asmuo neišvengia bendravimo, keitimosi informacija, ryšių ir santykių užmezgimo ir palaikymo. Teresevičienė ir Gedvilienė (2003) teigia, kad bendravimas yra bendradarbiavimo pagrindas. Bendradarbiavimas yra sudėtingas ir prieštaringas procesas. Bendraudami visuomenėje žmonės vadovaujasi įvairiais motyvais, siekia skirtingų tikslų. Žmogus, nesugebėdamas bendrauti ir bendradarbiauti, ateityje neišvengiamai atsidurs egzistencinėje aklavietėje (Teresevičienė ir Gedvilienė, 2003). Kaip parodė išsami mokslinės literatūros analizė (plačiau žr. Armas, 2012), bendradarbiavimas – individų pastangos, siekiant daugumai bendrų arba tarpgrupinių tikslų. Taigi bendradarbiavimas yra integrali žmogaus egzistencija.

Bendravime konkuravimas yra toks pats natūralus reiškinys kaip konkuravimas gamtoje. Gamtoje konkuravimas atlieka pagrindinį vaidmenį

natūralioje atrankoje, nes rūšys, kurios neturi konkuravimo pranašumų, turi prisitaikyti, kad išgyventų. Priešingu atveju, jų laukia išnykimas. Panašiai nutinka ir bendravime – prisitaikymas arba lyderystė. Konkuruodami varžomės ir siekiame būti geriausi veiklos srityje. Konkuravimas – neatsiejama gyvenimo dalis. Anot Černiaus (2006), vaikystėje tėvai turi skirti daug dėmesio konkuravimo gebėjimų lavinimui. Jei per daug dėmesio skiriama rezultatams, konkuruojant galima tapti perfekcionistu negatyviaja prasme. Bijodami patirti nesėkmę, vaikai nesistengia rizikuoti, neieško naujų sprendimų, naujų galimybių. Tai gali sutrikdyti vystymąsi ir tobulėjimą.

Ir bendradarbiavimo, ir konkuravimo gebėjimai yra susiję su tarpasmenine sąveika, taip pat bendravimu, dalyvavimu. Taigi bendradarbiavimas ir konkuravimas kartu yra veikiami ir emocinių bei socialinio suvokimo gebėjimų. Tam, kad suprastume bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų konstrukta, pravartu detaliau patyrinėti asmenų tarpusavio sąveikos reikšmę minėtų gebėjimų kontekste.

Kaip bendradarbiavimui, taip ir konkuravimui būtina sąlyga yra veikla. Veikla yra susijusi su veiklą atliekančiojo (veikiančiojo) poveikiu aplinkai bei tikslų realizavimu. Tai reiškia, kad veikla yra susijusi su tikslingu poveikiu aplinkai. Taigi veikla gali būti suprantama tiek objektyviai (turi tikslingą poveikį), tiek subjektyviai (yra tikslingai veikiamą). Bet kurios veiklos būtina sąlyga – psichikos procesai. Ir tai yra privaloma charakteristika, kurią lemia asmens psichiniai gebėjimai: dėmesys, suvokimas, atmintis, mąstymas, vaizduotė ir kt.

Kokia bebūtų asmenų tarpusavio sąveika (bendradarbiavimas ar konkuravimas), ji neįmanoma be bendravimo (Meidus, 2005). Bendravimas tarp partnerių yra bendri veiksmai, siekiant bendro tikslo. Bendravimo su varžovu tikslas – leistiniais būdais sutrukdyti jam pasiekti tokį tikslą (laikantis taisyklių, etikos normų). Taigi bendravimas gali būti ir bendradarbiavimas, ir konkuravimas. Be to, bendravimo dėka tarp asmenų atsiranda nauji ryšiai ir santykiai. Asmenų tarpusavio sąveika yra sąlygojama objektyvių santykių dėka. Tokie santykiai susiklosto realioje grupėje tarp žmonių. Pats bendravimas – materialus procesas, kurio metu vykdoma veikla, įgyjama patirtis, išmokstama, formuojasi gebėjimai.

Minėta, kad kiekvieną veiklą lydi tarpasmeninė sąveika, bendravimas. Ne mažiau svarbi ir socialinių sistemų – šeimų, grupių, komandų, organizacijų, bendruomenių – sąveika. Kita vertus, vienoks bendravimas yra būdingas veikliam didelio miesto gyventojui, kitoks – vienišam atokaus kaimo gyventojui; vienaip vyks komunikacija su šeimos nariais, pažįstamais asmenimis iš gimtojo miesto,

kitaip – su kolegomis ar varžovais iš kitos šalies, kurios kultūrą mažai pažįstame (Grebliauskienė ir Večkienė, 2004). Galima daryti prielaidą, kad be bendravimo ir bendradarbiavimo žmogus visuomenėje nieko nepasiektų, o galiausiai taptų asocialus.

Nors, kaip jau minėta, bendravimas yra bendradarbiavimo pagrindas, tačiau vien tik jis neužtikrina bendradarbiavimo. Bendradarbiavime slypi kur kas daugiau nei fizinis buvimas kartu su kitais, pokalbiai, pagalba kitiems, dalijimasis medžiaga, nors visa tai ir yra svarbu. Kooperuotis (bendradarbiauti plačiąja prasme) ir veikti vienoje grupėje (komandoje) kartu (glaudžiai bendradarbiauti) yra skirtingi dalykai. Norėdami pasiekti bendrų tikslų, socialinės grupės nariai koordinuoja savo veiksmus, derinasi vienas prie kito dviem formomis: glaudžiai bendradarbiaudami (grupėje ar komandoje) ir kooperuodamiesi (tarp grupių ar komandų). Dėl to bendradarbiavimas siejamas su savitarpio pagalba, o kooperavimasis – su individų pastangomis, siekiant daugumai bendrų arba netgi tarpgrupinių tikslų. Dirbantys vienoje grupėje, gali dirbti ir atskirai, siekdami to paties tikslo, o bendradarbiavimas reiškia, kad dirbama išvien, jog grupės laimėjimas yra svarbesnis už pavienį rezultatą (Teresevičienė ir Gedvilienė, 2003). Tokiu būdu išryškintas bendradarbiavimo glaudumas. Norėdami pasiekti bendrų tikslų, grupės nariai koordinuoja savo veiksmus, derinasi vienas prie kito. Koordinavimas šiuo atveju vyksta bendraujant ir bendradarbiaujant.

Bendradarbiaudami dalyviai veikia siekdami bendro tikslo, ir tai yra tarporganizacinių santykių forma (Gray, 1989). Į bendradarbiavimą įsitraukę dalyviai prisitaiko vieni prie kitų ir veikia sąveikaudami tarpusavyje, prisiimdami riziką dėl atsisakytos laisvės (savarankiškumo) (Bailey ir Koney, 2000). Kadangi visi tikslo siekiantys asmenys jo pasiekti negali, tikslo pasiekimas tampa sėkmės dalyku, o tikslo siekiantys asmenys patenka į konkuravimo sąveiką (Barman, 2002).

Lei (1997) pastebėjo, kad bendradarbiavimas ir konkuravimas gali reikštis vienu metu. Polterovich (2017), pristatydamas tyrimą apie konkuravimo, galios (jėgos) ir bendradarbiavimo sąsajas, teigia, kad visos paminėtų tipų sąveikos yra derinamos bei pasireiškia kartu, kaip šių trijų bazinių konstrukčių kombinacija.

Mokslininkai itin aktyviai ėmė tyrinėti dviejų priešpriešinių gebėjimų (bendradarbiavimo ir konkuravimo) dvilypumą (angl. *duality*), gretindami bendradarbiavimą, konkuravimą ir kooperavimąsi (kaip bendradarbiavimo atmainą; angl. *cooperation*), o šių trijų dimensijų kombinaciją pavadino kooperacija

(angl. *coopetition*) (Bengtsson, Hinttu ir Kock, 2003; Clarke-Hill, Li ir Davies, 2003; Leite, Pahlberg ir Åberg, 2015; Oliver, 2004; Raza-Ullah, Bengtsson ir Kock, 2014; kt.).

Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų sampratos yra nevienareikšmės. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimai, kaip tyrimo objektas, gali būti nagrinėjami vadybos, edukologijos, ekonomikos, psichologijos, sociologijos, sporto mokslo ir įvairių tarpdisciplininių tyrimų srityse.

Nagrinėdami mokymosi aplinkas ir jų poveikį rezultatams, mokslininkai R. T. Johnson ir D. W. Johnson (1999) pasiūlė, siekiant optimalių socializacijos rezultatų, mokymo aplinką organizuoti pagal tam tikras tikslų struktūras. Mokymo aplinkoje galima stebėti trijų tikslų struktūrų raišką: bendradarbiavimo (besimokantieji dirba drauge, siekdami bendro tikslo), konkuravimo (besimokantieji dirba, konkuruodami tarpusavyje, nes tikslą gali pasiekti tik keli iš jų), individualizavimo (vieno besimokančiojo pasiektas tikslas nėra susijęs su kito besimokančiojo pasiektu tikslu). Kiekviena tikslų struktūra skatina skirtingas asmenų sąveikas. Bendradarbiavimas skatina teigiamus tarpusavio santykius – dalijimąsi, paramą, pasitikėjimą, palankumą. Konkuravimo tikslų tipas skatina lyginimąsi, nepasitikėjimą ir laimėjimų motyvaciją, taip pat tobulėjimą. Individualizavimas skatina mokytojo ir mokinio sąveikas bei mokinio atsakomybę (Berns, 2009). Nepaisant to, kokią sąveikos rūšį individas pasirinks, svarbu, kad jis gebės atlikti užduotį, sugebės ne tik egzistuoti, bet ir prisidės prie visuomeninės veiklos.

Taigi ugdymo(si) proceso, savaiminio mokymosi, saviugdos vienu uždavinių turėtų tapti socialinio ir kultūrinio gyvenimo principų suvokimo perteikimas ir gebėjimų prisitaikyti prie gyvenimo kaitos ugdymas, perkeliamųjų gebėjimų įgijimas, socialinių gebėjimų vientisumas. Be to, socialiniai gebėjimai ir tarpusavio sąveikos formuoja žmogaus sąmonės pagrindą, leidžia asmenybei veikti kaip bendruomenės daliai (Beauchamp ir Anderson, 2010).

Apibendrinant daroma išvada, kad socialinių gebėjimų sistemoje bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimai kaip savarankiški neišskiriami. Be to, bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimai kaip sudėtingesnieji socialiniai gebėjimai apima įvairias socialinio funkcionavimo sritis ir turi tiek tarpasmeninės sąveikos, tiek bendravimo, tiek dalyvavimo, tiek emocinių, tiek ir socialinio suvokimo gebėjimų požymių. Savo ruožtu, bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimai yra reikšmingi adaptyviam ir adekvačiam elgesiui, lemia asmens

sekmingą veiklą bei lemia pozityvią socializaciją. Be to, bendradarbiavimas ir konkuravimas yra du kraštutiniai socialiniai fenomenai, kurie, reikšdamiesi vienu metu, turi būti derinami (Cerny ir Mannova, 2011). Šiai dermei pasiekti yra reikšmingas bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų santykis.

1.1.3. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų raiška sportinėje veikloje

Žmogaus veikla dažniausiai yra tikslinga. Nežiūrint į tai, kad esama įvairiausių žmogaus veiklos rūšių, mokslininkai pažymi, kad tokios veiklos rūšys kaip sportas (Viola, Morrill, Lail, McLaughlin, Otto ir Wygand, 2004) ar menas (Klamer, 1996) yra specifinės veiklos rūšys.

Oliveira-Brochado, Brito ir Oliveira-Brochado (2017) pabrėžia, kad be sveikos gyvensenos, geros fizinės formos, socializacijos tikslai irgi yra veiksnys, kuris skatina individus užsiimti sportu. Sportinė veikla suteikia galimybes lavinti socialinius gebėjimus (Bailey, Hillman, Arent ir Petitpas, 2013). Socialinių gebėjimų lavinimas yra ypač svarbus socialiai pažeidžiamam jaunimui, nes šie gebėjimai gali padėti tokiam jaunimui sumažinti socialinę atskirtį (Haudenhuyse, Theeboom ir Skille, 2014). Sportinės veiklos aplinkai būdinga tarpasmeninės sąveikos metu įgyta patirtis, ji sudaro sąlygas bei galimybes intensyviau dalyvauti socialiniame gyvenime (Vilhjalmsson ir Thorlindsson, 1992). Eime, Young, Harvey, Charity ir Payne (2013) nustatė, kad dalyvavimo sportinėje veikloje psichinė ir socialinė nauda atsispindi padidėjusioje sportuojančiųjų savivertėje bei pozityvioje energijoje. Meidus (2005) nurodo, kad sportinė veikla yra svarbus asmenybės formavimo veiksnys, o sporto pasiekimai – socialinės pažangos kriterijus. Galima teigti, kad sportinė veikla ir socialiniai gebėjimai yra glaudžiai susiję.

Sportinė veikla vienija sportuojančius, įtraukia juos į komandinį darbą, o tam yra būtini socialiniai gebėjimai: socialinių normų pažinimas, elgesys pagal taisykles, pagarba kitam, savikontrolė atsidūrus dėmesio centre, bendravimas, kooperavimasis, atsakomybės prisiėmimas ir tinkamas reagavimas (Gould, Flett ir Lauer, 2012). Kaip ir daugelyje veiklų, taip ir sportinėje veikloje gebėjimai palapsniui lavėja podraug su patirtimi.

Socialiniai gebėjimai yra susiję su individo verbaliniais ir neverbaliniais bendravimo gebėjimais, kurie padeda individui tinkamai bendrauti su kitais asmenimis, sukurti teigiamą atmosferą. Tam yra būtina suprasti socialinę aplinką,

atsižvelgti į skirtingas situacijas, pasirinkti tinkamą elgesio scenarijų, kuris atitiktų situaciją bei būtų veiksmingas. Sėkminga veikla yra kiekvieno individualus uždavinys.

Sportinėje veikloje asmenybės savimonės, savivertės, refleksinių savybių ir savikontrolės formavimasis vyksta taip pat ir bendraujant, t.y. pažįstant kitus žmones. Treniruočių, varžybų metu vyksta intensyvi sąveika, bendravimas tarp sportininkų, tarp sportininko ir trenerio, tarp sportininko ir žiūrovo, ir pan. Be to, tarp sportininkų vyksta ir nuolatinis konkuravimas, ypač varžybų metu. Varžybų metu ypač išryškėja sportinės veiklos socialinis pobūdis, jos pranašumas prieš fizinę veiklą, kuri yra intensyvesnė socialiai izoliuotoje aplinkoje. Sportinė veikla sietina su rezultatais, sportininkų pranašumu vienas prieš kitą ir pan.

Pasaulyje yra be galo daug bendrų veiklų, kurių esama įprastinių ir specifinių, pavyzdžiui, sportas ar šokis. Aptariant ir analizuojant bendradarbiavimo ir konkuravimo raišką sportinėje veikloje, išskirsime ir plačiau aptarsime bendradarbiavimą ir konkuravimą kaip reiškinius kontekstualizuotos sportinės veiklos (sportinio šokio) prasme.

Arends (1998) atlikti tyrimai patvirtina, kad bendradarbiaujant pastebimos trys tendencijos: 1) atsiranda tarpusavio priklausomybės santykiai (kai už bendradarbiavimą yra apdovanojama, tai skatina stiprią motyvaciją atlikti bendrą užduotį); 2) dėl bendros veiklos grupėje jos nariai tampa draugais; 3) veikiant kartu, bendradarbiavimas itin efektyvus – skatina kurti idėjas ir labiau paveikti vieniems kitus. Galima daryti prielaidą, kad tokios bendradarbiavimo tendencijos būdingos sportinei veiklai.

Dar 1977 metais Appley ir Winder apibūdino bendradarbiavimą kaip žmogiškųjų santykių sistemą, kuriai būdingos šios vertybės: 1) individai grupėje turi bendrą siekį ir bendras veikimo ribas; 2) individų tarpusavio sąveika grindžiama sąžiningumu ir teisingumu; 3) paminėti siekiai apibūdinami kiekvieno individo motyvų įsisąmoninimu, vienas kito supratimu bei atsidavimu veikti drauge dėl įsipareigoto dalyko ar siekiamo tikslo (dėl įsipareigojimo siekti tikslo).

Mattessich ir Monsey (1992) atskleidė 19 veiksnų, kurie turi įtaką sėkmingam bendradarbiavimui, o veiksnius suskirstė į 6 grupes:

- 1) aplinka,
- 2) dalyvavimas,
- 3) vyksmas,
- 4) bendravimas,

5) tikslas,

6) galimybės.

Tokius dalyvavimo grupės veiksmus, kaip abipusė pagarba, supratimas, pasitikėjimas, suderinamumas tarp narių, jie išskyrė kaip svarbiausius veiksmus. Akivaizdu, kad bendradarbiavimui esmingi yra žmogiškieji faktoriai, o Kanter (1994) padarė išvadą, kad be asmeninių žinių bendradarbiavimui reikšmingos ir pažintys. Bendradarbiavimas gali būti aiškinamas kaip veikimas kartu dėl įvairių interesų, siekiant bendro tikslo sąveikaujant, dalinantis informacija ir koordinuojant veiksmus (Jassawalla ir Sashittal, 1998, p. 239).

Schottle, Haghsheno ir Gehbauer (2014) apžvelgė 28 mokslinius straipsnius, publikuotus 1977-2014 metais, kurių raktinis žodis buvo „bendradarbiavimas“ (angl. *collaboration*), ir pateikė jo apibrėžimą, nurodydami, kad bendradarbiavimas – organizaciniai santykiai dėl bendrų siekių, vykdamas bendrą organizuotą projektą, grįstą abipusiu pasitikėjimu, jungtinėmis pajėgomis, kartu sprendžiant kylančias problemas. Tai dalyvavimas suplanuotame procese, dalyviams pasiskirsčius pareigas, riziką ir atlygį. Toks apibrėžimas gali būti adaptuotas sportinėje veikloje, kuriai būdingi visi profesionalios veiklos požymiai, o svarbiausias tikslas – nugalėti, būti lyderiu sporto šakoje ar jos grupėje.

Extejt ir Smith (2009), nagrinėdami lyderystės gebėjimų raišką sportinėse veiklose, apibrėžė bendradarbiavimą kaip komandinį darbą – efektyvų darbą su komandomis arba jų įtaką už komandos ribų: siekiant organizacinių tikslų; veiksmus, paisant kitų poreikių, abipusę pagalbą; susivienijimą ir susitarimų laikymąsi; asmeninių tikslų derinimą su organizacijos ar komandos tikslais. Komandiniame sporte bendradarbiavimas gali sukelti ypatingą fizinės ir teigiamos emocinės iškvos būseną, kai visiškai patenkinami vidiniai poreikiai. Searle (1990) teigia, kad skirtumas tarp atsitiktinės asmenų tarpusavio sąveikos ir bendradarbiavimo veiklos siejamas su kolektyvinės veiklos ketinimais veikti išvien. Xiong (2012) nurodo, kad technikos ir taktikos derinimas, jo rezultatas sportinėje veikloje paprastai priklauso nuo sportininkų psichologinio pasirengimo bendradarbiauti. Bendradarbiavimą sportinėje veikloje jis laiko psichologine ketinimų suderinimo savybe, nulemiančia ir komandos susitelkimą. Anot autoriaus, šis susitelkimas kartu nusako ir komandos tapatumą, bendrumą ir galios pojūtį.

Nors bendradarbiavimas ir kooperavimasis dažnai vartojami kaip sinonimai, tačiau šių dviejų sampratų reikšmės socialinių mokslų tyrimuose nėra visiškai tapačios, nors savo prigimtimi labai panašios. Mattessich ir Monsey (1992)

apibrėžė kooperavimąsi (angl. *cooperation*) kaip neoficialius (laisvus) santykius, kurie nėra grindžiami bendra misija, sandara ar suplanuotomis pastangomis. Tuo tarpu bendradarbiavimas sujungia į bendrą struktūrą įsipareigojant siekti bendro tikslo. Thomson ir Perry (2006) pažymi, kad bendradarbiavimas suteikia aukštesnę kolektyvinių veiksmų lygį nei kooperavimasis. Savo ruožtu, Denise (1999) pastebėjo, kad kooperavimasis yra konkurencinio pranašumo įgijimo strategija. Polenske (2004) akcentuoja didesnę priklausomybę tarp kooperavimosi ir konkuravimo bei teigia, kad kai kuriais atvejais kooperavimasis ir bendradarbiavimas gali būti beveik tapačios sąveikos. Sabin ir Marcel (2014) nustatė, kad kooperavimasis lavina socializaciją, bendravimą ir grupinį susitelkimą.

Schottle, Haghsheno ir Gehbauer (2014) nurodė, kad kooperavimasis – tarporganizaciniai santykiai tarp projekto dalyvių, kurie tarpusavyje nėra susiję bendrais siekiais, jei jie veikia kokioje nors organizacijoje, o veiklos principai yra pagrįsti savivalda ir koordinacija, sprendžiant iškylančius uždavinius ir siekiant geriausio rezultato. Pateiktas apibrėžimas gali būti taikomas sportinėje veikloje, kuri reiškiasi per organizuotas sporto federacijas, o svarbiausias tikslas – sudaryti galimybes sportininkams konkuruoti varžybose, tapti lyderiu sporto šakoje ar jos grupėje.

Kai kurios mokslinės studijos paaikškina skirtumus tarp kooperavimosi ir bendradarbiavimo, tam pasitelkdamos nepertraukiamos integracijos, įsipareigojimo ir sudėtingumo dimensijas: bendradarbiavimą siedami su aukštu integracijos, įsipareigojimo ir sudėtingumo lygiu, o kooperavimąsi – su žemu integracijos, įsipareigojimo ir sudėtingumo lygiu (Mattessich ir Monsey, 1992; Thomson ir Perry, 2006). Schottle, Haghsheno ir Gehbauer (2014), siekdami atskirti kooperavimosi ir bendradarbiavimo sampratas, pateikė kooperavimosi ir bendradarbiavimo charakteristikų skirtumus (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Kooperavimosi ir bendradarbiavimo charakteristikų palyginimas
(pagal Schottle, Haghsheno ir Gehbauer, 2014)

Charakteristika	Kooperavimasis	Bendradarbiavimas
Valdymo pobūdis	Centralizuotas	Savitarpio
Sprendimų priėmimas	–	Kolektyvinis
Informacijos tiekimas	Nebūtinasis	Būtinasis
Lyderystė	Autonominė	Išskaidyta
Planavimas	Individualus	Kolektyvinis
Problemų sprendimas	–	Kolektyvinis
Uždaviniai	–	Aiškiai apibrėžti, siejami visų dalyvių
Santykiai	Laisvi	Ir laisvi, ir formalūs
Pajėgos (ištekliai)	Paskiri	Vieningi
Atsakomybė	–	Bendra
Atlygis	Atskiras	Bendras
Rizika	Faktiškai jokios	Bendra, pasidalinta
Pasitikėjimas	Nebūtinasis	Būtinasis
Įvertinimas	Skirtingų dalyvių	Bendras
Tikslas	Autonominis	Bendras

Schottle, Haghsheno ir Gehbauer (2014) apjungė bendradarbiavimą, kooperavimąsi ir konkuravimą į tam tikrą ryšių sistemą kartu su derinimu, konfliktais, bendravimu, kūryba, valdymu, įsipareigojimu, susitarimu, kompromisu ir kultūra. Šioje sistemoje, pasiremiant Denise (1999), išryškinama, kad kooperavimasis, derinimas ir bendravimas yra glaudžiai susijęs su valdymu. Trys kultūros tipai (veiklos kultūra, dalyvio organizacijos kultūra ir individo kultūra) veikia pačią veiklą ir veikiančiųjų sąveiką. Be to, komandos sąveika priklauso nuo derinimo ir bendravimo. Mattessich ir Monsey (1992) nustatė derinimo ryšį tarp kooperavimosi ir bendradarbiavimo. Savo ruožtu, sistemos autoriai kooperavimąsi ir bendradarbiavimą aiškina kaip dalyvių sąveikavimą, o derinimą ne kaip savarankišką santykį, o kaip kooperavimosi ir bendradarbiavimo sudėtinę dalį. Kadefors (2004) nurodo, kad kooperavimasis glaudžiai susijęs su valdymu, o bendradarbiavimas – su pasitikėjimu. Santykiai tarp veiklos dalyvių yra artimesni ir stipresni bendradarbiaujant, nes bendras tikslas ir bendrai vykdoma veikla grindžiama pasitikėjimu ir atvirumu.

Aptarus bendradarbiavimo raiškos ypatumus, galima lengviau ir paprasčiau

paaikinti bei atskleisti konkuravimo turinį. Polterovich (2017) padarė išvadą, kad karas ir konkuravimas pagreitino socialinį išsivystymą, taip suteikdamas ypatingą reikšmę konkuravimo fenomenui socialinio vystymosi epochoje.

Pats terminas „sportas“ daugeliui savaime yra konkuravimo sinonimas (Grindstaff ir West, 2006). Konkreti sporto veikla gali būti apibūdinama kaip organizuota veikla, kai du ar daugiau individų ar komandų konkuruoja dėl laimėjimo, laikydamiesi aptartų taisyklių (Chick, 1984).

Howell (2013) iškėlė klausimą, kaip derinami kooperavimasis ir konkuravimas komandinėse veiklose su skirtingais dalyviais. Savo tyrimais jis įrodė, kad komandos yra veiksmingesnės, kai jos lyderis yra išskiriamas ir nubaudžiamas, pakeičiant jį už nepakankamą indėlį, ir tuomet reikalaujant iš komandos atlikti bendrai aptarimą ar rasti kitą veiklą. Denise (1999) pastebėjo, kad kooperavimosi atveju ne kiekvienas dalyvis pasirodo geriausiai bei nurodė, kad kooperavimasis yra konkuravimo pranašumų (privalumų) įgijimo strategija.

Polenske (2004) pastebi didelę priklausomybę tarp kooperavimosi ir konkuravimo bei tvirtina, kad kai kuriais atvejais kooperavimosi ir konkuravimo sąvokos net gali būti tapačios. Galima daryti išvadą, kad ir bendradarbiavimas su konkuravimu gali būti artimi vienas kitam. Tokį ryšį taip pat nurodo Garmann Johnsen ir Ennals (2012).

Konkuravimas, motyvacija ir pasiekimai sportinėje veikloje yra susiję. Dėl to mokslininkai yra susidomėję ne tik konkuravimo įtaka vidinei motyvacijai, tačiau ir kitais ryšiais tarp dimensijų. Konkuravimas gali būti vienas iš išorinių socialinių veiksmių, kuris gali paveikti motyvaciją tiek teigiamai, tiek neigiamai. Konkuravimo metu sportininkai palygina savo gebėjimus ir galimybes su varžovų toje pačioje sportinėje veikloje.

Deci ir Olson (1989) nustatė, kad konkuravimas gali būti sąveikaujantis (esant gynybai ir puolimui) arba be sąveikos (yra tik puolimas). Sportinėje veikloje konkuravimas pasireiškia kaip laimėjimas (vienam laimėjus, kitas privalo netekti laimėjimo). Tokio konkuravimo atveju apdovanojimai (pinigai, prizai ar taškai) paskirstomi nelygiai tarp dalyvių, atsižvelgiant į jų pasirodymo rezultatus (pavyzdžiui, pirmąją vietą užėmęs sportininkas gauna daugiau taškų nei užėmusysis žemesnę vietą arba atbulai, jei taškai skiriami kaip baudos ženklas).

Konkuravimas gali būti suskirstytas į vidinį ir išorinį. Kaip vidinis, taip ir išorinis konkuravimas gali turėti ir teigiamos, ir neigiamos reikšmės. Apie išorinį konkuravimą šiame skyriuje jau yra minėta prieš tai. Konkuravimas komandoje

gali lemti nuolatinį rezultatų gerinimą (Burton ir Raedeke, 2008) bei versti komandos narius gerinti gebėjimus. Vidinis konkuravimas sportinėje komandoje gali būti malonus ir jaudinantis, tačiau gali padaryti ir žalos. Galima nauda konkuravimo sporte yra pažanga varžybų metu, komandinių gebėjimų arba komandos nepriklausomybės ugdymas, taip pat vidinis pasitenkinimas sportine veikla (Shindler, 2009). Neigiami konkuravimo padariniai apima psichologinę baimę pralaimėti, padidėjusį nerimą ar stresą, sportininkų įtampą dėl konkrečių lūkesčių, vidinės motyvacijos slopinimą (Shindler, 2009). Vidinis konkuravimas taip pat gali būti kliūtis lavinti sportininko gebėjimus (Burton ir Raedeke, 2008).

Warner ir Dixon (2013) nustatė, kad vyrai ir moterys skirtingai reaguoja į konkuravimą: moterys stengiasi vengti vidinės konkurencijos, tuo tarpu vyrai elgiasi priešingai. Be to, vyrai yra labiau linkę konkuruoti tiek išoriškai, tiek viduje, nes vyrai konkuravimą supranta kaip pozityvų poveikį sportinei patirčiai. Tyrimų išvados tvirtina, kad vidinis konkuravimas daro neigiamą įtaką moterims, kurios naudojasi sportinės veiklos socialine nauda. Konkurencinė aplinka kuria išorinę konkurenciją, o vidinė konkurencija įtraukia sportininkus, ypač moteris. Kai kurie moksliniai tyrimai tvirtina, kad lyties skirtumai atsispindi konkuravimo lygyje ir veikia konkuravimą (Niederle ir Vesterlund, 2011).

Deaner, Balish ir Lombardo (2016) teigia, kad konkuravimas tarp individų yra visa apimantis ir akivaizdus reiškinys daugeliu atvejų, taip pat jie pastebi, kad vyrai ir moterys naudoja skirtingas konkuravimo manieras, ypač varžantis tos pačios lyties varžovams.

Clarke-Hill, Li ir Davies (2003) tyrinėjimai atskleidžia dėsningumą: naujovės ir mokymasis veikliose organizacijose yra nulemtas bendradarbiavimo ir jo metu įgytų žinių. Tuo tarpu konkuravimą sukelia tokių žinių savinimasis ir gebėjimų lavėjimas, sąlygotas bendradarbiavimo ir konkuravimo dvilypumo. Tai nulemia ir šių socialinių gebėjimų tyrinėjimą plačiame socialinių gebėjimų lauke.

Mokslinės literatūros analizė patvirtina, kad sportinėje veikloje reiškiasi ir bendradarbiavimo, ir kooperavimosi bei konkuravimo gebėjimai. Ji įrodo, kad egzistuoja ryšys tarp sportavimo ir socialinių gebėjimų. Sportinės veiklos ypatybės apsprendžia sportinės veiklos socialinį kontekstą. Sportinėje veikloje sportuojantysis dažnai tampa ir veiklos objektu, ir subjektu: sportininkui tenka pagal savo gebėjimus spręsti įvairius ne tik su jėga, išstverme ar fiziniu pajėgumu susijusius klausimus, tačiau taip pat ir taktinius uždavinius, priimti sprendimus, bendradarbiauti ir konkuruoti, siekiant sportinių tikslų. Anglų kalboje

bendradarbiavimas ir kooperavimasis apibūdinami skirtingais terminais (collaboration ir cooperation), lietuvių kalboje šios dvi sampratos dažniausiai įvardinamos tuo pačiu žodžiu – bendradarbiavimas. Atsižvelgiant į šių dviejų sampratų esminius skirtumus, toliau šiame darbe bendradarbiavimas plačiąja prasme arba kooperavimasis bus vadinamas bendradarbiavimu bendruomenėje, o bendradarbiavimas siaurąja prasme, t.y. veikiant išvien, bus laikomas glaudžiuoju bendradarbiavimu. Tuo pačiu metu pradėti besireiškiančio bendradarbiavimo ir konkuravimo, jų derinimo tyrimai sportinėje veikloje leidžia teigti, kad tokių gebėjimų raiška ir derinimas turi teorinį tyrinėjimo pagrindą.

1.2. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų ir jų derinimo edukacinės prielaidos sportinėje veikloje

1.2.1. Patirtinis mokymasis kaip edukacinių prielaidų sportinėje veikloje pagrindas

Mokymosi visą gyvenimą kontekste formaliojo, neformaliojo ir savaiminio mokymosi formos apibūdinamos kaip papildančios viena kitą ir sąlygojančios visapusį mokymąsi. Pukelis (2009) pabrėžia, kad svarbu suvokti, jog ne asmens kompetencijos¹ yra ugdomos ir tobulinamos, bet mokymosi procesuose (formaliuose, neformaliuose ir savaiminio mokymosi) yra plėtojami asmens gebėjimai.

Analizuojant mokymąsi sportinėje veikloje edukacinių prielaidų kontekste, svarbu apibrėžti ir nustatyti edukacinių prielaidų sampratos turinį. Edukaciją Stonkus (2002) nusako kaip auklėjimą ar lavinimą, kurie gali būti suprantami kaip procesas ar vyksmas. Vyksmas arba procesas apibrėžiamas kaip nuosekli sistemos ar jos dalių kaita (Jovaiša, 1993; Stonkus, 2002). Reiškinyms suprantamas kaip juslėmis patiriamų ugdymo ypatumų, faktų, veiksmų, įvykių, santykių, vyksmų atskleidimas, atspindintis išorinius pedagoginės tikrovės aspektus (Stonkus, 2002). Lietuvių kalbos žodyne² pateikiama tokia žodžio prielaida reikšmė – išankstinė, parengiamoji sąlyga. Atsižvelgiant į pateiktus apibrėžimus, šiame darbe edukacinėmis prielaidomis laikomos edukacinės sąlygos, reikalingos vystytis

¹ Darbe kompetencijos samprata nėra aptariama ir analizuojama, bet šiuo atveju kompetencija turėtų būti suprantama kaip asmens kvalifikuotai atliekamos užduotys, kurioms būtinas atitinkamas išsilavinimas ir/arba pasirėngimas jas atlikti.

² <http://www.lkz.lt>

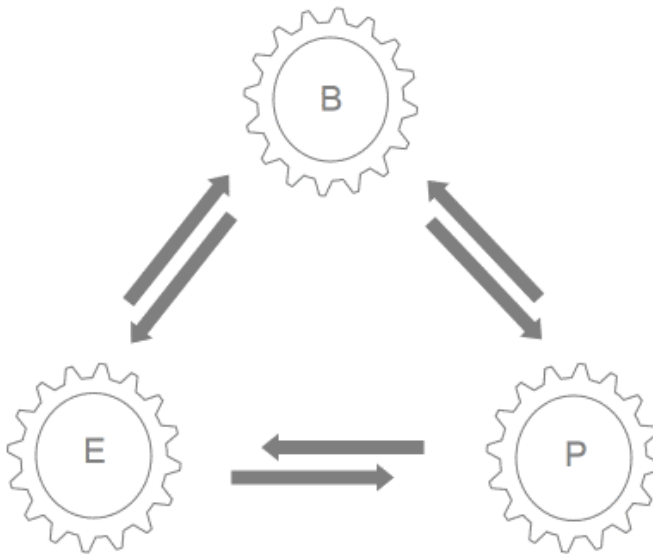
edukaciniams reiškiniams (vyksmams) ir procesams.

Galanis, Mayol, Forment, ir García-Peñalvo (2015) nurodo, kad asmenų tarpusavio sąveika yra labai svarbi savaiminiam mokymuisi (angl. *informal learning*). McGivney (1999) nurodo, kad savaiminio mokymosi metu žinių-gebėjimų poreikis gali atsirasti ne tik pavieniui individui, bet ir jų grupei, o pats poreikis dažniausiai kyla praktinėje veikloje: ką nors darant, klausant, stebint, sąveikaujant su kitais ir pan. Watkins ir Marsick (2001) teigia, kad savaiminis mokymasis remiasi įgyta patirtimi. Tai patvirtina Arbutavičiaus (2009) teoriją apie savaiminio mokymosi veiksmų priežastinį ryšį, ir tai yra ugdomosios sąveikos pagrindas – mokymasis per patyrimą. Šis teiginys ypač aktualus sportinės veiklos, kaip mokymosi per patyrimą, požiūriu, nes sportinė veikla yra neatsiejama nuo asmenų tarpusavio sąveikos. Tokio mokymosi metu labai reikšmingas vaidmuo tenka mokymuisi stebint kitus, veikiant su kitais, mokymui, aiškinimui ir daugeliui kitų socialinio išmokimo niuansų. Šiuos procesus pirmasis kaip socialinį išmokimą (angl. *social learning*) ėmė tyrinėti Bandura (Bandura ir Walters, 1963) ir nustatė, kad žmonės yra linkę stebėti kitus ir mokytis iš jų. Jau iki tol Miller ir Dollard (1941) pristatė teoriją, pagal kurią mėgdžiojimas buvo pasiūlytas kaip elgsenos mokymosi priemonė. Daug vėliau Schunk (1996) papildė šią teoriją, teigdamas, kad kitų mėgdžiojimas ilgainiui suteikia galimybę pasiekti savo tikslus, taip pasimokant (įgyjant patirties) proceso metu. Išplėtotą teoriją imta vadinti socialinio išmokimo teorija (angl. *social learning theory*) (Razieh, 2012).

XX amžiaus aštuntajame dešimtmetyje Bandura atradimai įgijo holistinę kryptį: jo stebėjimų laukas išsiplėtė į platesnį žmonijos pažinimą socialinio išmokimo kontekste, o plėtotą socialinio išmokimo teorija netrukus tapo žinoma kaip socialinio pažinimo teorija (angl. *social cognitive theory*) (Bandura, 1999). Ilgainiui ši teorija suteikė pagrindą suprasti, nuspėti ir netgi paveikti žmonijos elgseną (Green ir Piel, 2009). Socialinio pažinimo teorija taip pat nukreipta į vaikų ir suaugusiųjų suvokimą veikiančius socialinius potyrius ir tai, kaip tokie potyriai vėliau paveikia elgseną bei vystymąsi. McCormick ir Martinko (2004) savo studijų pagrindu papildė Banduros socialinio pažinimo teoriją, tvirtindami, kad:

- 1) Individai gali mokytis stebėdami kitus;
- 2) Mokymasis yra savaiminis procesas, kuris gali turėti arba neturėti įtakos individo elgsenos pokyčiams;
- 3) Mokymasis gali vykti ir nesikeičiant individo elgsenai (stebėjimas be mėgdžiojimo).

Dalyvaudami įvairiose veiklose, jos dalyviai kartu kuria ir sau naudingą aplinką, tuo pačiu stengiasi ir valdyti situaciją. Rinkdamiesi veiklos sferą, kartu darome įtaką ir savo ateičiai. Pasirinkimai yra sąlygojami lūkesčių ir gebėjimų (Bandura, 1997). Bandura pasiūlė paprastą iš trijų sąveikos elementų sudarytą uždarą sistemą, pavadindamas ją ekvivalentiškumo triada, kurią vėliau teorijos plėtotojai charakterizavo kaip trilypę, dinaminę ir atsakomąją asmeninių savybių, elgsenos ir aplinkos sąveiką, kuri turi ir ugdomąjį pobūdį, jomis grindžiamas savaiminis mokymasis (Green ir Piel, 2009) (žr. 2 paveikslą).

2 pav. Alternatyvių veiksnų sąveikos schema (Bandura, 1997); kur B – elgsena, P – asmeninės savybės, lemiančios suvokimą ir emocijas, E – išorinė aplinka

Socialinio pažinimo teorija leidžia plačiau paaiškinti socializaciją per veiklą, kurioje individai išmoksta nuomonių ir veiksmų reiškimo socialines taisykles (normas). Tuo Bandura grindžia išskirtus keturis mokymosi tipus (Green ir Piel, 2009): 1) mokymasis stebint (jo metu išmokstama naujos elgsenos, stebint aplinką); 2) pritapimas prie situacijos (ilgainiui stebimojo elgsena lemia paties stebėtojo elgseną); 3) savikontrolė (draudžiamos elgsenos stebėjimas pristabdo nuo tokios elgsenos patį stebėtoją); 4) priešiškas elgesys (angl. *contra behavior*) (draudžiamos elgsenos stebimi rezultatai veikia elgseną priešingai matytų rezultatų atžvilgiu). Analizuodamas elgseną ir remdamasis Bandura socialinio pažinimo

teorijos pagrindais, Betz (2007) pastebėjo, jog: 1) elgsena yra nukreipta siekti konkrečių tikslų; 2) elgseną ilgainiui lemia patirtis; 3) suvokimas daro įtaką mokymuisi. Green ir Piel (2009) pažymėjo, kad spaudimas ir baudimai veikia mokymąsi ir elgseną veikiau netiesiogiai nei tiesiogiai.

Aptarus socialinio išmokimo ir socialinio pažinimo teorijas galima daryti išvadą, kad savaiminis mokymasis yra labai glaudžiai susijęs su veikla ir patirtimi. Tai reikšminga ir sportinės veiklos kontekste nagrinėjant patirtinį mokymąsi kaip edukacinių prielaidų pagrindą.

Houle (1980) nurodo, kad daugumai specialistų savaiminis mokymasis yra sinonimas mokymosi būdai, kuris apibūdinamas kaip patirtinis, t.y. mokymasis, kuris kyla iš tiesioginio dalyvavimo gyvenimo įvykiuose. Toks mokymasis prasideda veikiant (angl. *doing*) ir taip įgyjant konkrečią patirtį (Smith, 1988). Laikantis nuostatos, kad patirtinis mokymasis yra vienas savaiminio mokymosi būdų, toliau bus analizuojamas patirtinio mokymosi turinys.

Lewin, Dewey, Piaget, Jung ir kitų plačiai žinomų mokslininkų darbų pagrindu sukurta patirtinio mokymosi (angl. *experiential learning*) teorija yra dinaminė, pagrįsta mokymosi ciklu, suskaidytu į dviypį: veiksmo/refleksijos ir patirties/abstraktaus konceptualizavimo (A. Y. Kolb ir D. A. Kolb, 2008). Šie du aspektai apibūdina holistinę mokymosi aplinką, kurioje mokymosi operacijos vyksta tarp individo ir aplinkos. Mokymosi aplinka yra daugiapakopė ir gali apibūdinti mokymosi ir lavinimo kryptis, nukreiptas į 1) individą, 2) grupę ar 3) bendruomenę.

Sėkmingam mokymuisi yra svarbios paties besimokančiojo pastangos, t.y. besimokančiojo patirtis ir domėjimasis mokymosi metu, mašlumas, hipotezių kėlimas, svarstymas (Enns, 1993; Kolb, 1984; Lewis ir Williams, 1994). Šio mokymosi veikloje edukacinė prielaida yra dalinai grindžiama patirtinio mokymosi teorijomis, modeliais ir metodais (Beaudin ir Quick, 1995).

Patirtinio mokymosi pagrindas yra veikla. Lewin tvirtino, kad teorija ir praktika turi būti sujungtos (cituota iš Kolb, 1984). Mokymasis veikloje (angl. *learning-by-doing*) yra edukacinis reiškinys, patvirtinantis edukacinius teorinius teiginius. Kai kurie mokslininkai siūlo mokymąsi veikloje neatriboti nuo patirties, gautos iš tam tikros veiklos, kuri kartu sąlygoja ir mokymąsi (Boud, Cohen ir Walker, 1993; Gass, 1992; Keeton ir Tate, 1978). Patirtinio mokymosi šalininkas buvo Dewey, akcentavęs, kad egzistuoja ryšys tarp patirties ir ugdymo(si), pabrėžęs, kad yra ryšys tarp tam tikro gyvenimo įvykio ir mokėjimo bei įvykio

interpretavimo (1938). Patirtis yra mokymasis, praktikos rezultatai, o ne tik savaiminis įgudimas.

Patirtinio mokymosi teorija patirčiai skiria esminį vaidmenį visuomenės mokymo ir lavinimo srityse. Tai holistinė teorija, kuri mokymąsi apibūdina kaip svarbų žmonių prisitaikymo procesą. Tokiu būdu patirtinis mokymasis gali būti taikomas ne tik formaliojo mokymo metu, bet ir visose gyvenimo veiklos sferose (A. Y. Kolb ir D. A. Kolb, 2008). Patirtinio mokymosi procesas apima visą žmogaus veiklą – bet kur ir bet kada. Patirtinio mokymosi teorija tyrimai grindžiami visame pasaulyje, remiantis daugiakultūriniu modeliu (A. Y. Kolb ir D. A. Kolb, 2008).

Patirtinis mokymasis yra pagrįstas trimis prielaidomis (Smith, 1980):

1) Žmonės išmoksta geriausiai tuomet, kai jie asmeniškai yra įtraukiami į patirtinį mokymąsi;

2) Individas žinias įsisavina (išmoksta) tuomet, kai tai svarbu pačiam individui arba tai keičia individo elgseną; ir

3) Asmens paskatos mokytis yra didžiausios tuomet, kai asmuo laisvai pasirenka savo mokymosi tikslus ir yra linkęs jų siekti aktyviai bei sistemingai.

Visas žmogaus veiklas lydi refleksija. Tai būtina, norint įsisavinti ir geriau perprasti veiklos reikšmę. Refleksija yra neatsiejama nuo tų veiklų, kuriose veikėjui (kartu ir besimokančiajam) yra svarbu atkurti ir iš naujo įvertinti patyrimą, jį apgalvoti, pritaikyti mokymuisi (Boud ir kt., 1993). Boud, Keogh ir Walker (1985) teigia, kad refleksija yra esminė asmens patirties dalis. Taigi refleksija yra jungiama su veikla: veiklos pradžioje besimokantysis apgalvoja, ko galima būtų tikėtis iš veiklos.

Veikla ir refleksija yra esminės patirtinio mokymosi savybės (Beaudin ir Quick, 1995). Patirtiniam mokymuisi priskiriamas ankstesnės patirties (mokymosi) įvertinimas, ir tokio mokymosi metu mokėjimai įgyjami per įvairią gyvenimišką patirtį (Lewis ir Williams, 1994). Tai leidžia suprasti patirtinio mokymosi teoriją, kuri apjungia šešis pagrindinių patirtinį mokymąsi tyrinėjusių mokslininkų teiginius (A. Y. Kolb ir D. A. Kolb, 2008):

1) *Mokymasis yra geriausias vyksmo supratimas ne tik rezultatų prasme.* Vyksmas kartu apima ir mokymosi pastangų veiksmingumo grįžtamąjį ryšį: mokymasis – suvoktas tęstinis patirties atkūrimas, kuomet mokymosi vyksmas ir tikslas yra vienas ir tas pats dalykas (Dewey, 1897/1972).

2) *Mokymasis yra mokymasis iš naujo.* Mokymasis geriausiai palengvina

besimokančiųjų lūkesčius: padeda patikrinti, išbandyti ir pritaikyti patirtų naujiems tikslams pasiekti nauju, tobulesniu būdu.

3) *Mokymasis reikalingas prieštaravimų tarp priešpriešinių prisitaikymo prie visuomenės būdų sprendimui.* Prieštaravimai, skirtumai ir nesutarimai sąlygoja mokymosi procesą. Mokymosi vyksmo metu priešpriešiniai prisitaikymo būdai yra gretinami laike patirties prasme kaip apgalvojimas ir veiksmas, taip pat kaip jausmai ir mąstymas.

4) *Mokymasis yra holistinis prisitaikymo procesas.* Jis yra ne tik pažinimo pasekmė, bet kompleksiškai į veiklą įtraukia visą individą – jausmus, mąstymą, suvokimą ir elgseną. Jis apima kitokį specializuotą prisitaikymo modelį: nuo mokslinių metodų iki problemų sprendimo, nuo sprendimų priėmimo iki kūrybiškumo.

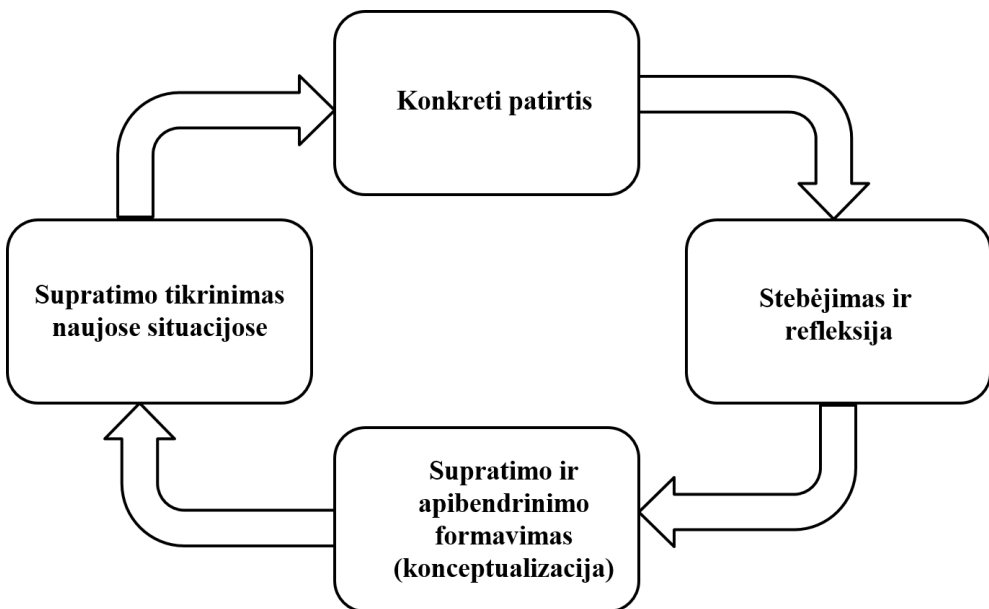
5) *Mokymasis yra sąveikos tarp asmens ir aplinkos padarinys.* Pastovus ir ilgalaikis žmonių mokymosi modelis kyla iš nuoseklios sąveikos tarp individo ir jo aplinkos. Tai, kaip mes įvertiname kiekvienos naujos patirties galimybes, lemia mūsų pasirinkimus ir numatomus sprendimus. Pasirinkimus ir priimamų sprendimų mastą lemia išgyvenami įvykiai, ir šie įvykiai kartu veikia mūsų ateities pasirinkimus. Tokiu būdu žmonės keičia save per pasirinkimus išgyvenamų faktinių įvykių metu.

6) *Mokymasis yra pažinimo kūrimo veikla.* Patirtinio mokymosi teorija pateikia konstruktyvią mokymosi teoriją, kuomet socialinis pažinimas yra kuriamas ir atkuriamas per asmeninį besimokančiojo pažinimą.

Patirtinis mokymasis sudaro prielaidas mokytis visą gyvenimą (Kolb, 1984). Filosofiniu patirtinio mokymosi pagrindu laikomas pragmatizmas, kurio turinį pagrindžia James, Dewey ir Schiller praktiški metodai (Dewey, 1925/1984; James, 1907; Schiller, 1907). Savo ruožtu, filosofinis patirtinio mokymosi aiškinimas susijęs su asmenine individo patirtimi (Kolb, 1984). Dewey laikomas pragmatinio metodo pradininku edukologijoje, nujautusiu veiksmo reikšmę supratimui ir jo pritaikymui (Dewey, 1925/1984). Dewey tikėjo, kad veiksmų efektyvumas yra susijęs su supratimu, o pastarasis nulemia ir pačių veiksmų kontrolę. Dewey ugdymą suprato kaip esatį, o ne pasirengimą gyventi ateityje (Dewey, 1897/1972). Dewey tikėjo, kad egzistuoja ryšys tarp gyvenimiškojo patyrimo proceso ir ugdymo proceso (Dewey, 1938; Kolb, 1984). Patirtinio mokymosi metu pažinimo procesų ir emocinio patyrimo visuma sąlygoja išorinio pasaulio pažinimą (Kolb ir Fry, 1975). Patirtinis mokymasis pabrėžia humanistinį pradą, akcentuojant jausmus

kaip mokymosi proceso dalį (Burnard, 1989). Savo ruožtu, humanistinė teorija teigia, kad mokymasis galimas tik tuomet, kai asmeninės vertybės ir organizacinės normos skatina veiklą, grįstą teisinga informacija, laisve, kompetencija ir vidiniu pasitikėjimu (Kolb, 1984). Schön (1991) teigia, kad patirtinio mokymosi sėkmingumas priklauso nuo ankstyvosios patirties, kuri mokantis siejama su įgytomis naujomis žiniomis ir įgūdžiais, pasitelkiant refleksiją ir svarstymus.

Kolb (1984) savo patirtinio mokymosi studijose sujungė teoriją su praktika: apibūdino tai kaip keturių dalių procesą, kuriame besimokantysis įsitraukia į veiklą, ją apmąsto, apibendrina ir ją jungia su turima patirtimi. Be to, padaryti apibendrinimai tampa ir priimamų sprendimų pagrindu. Faktiškai tokia mokymosi procese veikėjas gali tapti stebėtoju, o konkreti veikla gali tapti atribotu bendro pobūdžio veiklos lauku (Kolb, 1984). Kartu įvyksta skilimas: konkretus įsitraukimas į veiklą sąmonėje modifikuojamas į abstrakčius veiksmus (Bruner, 1966). Tokiu būdu mokymosi procese reiškinio supratimas iš anksto nėra nustatytas ir nekintantis, bet susiformuojantis ir besikeičiantis patirties dėka (Kolb, 1984). Pats Kolb patirtinio mokymosi procesą pavaizdavo kaip aptartą keturių lygių modelį (žr. 3 paveikslą), o modelį pristato kaip Lewin patirtinio mokymosi modelį (1951).

3 pav. Lewin patirtinio mokymosi modelis (cituota iš Kolb, 1984)

Vėliau patirtinio mokymosi teorijos vystytojai siūlė įvairius patirtinio mokymosi modelio pakeitimus. Boud ir Walker (1992) greta patirties ir refleksijos momentų patirtinio mokymosi modelyje išskyrė trečiąjį – pasirengimo veiklai – aspektą. Dean (1993) pasiūlė suaugusiųjų patirtinio mokymosi modelyje šiuos procesus:

- 1) Planavimas – pasirengimas veikti;
- 2) Dalyvavimas – veikla;
- 3) Patyrimas – mokymasis veikloje (angl. *learning by doing*);
- 4) Refleksija – reikšmės veiklai suteikimas;
- 5) Apibendrinimas – sąryšių nustatymas;
- 6) Pritaikymas – mokėjimų perkėlimas;
- 7) Perspektyva – įvertinimas ir projektavimas.

Burnard (1989) teigia, kad patirtinis mokymasis yra mokymasis veikloje ir mokymasis apmąstant veiklą (refleksija). Veiklos ir refleksijos koncepcija buvo esminė ir ankstyvuosiuose Markso darbuose XIX amžiaus viduryje bei to paties laikotarpio Brazilijos edukologo Freire darbuose. Veiklos ir refleksijos dimensijoms reikšti jie naudojo praktikos (angl. *praxis*) terminą. Pats Kolb (1984) pažymėjo, kad jo pasiūlytas patirtinio mokymosi modelis yra pagrįstas Freire praktikos koncepcija. Brookfield (1986) praktiką mato kaip problemos ar klausimo aiškinimo būdą: veikla vykdoma dėl klausimo ar problemos ir po to apmąstoma pagal veiklą. Taigi veikla faktiškai yra asmeninių patirčių ir refleksijų serijos.

Išanalizavus patirtinio mokymosi turinį ir atskleidus edukacinių prielaidų sampratą, yra svarbu iširti patirtinio mokymosi kaip edukacinių prielaidų pagrindą sportinės veiklos kontekste.

Goldstein ir Iso-Ahole (2006) nustatė, kad sportinė veikla yra priemonė mokyti ir mokytis sportiškumo bei tokių būtinausių esminių vertybių kaip drausmė, pagarba, atsakomybė, sąžiningumas, patikimumas, susižaidimas, pilietiškumas, pozityvus konkuravimas ir dvasinė ištvermė. Nors sportas yra neatsiejamas nuo fizinio ugdymo, visgi tai nėra tapačios sąvokas. Fizinis ugdymas apibrėžiamas kaip 1) pedagoginis vyksmas, kurio metu ugdytojas veikia ugdytinį, remdamasis kūno kultūros vertybėmis; 2) ugdytinio ir ugdytojo bendravimas įgyvendinant tam tikrą asmenybės fizinės būklės ugdymo programą (Stonkus, 2002). Emeljanovas, Saulius ir Rutkauskaitė (2014) susiaurina sporto sampratą, jį laikydami aktyvia fizine veikla, siekiant sportinių rezultatų varžantis. Tuo tarpu fizinis ugdymas, anot autorių, yra fizinė veikla, siekiant fiziniiais pratimais ugdyti

judesius ir asmenybę. Pateiktųjų definicijų turinys rodo, kad lietuvių autoriai už sporto (o kartu ir sportinės veiklos) sampratos ribų bando palikti sportinės veiklos dvasinio tobulėjimo, socialinės integracijos dedamąsias, nors jų vaidmuo holistinio ugdymo filosofijoje užima vieną iš esminių vaidmenų.

Kūno kultūra ir sportas, be žmogaus poreikių tenkinimo, atlieka ir sportininko asmenybės formavimo funkciją. Sekot (2010) tvirtina, kad sportavimas teigiamai veikia sportuojančiojo ne tik fizinę ir psichinę sveikatą, bet ir socialinį gyvenimą. Iulian-Doru, Vasilica ir Maria (2014) teigia, kad sportavimas padeda užmegzti santykius su kitais žmonėmis. Hermens, Super, Verkooijen ir Koelen (2017) kiekybiniais ir kokybiniais tyrimais įrodė, kad sporto programos gali lavinti įvairius socialinius gebėjimus socialiai pažeidžiamam jaunimui.

Long, Pantaleon, Bruant, ir d'Arripe-Longueville (2006) sportą apibrėžia kaip veiklą, kuri ne tik leidžia tobulinti fizinius gebėjimus, bet ir skatina dvasinį tobulėjimą, padeda socialiai integruotis, skatina laikytis taisyklių. Sportinėje veikloje pasireiškia bendrumo, bendravimo, bendradarbiavimo, draugystės, bičiulystės ir kitos panašios vertybės (Jones, 2001). Panašiai sportą apibrėžia ir Stonkus (2002), teigdamas, kad sportas – nuoseklus ir nuolatinis fizinių ir dvasinių žmogaus galių plėtojimas varžantis ar lenktyniaujant ir taip išugdytų jėgų bei gebėjimų demonstravimas individualiose ar komandinėse varžybose.

Bergmann-Drewe (2000) teigia, kad sportinė veikla padeda ugdyti tokias vertybes kaip sąžiningumas, garbingumas, atsakomybė, geranoriškumas, ištikimybė ir kt. Parry (1994) teigia, kad sporto pratybų ir varžybų metu galima išmokti pajauti ir suprasti grožį, leisti pasireikšti kūrybingumui, ugdyti atkaklumą, drąsą, pasitikėjimą savimi bei suvokti ir propaguoti kitas vertybes.

Sportinė veikla apima kitą realiai egzistuojančių santykių kategoriją: pavyzdžiui, savęs pažinimas veiklos metu pasireiškia kitomis savybėmis, būdais ir lygiais nei įprastai bendraujant su žmonėmis. Sportinės veiklos procese formuojasi žinios apie save ir kartu išryškėja fizinių, psichinių, moralinių išteklių ir galimybių ribos. Ypač svarbu – patikrinamas savęs vertinimo adekvatumas veikloje siekiant rezultatų ir jos visuomeninio vertingumo lygis (Biddle, 1999; Fox, 1999).

Galop vyksta žinių iš mokymosi aplinkos perkėlimo į kitas gyvenimo sritis procesas, kuris yra sudėtingas. Anot Eraut (2004) (cit. pagal Žydzūnaitę, Lepaitę, Cibulską ir Bubnį, 2012), jis aprėpia penkis tarpusavyje susijusius etapus:

1) Galimai aktualių žinių išgavimas iš konteksto/ų, kur jos įgyjamos ir buvo anksčiau naudotos. Naujos situacijos supratimas – procesas, kuris dažnai priklauso

nuo savaiminio socialinio mokymosi;

2) Pripažinimas, kurio žinios ir gebėjimai yra aktualūs;

3) Žinių ir gebėjimų transformavimas pagal naują situaciją;

4) Žinių ir gebėjimų integravimas į turimas jų struktūras, siekiant galvoti, veikti ar bendrauti naujoje situacijoje.

Harun ir Salamuddin (2014) tyrimo išvados patvirtino, kad patirtinis mokymasis fizinės veiklos (ne patalpoje) metu yra socialinių gebėjimų lavinimo pagrindas. Tai, kad patirtinio mokymosi metu lavinami socialiniai gebėjimai, patvirtina ir kitų mokslininkų darbai (del Val Núñez, Romero, Sánchez ir Aránega, 2018; Lam, 2011; Muñoz Campos, 2017; Ramburuth ir Daniel, 2011 ir kt.). Be to, Dewey (1938) tvirtino, kad patirtis yra labai svarbi lavinti mokėjimus ir paspartinti socializacijos procesus.

Aptarčio patirtinio mokymosi žinios, įgytos sportinėje veikloje, išlavėję mokėjimai ir gebėjimai gali būti perkeltami bei taikomi kitose gyvenimo srityse. Pavyzdžiui, savikontrolės gebėjimai per aktyvią fizinę veiklą suformuojami visam gyvenimui (Cecchini, Montero, Alonso, Izquierdo ir Contrera, 2007). Patirtiniu mokymusi sportinės veiklos metu siekiama supratimo, žinių ar gebėjimų. Šis procesas vyksta be išoriškai primestų mokymosi programų ar kriterijų, galintis vykti bet kokiame kontekste, taip pat ir už ugdymo institucijų mokymo programos ribų.

De Carteret (2008) teigia, kad patirtinis mokymasis vyksta socialinių gebėjimų taikymo metu, t.y. praktikoje, taip pat per pokalbius, prisiimant atsakomybę ar kooperuojantis. Cullen, Batterbury, Foresti, Lyons ir Stern (2000) paskelbė plataus tyrimo išvadas apie mokymąsi visą gyvenimą, pagal kurias patirtinis mokymasis gali padėti pakelti individų pasitikėjimą savimi bei pagerinti jų socialinius gebėjimus. Madrona, Samalot-Rivera, Cristina, Marín, J. Rodenas-Jiménez ir L. Rodenas-Jiménez (2014) patvirtino, kad socialiniai gebėjimai ugdomi ir treniruojami, kurios atitinka patirtinio mokymosi sampratą, metu. Tokie išsamūs tyrimai leidžia teigti, kad patirtinis mokymas yra tinkama ugdymo forma socialinių gebėjimų lavinimui.

Mokslinės literatūros analizė parodė, kad sportinė veikla yra glaudžiai susijusi su patirtiniu mokymusi, o jo metu gali būti lavinami socialiniai gebėjimai. Patirtinio mokymosi ugdomosios sąveikos pagrindas – mokymasis per patyrimą (sportinės veiklos metu). Tokio mokymosi sąlyga patirtinio mokymosi kontekste yra veiklos aplinkybės, kurios šiame darbe apibūrinamos edukacinėmis prielaidomis, o pati veikla – ugdymu.

1.2.2. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimas sportinėje veikloje

Sportinė veikla, kaip ir visa mus supanti aktyvioji aplinka, yra persmelkta konkuravimo, noro nugalėti, būti geriausiu, lyderiauti. Miškinis (1988) tvirtina, kad sportinis rezultatas – tai ne tik konkreti pergalė ar rekordas, nes kur kas vertingesnis šio rezultato siekimo procesas yra nuolatinė žmogaus kova su varžovu (konkuravimas) per tam tikrą laiką, tam tikroje vietoje, nustatytoje svorio kategorijoje; tai nuolatinis siekimas save pažinti, išreikšti, įtvirtinti.

Sportinė veikla yra ir viena iš socialinės asmenų tarpusavio sąveikos išraiškos formų. Didžioji socialinės sąveikos dalis remiasi individo bendravimu, kurį lemia bendravimo gebėjimai. Kita socialinių gebėjimų sritis yra susijusi su individo emocijomis. Natūralu, kad asmenys susiduria su iššūkiu gebėti valdyti tarpasmeninę sąveiką. Neturėdamas pakankamų socialinių gebėjimų, individas susidurs su sunkumais bet kurioje visuomeniškoje veikloje.

Sportinės veiklos dalyviai susiduria su įvairiomis situacijomis. Visi jie – sportininkai, treneriai, sporto psichologai, gydytojai, teisėjai ir kiti specialistai – tarpusavyje sąveikauja. Tarpusavio sąveika – ne tik pasikeitimas informacija neverbaline forma, kuris gali pakeisti partnerio elgesį, bet ir bendrų veiksmų organizavimas. Lenkų mokslininkas Szczepański (Щепанський, 1969) tarpusavio sąveikos struktūroje išskyrė socialinius ryšius: erdvės kontaktus, psichologinius kontaktus, socialinius kontaktus ir socialinius santykius. Tai leido geriau suprasti žmogaus elgesį. Nuo to, kaip vienas partneris supras kitą, priklausys tarpusavio sąveikos sėkmė. Sportinėje veikloje, be kita ko, svarbiausia – taisyklėmis reglamentuota sportininkų tarpusavio sąveika.

Bendraudami ir bendradarbiaudami mes sąveikaujame vieni su kitais, apsikeičiame mintimis, emocijomis (Barkauskaitė, 2001). Palaikyti ryšį, keistis informacija – tai tik vienas iš bendravimo aspektų (Suslavičius, 2006). Informacijos siuntėjo būseną, nuotaiką turi įtakos adresato savijautai, ir atvirkščiai. Komandinėse sporto šakose be tarpusavio bendradarbiavimo sporto varžybos būtų neįmanomos (Tereševičienė ir Gedvilienė, 2000). Galima daryti išvadą, kad bendradarbiavimas yra neatsiejamas nuo tarpusavio sąveikos. Sportinė veikla be bendradarbiavimo (tiek glaudžiojo, tiek bendruomenėje) yra neįsivaizduojama sportinėje bendruomenėje: sportinių renginių organizavimas, teisėjų kvietimas ir teisėjavimas, sportininkų dalyvavimas, komandų ar atskirų sportininkų rengimas ir pan.

Natūralu, kad skirtingų sporto šakų atstovų tarpusavio bendradarbiavimo formos yra skirtingos. Varžybų metu sportininkai sąveikauja kaip su varžovais, taip ir su savo partneriais. Varžybų metu kiekvienas sportininkas siekia savo tikslų – pagal galimybes stengiasi savo varžovui sutrukdyti pasiekti analogiškus tikslus. Priešingu atveju, nei pergalė, nei pralaimėjimas būtų neįmanomi. Natūralu, kad tikslai tampa esminiais sąveikos objektais. Tad sportininkų tikslai ir jų struktūra sąlygoja sportininkų tarpusavio sąveikos ypatumus. Sportininkų ir juos supančių asmenų sąveika neišvengiamai sąlygoja ne tik konkuravimą, bet ir bendradarbiavimą, sportininkai susiduria su skirtingo tipo santykiais, šiuos santykius inspiruoja netgi priešingi tikslai. Tad bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimus tenka derinti. Komandinėse sporto šakose tokia dermė įgyja dar sudėtingesnę pavidalą, nes tikslų struktūroje greta asmeninių sportininkų tikslų išryškėja ir sportinės komandos tikslai. Sportinėje veikloje sportininkai gali sąveikauti įvairiai: grupės (komandos) viduje ir tarp grupių (komandų); be to, sąveikaudami tarpusavyje, sportininkai gali siekti individualių, grupinių ir bendruomeninių tikslų.

Ilgą laiką edukologijos mokslo teorijoje bendradarbiavimas ir konkuravimas buvo laikomi nesuderinamais, tačiau pastaruoju metu imta tvirtinti (Bennett ir Kottasz, 2011; Muijs ir Rummyantseva, 2012, 2014), kad bendradarbiavimas reiškiasi mokymo aplinkoje, kuriai būdingas ir konkuravimas. Muijs, Chapman, Ainscow ir West (2011) pastebi bendradarbiavimo naudą, kuri praplečia mokymosi akiratį partnerystėje ir jam suteikia naujos praktikos bei sumanumo – įgijus tokių naujų gebėjimų, jie gali būti taikomi ir šalinti spragas ar spręsti problemas. Clarke-Hill, Li ir Davies (2003) teigia, kad bendradarbiavimas tarp partnerių yra neabejotinai svarbus organizacinis mokymosi būdas.

Bendradarbiavimas ne visada būna sėkmingas. Schottle, Haghsheno ir Gehbauer (2014), atlikę mokslinės literatūros analizę, nustatė, kad bendradarbiavimą tarp partnerių labiausiai veikia pasitikėjimas, bendravimas, įsipareigojimas, atvirumas, žinių ir informacijos pasidalinimas, susitarimai bei ryžtas rizikuoti. Hargreaves (1996) konkuravimą apibrėžia kaip nepalankų bendradarbiavimui ar net kliūtį bendradarbiauti. Muijs ir Rummyantseva (2012) nurodo, kad tokiu atveju pagrindinis vaidmuo tenka pasitikėjimui.

Malcolm (2014), tyrinėdamas sporto sociologiją, pažymėjo, kad bendradarbiavimo ir konkuravimo nuopelnai sporte yra giminingi. Iš tokio pastebėjimo autorius daro išvadą, kad ne tik bendradarbiavimas, bet ir

konkuravimas yra naudingi, maža to, jų nauda tarpusavyje yra susijusi.

Jeigu ekonomikos teorijoje teigiama, kad konkuravimas įgalina efektyviau paskirstyti išteklius, tai sporte – pasiekti tikslą. Kartu konkuravimas sporte yra sportinio meistriškumo skatinimo veiksnys. Ainscow, Mujs ir West (2006) tvirtina, kad bendradarbiavimo susitarimai išlieka ir yra sutvirtinami net konkuruojant. Šiam fenomenui paaiškinti pasitelkiamas konkuravimo ir bendradarbiavimo dvilypumas, o pačiam fenomenui pavadinti naudojamas terminas kooperacija, kuris nusakomas tarporganizaciniais santykiais, kuomet vieną dalį santykių nulemia konkuravimas, o kitą dalį – bendradarbiavimas (Brandenburger ir Nalebuff, 1996). Tokiu atveju per bendradarbiavimą reiškiasi konkuravimo pranašumai.

Bendradarbiavimas ir konkuravimas, kaip du kraštutiniai socialinių santykių elementai, sportinėje veikloje buvo įtvirtinę principinę nuostatą „sutriuškinti (nugalėti) arba bendradarbiauti“ (Zuckerman, 2006). Ši nuostata ėmė keistis iš naujo suvokus bendradarbiavimo ir konkuravimo ryšio ar priklausomybės konceptą (Chen, 2008). Maža to, organizacijose ėmė plisti „kooperacija“, kai partneriai bendradarbiauja vienos veiklos srityse ir tuo pačiu konkuruoja kitose veiklos srityse (Bengtsson ir Kock, 2000). Taip yra nusakomas bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimas.

Xiong (2012) nustatė, kad komandinėse sporto šakose kiekvienas sportininkas, siekdamas sportinių tikslų ir atlikdamas jam iškeltas užduotis, susifokusuoja vien tik į save (siekia atskleisti (reprezentuoti) save ir įsitvirtinti (pozicionuoti)), ignoruodamas bendradarbiavimą (narciziškumo požymis). Tokie tyrimų rezultatai yra labai svarbūs, nes leidžia teigti, jog net ir bendradarbiaudami komandoje sportininkai konkuruoja tarpusavyje dėl asmeninių tikslų. Vadinasi, sportininkui kyla būtinybė derinti bendradarbiavimą su konkuravimu.

Komandinėse sporto šakose treneriai yra vienodai atsakingi ir už komandos, ir už atskirų sportininkų pasirodymą. Kaip pažymi Kleinert, Ohlert, Carron, Eys, Feltz ir kt. (2012), trenerių sprendimai ir veiksmai vaidina esminę rolę ir daro poveikį ir atskiro sportininko, ir komandos atžvilgiu. Trenerio veiksmai ir sprendimai gali būti nulemti ir protinių gebėjimų, ir psichologinės nuotaikos, emocijos ar fizinės būklės (Vella, Oades ir Crowe, 2013). Tai leidžia teigti, jog trenerio, kaip komandos nario, vaidmuo komandoje yra itin svarbus. Treneriui tenka didelė atsakomybė ir vaidmuo, tiesiogiai skatinant ir ypač valdant sportininkų tarpusavio sąveikas.

Mokslininkai, tyrinėdami vaikų grupinės veiklos ypatumus tarpusavyje

sąveikaujant, išskyrė bendradarbiavimą kaip savitarpio pagalbą ir konkuravimą kaip savitarpio trukdymą. Deutsch (1949) atliko bendradarbiavimo bendruomenėje ir konkuravimo tyrimus su studentais ir nustatė, kad bendradarbiaujančios grupinės veiklos rezultatai yra kokybiškesni už konkurencinės grupinės veiklos rezultatus. Bendradarbiaujančioje veikloje kiekvieno nario veiksmai buvo susieti su kitų narių veiksmais, ir visi jie buvo įsitikinę, kad pasieks bendrą tikslą. Kitaip nei konkurencinėje veikloje, kiekvienas individas, siekdamas tikslo atskirai nuo kitų, kliūdo veiklos dalyviams pasiekti bendrą tikslą. Sportinės veiklos rezultatui šia prasme gali turėti reikšmės sporto šakos pobūdis: komandinė ar individuali sporto šaka. Šis skyrimas svarbus tik kalbant apie komandines sporto šakas.

Madsen (1971) atlikti tyrimai parodė, kad pagrindinės žmonių nesutarimų ir barnių priežastys, skatinančios konkuravimą yra: 1) noras visur pirmauti; 2) noras turėti gražiausius daiktus ar darbo įrankius; 3) noras gauti prestižinius vaidmenis ar užimti siekiamas pozicijas; 4) griaunamieji vieno veiklos dalyvių veiksmai ir kt. Galima daryti prielaidą, kad tokios konkuravimo priežastys egzistuoja ir sportinėje veikloje.

Guerrero ir Jones (2003) teigimu, socialiniai gebėjimai padeda individui tarpasmeninėje sąveikoje sėkmingai įgyvendinti savo tikslus, išlaikant pagarbą kitam. D. W. Johnson ir R. T. Johnson (2009) įrodo, kad socialinė tarpusavio priklausomybė egzistuoja, kai individo rezultatai priklauso nuo paties individo ir kitų veiksmų. Socialinė tarpusavio priklausomybės teorija klasikiniu būdu tiria žmonių bendradarbiavimo tarpusavyje santykius. Pagrindinės šios socialinės tarpusavio priklausomybės teorijos prielaidos: 1) individų sąveikos yra sąlygotos *tikslų*; 2) pageidaujami rezultatai yra pasiekiami, individams *sąveikaujant*. Pagal Holmes (2002) būtent tikslas *ir* individų sąveika *drauge* formuoja socialinę elgseną. Savo ruožtu, sportinėje veikloje sportininkų sąveikas sąlygoja sportiniai ir ne tik sportiniai tikslai, kurių sintezė yra būtina sąlyga pasiekti pageidaujamus rezultatus.

Aptarus bendradarbiavimui ir konkuravimui būdingus bruožus, toliau aptartinas šių elgsenų tarpusavio ryšys. Mokslinė socialinės tarpusavio priklausomybės teorijos analizė atskleidė, kad bendradarbiavimas ir konkuravimas yra priešpriešiniai socialinių santykių elementai. Attle ir Baker (2007) pabrėžia, kad kaip konkuravimas, taip ir bendradarbiavimas potencialiai veikia besimokančiojo elgseną. Be to, daroma įžvalga, kad pastarosios priešingos elgsenos turi būti derinamos. Savo ruožtu, bendradarbiavimas ir konkuravimas tarp

individų užtikrina sėkmingą veiklą taip, kaip individų sėkmė tampa naudinga visai komandai (Cerny ir Mannova, 2001). Analizuodamas žaidimo komandų tarpgrupinius konfliktus, Bornstein (2003) pabrėžia, kad įtampa tarp grupės kolektyvinio intereso ir grupės individo individualaus intereso yra neišvengiama. Autorius daro išvadą, kad sporto komandai būdingos analogiškos savybės: sėkmingi pasirodymai galimi dalyvaujant tik pajėgiausiems varžovams, jiems bendradarbiaujant bendruomenėje ir panaudojant savo potencialą nugalėti.

Decety, Jackson, Sommerville, Chaminade, ir Meltzoff (2004) pabrėžia, kad bendradarbiavimas bendruomenėje ir konkuravimas yra du svarbiausi socialinio pažinimo būdai, kuriuos sukelia paties individo ir su juo sąveikaujančiųjų individų veiksmai taip pat, kaip ir pasirinkti apibrėžti protiniai sprendimai. Analizuodami žmonijos evoliuciją, šie autoriai tvirtina, kad socialinis pažinimas „kilo iš sudėtingos ir dinaminės sąveikos tarp priešingų veiksmų: viena vertus, individų būrimasis į grupes sustiprina pasitikėjimo ir vieningumo prieš konkurentus jausmą; kita vertus, konkuravimas tarp grupės narių suteikia individams atrankinį pranašumą“.

Kolawole (2008) studijoje apie konkurencinį mokymąsi ir mokymąsi bendradarbiaujant suaugusiųjų vidurinėse mokyklose pritarė Akinbobola (2006) atradimui, jog dabartinė mokymo sistema yra grįsta mokinių konkuravimu dėl įvertinimų, socialinio pripažinimo ir priėmimo į prestižines mokyklas. Autoriai tvirtina, kad visuomenėje ir šiandieninėje mokymosi sistemoje konkuravimas yra vertinamas per bendradarbiavimo bendruomenėje prizmę. Kuomet konkuruoja gerai rungtyniaujantys varžovai ir jie nėra vertinami ar tai daroma ne dažnai, besimokantiems tai gali būti veiksmingas būdas bendradarbiauti tarpusavyje (Cohen, 1994). Alexander ir Luckman (2001), nagrinėdami fizinio lavinimo programų struktūras, pasiūlė derinti turinį (sportą) ir mokymą (mažiau mokytojo nurodymų, o daugiau besimokančiųjų savaveiksmiškumo), akcentuojant glaudųjį bendradarbiavimą ir bendradarbiavimą bendruomenėje per konkuravimo prizmę. Atsižvelgdami į tokį pasiūlymą, Attle ir Baker (2007) atliko tyrimą, kurdami bendradarbiavimo bendruomenėje tipo komandas konkurencinio tipo aplinkoje. Suformuotų mokymosi veiklų pagalba besimokantieji yra linkę bendradarbiauti, jungdamiesi į komandas, kad galėtų konkuruoti vieni prieš kitus. Tai atitinka sporto prigimtį, todėl šie požymiai būdingi bet kokiai sportinei veiklai.

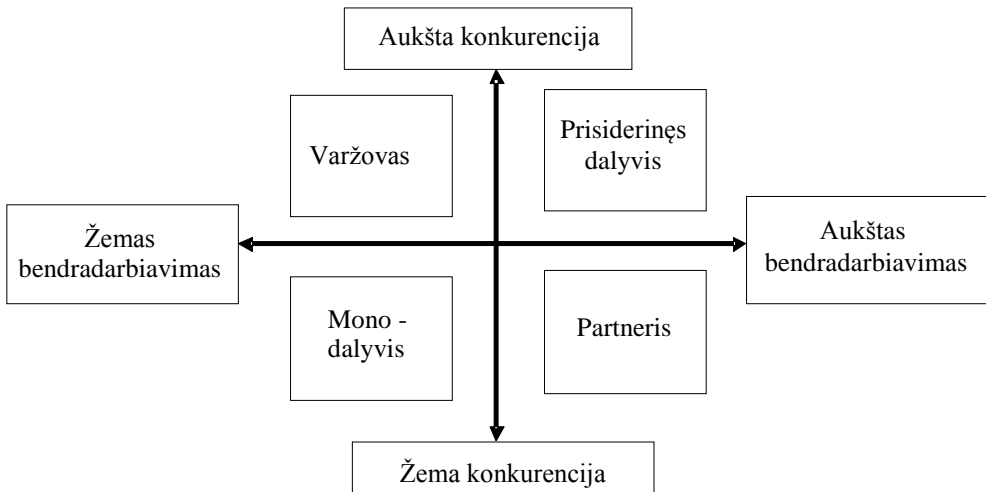
D. W. Johnson ir R. T. Johnson (1994) nurodė tris galimas sąveikas tarp besimokančiųjų: 1) konkuravimas dėl lyderio pozicijos; 2) individualus darbas,

kuomet nėra būtinybės kreipti dėmesį į kitus besimokančiuosius; 3) komandų bendradarbiavimas bendruomenėje, kai besimokantieji suderina vienas kito indėlių siekiant bendro tikslo. Cerny ir Mannova (2001) tvirtina, kad konkuravimas ir bendradarbiavimas bendruomenėje tarp besimokančiųjų sustiprins bendrą darbą taip, kaip individuali sėkmė padės visai komandai: komandinis bendradarbiavimas paskatina kiekvieną atlikti pavestą užduotį ir išmokti dirbti kartu. Po keleto tyrimų R. T. Johnson ir D. W. Johnson (1999) pripažino būtinybę sujungti mokymąsi bendradarbiaujant su konkurenciniu individualiu mokymu. Tauer ir Harackiewicz (2004) išvėlgė, kad, derinant grupių mokymą bendradarbiaujant su tarpgrupiniu konkuravimu, veiklos motyvacija žymiai padidėja. Tokie duomenys patvirtina, kad bendradarbiavimo ir konkuravimo deriniai daro teigiamą įtaką motyvacijai, pojūčiams ir veikėjų pasirodymui, besimokantieji gauna naudos iš kooperacinių komandų mokymosi strategijų derinimo su konkuravimu tarp grupių.

Remiantis Decety ir kt. (2004), bendradarbiavimas bendruomenėje ir konkuravimas implikuoja vadovavimo veiksmus ir lavina gebėjimus, kurie reiškiasi per priešinius vaidmenis asmenų tarpusavio sąveikų metu. Vadovavimo funkcijos apima keletą lanksčiosios elgsenos aspektų, įskaitant gebėjimus: 1) pasirinkti veiksmų planą neįprastose situacijose; 2) slopinti turimą galią, kuri jau neveiksminga ir 3) analizuoti savo ir kitų veiksmus; apgalvoti iššūkius pagal gebėjimus paaiškinti ir numatyti kitų elgseną, mintis, tikėjimus, troškimus ir ketinimus, kurie yra nebūdingi mums patiems. Išanalizavus dviejų dimensijų sąlyčio taškus, Wynne (1995) pasiūlė sintezuotą bendradarbiavimo-konkuravimo visuomenėje modelį, kuriame buvo apjungti mokymosi bendradarbiaujant ir motyvuoto konkuravimo tarp bendradarbiaujančių komandų pozityvūs aspektai. Sportinės veiklos kontekste svarbu paistyti, kad glaudusis bendradarbiavimas turėtų būti suprantamas kaip individų pastangos veikti kartu, siekiant komandinių tikslų.

Derindami bendradarbiavimą bendruomenėje ir konkuravimą, Ricketts ir Bruce (2009) naudoja terminą *koopeticija*, siekdami pagrįsti tarpusavio santykių idėją. Šis terminas pradėtas vartoti verslo ir vadybos srityje, turint tikslą atskleisti „verslo situacijas, kuriose nepriklausomos dalys *ko-operuoja* (autoriaus pastaba: šiame darbe tai laikoma bendradarbiavimu bendruomenėje) viena su kita ir *koordinuoja* savo veiklas, kartu *bendradarbiaudamos*, kad pasiektų bendrų tikslų, bet tuo pat metu *konkuruoja* (pagal anglišką terminą *competition*) tarpusavyje taip pat, kaip ir tarp atskirų įmonių“ (Zineldin, 2004). Luo (2004) išplėtojo konceptualią ir tipologinę koopeticijos struktūrą, kurioje bendradarbiavimas bendruomenėje ir

konkuravimas reiškiasi tuo pačiu metu; modelį vėliau modifikavo Bigliardi, Dormio ir Galati (2011) (žr. 4 paveikslą). Muijs ir Rumyantseva (2014) kooperacijos tyrimus sėkmingai vykdo mokymo organizacijose.

4 pav. Kooperacijos struktūra pagal Luo (Bigliardi ir kt., 2011)

Atsižvelgiant į galimybę derinti teigiamą ir neigiamą asmenų tarpusavio priklausomybę bei siekiant patvirtinti kooperacijos egzistavimo galimybę, buvo atlikta detali bendradarbiavimo ir konkuravimo analizė.

Glaudaus bendradarbiavimo ir bendradarbiavimo bendruomenėje reikšmė. Analizuodamas dviejų sąvokų skirtumus (dažnai mokslinėje literatūroje vartojamus kaip sinonimus, plačiau ir išsamiai apie tai buvo kalbėta 1.1.3 skyriuje), Kozar (2010) pažymi, kad bendradarbiavimas bendruomenėje gali būti pasiektas, jeigu santykių dalyviai veikia pagal užduotis atskirai ir savo veikla prisideda prie bendro rezultato, kai tuo tarpu glaudusis bendradarbiavimas turėtų būti suprantamas kaip tiesioginė tarpasmeninė sąveika, veikiant kartu išvien, derybos, aptarimai, taip pat skirtingų ateities planų suderinimas. Maža to, remiantis Zineldin (2004) bendradarbiavimo bendruomenėje samprata, galima įžvelgti, jog glaudusis bendradarbiavimas pasiekia (apima) bendradarbiavimą bendruomenėje ir koordinavimą. Čia paaiškėja, kad glaudusis bendradarbiavimas galimas tarp individų vienoje grupėje (pavyzdžiui, sportinėje komandoje (poroje)), siekiant ir individų asmeninių, ir komandos (poros) tikslų. Tuo tarpu bendradarbiavimas bendruomenėje vyksta tarp dviejų ar daugiau atskirų individų (nepriklausančių

vienai grupei (komandai)) ar grupių (komandų), siekiant ir jų asmeninių specifinių, tiek bendrų tikslų.

Thomson ir Perry (2006) įrodinėja, kad bendradarbiavimas bendruomenėje vardan bendro tikslo veda glaudžiojo bendradarbiavimo link. Atitinkamai glaudusis bendradarbiavimas apibūdinamas kaip veikla, kurios metu savarankiški veikėjai sąveikauja įveikdami žinomus ir nežinomus sunkumus, kartu kurdami savo santykių taisykles ir veiklos struktūras bei būdus, kaip elgtis ar spręsti problemas, kurios lemia bendrą veiklą. Kitais žodžiais tariant, tai veikla, apimanti bendrus susitarimus ir abipusiai palankias sąveikas. Maža to, glaudusis bendradarbiavimas kartais yra charakterizuojamas dalinimosi, įsipareigojimo poreikiais, įgyjant daugiau bendradarbiavimo bendruomenėje, kuriant veiklos sistemas, darbo komandoje (Lucas, 1998).

D. W. Johnson ir kt. (2012) tvirtina, kad teigiama asmenų tarpusavio priklausomybė yra bendradarbiavimo bendruomenėje rezultatas. Attle ir Baker (2007) bendradarbiavimą bendruomenėje apibūdina kaip “socialinį procesą, kurio metu pareigų atlikimo įvertinimas ir atlyginimas pasireiškia kaip kolektyvinis grupės individų pasiekimas dirbant kartu ir siekiant konkretaus tikslo.“ Deutsch (2000) nurodo, kad bendradarbiavimą bendruomenėje skatina ir sukelia panašumų nuomonėse ir požiūriuose suvokimas, noras padėti, atviras bendravimas, pasitikėjimas ir draugiškas nusistatymas, bendrų interesų jautimas ir priešingų interesų slopinimas, orientavimasis labiau į bendrų gebėjimų sutelkimą nei į individualių ir pan.

D. W. Johnson ir R. T. Johnson (2009) išskiria penkis veiksnius, kurie įtakoja efektyvų bendradarbiavimą bendruomenėje: 1) pozityvi tarpusavio priklausomybė (apibūdinama rezultatais, priemonėmis, būdais, taip pat ribotumu); 2) asmeninis atsakingumas (asmeninio atsakingumo trūkumas gali slopinti asmens atsakomybės jausmą); 3) skatinanti tarpasmeninė sąveika (reiškiasi kaip individų parama ir pagalba vienas kitam, siekiant bendrų grupės tikslų); 4) tinkamas socialinių gebėjimų naudojimas (nepakankamai gabūs grupės nariai negali pasiekti veiksmingo bendradarbiavimo lygio); 5) pritapimas grupėje (išryškina ir pagerina narių veiksmingumą, būtina grupės nariams, siekiant bendrų tikslų). Sėkmingas glaudusis bendradarbiavimas yra pagrįstas pasitikėjimu, įsipareigojimu ir savanorišku abipusiu susitarimu; visa tai gali būti įtvirtinta formaliu dokumentu ar neformaliu susitarimu, siekiant bendrų tikslų (Osarenkhoe, 2010).

Kalbant iš grupės (komandos) naudingumo pozicijų, glaudusis

bendradarbiavimas, kaip savitarpio supratimo, sąlygoto tarpusavio sąveikos, rezultatas, prisideda prie efektyvesnio darbo grupėje (komandoje), sąlygoja optimalų grupės (komandos) susiderinimą, siekiant savitarpio supratimo rezultatų tarpasmeninėje sąveikoje (Tschanen-Moran, 2001). Tvirtesnis glaudusis bendradarbiavimas gali skatinti didesnę pasitikėjimą, kadangi partneriai su laiku įgyja tarpusavio santykių patirties, taip pat galimybes įsitikinti vienas kito geranoriškumu, pasitikėjimu, gebėjimais, sąžiningumu ir partnerių atvirumu.

Išvardytos savybės yra universalios ir taikytinos kaip sportinei veikai, taip ir sportinio šokio veiklai.

Konkuravimo reikšmė. D. W. Johnson ir kt. (2012) teigia, kad negatyvi asmenų tarpusavio priklausomybė sąlygoja pasipriešinimo arba rungimosi (priešpriešinę) sąveiką. Ji gali reikštis kaip pastangos sukliudyti varžovui siekti tikslo arba trukdymas pasiekti rezultatus, išteklių ir informacijos slėpimas vienas nuo kito, nepasitikėjimo ir įtarumo elgsena. Tokia neigiama sąveika vadinama konkuravimu.

Coakley (1997) konkuravimą apibrėžia kaip socialinį procesą, kurį vainikuoja pergalė, palyginus rezultatus tapačiose veiklose ar atliekant tas pačias užduotis. Konkuravimas yra akivaizdus visuomenėje, gyvenime, įžvelgiamas istorijoje. Iš analizuojamų sąveikos formų konkuravimo raiška šiuo metu yra akivaizdžiausia.

Deutsch (2000) tvirtina, kad konkuravimas gali reikštis kaip naudingas ir kaip naikinantis procesas. Naudingo konkuravimo atveju laimi ir laimėtojai, ir pralaimėtojai. Taigi konkuravimas sukelia ir gali kilti: 1) tokių taktikų kaip prievarta, grasinimai, apgaulė pasekmėje; 2) pasitelkiant konkuravimą, siekiama įtvirtinti galios skirtumą tarp individų; 3) kaip netinkamos komunikacijos ar nepavykusio bendravimo rezultatas; 4) dėl vertybių panašumo neįvertinimo ar perdėto reagavimo į priešininko interesus; 5) įtaraus ir nedraugiško nusistatymo, perdėm sureikšminto konflikto masto pasekmėje ir pan.

D. W. Johnson ir R. T. Johnson (2009) įrodinėja, kad konkuravimas tampa naudingesnis esant tokioms trimis sąlygoms: 1) laimėjimas yra santykinai nesvarbus; 2) visi dalyviai (varžovai) turi pagrįstą galimybę laimėti; 3) laimėjimui pasiekti galioja aiškios ir tikslios taisyklės, procedūros bei kriterijai. Galima teigti, kad naudingas konkuravimas dažniau gali būti laikomas kaip teigiama, o ne negatyvi savitarpio santykių forma.

Socialinė tarpusavio priklausomybės teorijos taikymas mokyme tapo vienas sėkmingiausių ir yra plačiai taikomas socialinės ir edukacinės psichologijos

praktikoje (Johnson, 2003). Tarkime, Jowett ir Nezlek (2011) teigia, kad trenerio ir sportininko santykiuose yra priklausomybės elementų, kuriuos autoriai tyrinėja, laikydamiesi socialinės tarpusavio priklausomybės teorijos. Deutsch (1949) gali būti laikomas šios teorijos pradininku ir pagrindiniu plėtotuju. D. W. Johnson ir R. T. Johnson (2005) daug dėmesio skyrė socialinės tarpusavio priklausomybės taikymui praktikoje, ypač mokymosi kontekste. Toks teorijos taikymas sporto edukacinėje aplinkoje galėtų būti pagrįstas analogiškais argumentais.

Analizuojant žmonių tarpusavio santykius, D. W. Johnson ir R. T. Johnson (2005, 2009) nustatė, kad esama keturių priklausomybės lygių, kuriuos, siekiant tikslo, apibrėžia santykių tarp paties individo ir kitų individų veiksmų įtakos (žr. 5 paveikslą).

		Paties individo veiksmų įtaka tikslo pasiekimui	
		Taip	Ne
Kitų individų veiksmų įtaka tikslo pasiekimui	Taip	Tarpusavio priklausomybė	Priklausomybė
	Ne	Nepriklausomybė	Bejėgiškumas

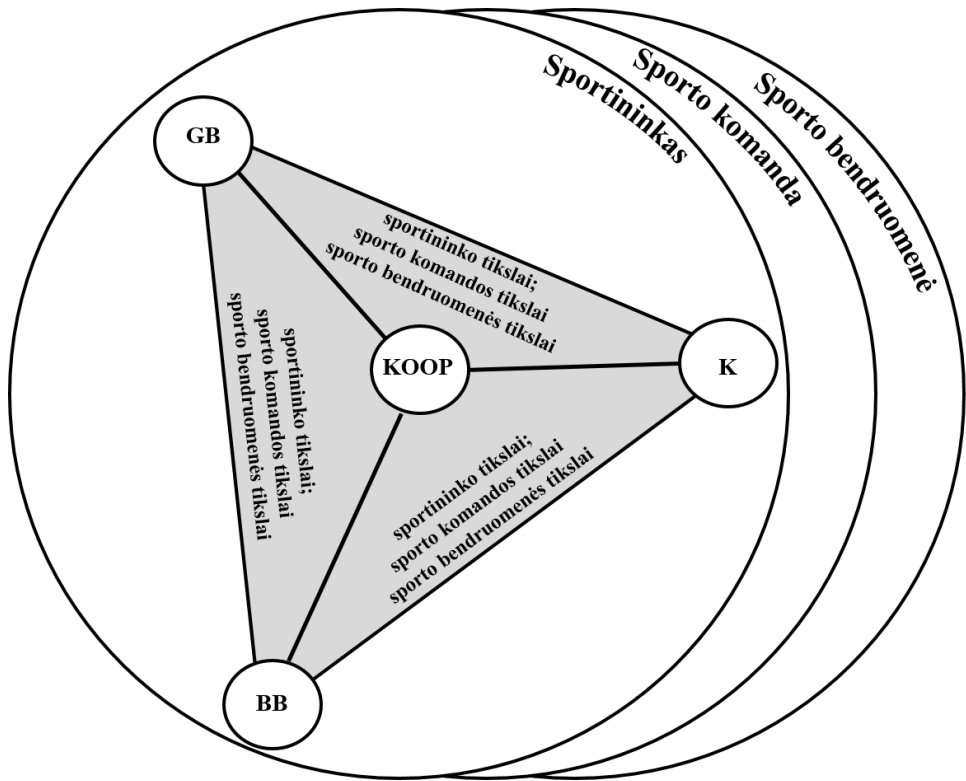
5 pav. Individų tarpusavio santykiai, siekiant tikslo (D. W. Johnson ir R. T. Johnson, 2005)

5 paveiksle pateikta tipologija atspindi, kad greta tarpusavio priklausomybės autoriai pripažįsta ir vienpusę priklausomybę (individų tikslų pasiekimas priklauso vien tik nuo kitų individų veiksmų), nepriklausomybę (individų tikslų pasiekimas yra nepriklausomas nuo kito veiksmų) ir bejėgiškumą (individai negali paveikti savo ar kitų tikslų pasiekimo). Holmes (2002) teigia, kad individų tikslai yra tarpusavio santykių pasekmė. Sportinėje veikloje itin svarbi yra socialinė tarpusavio priklausomybė. Tokiu būdu sportininko tikslo pasiekimas priklauso ne tik nuo jo veiksmų ir rezultatų, bet ir nuo kitų asmenų (pavyzdžiui, konkurentų, trenerių, gydytojų ir kt.) veiksmų, įtakančių jo tikslo pasiekimą. Tad sportininkų veiklai būdingas socialinis priežasties ir pasekmės ryšys.

Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimą, besireiškiančių kooperacija, leidžia išvelgti atlikta mokslinės literatūros analizė. Mokslinė literatūra pateikia keletą išvalgų. Pirma, sportinėje veikloje sportininkų tarpusavio sąveika reiškiasi dviejuose lygmenyse: grupės viduje (grupės, komandos lygmuo) ir tarp grupių, komandų ar porų (bendruomenės lygmuo). Antra, sportininkų socialinę

tarpusavio priklausomybę sąlygoja siekiamų tikslų struktūra: individualūs, grupiniai (komandos), bendruomeniniai (sportinės bendruomenės). Trečia, priklausomai nuo asmenų tarpusavio ryšio formų sportinėje veikloje socialinė tarpusavio priklausomybė priklauso nuo konkrečių jų tarpusavio sąveikos formų: bendradarbiavimo (glaudžioje ir/ar bendruomeninio) bei konkuravimo. Be to, yra galimas kelių ar net visų trijų tarpusavio sąveikos formų derinys. Savo ruožtu, galima daryti išvadą, jog ryšys tarp glaudžiojo, bendruomeninio bendradarbiavimo ir konkuravimo gali reikštis koopedicija, kaip aukštesniąja tarpusavio priklausomybės forma.

Nurodytos įžvalgos gali būti apjungtos, pateikiant socialine tarpusavio priklausomybe pagrįstą sportininkų bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo modelį (žr. 6 pav.). Pateiktajame modelyje sportininkai nurodomi ir kaip savarankiški individai, ir kaip grupės (komandos) ar bendruomenės nariai. Bendruomenė apima grupes (komandas) kaip bendruomenės sudedamąsias dalis. Sportininkų veiksmai ir jų tarpusavio priklausomybė konkrečioje bendruomenėje (t.y. tarp bendruomenės narių, kaip individų; tarp grupių kaip bendruomenės narių) yra nulemta tikslų. Maža to, tikslų (atsižvelgiant, ar tai individualus, grupinis ar bendruomeninis) lygis nulemia tarpusavio santykių formą: konkuravimą, bendradarbiavimą bendruomenėje ar glaudųjį bendradarbiavimą. Atsižvelgiant į tai, kad gali būti daugiau nei vienas tikslas (pavyzdžiui, sportininkas tuo pačiu metu gali siekti, kad 1) jo komanda nugalėtų varžybas, ir 2) kad pats būtų geriausias savo komandoje), kelios tarpusavio priklausomybės formos gali pasireikšti vienu metu: tarpusavio priklausomybės formos derinys pasireiškia koopedicijos forma.

6 pav. Sportininkų bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo teorinis modelis (kur: K – konkuravimas, GB – glaudusis bendradarbiavimas, BB – bendradarbiavimas bendruomenėje, KOOP – kooperacija) (sudaryta autoriaus)

Aptarti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo sportinėje aplinkoje ypatumai negali būti atsieti nuo mokymosi per patyrimą, vadinasi, ir patirtinio mokymosi, kurio metu įgyjamos žinios ir gebėjimai. Trenerių ir sportininkų bendras darbas, tobulinamas per individualias užduotis, vyksta nuolatinėje sąveikoje. Patirtinis mokymasis remiasi tarpasmeninių sąveikų bei socialinės tarpusavio priklausomybės poveikiu sportinėje veikloje.

Atlikta mokslinės literatūros analizė pateikia keletą išvalgų. Pirma, tarpasmeninė sąveika sportinėje veikloje gali pasireikšti dviejuose lygiuose: grupės (komandos) viduje (grupės lygmuo bendradarbiaujant) ir tarp grupių (bendradarbiavimas bendruomenės lygmenyje). Antra, socialinės tarpusavio priklausomybės prigimtis priklauso nuo siekiamų tikslų lygio (galimi trys tikslų lygiai – individualūs, grupiniai (komandiniai) ir bendruomeniniai). Trečia, priklausomai nuo asmenų tarpusavio sąveikos ir tikslų lygio, sportininkai

pasirenka vieną kurią ar derina šias ryšio formas: konkuravimą, glaudųjį bendradarbiavimą ir bendradarbiavimą bendruomenėje. Taigi tokių tarpusavio ryšių formų gali būti įvairių – galimas kelių ar net visų formų derinys. Mokslinė literatūra pagrįsta, kad derinant bendradarbiavimą ir konkuravimą galima pasiekti kooperacijos, kaip aukštesnės tarpusavio sąveikos, formas.

1.3. Sportinių šokių apibrėžiamos edukacinės prielaidos

Sportinės veiklos pagal veiklos pobūdį yra suskirstytos į sporto šakas, o pastarosios – apjungtos į kategorijas. Kai kuriais atvejais sporto šaka gali būti priskiriama kelioms kategorijoms (pavyzdžiui, šokiai ant ledo gali būti priskirti žiemos sporto ant ledo kategorijai, taip pat meninių sporto šakų kategorijai). Kai kurios sporto šakos turi senas tradicijas (pavyzdžiui, lengvosios atletikos rungtys), kai kurios sporto šakos yra ganėtinai naujos (pavyzdžiui, gatvės krepšinis). Didžiausio visuomenės pripažinimo sulaukiančios sporto šakos yra įtraukiamos į olimpinių žaidynių rungčių sąrašą (pavyzdžiui, 2012 m. vasaros olimpinėse žaidynėse pirmą kartą buvo vykdomos moterų bokso rungtys). Olimpinių žaidynių rungčių sąrašas yra nuolat peržiūrimas. Pasitaiko atvejų, kad po diskusijų iš olimpinių žaidynių sporto šakų rungčių sąrašo kai kurios rungtys yra išbraukiamos (pavyzdžiui, 2012 m. vasaros olimpinėse žaidynėse iš olimpinės programos buvo išbrauki softbolas ir beisbolas, o šiuo metu svarstoma 2020 m. vyksiančiose olimpinėse žaidynėse atsisakyti imtynių rungties, nors būtent ši sporto šaka yra ir antikinių, ir šiuolaikinių olimpinių žaidynių pagrindas). Tai patvirtina visuomeninio gyvenimo dinamiškumą bei rodo, kad net ir tradicijos laikui bėgant keičiasi.

Sportiniai šokiai yra palyginti nauja sporto šaka, kuri nėra įtraukta į olimpinių žaidynių rungčių sąrašą, nors šokiai ant ledo dar nuo 1976 metų yra olimpinių žaidynių dalis.³ Nors buvo diskusijų dėl šokių ant ledo pašalinimo iš olimpinių žaidynių rungčių sąrašo, tačiau toks sprendimas Tarptautinio olimpinio komiteto Generalinėje asamblėjoje priimtas nebuvo. Vis dar nėra priimtas sprendimas ir dėl olimpinių žaidynių rungčių sąrašo papildymo sportiniais šokiais, nors pirmasis pasaulio sportinių šokių čempionatas įvyko dar 1909 metais. 1950 metais buvo įkurta pasaulio šokių taryba, o 1957 metais – pasaulio sportinių šokių

³ <https://www.isu.org/isu-history>

federacija (angl. *World Dancesport Federation*), kurią 1997 metais pripažino Tarptautinis olimpinis komitetas.⁴ Neatmetama galimybė, kad sportiniai šokiai, kaip ir daugelis kitų meninių sporto šakų, ateityje taps olimpine sporto rungtimi.

Pasaulio sportinių šokių federacijos organizuojamose sportinių šokių varžybose šokėjai rungtiasi pasirinktoje rungtyje, kurių yra keletas: šokiai poroje (*standartiniai šokiai* (lėtas valsas, tango, Vienos valsas, fokstrotas ir kvikstepas), *Lotynų Amerikos šokiai* (samba, ča-ča, rumba, pasodoblis ir džaivas) ir *dešimties šokių* (visi standartiniai šokiai ir visi Lotynų Amerikos šokiai) arba sportinių šokių *komandų* pasirodymai.⁵ Pasaulio sportinių šokių federaciją kaip ir kitas sporto federacijas sudaro nacionalinės valstybių federacijos. Pasaulio sportinių šokių federacijoje Lietuvą atstovauja Lietuvos sportinių šokių federacija. Savo ruožtu, Lietuvos sportinių šokių federacija jungia klubus, kuriuose plėtojama sportinių šokių veikla, o klubų sportininkai – sportinių šokių šokėjai dalyvauja sportinių šokių varžybose, kurios organizuojamos tiek mūsų šalyje, tiek ir už jos ribų.

1.3.1. Sportinis šokis kaip socialinė, sportinė ir meninė veikla

Darbe jau buvo aptartos ir išanalizuotos sportinės veiklos kaip mokymosi per veiklą socialinių gebėjimų lavinimo prasme ypatybės. Šiame skyriuje plačiau aptariama pasirinktoji sportinė veikla – sportinis šokis, jo socialinės, sportinės ir meninės dimensijos.

Sportiniai šokiai ir jų varžybinis vyksmas yra gan naujas fenomenas, o varžybinio vyksmo evoliucija sietina su visa XX amžiaus epocha. Įvesti sporto ir menų sandūroje sportiniai šokiai įgijo savitumą, nusakomą pakilia energingai ir išraiškingai sportiškai judančia žmogaus figūra.

Vermey (1994) išskiria tris požiūrius į sportinius šokius: 1) sportas; 2) elegantiškas šokis (menas) ir 3) šou (pramoga). Visi šie trys požiūriai yra glaudžiai susiję ir papildo vienas kitą ir savo turiniu, ir forma. Dažniausiai akcentuojami sportinis ir konkurencinis sportinių šokių bruožai. Greta dar yra meninė pramoginė šokio pusė ir taip pat efektinga sportinio renginio – šou – dalis. Taip praplėtus požiūrį, už jo ribų visgi lieka šokis kaip bendravimo forma.

Sportinio šokio menišką pradą nuginčyti sunku, tad į šokį dažniausiai

⁴ <https://www.worlddancesport.org/WDSF/History>

⁵ https://www.worlddancesport.org/About/Competition/Competition_Structure

žiūrima kaip į meninę veiklą. Šokis yra toks individų ar grupių kuriamas menas, kai žmogaus kūnas tampa instrumentu, o kūno judėjimas – priemone. Santykis tarp žmogaus ir meno kūrinio yra kitoks negu tarp žmogaus ir ne meno kūrinio. Šio santykio specifika dažniausiai išreiškiama žodžiu „estetinis“ (Šliogeris, 1988). Taigi žmogaus santykis su sportiniu šokiu yra estetinis, o estetinis santykis tapatinamas, visų pirma, su jausmais ir išgyvenimais.

Pirminis šokio tikslas – išreikšti žmogaus vidinius jausmus ir emocijas. Pasak Sapežinskienės ir Sorakos (2010), šokis neatsiejamas nuo įtampos, kuri kyla dėl formos, turinio, kūrinio autonomiškumo ir socialinės jo reikšmės, skelbiamų ir atmetamų, neigiamų ir priimamų vertybių. Per sportinį šokį daromas poveikis žiūrovams, jų treneriams, choreografams ir patiems šokėjams. Šokis kaip meninė veikla yra socialiai kuriama realybė kiekvienoje savitoje visuomenėje, kurioje jis parodomas, ir tik tam tikri žmonės turi teisę apibrėžti, vertinti ir klasifikuoti meno teikiamas vertybes (Lawson, 2009).

Sapežinskienė ir Soraka (2010) įžvelgia, kad porų krizių, šeimų atskirties išgyvenimą gali sumažinti arba padidinti poriniame šokyje sujungiami šokio veiksmai. Poravimo sąvoka atskleidžia, kad „Aš“ ir „Kitas“ yra vienos bendruomenės, poros nariai (Večerskis, 2008). „Kito“ elgesyje, „Kito“ pasaulyje atpažįstame savo elgesį ir savo egzistencijos pasaulyje stilių. Panašiai ir mūsų kūnai, būdami susieti savo giliausiose sferose, atpažįsta vieni kitų išgyvenimus. Taigi sportinis šokis padeda ugdyti asmeninį jautrumą, dvasingumą, bendrauti vienam su kitu (Mizenko, 2009). Ir šokėjai, ir žiūrovai, dalyvaudami ir stebėdami sportinius šokius, yra veikiami šokio dvasios ir taip per šokio paveikumą kartu ugdomai veikiami šokio meninės prigimties.

Pats sportinių šokių kaip sportinės veiklos pavadinimas akcentuoja sportiškumą, kuris neįsivaizduojamas be varžybų, t.y. šokėjų varžymosi (konkuravimo). Kartu tai nusako veiklos sportinį pobūdį, nes šokėjai dalyvauja varžybose.

Analizuoti ir aptarti sporto apibrėžimai leidžia išskirti pagrindinius sportinės veiklos požymius – tai bet kokios fizinės veiklos formos, kurios prisideda prie sportuojančiojo fizinio pasirengimo, protinės sveikatos ir socialinės sąveikos. Tai patvirtina, kad sportas yra integruotas į žmonių socialinį gyvenimą.

Sportas yra socialinis reiškinys, neatsiejama bendrosios kultūros ir kūno kultūros dalis. Jis daro pozityvią įtaką socializacijos procesui, kuris plačiąja prasme yra suvokiamas kaip individo ir visuomenės sąveika, padedanti žmogui perimti

elgsenos normas ir dvasines vertybes, o visuomenei – kultūros paveldą (Vilkas, 2006). Sportas sujungia du esminius žmogaus gyvenimo aspektus. Pirma, žmogus užsiimdamas sportu lavina savo disciplingumą, taip žmogus gali save kontroliuoti ir siekti profesionalumo. Šis profesionalumas siejamas su laisve. Be to, komandinėse sporto šakose sportininkai siekia praturtinti komandą savo individualumu. Antra, sportas bendru tikslu vienija žmones: asmeninė sėkmė ir nesėkmė atsiliepia komandos sėkmei ar nesėkmei. Šios savybės yra labai reikšmingos, nes atskleidžia asmenų tarpusavio sąveikos ir socializacijos sportinėje veikloje pagrindus.

Paminėtosios sportinės veiklos savybės taikytinos ir sportiniam šokiui, kaip sportinei veiklai. Visgi šokis kartu yra viena iš meninės veiklos formų, tai yra meninis vaizdas, kuriame muzikos, žmogaus judesių ir kūno padėčių sintezė išreiškia žmogaus emocijas, charakterio bruožus, santykį su tikrove, įvairius jausmus, apibendrintas mintis ir idėjas (Soraka, Sapežinskienė ir Kurlys, 2006). Šokis yra ypač glaudžiai susijęs su muzika. Šokis yra pagrindinė meno forma, kuri naudoja kūną kaip saviraiškos instrumentą, ir visame pasaulyje kalba ta pačia kūno kalba.

Šokis ir judesys kartu yra ir ekspresyvi kūrybinė veikla, kurioje taikomi meniniai gebėjimai. Nors šokis ir yra meninė veikla, tačiau ne kiekvienas turi meninių gebėjimų. Lawson (2009) teigia, kad šokis kaip meninė veikla yra socialiai kuriama realybė kiekviename savitoje visuomenėje, kurioje jis parodomas. Be to, pasak autoriaus, šokis kaip fundamentali žmogaus kūno veikla įgyja komunikacijos ir reflektyvumo galią dėl šokio metaforinės prasmės. Būtent metafora sujungia seną patirtį ir tai, kas gimsta per konfliktą, kūrybą, kolektyviškumą, vienišumą, konkuravimą, asmeniškumą ir tarpasmeniškumą (Sapežinskienė ir Soraka, 2010). Šie plačiai šokio poveikumą nagrinėjusių autorių teiginiai vaizdžiai iliustruoja šokio sunkiai apglėbiamą tūrį, kuriame telpa bendradarbiavimas ir konkuravimas.

Šokio judesiai gali perteikti džiaugsmą, skausmą, liūdesį, pyktį, agresiją ir pan. Štai asmenims, turintiems bendravimo problemų, šokis gali padėti įveikti socialinę atskirtį (Cleary, 2002). Norint spręsti socialinės adaptacijos bei integracijos problemas, naudojami sportiniai, pramoginiai (socialiniai) šokiai – valsas, tango, rumba ir kiti. Šokių salėje lengviau spręsti vienišumo problemas ar užmegzti kontaktą su kitais žmonėmis.

Šokio ir judesio pratybos lavina ir žmogaus bendruosius gebėjimus (asmeninius, socialinius ir kt.), puoselėja humanistinėmis vertybėmis grindžiamą

asmens dvasinį pasaulį. Kartu šokio ir judesio pratybos gilina bendrąją meninę ir estetinę kompetenciją, reikalingą įvairiose gyvenimo srityse, ugdo žmogaus meninius, estetinius gebėjimus, padedančius išreikšti save, kurti, komunikuoti, įprasminginti savo gyvenimą kūrybiniu indėliu į bendruomenės, šalies ir pasaulio meno kultūrą (Soraka, Sapežinskienė ir Milikauskienė, 2006). Šie autorių teiginiai patvirtina šokio meninę ir socialinę naudą. Torbert (1990) nustatė, kad judėjimas, panaudojant įvairias judesio, šokio, pratimų, žaidimų formas, yra metodologinis savęs ir aplinkos pažinimo pagrindas, be to, jis didina socializaciją. Šie sąmoningi ir nesąmoningi šokėjų ieškojimai, atradimai ir išmokimai kartu yra ir šokėjų patirtinis mokymasis.

Šokis suburia bendruomenę fiziškai ir emociškai, suartina jaunąją ir vyresniojo amžiaus kartas. Nežiūrint kartų skirtumo, šokis yra bendravimo priemonė ir leidžia įveikti amžiaus skirtumą. Dėl šokio populiarumo, žiūrovų gausėjimo šokis yra svarbus neatsiejamas kultūros reiškiny, kuris teikia žavesio.

Nuo seno yra žinomas šokio poveikis asmeniui ir todėl buvo tikslingai mokoma šokti (Hazel, 2006). Šokis ir judesys buvo naudojami siekiant meninės veiklos ir estetinio grožio. Istorinė šokio ugdymo analizė parodo, kad nuo seno šokis ir judesys buvo individų bendravimo forma (Soraka ir Sapežinskienė, 2009). Bendravimas šokyje vyksta dvejopai: verbaliniu ir neverbaliniu būdu.

Nāstase (2012) sportinį šokį apibūdina kaip porinį sportą, kurio rezultatas vertinamas subjektyviu įverčiu ir kuriam yra būtinas veiksmų suderinimas (tikslus bendradarbiavimas tam tikroje laiko atkarpoje). Sportiniai šokiai – speciali kūno kultūros disciplina, savyje integruojanti ir sporto, ir meno charakteristikas (Uzunović ir Kostić, 2005). Sportinių šokių atlikimas yra reglamentuotas (standartizuotas), pagrindiniai judesiai ir figūros kanonizuoti. Tai būtina, siekiant šokėjams konkuruoti, o teisėjams –vertinti šokėjus. Lemiamas kriterijus vertinant sportinius šokius yra estetiškas (Soraka, 2007). Tai dar kartą patvirtina, kad žmogaus santykis su sportiniu šokiu yra estetiškas. Sportinių šokių metu atliekami standartiniai (lėtas (anglų) valsas, tango, Vienos valsas, (lėtas) fokstrotas ir kvikstepas) bei Lotynų Amerikos (samba, ča-ča, rumba, pasodoblis ir džaivas) šokiai.

Estetinė moralė gali padėti pasiekti labai daug, kai ji prisiliečia prie „svajojančio žmogaus“, ir sukelti priešingą efektą, kai ja vadovaujamosi sprendžiant konkrečius kolektyvinio gyvenimo klausimus (Gaižutis, 1998). Sportinių šokių atveju tai gali būti suprantama kaip poros atliekamo šokio

choreografija ir emocinė ekspresija poroje. Be to, šokėjų poroje vyksta asmenybinis dvasinis tobulėjimas, prigimtinių dvasinių gebėjimų sklaida jų veiklos erdvėje, formuojasi tarpusavio sąveikos kultūra, vystosi estetinis, socialinis bendravimas su kitais žmonėmis.

Sportinis šokis – unikalus šokėjų pasirodymas, šokio interpretacijos pristatymas. Sportinių šokių judesiai ir jų junginiai yra unikalūs pratimai, aktyvinantys šokančiųjų socialinę sąveiką/pasaulį (Soraka, Sapežinskienė ir Švedienė, 2009). Šokio judesio poveikis yra holistinis, apimantis ir jungiantis ne tik kūną, bet ir psichiką, socialinę elgseną (Gronlund ir Ogenesian, 2004; Navardauskienė ir Rėklaitienė, 2008). Daugiaplanė šokio nauda traukia mokslininkus pasinerti į plačius empirinius tyrinėjimus.

Kalbant apie asmenų tarpusavio sąveiką šokyje, būtina pastebėti, kad tai reflektyvus procesas, apimantis poros partnerius, jų trenerius ir supančią socialinę aplinką. Konkuravimo dimensijos ir niuansai, sėkmės ir nesėkmės atskleidžia, kas daro įtaką šokėjų varžybiniam nerimui, nesaugumui, nepasitikėjimui ir, priešingai – kas padeda išlaikyti ne tik fizinę, bet ir dvasinę pusiausvyrą. Be to, šokis gali būti laikomas socialinių pokyčių priemone, apibrėžiančia įvairius šokio atlikimo instrumentinius savitumus (Hazel, 2006). Šokis kaip socialinių pokyčių priemonė šiame skyriuje jau buvo aptartas. Na, o šokis kaip instrumentinė veiksmo priemonė yra siejamas su pagrindiniais kūno artikuliacijos šokant būdais: kūno formų, judėjimo schemų kūrimu, erdvės suvokimu, muzikinių frazių ir taktų atlikimu ar artistiniais šokio atlikimo savitumais (Hazel, 2006).

Vertybiniu socialinio veiksmo aspektu šokis daugeliu atveju visuomenėje gali būti traktuojamas kaip atskirties nuo visuomenės mažinimo veiksmas (Hazel, 2006). Tai išryškina šokio socialinę funkciją. Šokio metu suteikiama galimybė pajusti kolektyvinį veiksmą, tobulinti kūrybiškumą, koordinaciją, sujungti protinę, emocinę ir fizinę veiklą bei taip kontroliuoti pusiausvyrą tarp protinės ir fizinės veiklos. Tai leidžia sujungti protinę, emocinę ir fizinę veiklą bei taip kontroliuoti pusiausvyrą tarp šių veiklų. Nors vyrauja požiūris, kad sportiniai šokiai yra dalis kūno kultūros, suprantamos kaip žmogaus fizinio kūno treniravimas, tačiau negalima nepaisyti šokio emocijų, dvasinių tikslų, ugdant šokančiuosius kaip visavertes asmenybes. Idzelevičius, vienas iš sportinių šokių pradininkų Lietuvoje, teigia, kad šokis yra ta sritis, kuriai reikėtų skirti daugiau socialinės analizės ir aiškinimo (Idzelevičius, 2010). Šiuo darbu siekiama iš dalies prisidėti prie tokios analizės ir aiškinimo.

Sportinio šokio, kaip socialinės, sportinės ir meninės veiklos, mokslinės literatūros analizė leidžia teigti, kad sportinis šokis apima įvairias gyvenimo sritis: socialinę, kultūrinę ir netgi ekonominę ar pilietinę. Menas dažnai padeda atlikti socialinius vaidmenis. Sportinio šokio metu fiziniai ir meniniai gebėjimai reiškiasi kartu su socialiniais, o nuolatinis gebėjimų naudojimas sudaro prielaidas jų lavėjimui.

1.3.2. Sportinis šokis kaip patirtinio mokymosi prielaida

Žmogaus veiklą, tuo pačiu ir sportinę, nulemia sąmoningumas ir tikslai. Šis gebėjimas sąmoningai veikti išvaduoja asmenį nuo būtinybės akiai paklusti išoriniam pasauliui. Tai būdinga ir žmogaus vidinei, dorovinei laisvei. Žmogus turi pažinti socialinį gyvenimą, žinoti, kaip elgtis, gerai orientuotis sudėtingoje vertybių sistemoje. Neišgyventos, iki galo nesuvoktos vertybinės žinios yra mažavertės. Koganas (Korah, 1984) išskyrė visapusiškai išsivysčiusios asmenybės vieningumo kriterijų – asmenybės realizaciją socialinėje veikloje, nes per ją žmogus gali išreikšti savo kūrybiškumą, tuo paskatindamas saviugdos, savirealizacijos ir savęs įtvirtinimo procesus. Stambulova (Стамбулова, 1999) pažymi, kad sportininko socialinio vaidmens realizacija sportinės karjeros metu leidžia sportininkui sukaupti ne tik sportinę, bet ir gyvenimiškai reikšmingą patirtį, geriau pažinti patį save ir savo galimybes, įsitvirtinti, pasiekti kitų žmonių pripažinimo. Tilindienė (2000), apibendrinusi tyrimų, susijusių su skirtingomis sportininkų ir ne sportininkų asmenybės savybėmis, rezultatus, išskyrė tokias sportininkams būdingas savybes: 1) aukštas motyvacijos lygis; 2) emocinis pastovumas; 3) pasitikėjimas savimi; 4) agresyvumas; 5) ekstraversija; 6) charakterio tvirtumas (išvystytos valios savybės); 7) savikontrolė. Žmogaus lavinimasis gyvenime yra sąlygojamas daugybės veiksnių, nulemiančių ir kiekvieno žmogaus unikalumą.

Sportinė veikla skatina iniciatyvumą, individualumą, sveikos gyvensenos puoselėjimą ir fizinio aktyvumo siekimą, kuris dažniausiai lydi visą gyvenimą. Kartu fizinė veikla – ir universali harmoningos asmenybės ugdymo praktinė mokykla: stimulus protui, vidinių galių pasireiškimo ir plėtojimo, gražaus elgesio, estetinių jausmų bei darbštumo formavimo priemonė (Adaškevičienė, 2004). Tokius apibūdinimus galima taikyti ir sportiniam šokiui.

Šiuolaikinės fizinio ugdymo koncepcijos nėra orientuotos vien į kūno kultūros mokymo programas (Jewett, Bain ir Ennis, 1995). Štai asmenybės

ugdymo, paremto judėjimu, koncepcija skatina asmeninių savybių vystymąsi, stiprina fizines galias, ugdo orientacijos kompetencijas gamtoje ir socialinėje aplinkoje (Emeljanovas, Saulius ir Rutkauskaitė, 2014). Šios koncepcijos esmė sudaro judančio individo dialogas su aplinka (kūno suvokimas; erdvės suvokimas; pastangų kokybė ir savitarpio santykiai). Tokios koncepcijos esmė ypač gerai išryškinama meninėse sporto šakose, pasitelkiant taikomus meninius gebėjimus.

Šokis – tai judesys. Miškinis (1998) pažymi, kad kiekviename judesyje slypi tam tikri ritmo bei dinamikos dėsniumai, ypatingos estetiškos galimybės. Tik tuomet kūno kultūra pavirsta estetinė kultūra, kuriai svetimas dirbtinis estetizmas, nes ji išauga iš fizinio pamato, remiasi tuo, kas glūdi paties kūno ir jo veiklos galiose. Toks glaudus ryšys su estetinė kultūra turi didelę reikšmę ir pačiam sportui. Išplėsdamas estetines kūno galias, jis ugdo fizines jėgas ir formuoja dvasinę kultūrą. Šie žymaus mokslininko teiginiai ypač tinka kalbant ir apie sportinį šokį.

Sportiniai šokiai formavosi modernėjant visuomenei, kuri ėmė standartizuoti įvairius šokio žanrus. Kuomet šokiui buvo išskirti sportiškumo reikalavimai, susiformavo savarankiška sporto šaka, kurioje persipynė du pradai: fizinė veikla ir meninė išraiška. Tokiu būdu šokėjai buvo suburti fiziniu ir emociniu pagrindu. Šokis tapo ne tik fiziniu kūno treniravimu, bet ir dvasiniu bei socialiniu ugdymu. Kaip jau minėta 1.3.1 skyriuje, net ir ankstyvojoje civilizacijoje buvo žinomas šokio kaip meninės veiklos poveikis, buvo tikslingai mokoma šokti. Šiuolaikinėje kūno kultūroje, kuri grįsta holistiniu ugdymo principu, dėmesys kreipiamas ne tik į fizinį kūno treniravimą, bet ir į dvasinį bei socialinį ugdymą. Sportiniam šokiui dėl savo pobūdžio būdingi patirtinio mokymosi aplinkos požymiai.

Holistinis ugdymas turėtų apimti ir šokėjų porų žmogiškuosius aspektus: asmenybinių dvasinį ugdymą, prigimtinių dvasinių gebėjimų sklaidą jų veiklos erdvėje, tarpusavio sąveikos kultūrą, estetinį, socialinio bendravimo su kitais žmonėmis vystymą. Šokio judesio terapijos edukacijos ir praktikos šaltinis yra šokio kultūrinė raiška. Sorakos ir kt. (2009) atliktas tyrimas parodė, kad šokio pagalba ypač pastebimai gerėja socialinė būklė asmenims, kuriems paprastai yra sunku įsijungti į bendruomenines veiklas. Taigi šokis gali paveikti ne tik fizinę, bet ir psichoemocinę bei socialinę būklę.

Nāstase (2012) siūlo sportinius šokius paanalizuoti skirtingų teorijų kontekste: iš brandos perspektyvos (pagal Gessel) šokis individo ir visuomenės evoliucijoje buvo ir konkuravimo, ir organizacijos (jei šoka du ir daugiau žmonių) poreikis. Šia

prasme šokyje galima aiškiai išvelgti glūdintį glaudų bendradarbiavimą (tarp šokėjų poroje), bendradarbiavimą bendruomenėje (šokėjų bendruomenėje) ir konkuravimą (tarp šokėjų). Žvelgiant į šokį iš pažinimo perspektyvos (pagal Piaget), šokis yra asmeninės patirties rezultatas, požiūrio tarp vadovo ir atlikėjo, šokėjo ir žiūrovo perteikimas, savęs ir aplinkos pažinimas aktyvaus šokio dėka. Šia prasme šokyje galima išvelgti ne tik asmenų tarpusavio sąveikos, bet ir patirtinio mokymosi per praktinę veiklą (plačiau apie tai 1.2.1 skyriuje) bruožus. Iš informacinio valdymo (arba žinių visuomenės) perspektyvų šokio judesių lavinimas vyksta ir neverbalinių signalų dėka dėl meninės komunikacijos. Šiuo požiūriu sportinis šokis pasižymi universalia bendrapasaulietine (neverbaline), t.y. visiems suprantama, komunikavimo sistema.

Šokis ir judesys kaip psichologinė priemonė gali paveikti individo psichiką, emociją ir socializaciją (Payne, 1993). Buckroyd (2001) teigia, kad šokis ir judesys prisideda prie individo savarankiškumo, o paaugliams palengvina asmenybės formavimąsi, taip pat skatina svarbių socialinių gebėjimų lavinimą bei suteikia erdvę megtis bendraamžių santykiams. Boris (2001) tvirtina, kad šokis ir judesys yra neverbalinės komunikacijos forma, kuri skatina meilę, toleranciją, supratimą savęs ir kitų dėl emocijų patirčių bei aktyvios asmenų tarpusavio sąveikos, kuri reiškiasi ir spontaniškai, ir yra kuriama vaizduotės. Šokio ir judesio poveikumas socializacijos atžvilgiu yra įrodytas.

Matzdorf ir Sen (2015) atliko tyrimą, kurio metu siekė sportiniuose šokiuose atskirti šokėjų lyderiavimo ir sekėjo elementus bei nustatyti, kaip šie reiškiniai yra susiję su organizacijų veikla. Tokiam tikslui pasiekti tyrėjai panaudojo ir pavyzdžius iš savo kaip šokėjų ir trenerių praktikos, teigdami, kad tarpusavio sąveikos, tokios kaip konkuravimas, bendradarbiavimas, derinimasis, komandinis darbas, yra neatskiriamos nuo šokėjų vaidmenų ant varžybinio parketo nuo to, kaip organizacijų nariai atlieka darbinės užduotis. Mokslininkai nustatė svarbią sportinio šokio savybę – jausti erdvę įvairiais būdais, tarp kurių išskyrė konkuravimo ir bendradarbiavimo situacijų valdymą tuo pačiu metu. Šis svarbus teiginys patvirtina, kad sportinių šokių aplinka yra tinkama reikštis tokioms tarpusavio sąveikos formoms kaip konkuravimas, bendradarbiavimas, derinimasis ir komandinis darbas. Tai patvirtina, kad bendradarbiavimo ir konkuravimo valdymas būtinas ir turi vykti tuo pat metu.

Pats terminas „šokis“ yra susijęs su žmogaus judesiu, kuris gali būti emocinės raiškos bei socialinės veiklos forma (Sapežinskienė ir Soraka, 2010).

Šiandien šiuolaikinio sportinio šokio rezultatais jau yra siekiama kur kas platesnių tikslų. Judėjimas ir šokis yra bendroji edukacinė, komunikacinė bei terapinė priemonė (Soraka ir kt., 2006). Šokis gerina fizinę, emocinę ir socialinę savijautą, padeda atsipalaiduoti ir mažina stresą bei nerimą (Meekums, 2005; Soraka, 2008). Šokis – tai kelias, padedantis atsiskleisti žmogaus jausmams ir įgyti kūno bei sielos pusiausvyrą (Cleary, 2002). Torbert (1990) nustatė, kad judėjimas, panaudojant įvairias judesio, šokio, pratimų, žaidimų formas, yra metodologinis savęs ir aplinkos pažinimo pagrindas, beje, ir didinantis socializaciją. Soraka ir kt. (2006) daro prielaidą, kad šokis yra potenciali komunikavimo ir nuolatinio integravimosi į visuomenę priemonė. Šokio ir judesio poveikyje vyksta asmens psichinis, fizinio ir socialinio funkcionavimo tobulinimo procesas (Nikitin, 2003). Tai parodo šokio daugiaplaniškumą. Visa tai būdinga ir sportiniam šokiui.

Šokis – tai ne tik fizinis kūno treniravimas, bet ir dvasinis bei socialinis ugdyimas (Sapežinskienė ir Prijmenko, 2013). Šokis ir judesys yra ekspresyvi kūrybinė veikla, kurioje taikomi meniniai gebėjimai. Savo ruožtu, menas – tai laisva formų kūryba, tikrovės atkūrimas, menininko saviraiška, jausmų kalba, gamtos mėgdžiojimas, ypatingos rūšies žaidimas. Šokis – viena iš meno formų, meninį vaizdą kurianti žmogaus judesių ir kūno padėčių deriniais, tuo išreiškiant žmogaus emocijas, charakterio bruožus, santykį su tikrove, įvairius jausmus, apibendrintas mintis ir idėjas (Soraka ir kt., 2006). Tai kartu patvirtina ir šokio terapijos teoriją.

Kūno judesiai, gestai, akių žvilgsnis, kojų judesiai, kūno lingavimas šokio metu nuo seno buvo praktikuojami kaip emocinės ir socialinės elgsenos, buitinio gyvenimo, religinių apeigų, religinių įsitikinimų, taip pat socialinio elgesio išraiška. Kai kurie šokio ir judesio tyrėjai analizuoja šokio ir judesio istorinius aspektus, siekdami atskleisti jų ryšį su kasdieniu gyvenimu (Hazel, 2006). Negalima nepastebėti, jog šokiui suprasti ir šokti neturi įtakos kalbos barjeras. Tai paaiškina, kad kūnas turi savitą kalbos „žodyną“, susiformavusį daug anksčiau nei žmonija pradėjo kalbėti. Šokančiojo žmogaus judesys ir kūno kalba dažniausiai yra labai autentiška, nes atspindi žmogų tokį, koks jis iš tiesų yra.

Įvairūs moksliniai tyrimai patvirtina, kad sportinė veikla daro įtaką ne tik socialinių gebėjimų įgijimui, bet ir jų lavinimui (McNeill, Kreuter ir Subramanian, 2006; Gould ir Carson, 2008; Holt ir Neely, 2011). Pytlik (2009) savo šokio analizės studijoje teigia, kad varžybiniai sportiniai šokiai daro įtaką socialiniams procesams: skatina varžytis tikslingai ir kryptingai draugiškoje bei geranoriškoje

aplinkoje. Be to, jis pažymi, kad tai ne tik sportas, kaip fizinio lavinimo programa, bet kartu ir įvairiapusiška veikla: lavinama laikysena, charakteris, pagarba priešingai lyčiai ir palanki asmenų tarpusavio sąveika.

Mokslininkų įrodyta, kad nuolatinis dalyvavimas sportinėje veikloje vaikystėje ir paauglystėje prisideda prie tokių socialinių gebėjimų įgijimo kaip bendradarbiavimas, teisių siekimas, atsakomybės suvokimas, empatijos įgijimas, savikontrolė ir konkuravimas. Be to, tai slopina agresyvumo pradą ir padeda išlaikyti pagarbius šiltus santykius tarp bendraamžių (Fraser-Thomas, Côté ir Deakin, 2005; Perron-Gélinas, Brendgen ir Vitaro, 2017; Shachar, Ronen-Rosenbaum, Rosenbaum, Orkibi ir Hamama, 2016). Už šokio ribų daugelyje disciplinų gebėjimas bendradarbiauti yra aukštai vertinama kompetencija ir šis gebėjimas dėl įvairių priežasčių laikomas sėkmingos karjeros XXI amžiuje raktu. Schupp (2015) teigia, kad bendradarbiavimas iš prigimties yra neatskiriama šokio pedagogo, šokio praktikų ir šokėjų dalis. Šokėjai dažnai dirba visi kartu šokio salėse. Ji savo tyrimais įrodė, kad mokymasis, taikant bendradarbiavimo gebėjimus, šokio klasėse gali geriau paruošti studentus praktinei gyvenimo veiklai už mokslo įstaigos ribų, įskaitant ir karjeros galimybes. Savo ruožtu, improvizacija šokyje ir choreografija bei kūrybiškumas šokio salėse ypač skatina bendradarbiavimą, suteikia bendradarbiavimo patirties.

Keli autoriai atskleidė esminius veiksnius, formuojančius mokymosi bendradarbiaujant grupes. Smith ir Betts (2000) teigia, kad besimokančios grupės veikla ir rezultatai bus efektyvesni, jei grupės nariai bendradarbiaudami vadovausis ir asmeninių tikslų siekio principais. Savo studija jie atskleidė, kad asmeninių tikslų siekio principai bendradarbiaujant buvo veiksmingi tik tuomet, jei pagerindavo ir atskiro individo rezultatus. Pagal asmeninių tikslų siekio principus bendradarbiaujančioje grupėje visi nariai turi būti nuo pat veiklos pradžios nepriklausomi ir laisvi, siekdami bendro tikslo.

Tarporganizacinių santykių samprata sporte dažnai pateikiama, siekiant atskleisti bendradarbiavimo sąveikas tarp organizacijų. Babiak (2007) apibūdino tarporganizacinius santykius kaip savanoriškus, glaudžius, ilgalaikius, strategiškai suplanuotus tarp dviejų ar daugiau organizacijų vardan abipusio tikslo. Be to, minėta autorė tvirtina, kad tarporganizacinių santykių svarba sporte vis didėja. Egzistuoja platus tarporganizacinių santykių spektras: nuo vienkartinio pobūdžio santykių iki strategiškų sąjungų, vedančių iki susijungimų ar perėmimų. Tokios įžvalgos taikytinos ir pavieniams sportininkams, be kurių sporto organizacija

apskritai yra neįsivaizduojama.

Eddy (2016) savo atliktais tyrimais patvirtina, kad kūno disciplina suteikia ir gebėjimų mažinti stresą, taip pat lavina kūno siunčiamų ženklų supratimą (socialinio supratimo gebėjimas), galimybes praktikoje gerinti socialinius-emocinius gebėjimus bei užkirsti konfliktus.

Warburton (2017) išvedė paralelę tarp šokio ir diplomatijos, atkreipęs dėmesį į tai, kad tai susiję su gebėjimu dirbti tarptautiniame lygyje mentaliteto ir kultūros atžvilgiu nevienalytėje aplinkoje. Šiuo požiūriu mokslininkas pažymėjo neverbalinę šokio prigimtį, kaip priemonę tarpkultūriniam bendravimui ir skirtingų kultūrų pažinimui (neverbalinio bendravimo gebėjimai). Autorius teigia, kad suvokus kultūrų skirtingumą, yra kur kas lengviau atsipalaiduoti konkuruojant.

Koff (2012) nustatė, kad šokis, kaip mokymo programa, yra fundamentali mokymo išraiškos forma ir ypač gera priemonė lavinti neverbalinius bendravimo gebėjimus. Keinänen, Hetland ir Winner (2000) taip pat buvo nustatę, kad per šokio pamokas šokėjai įgyja galimybę patirti neverbalinius erdvės pojūčius, muzikalumo, kalbos, tarpasmeninius ir intrapersonalinius gebėjimus.

Chappell (2007) pabrėžia, kad šokio mokyme dalyvavimas bendradarbiaujant yra esminė dogma, kuri skatina susidomėjimą tų, kurie galbūt mažiau susidomėję ar aktyvūs. Sutton (2005) optimistiškai teigia, kad bendradarbiavimas, kuris vyksta sporte, gali taip pat veiksmingai reikštis ir kitose veiklose, pavyzdžiui, šiuolaikiniame šokyje. Yra manoma, kad socializacija sporte, gauta per sportinę veiklą, padeda individui geriau suvokti kitą, valdyti emocijas, skatina savarankiškumą (Lee, Kim ir Yi, 2014). Yra pastebėta ir tai, kad santykiai tarp sportuojančiųjų ir socialiai izoliuotų asmenų negatyviai atsispindi visuomeniniame gyvenime. Anksčiau sportavę vyresnio amžiaus žmonės aktyviau dalyvauja visuomeniniame gyvenime (Toepoel, 2013; Gayman, Fraser-Thomas, Dionigi, Horton ir Baker, 2017).

Pavlidou, Sofianidou, Lokosi ir Kosmidou (2018), kurdami šokio kūrybingumo programą, siekė gerinti bendravimo santykius, o programą pagrindė šiais bendravimo santykių bruožais: 1) bendradarbiavimu poroje, 2) atsakomybe, 3) iniciatyvumu, 4) bendrumo pojūčiu. Autoriai tyrė vaikų judesio ekspresyvumą, kuris atsiskleidžia per: 1) kūną, 2) priemones, 3) idėją (konceptiją). Tyrimas parodė, kad bendravimo santykiams svarbu bendradarbiavimas poroje, atsakomybė ir bendrumo pojūtis. Be to, autoriai pabrėžė ypač svarbų mokytojo (trenerio) vaidmenį, kuris sąveikaudamas su šokėjais, turi galimybes paveikti ir suvaldyti

bendravimo procesą, motyvuodamas, patardamas, girdamas, drausmindamas ar kitokiais patarimais.

Puzinauskas (cituota pagal Stonkų, 1998, p. 30–31) tarsi „konsultuoja“ trenerį, ragindamas nepamiršti psichologinio auklėjimo aspekto: 1) sportinės kovos situacijose pedagogas turi puikią progą pažinti sportininko asmenybės sąrangą; 2) sportas įgalina trenerį užmegzti ypatingą kontaktą su sportininku, kadangi pastarasis dažniausiai pasiduos auklėjamojo įtakon to, kuriuo pasitikės ir kurio nurodymai sukels viltį patirti pergalės džiaugsmą.

Šokio sąveika – tai reflekyvus procesas, apimantis poros partnerius, jų trenerius ir supančią socialinę aplinką. Sąveikos efektyvumas priklauso nuo sąveikaujančių asmenų santykių glaudumo ir komunikacinių gebėjimų (Jovaiša, 2007). Sąveikaujant asmeniui tenka suprasti kito žmogaus vidinį pasaulį ir išgyventi jo jausmus (Vabalas-Gudaitis, 1983). Martišauskienė (2006, 2008) sąveiką laiko asmens dvasinių galių plėtojimo pamatu ir analizuoja ją kaip ypatingą bendradarbiavimą, kurio metu ugdytinis ne tik internalizuoja ugdytojo atskleistas vertybes, bet ir su jomis susilieja. Dirbdami drauge ir su choreografu kaip ir treniruočių metu, tobulindami šokį, taip ir pasirodymuose šokėjai privalo veikti panašiai suprasdami bendrą užduotį (Sutton, 2005). Šokėjai, dirbdami kartu (poroje), privalo būti jautrūs ir dėmesingi vienas kito judesiams, kartais derinti tarpusavio sprendimus ir veiksmus (tarpasmeninės sąveikos gebėjimai).

Karoblis (2006) teigia, kad tokie užsiėmimai kaip sportas ar menas (ir, pavyzdžiui, šokių pamokos) yra persunkti didaktika. Mokymasis per šokio ir judesio pratybas lavina žmogaus bendruosius gebėjimus (asmeninius, socialinius ir kt.), puoselėja humanistinėmis vertybėmis grindžiamą asmens dvasinį pasaulį, tuo praturtindami asmens vertybines orientacijas. Šokis padeda ugdyti žmogaus estetinio suvokimo gebėjimus. Šokio metu estetiški ir meniniai dalykai yra susiję ir persipynę. Meninio ir estetinio ugdymo svarba kūrimo prasme yra reikšminga kompetentingos ir kūrybingos žinių visuomenės, kurios egzistavimas susijęs su nenutrūkstama verbaliniu ir neverbaliniu kultūros suvokimu, interpretavimu ir kūrybingų sprendimų priėmimu.

McCabe, Wyon, Ambegaonkar ir Redding (2013) analizavo pasaulio mokslininkų indėlį į sportinių šokių tyrinėjimus, siekdami padėti mokslininkams geriau suprasti varžybinių sportinių šokių šokėjus. Ši mokslininkų studija atskleidė įdomių apibendrinimų. Pirma, apžvalgoje paminėta, kad Nieminen tarp motyvų šokti sportinius šokius išskyrė saviraišką (1), pasirodymą (2), sportiškumą (3) ir

socialinius ryšius (4). Be to, Nieminen apklausti šokėjai išskyrė, kad sportiniai šokiai persunkti narciziškumo bei konkuravimo. Antra, sportiniai šokiai yra varžybinis sportas, susijęs su piniginiu priziniu fondu ir pasauliniu reitingu. Dėl to pagrindinė psichologinė motyvacija sportinėje veikloje yra nukreipta į fizinį sportinio pasirodymo gerinimą, nes nuo konkuravimo kultūros sportiniuose šokiuose gali priklausyti šokėjų gautina nauda (prizai, šlovė, pasaulinis pripažinimas ir pan.).

Lietuvių mokslininkai Soraka ir Sapežinskienė (2015), savo tyrimuose nuolat skirdami dėmesį sportinio šokio edukacinėms prielaidoms, tvirtina, kad tokiems tyrimams skiriamas nepakankamas dėmesys, nes šokis kaip meninė ir socialinė veikla yra svarbi edukologijos dalis. Tyrėjai tvirtina, kad sportinis šokis kaip modernus kultūrinis fenomenas yra vienas populiariausių būdų mokyti žmones. Mokslininkai tyrė, kaip šokantieji, lavindami šokio gebėjimus ir kaupdami patirtį, derina emocinį, vertybinį mokymąsi, lavina santykius su treneriais. Tyrėjai vertino šokėjų temperamentą, porų pasiruošimą varžyboms, poros suderinamumą ir šokėjų sąveiką su treneriu. Anketos vertinimo skalėje tyrėjai išskyrė keturias kategorijas (visuomeniškumą (ekstravertiškumą), susitelkimą, jautrumą ir apgavystę). Tyrimo klausimų kategorijose, vertindami edukacinę šokių trenerių sąveiką šokėjams, mokslininkai vertino gebėjimais grįstus santykius, emocinius santykius ir elgseną, išskirdami 24 požymius. Tyrimo metu metodologiškai buvo įvertinti šie mokymosi šokio metu ypatumai: šokio veikla daro teigiamą įtaką bei mažina priešpriešą tarp šokio kaip sportinės veiklos ir meno.

Menas (kartu ir šokis) laikomas tam tikra kalba ir komunikacijos priemone, kuriai suprasti bei vartoti reikalinga meninė kompetencija. Sujungiant socialinių ir meninių gebėjimų ugdymą, siekiama asmens socializacijos meno priemonėmis. Sportinių šokių judesiai ir jų junginiai yra unikalūs pratimai, įtraukiantys šokančiuosius į aktyvesnę socialinę veiklą (Soraka ir kt., 2009). Šokio metu individui nusiūgsta psichologinė įtampa, stresas, lėtinis nuovargis, kūno skausmai. Tai suteikia jo gyvenimui pilnaties, didina energiją (Koch ir Bräuninger, 2005). Šokiu išreiškiami neatsiskleidę asmenybės klodai, t.y. šokantysis suvokia savo iki šiol neatpažintas asmenines ir socialines savybes (Gronlund ir Oganessian, 2004).

1.2.1 skyriuje buvo plačiau aptartas patirtinio mokymosi turinys ir akcentuota, kad jis susijęs su natūralia praktine veikla, kuri yra skatinama veiklos aplinkybių, kurios kartu yra ir edukacinės prielaidos. Dėl šios priežasties toks mokymasis yra galbūt mažiau organizuotas ir nestruktūruotas, tačiau jo metu

įgyjamos žinios ir gebėjimai. Patirtinio mokymosi ugdomosios sąveikos pagrindas – mokymasis per patyrimą. Sportinių šokių šokėjų ugdymo turinys suvokiamas plačiausiai, įtraukiant visas gyvenimo sritis: socialinę, kultūrinę ir netgi ekonominę ar pilietinę. Trenerio ir šokėjo bendras darbas tobulinamas per individualias užduotis, individualų darbą, t.y. individualizavimas ir diferencijavimas vyksta nuolatinėje sąveikoje. Šiuo atveju socialinių gebėjimų lavinimas vyksta kartu su meninių gebėjimų ugdymu, kai menas padeda atlikti socialinius vaidmenis. Aptariama meninio ugdymo samprata, paremta aplinkos ir tarpasmeninės sąveikos bei socialinės tarpusavio priklausomybės poveikiu tvirtina ugdymo sportiniu šokiu prielaidas.

Atlikta sportinio šokio ugdomosios sąveikos mokslinės literatūros analizė leidžia teigti, kad sportinių šokių metu patiriamos šokėjų tarpusavio sąveikos, tokios kaip bendradarbiavimas, konkuravimas ir derinimasis sudaro teorinį mokymosi per patyrimą pagrindą. Tai, kad sportiniuose šokuose būtina tuo pat metu valdyti bendradarbiavimo ir konkuravimo situacijas, leidžia teigti, kad patiriamas ir šių gebėjimų derinimas.

1.4. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu teorinis pagrindas

Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu konceptualusis pagrindas konstruojamas socialinės tarpusavio priklausomybės teorijos pagrindu. Tam sąlygas sudaro atlikta mokslinės literatūros analizė, kuri tvirtina, kad bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimai sportinių šokių metu reiškiasi kartu ir tuo pačiu metu, o tokiai raiškai būtina šių gebėjimų dermė.

Socialinė tarpusavio priklausomybės teorija išplėtoja Lewin (1946) (beje, jis yra ir darbe taikomos patirtinio mokymosi teorijos vystytojas) pristatytą teiginį, kad elgsena yra asmens ir aplinkos santykis. Sąveikaujant mažiausiai dviem individams, tarp jų atsiranda tam tikras savitarpio ryšys. Šio ryšio pobūdis priklauso nuo situacijos, kurioje individai sąveikauja (Holmes, 2002). Sportinio šokio atveju tokie ryšiai kartu yra ir veiklos aplinkybės, kurios yra ir edukacinės prielaidos (plačiau apie tai 1.2.1 skyriuje). Remiantis Parolia, Jiang, Klein ir Sheu (2011), socialinės tarpusavio priklausomybės teorija paaiškina bendradarbiavimo

pastangų reikšmę elgsenai. Tokios socialinės tarpusavio priklausomybės teorijos nuostatos laikomos universaliomis ir yra taikytinos sportinei veiklai, o taip pat – ir sportinio šokio veiklai.

Socialinės tarpusavio priklausomybės teorijos pradininkas Deutsch (1949) nustatė du socialinės tarpusavio priklausomybės tipus: pozityvų ir negatyvų. Kaip pastebi D. W. Johnson ir R. T. Johnson (2009), pozityvi tarpusavio priklausomybė egzistuoja tuomet, kai, siekiami tikslo, asmenys yra nusiteikę pozityviai; jie suvokia, kad tikslą įmanoma pasiekti tik tuomet, jeigu kiti individai, su kuriais jie yra susaistyti bendradarbiavimo saitais, taip pat pasieks savo tikslus. Sportinių šokių veikloje pozityvią šokėjų tarpusavio priklausomybę nulems sėkmingas bendras darbas komandoje (šokėjų poroje) ir konkuravimas varžybose su konkurentais, siekiant lyderystės (pripažinimo). Pozityvią tarpusavio priklausomybę skatina tarpasmeninė sąveika. Choi, D. W. Johnson ir R. Johnson (2011) teigia, kad pozityvi tarpusavio priklausomybė neatsiejama nuo bendradarbiavimo bendruomenėje. Negatyvi tarpusavio priklausomybė egzistuoja, kuomet egzistuoja neigiamas asmenų tarpusavio ryšys, siekiant tikslų; individai suvokia, kad jie gali pasiekti savo tikslus tik ir tik tuomet, jeigu kiti individai, su kuriais jie yra susaistyti konkuravimo saitais, suklups ir savo tikslų nepasieks (D. W. Johnson ir R. T. Johnson, 2009). Negatyvi tarpusavio priklausomybė būdinga varžybinei arba užkardomoje (angl. *confront*) sąveikoje. Choi ir kt. (2011) teigia, kad negatyvi tarpusavio priklausomybė reiškiasi konkuravimo sąlygomis.

Galima situacija, kuomet nesireišk jokia tarpusavio priklausomybė (D. W. Johnson ir R. T. Johnson, 2009). Tarpusavio priklausomybės nėra, kuomet tarp asmenų nėra tarpusavio ryšio, siekiant tikslų; individai suvokia, kad jų tikslų pasiekimas yra nesusijęs su kitų individų tikslų pasiekimu. Remiantis Choi ir kt. (2011), tarpusavio nepriklausomybė reiškiasi, kai individai veikia pavieniui.

Tarpusavio priklausomybės tipas (pozityvus, negatyvus ar jo nebuvimas) priklauso nuo individų tikslų struktūros konkrečioje situacijoje; maža to, pasiekimai taip pat priklauso nuo tikslų struktūros, nes tikslas yra pageidaujamas ateities įvykis. D. W. Johnson ir R. T. Johnson (2005) tvirtina: „tikslų struktūra yra nulemta individų tarpusavio priklausomybės. Tarpusavio priklausomybės tipas sąlygoja individų tarpusavio sąveiką tikslų pasiekimo prasme“. Dėl to individas gali daryti poveikį kitiems ir tuo pačiu metu keisti situacijos eigą (ją valdyti) konkrečiais veiksmais: skatinti ir palengvinti tikslų pasiekimą kitiems (pozityvi tarpusavio priklausomybė) arba sutrukdyti bei užkirsti kelią, siekiant tikslų kitiems

(neigiama tarpusavio priklausomybė). Šio darbo autorius daro išvadą, kad sportinių šokių atveju šokėjų dalyvavimas didelį svertą turinčiose tarptautinėse varžybose ar čempionatuose gali sukelti kitiems varžovams neigiamą tarpusavio priklausomybę (sumažėja galimybė laimėti), o tuo tarpu nedalyvavimas varžybose – pozityvią tarpusavio priklausomybę (padidėja galimybė laimėti). D. W. Johnson, R. T. Johnson ir Tjosvold (2012) tvirtina, kad individas gali nepaisyti kitų asmenų pastangų siekti tikslų (tarpusavio nepriklausomybė); pastaroji situacija atskiria asmenis vienus nuo kitų socialinės tarpusavio priklausomybės prasme, tuo sukurdama nepakeičiamumo, nepaveikiamumo ar atsparumo terpę. Tokiu būdu situaciją nulemia vieno asmens veiksmai.

Enjolras ir Waldahl (2007) teigia, kad tam, jog sporte būtų palaikomi tarpusavio santykiai, reikia gauti iš to naudos. D. W. Johnson ir R. T. Johnson (2005) tvirtina, kad nepakanka suvokti teigiamą ar neigiamą tarpusavio priklausomybę. Asmenys privalo įsitikinti tuo konkrečiais veiksmais realiai siekiant tikslo. Kaip buvo nurodyta 1.2.2 skyriuje, šie veiksmai yra veiksmingi bendradarbiavimo aplinkybėmis (skatinantys veiksmai) arba konkuravimo sąlygomis (slopinami konkurento veiksmai). Kai dedamos individualios pastangos, reiškiasi tarpusavio nepriklausomybė, kuri lieka už šio tyrimo ribų. Taigi sportinių šokių šokėjai, palaikydami vienas kitą poroje, dirbdami kartu, siekia tarptautinio pripažinimo ir lyderystės pasauliniuose reitinguose, stengdamiesi nurungti varžovus.

Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo, besireiškiančio kooperacija, edukacines prielaidas sportinių šokių metu leidžia išvelgti atlikta mokslinės literatūros analizė. Mokslinė literatūra pateikia keletą išvalgų. Pirma, sportinių šokių šokėjų tarpusavio sąveika reiškiasi dviejuose lygmenyse: grupės ar poros viduje (grupės, komandos lygmuo) ir tarp grupių, komandų ar porų (bendruomenės lygmuo). Antra, sportinių šokių šokėjų socialinę tarpusavio priklausomybę sąlygoja siekiamų tikslų struktūra: individualūs, grupiniai (komandos ar poros) ir bendruomeniniai (sportinių šokių bendruomenės). Trečia, priklausomai nuo asmenų tarpusavio ryšio formų sportinių šokių šokėjų socialinę tarpusavio priklausomybę apsprendžia konkreti jų tarpusavio sąveikos forma: bendradarbiavimas ir konkuravimas. Be to, yra galimas abiejų tarpusavio sąveikos formų derinys. Savo ruožtu, galima daryti išvadą, jog ryšys tarp bendradarbiavimo ir konkuravimo gali reikštis kooperacija, kaip aukštesniąja tarpusavio priklausomybės forma.

Sprendžiant klausimą, kokios yra bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinės prielaidos sportinių šokių metu, būtina paisyti šiame

darbe jau padarytų išvadų. Pirma, sportinių šokių veikla pati savaime yra edukacinė veikla patirtinio mokymosi prasme. Antra, sportinių šokių veiklos aplinkybės yra edukacinės sąlygos, kurios šiame darbe tapatinamos su edukacinėmis prielaidomis. Vadinasi, sportinių šokių veikloje būtina nustatyti tokias veiklos aplinkybes, kurios turi reikšmės bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimui. Šis klausimas bus sprendžiamas vertinant atliktos mokslinės literatūros analizės rezultatus.

1.3.1 skyriuje buvo aptarti esminiai sportinių šokių bruožai: sportinis ir konkurencinis. Taip pat išskirtas esminis sportinio šokio vertinimo kriterijus – estetiškumas, kuris siejamas su jausmais ir išgyvenimais. Suprantama, kad ne visos sportinio šokio veiklos aplinkybės yra esmingai reikšmingos bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo sportinių šokių metu prasme. Poveikį šokėjų bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimui lemia tik tam tikros veiklos aplinkybės, kurias būtina atskleisti.

Mokslinės literatūros analizė parodė, kad bendradarbiavimo ir konkuravimo pagrindas yra socialinė sąveika. Savo ruožtu, didžioji socialinės sąveikos dalis remiasi individo bendravimu, kurį lemia bendravimo gebėjimai. Tai leidžia daryti išvadą, kad bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimai yra glaudžiai susiję su tarpasmeninės sąveikos ir bendravimo gebėjimais. Tarpasmeninė sąveika yra ne tik pasikeitimas informacija neverbaline forma, kuris gali pakeisti partnerio elgesį, bet ir bendrų veiksmų organizavimas. Vadinasi, tarpasmeninė sąveika yra labai susijusi su bendradarbiavimu, ypač su glaudžiuoju. Kadangi ši sąveika gali pakeisti partnerio elgesį ir neverbaliniu būdu, tai glaudžiai siejasi su konkuravimu ir siekiamų tikslų strategija. Be to, tarpasmeninės sąveikos struktūroje išskiriami socialiniai ryšiai: erdvės kontaktai, psichologiniai kontaktai, socialiniai kontaktai ir socialiniai santykiai. Visa tai taipogi daro įtaką bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimams, o taip pat ir šių gebėjimų derinimui.

Atlikta mokslinės literatūros analizė patvirtino, kad tikslai yra esminiai tarpasmeninės sąveikos objektai. Tad sportininkų tikslai ir jų struktūra sąlygoja sportininkų tarpasmeninės sąveikos ypatumus: sąlygoja ne tik konkuravimą, bet ir bendradarbiavimą, sportininkai susiduria su skirtingo tipo santykiais, šiuos santykius inspiruoja netgi priešingi tikslai. Tokių santykių išdavoje bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimus tenka derinti. Komandinių sporto šakų atveju tikslų struktūroje greta asmeninių sportininkų tikslų išryškėja ir sportinės komandos tikslai. Tad sportinėje veikloje sportininkai gali sąveikauti įvairiai: grupės (komandos) viduje ir tarp grupių (komandų); be to, sąveikaudami

tarpusavyje, sportininkai gali siekti individualių, grupinių ir bendruomeninių tikslų. Savo ruožtu, sportinėje veikloje sportininkų sąveikas sąlygoja sportiniai ir ne tik sportiniai tikslai, kurių sintezė yra būtina sąlyga pasiekti pageidaujamus rezultatus. Tokie argumentai gali būti taikomi ir šokėjų porai kaip sportinei komandai.

Glaudusis bendradarbiavimas padeda pasiekti bendradarbiavimą bendruomenėje ir jį koordinuoti (Zineldin, 2004). Dėl to glaudusis bendradarbiavimas galimas tarp individų vienoje grupėje (pavyzdžiui, šokėjų poroje), siekiant ir individų asmeninių, ir komandos (šokėjų poros) tikslų. Tuo tarpu bendradarbiavimas bendruomenėje vyksta tarp dviejų ar daugiau atskirų individų (nepriklausančių vienai grupei (komandai ar šokėjų porai)) ar grupių (komandų ar šokėjų porų), siekiant tiek ir jų asmeninių specifinių, tiek ir bendrų (bendruomeninių) tikslų. Faktiškai bendradarbiavimas bendruomenėje vardan bendro tikslo veda prie glaudžiojo bendradarbiavimo (Thomson ir Perry, 2006). Tai atskleidžia bendradarbiavimo dvyliptumą: glaudusis bendradarbiavimas yra susijęs su bendradarbiavimu bendruomenėje.

Bendradarbiavimą bendruomenėje skatina ir sukelia panašumų nuomonėse ir požiūriuose suvokimas, noras padėti, atviras bendravimas, pasitikėjimas ir draugiškas nusistatymas, bendrų interesų jautimas ir priešingų interesų slopinimas, orientavimasis labiau į bendrų gebėjimų sutelkimą nei į individualių ir pan. Efektyvų bendradarbiavimą bendruomenėje lemia (D. W. Johnson ir R. T. Johnson, 2009): 1) pozityvi tarpusavio priklausomybė; 2) asmeninis atsakingumas; 3) skatinanti tarpasmeninė sąveika; 4) tinkamas socialinių gebėjimų naudojimas; 5) pritaipimas grupėje.

Sėkmingas glaudusis bendradarbiavimas yra pagrįstas pasitikėjimu, įsipareigojimu ir savanorišku abipusiu susitarimu, siekiant bendrų tikslų (Osarenkhoe, 2010). Tvirtesnis glaudusis bendradarbiavimas gali skatinti didesnę pasitikėjimą, kadangi partneriai su laiku įgyja tarpusavio santykių patirties, taip pat galimybes įsitikinti vienas kito geranoriškumu, pasitikėjimu, gebėjimais, sąžiningumu ir atvirumu. Taigi bendradarbiavimą tarp partnerių labiausiai veikia pasitikėjimas, bendravimas, įsipareigojimas, atvirumas, žinių ir informacijos pasidalinimas, susitarimai bei ryžtas rizikuoti (Schottle, Haghsheno ir Gehbauer, 2014). Ir nors Hargreaves (1996) konkuravimą apibrėžė kaip nepalankų bendradarbiavimui ar net kliūtį bendradarbiauti, konkuravimas sporte yra sportinio meistriškumo skatinimo veiksnys. Be to, net ir bendradarbiaudami komandoje sportininkai konkuruoja tarpusavyje dėl asmeninių tikslų.

Sportinis šokis yra porinis sportas, kurio rezultatas vertinamas subjektyviu įverčiu ir kuriam yra būtinas veikslių suderinimas (tikslus bendradarbiavimas tam tikroje laiko atkarpoje) (Nāstase, 2012). Kadangi lemiamas kriterijus vertinant sportinius šokius yra estetinis (Soraka, 2007), sportininkų meistriškumas daro akivaizdžią įtaką konkuravimui. Kalbant apie asmenų tarpusavio sąveiką šokyje, akcentuojama, kad tai reflektyvus procesas, apimantis poros partnerius, jų trenerius ir supančią socialinę aplinką. Konkuravimo dimensijos ir niuansai, sėkmės ir nesėkmės atskleidžia, kas daro įtaką šokėjų varžybiniam nerimui, nesaugumui, nepasitikėjimui ir, priešingai, kas padeda išlaikyti ne tik fizinę, bet ir dvasinę pusiausvyrą. Tai ir yra bendradarbiavimo išdava. Be to, sėkmingi šokėjų pasirodymai galimi dalyvaujant tik pajėgiausiems varžovams, jiems bendradarbiaujant varžybose ir panaudojant savo potencialą nugalėti.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta aukščiau, taip pat 1.3.2 skyriuje nurodytas ir aptartas sportinio šokio kaip patirtinio mokymosi prielaidas, galima išskirti tokias bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo, besireiškiančio kooperacija, būtinas edukacines sąlygas sportinių šokių metu:

- 1) Tarpasmeninė sąveika;
- 2) Priklausymas bendruomenei;
- 3) Ekspresyvi kūrybinė veikla (improvizacija šokyje ir choreografija bei kūrybiškumas šokio salėse ypač skatina bendradarbiavimą, suteikia bendradarbiavimo patirties);
- 4) Varžymasis;
- 5) Draugiška ir geranoriška aplinka;
- 6) Bendras darbas šokio salėse (veiklos bendrumas);
- 7) Sportinių tikslų (asmeninių, porinių ir/ar bendruomeninių) siekis;
- 8) Bendradarbiavimas poroje;
- 9) Atsakomybė;
- 10) Tarpusavio sprendimų ir veikslių derinimas;
- 11) Bendradarbiavimas ir konkuravimas, besireiškiantys tuo pat metu;
- 12) Darbas tarptautiniame lygyje.

Išskirtosios edukacinės sąlygos kaip prielaidos gali būti apjungtos, pateikiant socialine tarpusavio priklausomybe pagrįstą bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu teorinį modelį (žr. 7 paveikslą). Pateiktajame modelyje bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinės prielaidos pateikiamos ryšių, kurie lemia bendradarbiavimo ir

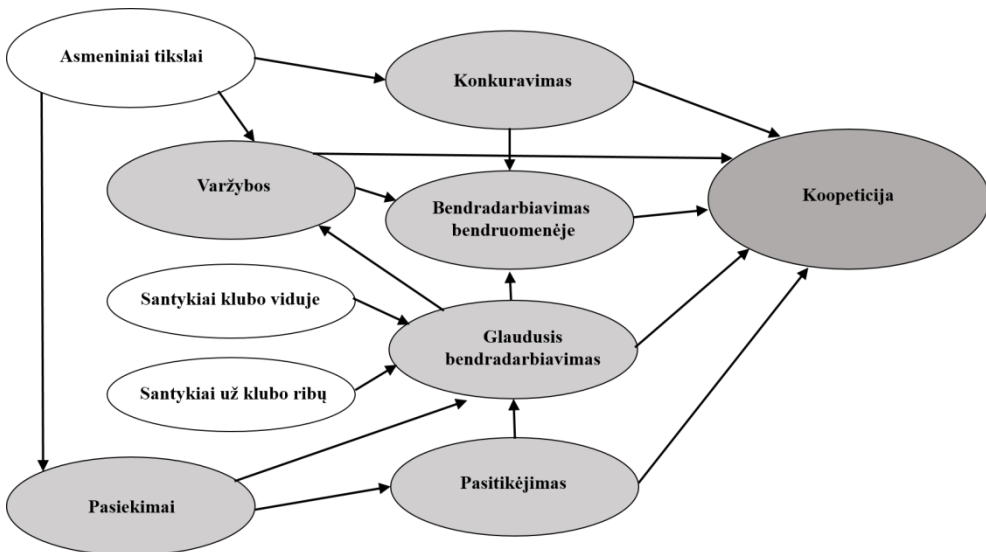
konkuravimo gebėjimų derinimą, struktūra, kurioje bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimas nusakomas kooperacija. Sudarytame modelyje, remiantis teorinėmis išvalgomis, išskirtos tokios bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų grupės:

1) Nepriklausomos edukacinės sąlygos, nusakomos tokiomis sąveikomis-ryšiais (kooperaciją lemia per konkuravimą, varžybas, bendradarbiavimą bendruomenėje, pasiekimus, pasitikėjimą ir glaudų bendradarbiavimą):

- 1.1) Šokėjų asmeniniai tikslai;
- 1.2) Santykiai klubo viduje;
- 1.3) Santykiai už klubo ribų;

2) Priklausomos edukacinės sąlygos, nusakomos tokiomis sąveikomis-ryšiais (kooperaciją lemia tiesiogiai arba viena per kitą, įskaitant pasitikėjimą):

- 2.1) Pasiekimai;
- 2.2) Varžybos;
- 2.3) Pasitikėjimas;
- 2.4) Konkuravimas;
- 2.5) Bendradarbiavimas bendruomenėje;
- 2.6) Glaudusis bendradarbiavimas.

7 pav. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu teorinis modelis (sudaryta autoriaus)

Pateiktasis modelis pristatomas kaip konceptualus. Taigi suderinamumo lygis ir jo esminės struktūrinės dalys gali būti analizuojamos atsižvelgiant į tarpusavio santykius konkrečioje situacijoje. Be to, bendradarbiavimo ir konkuravimo struktūriniai elementai gali būti nustatyti ir pritaikyti pagal konkrečias situacijos sąlygas. Sportininkai (šokėjai) veikia, siekdami sportinių ir asmeninių tikslų, tam pasitelkdami bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimus, juos derindami ir taip pasiekdami aukštesniąją kooperacijos (dermės) formą. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinės prielaidos (bendradarbiavimas, konkuravimas, šokėjų asmeniniai tikslai, tarpusavio santykiai, varžybos, pasiekimai) sportinių šokių metu grindžiamos aptartų asmenų tarpusavio sąveikos formų raiškos kaip socialinėje aplinkoje, taip ir sportinėje veikloje literatūros analize, aptartų sąveikos formų raiška bei patirtinio mokymosi, tame tarpe ir gebėjimų, teorija.

2. BENDRADARBIAVIMO IR KONKURAVIMO GEBĖJIMŲ DERINIMO EDUKACINIŲ PRIELAUDŲ SPORTINIŲ ŠOKIŲ METU TYRIMO METODOLOGIJA

2.1. Tyrimo strategija

Išanalizavus mokslinę literatūrą, susijusią su bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinėmis prielaidomis sportinio šokio veikloje, buvo sudarinėjama empirinio tyrimo loginė seka. Numatyti empirinio tyrimo etapai, parinkti ir aprašyti atitinkami empirinio tyrimo metodai.

Empiriniais tyrimais buvo siekiama disertacinio darbo tikslo – atskleisti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacines prielaidas, remiantis sportinio šokio veikla. Tokio tikslo buvo siekiama ir empiriškai tikrinant sudarytą bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu teorinį modelį. Tam iškilo būtinybė pasirinkti tinkamus empirinio tyrimo metodus.

Socialiniams tyrimams yra būdingas normatyvinis arba interpretacinis požiūris į tiriamąjį reiškinį. Nuo pasirinkto požiūrio priklauso tyrimo metodų pasirinkimas: kokybiniai tyrimai yra susiję su duomenų interpretacija ir ryšių nustatymu, tuo tarpu kiekybiniai tyrimai leidžia reiškinį išmatuoti ir išreikšti skaitine išraiška (norma).

Pastaruoju metu literatūroje siūlomi trys skirtingi būdai vertinti konstruktus: atspindintys vertinimo modeliai (angl. *reflective measurement model*), priežastinių ryšių modelis (angl. *causal-formative measurement model*) ir sudėtinis modelis (angl. *composite model*) (Bollen, 2011; Henseler, 2017). Kokį konstrukto modeliavimo modelį pasirinkti, atsižvelgiama į konstrukto esmę ir juo siejamus elementus (Sarstedt, Hair, Ringle, Thiele ir Gudergan, 2016). Atspindinčių vertinimo modelių elementai yra sugalvoti, nereikalaujantys gilos konstrukto analizės teiginiai, atspindintys įprastą veiksnių (Bollen, 1989). Šis konstrukto vertinimo būdas dažniausiai taikomas gebėjimų ir požiūrių vertinimui.

Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinės prielaidos sportinių šokių metu gali būti nustatinėjamos tiek kokybiniu, tiek kiekybiniu metodais. Kiekybinių ir kokybinių tyrimų dermė sąlygoja gilesnę tiriamojo fenomeno įžvalgą (Bitinas, 2006). Kokybinis tyrimas remiasi konkrečių atvejų studijomis, kuriomis siekiama suprasti, kaip asmenys suvokia ir patiria pasaulį bei

kaip nuo to kinta jų elgesys. Šį metodą tikslinga rinktis tada, kai nėra aiškus tam tikrų fenomeno ypatybių turinys. Tuomet kokybinė interpretacija padeda atskleisti tiriamųjų individų motyvaciją, vertybes, požiūrius, suvokimus ar patirtis. Kokybinių tyrimų paskirtis – ne patvirtinti jau suformuluotus teiginius apie socialinę tikrovę, o išsamiai pažinti ir aprašyti pasirinktą pažinimo objektą. Kiekybiniai tyrimai padeda atskleisti objekto esminius požymius, jo funkcionavimo veiksnius (Bitinas, Rupšienė ir Žydzžiūnaitė, 2008). Kiekybinio tyrimo metu renkami duomenys apie kokybines charakteristikas, jas išreiškus kiekybinėmis vertėmis, ir gauti duomenys interpretuojami, taikant statistinę analizę. Empirinio tyrimo metu siekiama gautų rezultatų pagalba patikrinti, ar ir kaip sportinių šokių metu reiškiasi bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimai, ar tokioje sportinėje veikloje galima pagrįsti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacines prielaidas, kas ir kokia apimtimi lemia tiriamą fenomeną, besireiškiantį bendradarbiavimu ir konkuravimu, šių gebėjimų derinimu, bei daro jam įtaką.

Siekiant atskleisti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo raišką sportinių šokių metu bei pagrįsti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacines prielaidas minėtoje sportinėje veikloje, būtina atskleisti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų raiškos sportinių šokių metu ypatumus. Tokio konstatuojamojo tyrimo rezultatai negali apibūdinti visų šokėjų bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo sportinių šokių metu ypatumų, tačiau leidžia pastebėti tam tikras tendencijas. Konstatuojamasis tyrimas šiuo atveju atlieka aprašomosios diagnostikos paskirtį – apibūdina šokėjų bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo sportinių šokių metu ypatumus, interpretuojant juos edukacinių prielaidų požiūriu (Bitinas, 2002).

Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų fenomenas sportinių šokių metu tiriamas derinant kokybinius ir kiekybinius tyrimo metodus (Bitinas, 2006; Kardelis, 2002). Kaip teigia Bitinas (2006), tyrimo metodų derinimas – esminė sėkmingo objekto pažinimo prielaida. Statistinių metodų taikymas tyrimo instrumentui konstruoti ir patikrinti yra kiekybinių ir kokybinių tyrimo metodų suderinamumo nuostata, pagal kurią kiekybinių ir kokybinių metodų derinimas padeda pagrįsti tyrimo konstrukciją.

Atliekamo empirinio tyrimo strateginė prieiga yra kiekybinio ir kokybinio tyrimo metodų derinimas: kiekybiniu tyrimu buvo siekiama nustatyti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacines prielaidas sportinio šokio veikloje, o kokybiniu tyrimu – patikrinti, ar mokslinės literatūros

tyrimas ir jo rezultatai yra pakankami, vertinant specifinę – sportinio šokio – veiklą bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo aplinkybių prasme. Kartu kokybiniu tyrimu siekiama patikrinti priežastinius ryšius tarp tiriamų kintamųjų, lemiančių bendradarbiavimą ir konkuravimą, jų derinimą sportinių šokių veikloje, taip pat įvertinti, ar bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu teorinis modelis atitinka praktines sportinių šokių veiklos aplinkybes (edukacines prielaidas).

2.2. Tyrimo loginė seka

Empirinio tyrimo pirmojo etapo metu buvo rengiamasi atlikti anketinę apklausą, kurios metu buvo siekiama nustatyti sportinių šokių šokėjams būdingus socialinius gebėjimus, atskleisti, kaip šokėjams būdingi socialiniai gebėjimai yra susiję su bendradarbiavimo, konkuravimo gebėjimais ar jų derinimu. Tuo tikslu buvo sudaryta apklausos anketa pagal mokslinę literatūrą pagrįstą socialinių gebėjimų sistemą. Anketa tiriami konkretūs socialiniai gebėjimai buvo siejami su mokslinėje literatūroje apibrėžtais bendradarbiavimo, konkuravimo gebėjimų, jų derinimo (koopetacijos) požymiais.

Empirinio tyrimo antrajame etape buvo organizuota ir atlikta anketinė apklausa, siekiant nustatyti socialinius gebėjimus, būdingus sportinių šokių šokėjams, taip pat įrodyti, kad sportinių šokių šokėjų socialiniai gebėjimai skiriasi nuo tokioje veikloje nedalyvaujančių asmenų socialinių gebėjimų (anketa pateikiama 2 priede). Šiame tyrimo etape siekta atskleisti ir tai, kokie bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimai, šių gebėjimų derinimas pagal pobūdį yra būdingi sportinių šokių šokėjams.

Empirinio tyrimo trečiojo etapo pirmojoje dalyje buvo atliktas pusiau struktūruotas interviu su ekspertais-konsultantais, siekiant įvertinti, ar mokslinės literatūros (teorinis) tyrimas ir jo rezultatai yra pakankami, vertinant specifinę – sportinio šokio – veiklą bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo kaip veiklos aplinkybių, kurios sudaro edukacines prielaidas, prasme. Tuo buvo siekiama įsitikinti, ar kuriamas tyrimo instrumentas bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinėms prielaidoms sportinių šokių metu įvertinti apima visas esmines sportinio šokio veiklos aplinkybes (interviu klausimynas pridedamas 1 priede). Interviu su ekspertais-konsultantais metodas

pasirinktas dėl sportinio šokio kaip meninės ir sportinės veiklos, kuriai vertinti vien teorinių tyrimų įžvalgų ne visada pakanka, specifiškumo. Tai turėtų padėti išsamiau atskleisti disertacinio tyrimo problemos sprendimo variantus, įvertinant bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų raišką, gebėjimų derinimo ypatumus sportinių šokių metu, tyrimui reikšmingų kriterijų visumą.

Empirinio tyrimo trečiojo etapo antrąją dalį sudarė atlikto kokybinio ekspertų-konsultantų interviu tyrimo rezultatų analizė. Jos metu galutinai aprobuotas pagal teorinio tyrimo rezultatus sudarytas tyrimo instrumentas, kurio pagrindu buvo kuriama kiekybinės apklausos anketa bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu vertinimo tyrimui atlikti.

Empirinio tyrimo ketvirtajame etape baigiamas empirinis tyrimas – organizuojama ir atliekama anketinė apklausa, kurios metu siekiama nustatyti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacines prielaidas sportinių šokių metu (anketa pateikiama 3–5 prieduose).

Empirinio tyrimo penktasis etapas skiriamas atlikto empirinio tyrimo duomenų rezultatų analizei: tyrimo instrumentų metodologinės kokybės tikrinimui, rezultatų analizei ir aprašymui.

Siekiant nustatyti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacines prielaidas sportinių šokių metu, buvo taikyti tokie empirinio tyrimo metodai:

- **Apklausa raštu.** Šiuo metodu siekiama nustatyti socialinius gebėjimus, būdingus sportinių šokių šokėjams, atskleisti, kaip šokėjams būdingi socialiniai gebėjimai yra susiję su bendradarbiavimo, konkuravimo gebėjimais ar jų derinimu, taip pat įrodyti, kad sportinių šokių šokėjų socialiniai gebėjimai skiriasi nuo tokioje veikloje nedalyvaujančių asmenų socialinių gebėjimų. Šis metodas taip pat naudojamas ir siekiant nustatyti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacines prielaidas sportinių šokių metu;

- **Interviu.** Pasitelkus šį metodą, siekiama iš sportinių šokių trenerių-teisėjų gauti duomenų apie disertacinio tyrimo problematiką: specifinę – sportinio šokio – veiklą bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo kaip veiklos aplinkybių, kurios sudaro edukacines prielaidas, prasme. Interviu naudojamas siekiant įsitikinti, ar kuriamas tyrimo instrumentas bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo sportinių šokių metu edukacinėms prielaidoms įvertinti apima visas esmines sportinio šokio veiklos aplinkybes; taip pat atskleisti

disertacinio tyrimo problemos sprendimo variantus, įvertinant bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų raišką, gebėjimų derinimo ypatumus sportinių šokių metu, tyrimui reikšmingų kriterijų visumą;

● **Duomenų analizės metodas** buvo naudotas statistinės analizės metu, taip pat atliekant dedukcinę kokybinę turinio analizę, analizuojant kokybinio tyrimo rezultatus. Naudota aprašomoji statistika – absoliučių ir santykinių dažnių skaičiavimas. Tyrimo duomenims apdoroti ir tyrimo instrumentui patikrinti naudota: struktūrinis lygčių modeliavimas (SLM), taikant dalinį mažiausių kvadratų modeliavimą, koreliacinę analizę, regresinę analizę ir loginę analizę. Statistinei duomenų analizei atlikti pasitelkta programinė įranga: IBM SPSS (angl. *Statistical Package for the Social Sciences*) programinis paketas; SmartPLS 2.0.M3 (Ringle, Wende ir Will, 2005) programinė įranga, lentelės ir vizualinis pateikimas. Dedukcinė kokybinė turinio analizė atlikta laikantis pagrindinių procedūrų: kategorizavimo ir abstrahavimo, interpretavimo ir reprezentavimo (Elo, Kääriäinen, Kanste, Pölkki, Utriainen ir Kyngäs, 2014).

Tolesniuose skyriuose pateikiami duomenys apie konkrečius ir nuosekliai atliktus empirinius tyrimus.

2.3. Gebėjimų bendradarbiauti ir konkuruoti raiškos tyrimas

Gebėjimų bendradarbiauti ir konkuruoti, šių gebėjimų derinimo požymiams šokėjų tarpe atskleisti pasirinktas kiekybinio tyrimo metodas. Kiekybinis tyrimas – struktūruotas tyrimo metodas, besiremiantis moksline problema ir darytu tyrimo aprašu, taikant matematinius analizės metodus apdoroti tyrimo duomenims bei aprašyti nagrinėjamą reiškinį (Bitinas, 2006).

Gebėjimų bendradarbiauti ir konkuruoti, šių gebėjimų derinimo požymiams šokėjų tarpe atskleisti naudota tam tikslui sudaryta originali apklausos anketa. Sudarant apklausos anketą, buvo remtasi mokslininkų rekomendacijomis klausimynų sudarymui (Tidikis, 2003). Apklausos anketa buvo sudaryta, remiantis teoriniu tyrimu – moksline literatūra pagrįsta ir I darbo dalyje pristatyta socialinių gebėjimų sistema. Anketos pagrindą sudarė klausimai-teiginiai (anketa pateikiama 2 priede). Teiginius respondentai turėjo vertinti penkių balų sistema pagal Likerto skalę. Šiuo tyrimu buvo siekiama nustatyti, kokie socialiniai gebėjimai yra būdingi sportinių šokių veikloje dalyvaujantiems asmenims, atskleisti, kaip šokėjams

būdingi socialiniai gebėjimai yra susiję su bendradarbiavimo, konkuravimo gebėjimais ar jų derinimu, taip pat įrodyti, kad šokėjų socialiniai gebėjimai skiriasi nuo tokioje veikloje nedalyvaujančių asmenų socialinių gebėjimų.

2.3.1. Gebėjimų bendradarbiauti ir konkuruoti raiškos tyrimo dalyviai

Kiekybiniam tyrimui tyrimo „plotis“, t.y. tyrimo imties dydis, kuriuo išreiškiamas respondentų skaičius, apskaičiuotas pagal Kardelio (1997) pateiktą didelių visumų imties apskaičiavimo formulę:

$$n = z^2 p(1-p) / e^2,$$

kur: n – imties dydis; z – nuokrypis, nustatomas remiantis pasikliaujamumo intervalu; p – imties variacija; e – tyrimo tikslumas.

Vienas dažniausiai tyrimuose naudojamų pasikliaujamumo intervalų dydžių yra 95 proc. Dėl to kiekybiniuose tyrimuose taip pat pasirenkamas šis pasikliaujamumo intervalas. Šiuo atveju z reikšmė yra 1,96. Imties variacija pasirenkama vidutinė, t.y. 50 proc. Tyrimo tikslumas ± 10 proc. Apskaičiuotas tyrimo imties dydis yra 97. Taigi, tyrimo plotis – ne mažiau 97 respondentų.

Gebėjimų bendradarbiauti ir konkuruoti raiškos tyrimo metu imties tūrį sudarė 18 metų sulaukę 232 tiriamieji (116 šokėjų (58 vyrai ir 58 moterys) ir 116 šokių veikloje nedalyvaujančių asmenų (jie vadinami nešokėjais) (56 vyrai ir 60 moterų)) iš Lietuvos. Siekiant imties homogeniškumo mokslinio objekto atžvilgiu, sportinių šokių šokėjais buvo laikomi šokėjai, dalyvaujantys Tarptautinės sportinių šokių federacijos ir/arba Lietuvos sportinių šokių federacijos organizuojamose reitingo varžybose. Nešokėjais buvo laikomi respondentai, kurie nedalyvauja sportinių ar kitokių šokių veikloje. Nešokėjai buvo pasirinkti iš asmenų, kurie buvo atvykę stebėti sportinių šokių varžybas. Šiuo atveju buvo lyginamos dvi tiriamųjų grupės, dėl to palyginamųjų tiriamųjų grupes sudarė vienodas skaičius tiriamųjų.

2.3.2. Gebėjimų bendradarbiauti ir konkuruoti raiškos tyrimo instrumentarijus

Gebėjimų bendradarbiauti ir konkuruoti raiškos tyrimo metu buvo lyginami dviejų tiriamų asmenų grupių (šokėjų ir nešokėjų) socialiniai gebėjimai: išskiriami socialiniai gebėjimai, būdingi sportinių šokių šokėjams, atskleidžiama, kaip šokėjams būdingi socialiniai gebėjimai yra susiję su bendradarbiavimo, konkuravimo

gebėjimais ar jų derinimu, taip pat įrodoma, ar sportinių šokių šokėjų socialiniai gebėjimai skiriasi nuo tokioje veikloje nedalyvaujančių asmenų socialinių gebėjimų. Tokio uždavinio sprendimui buvo panaudoti teorinės tyrimo rezultatai – mokslinė literatūra pagrįsta socialinių gebėjimų sistema, ir konkretūs socialiniai gebėjimai siejami su mokslinė literatūra apibrėžtais bendradarbiavimo, konkuravimo gebėjimų, jų derinimo (koopeticijos) požymiais. Tam buvo parengti 58 anketos klausimai (anketa pateikiama 2 priede). Teorinėje dalyje analizuota socialinių gebėjimų teorija (plačiau apie tai 1.1.2 skyriuje) įgalino suformuluoti 58 anketos klausimus, juose išskiriant bendradarbiavimo, konkuravimo ir koopeticijos gebėjimų požymius. Respondentų socialiniai gebėjimai buvo vertinami pagal teorinio tyrimo pagrindu išskirtą socialinių gebėjimų sistemą (žr. 2 lentelę). Pagal išskirtą socialinių gebėjimų sistemą buvo nustatyti ir palyginti dviejų respondentų grupių socialiniai gebėjimai penkiose kategorijose ir 15 subkategorijų (neatskleistieji kintamieji), atsižvelgiant į respondentų išreikštą sutikimo ar nesutikimo su teiginiu mastą pagal tiriamus akivaizdžiuosius kintamuosius. Lietuviškai parengtas anketas užpildė Lietuvos gyventojai Lietuvos sportinių šokių federacijos rengtų varžybų metu: respondentams buvo išdalintos anketos ir paprašyta jas užpildyti. Respondentams buvo užtikrintas dalyvavimo anonimiškumas, suteikta pakankamai laiko susipažinti su anketa ir pateikti atsakymus į jos klausimus.

2 lentelė. Socialinių gebėjimų sistema

Gebėjimų kategorija	Gebėjimų subkategorija (neatskleistasis kintamasis)	Akivaizdžių kintamųjų (teiginių) kiekis	Akivaizdaus kintamojo kodas kategorijoje arba subkategorijoje	Požymis*
Sąveika	–	8	INTER1; INTER2; INTER3; INTER4; INTER5; INTER6; INTER7; INTER8	B B K D D D K D
Bendravimas	Neverbalinis kontaktas	3	NVCA1; NVCA2; NVCA3	B D B
	Verbalinis kontaktas	4	VCA1; VCA2; VCA3; VCA4	B B B D
	Lankstumas ir adaptyvumas	4	FLEX1; FLEX2;	B D

Gebėjimų kategorija	Gebėjimų subkategorija (neatskleistasis kintamasis)	Akivaizdžių kintamųjų (teiginių) kiekis	Akivaizdaus kintamojo kodas kategorijoje arba subkategorijoje	Požymis*
			FLEX3; FLEX4	D D
	Konfliktų sprendimas	4	CONF1; CONF2; CONF3; CONF4	D B D B
	Tarpasmeninių santykių palaikymas	2	INTERR1; INTERR2	B B
	Socialinis ekspresyvumas	3	SEX1; SEX2; SEX3	B B B
Dalyvavimas	–	5	PART1; PART2; PART3; PART4; PART5	D B B B B
Emocijos	Savęs supratimas	1	EMOSA	B
	Savęs vertinimas	4	EMOSE1; EMOSE2; EMOSE3; EMOSE4	D K D K
	Savikontrolė	5	EMOSC1; EMOSC2; EMOSC3; EMOSC4; EMOSC5	D D B K D
	Emocinis ekspresyvumas	3	EMOEX1; EMOEX2; EMOEX3	B B B
	Emocinis jautrumas	2	EMOSEN1; EMOSEN2	B B
Suvokimas	Socialinis jautrumas	6	COGSJ1; COGSJ2; COGSJ3; COGSJ4; COGSJ5; COGSJ6	B B D B D D
	Sprendimų priėmimas	4	COGNM1; COGNM2; COGNM3; COGNM4	D D D D
Iš viso:		58		

* *Pastaba.* Šiame stulpelyje nurodomas konkrečiame socialiniame gebėjime glūdintis sudėtingesnio gebėjimo požymis, kur: B – bendradarbiavimo gebėjimo požymis; K – konkuravimo gebėjimo požymis; D – bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo (koopeticijos) požymis.

Kaip minėta, akivaizdūs kintamieji buvo sukonstruoti teorinio tyrimo apie socialinių gebėjimų sistemą rezultatų pagrindu – sudaryti teiginių pagalba, o juose glūdintys bendradarbiavimo, konkuravimo ar kooperacijos gebėjimų požymiai pagrįsti teorinio tyrimo rezultatų pagrindu apibrėžtomis bendradarbiavimo, konkuravimo gebėjimų ar šių gebėjimų derinimo sampratomis.

Socialinės sąveikos gebėjimus atspindėjo akivaizdūs kintamieji: dėmesys pašnekovui (INTER1), savo eilės bendravime laukimas (INTER2), siekis ginti savo teises (INTER3), atsispyrimas neigiamam aplinkos poveikiui (INTER4), priešinimasis kitų spaudimui (INTER5); pastangos susitvarkyti su erzeliu, priekabiavimu (INTER6); sąmoningas siekis baigti pokalbį savo naudai (INTER7); nebijojimas nusileisti kitiems (INTER8).

Neverbalinio kontakto (bendravimo) gebėjimus atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji: siekis bendraujant palaikyti žvilgsnio kontaktą (NVCA1), siekis bendraujant išlaikyti atstumą nuo pašnekovo – tinkamą asmeninę erdvę (NVCA2), paisymas pašnekovo kūno kalbos: laikysenos, pozos, mimikos ir gestų (NVCA3).

Verbalinio kontakto (bendravimo) gebėjimus atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji: bendravimo iniciavimas (VCA1); lengvas pokalbio, siekiant susipažinti su kitais žmonėmis, užmezgimas (VCA2), pastangos mandagiai ir aiškiai bendrauti (VCA3), pastangos bendraujant nepertraukti, klausytis pašnekovo (VCA4).

Lankstumo ir adaptyvumo (bendravimo) gebėjimus atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji: informacijos prašymas pagal poreikį (FLEX1), lengvas pritapimas nepažįstamoje aplinkoje (FLEX2), kito pranašumo pripažinimas (FLEX3), pasitikėjimas savimi, būnant su naujais žmonėmis ir naujose situacijose (FLEX4).

Konfliktų sprendimo (bendravimo) gebėjimus atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji: pastangos aiškinantis nesusipratimo, konflikto priežastis (CONF1), ramus savo nuomonės reiškimas (CONF2), nevingimas pripažinti savo kaltę (CONF3), pastangos ginčą spręsti taikiai (CONF4).

Tarpasmeninių santykių palaikymo (bendravimo) gebėjimus atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji: pastangos kurti ir palaikyti draugystės ryšius (INTERR1); pastangos kurti ir palaikyti socialinius santykius su kitais žmonėmis (INTERR2).

Socialinio ekspresyvumo (bendravimo) gebėjimus atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji: savęs reiškimas žodine forma (SEX1), pastangos kontroliuoti savo kalbos turinį (kalbėjimo tempą, balso stiprumą, intonaciją) (SEX2), komplimentų sakymas (SEX3).

Dalyvavimo gebėjimus atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji: kitų pranašumų

veikloje pripažinimas (PART1), pastangos įsijungti į grupės veiklą ir dirbti kartu su kitais (PART2), tartis su kitais betarpiškumas (PART3), galėjimas natūraliai prašyti ir priimti pagalbą (PART4), savaiminis iniciatyvos valdymas (PART5).

Savęs supratimo (emocijų) gebėjimus atspindėjo vienas akivaizdus kintamasis: nesudėtingas ir natūralus savo jausmų atpažinimas ir įvardinimas (EMOSA).

Savęs vertinimo (emocijų) gebėjimus atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji: gebėjimas įvertinti savo stipriąsias ir silpnąsias puses (EMOSE1), pasitikėjimas savo galimybėmis (EMOSE2), savigarbos išlaikymas, palankus požiūris į save (EMOSE3), bebarjerinis teigiamų dalykų apie save atskleidimas/sakymas (EMOSE4).

Savikontrolės (emocijų) gebėjimus atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji: savo neigiamų emocijų (pykčio, pavydo, nepasitikėjimo, baimės, nerimo) valdymas (EMOSC1), streso kontrolė (EMOSC2), konstruktyvi reakcija į pastabas bei kritiką (EMOSC3), savęs motyvavimas įveikti kilusius sunkumus (EMOSC4), gebėjimas nustatyti asmeninius tikslus ir vertinti jų siekimo pažangą (EMOSC5).

Emocinio ekspresyvumo (emocijų) gebėjimus atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji: savo jausmų žodžiu reiškimas (EMOEX1), lengvai pareikšti užuojautą (EMOEX2) ir savo jausmų gestais ir mimika reiškimas (EMOEX3).

Emocinio jautrumo (emocijų) gebėjimus atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji: greitas kito emocijų perpratimas (EMOSEN1) ir greitas bei gilus įsijautimas į kito emocijas (EMOSEN2).

Socialinio jautrumo (suvokimo) gebėjimus atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji: lengvumas (paprastumas) surasti bendrą kalbą su pašnekovu (COGSJ1), lengvumas (paprastumas) atpažinti siunčiamus signalus (ženklus): toną, veido išraišką (COGSJ2), socialinių papročių ir normų paisymas (COGSJ3), adekvatus gero ar blogo elgesio vertinimas (COGSJ4), supratimas, kad veiksmai turi padarinius (COGSJ5), nuolatinis vertinimas, ar kitu asmeniu galima pasitikėti (COGSJ6).

Sprendimų priėmimo (suvokimo) gebėjimus atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji: informacijos vertinimas, remiantis patirtimi (COGNM1), įvairių situacijų sprendimo būdų vertinimas (COGNM2), sprendimo pasekmių iš anksto numatymas, priimant sprendimus (COGNM3), pastangos demokratiškai spręsti problemas (COGNM4).

Gebėjimų bendradarbiauti ir konkuruoti raiškos tyrimo metu laikytasi pagrindinių socialiniam tyrimams būdingų etikos principų: teisės nebūti pažeistam, teisės nebūti išnaudotam, tyrimo naudingumo, teisingumo, pagarbos asmenų privatumui, anonimiškumo ir konfidencialumo (Žydžiūnaitė, 2007, 2011;

Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017).

Rezultatų patikimumas. Siekiant įvertinti sudaryto klausimyno kokybę ir duomenų tinkamumą tolesnei analizei, pasitelkiant Kolmogorov-Smirnov testą, buvo tikrinama, ar gauti duomenys pasiskirstę pagal normalųjį dėsnį (Čekanavičius ir Murauskas, 2014). Taip pat atlikta sudarytos anketos patikimumo analizė (anketos patikimumas iki tyrimo buvo du kartus patikrintas su 58 dalyviais; duomenys sutapo apie 82 proc., koreliacijos koeficientas 0,8). Analizės rezultatai parodė, kad anketinės apklausos metu gauti duomenys visose kategorijose nėra pasiskirstę pagal normalųjį dėsnį (p reikšmė visais atvejais mažesnė už 0,05, tai reiškia, jog duomenys yra reikšmingai nukrypę nuo normaliojo pasiskirstymo) (Čekanavičius ir Murauskas, 2014). Tikrinant akivaizdžių kintamųjų atitikimą neatskleistiesiems kintamiesiems, visi Kronbacho Alfa koeficientai (visiems 15 neatskleistų kintamųjų) buvo gauti didesni nei 0,7. Tai parodo tinkamą vidinį skalės nuoseklumą (Nunnally (1978) pažymi, kad rezultatas, lygus arba didesnis už 0,7 atspindi skalės patikimumą).

Gebėjimų bendradarbiauti ir konkuruoti raiškos tyrimo anketa buvo parengta tik lietuvių kalba, ją užpildė Lietuvoje varžybose dalyvavę sportinių šokių šokėjai, suprantantys lietuvių kalbą, taip pat asmenys, kurie buvo atvykę stebėti sportinių šokių varžybas, bet apklausos metu ir anksčiau nedalyvavo šokių veikloje. Anketinė apklausa vyko betarpiškai paprašius tyrime sutikusių dalyvauti asmenų užpildyti apklausos anketą, šiems asmenims buvo paaiškinta tyrimo esmė bei paprašyta užpildyti anketą jų pasirinktoje vietoje, tam suteikiant jiems reikiamo laiko pateikti kaip galima objektyvesnius atsakymus. Gautų duomenų pagrindu buvo sudaryta atsakymų duomenų bazė. Gautiems duomenims įvertinti buvo naudota statistinė analizė, taip pat naudota aprašomoji statistika – absoliučių ir santykinų dažnių skaičiavimas. Tyrimo duomenims apdoroti ir tyrimo instrumentui patikrinti naudota koreliacinė, regresinė ir loginė analizė. Statistinei duomenų analizei atlikti pasitelkta programinė įranga IBM SPSS (angl. *Statistical Package for the Social Sciences*) programinis paketas, duomenys pateikti lentelėse.

Gebėjimų bendradarbiauti ir konkuruoti raiškos tyrimo rezultatų analizė parodė statistiškai reikšmingus šokėjams ir su šokių veikla nesusijusiems asmenims būdingų socialinių gebėjimų skirtumus ir tapo pagrindu planuojant sportinių šokių šokėjų apklausą bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinėms prielaidoms atskleisti.

2.4. Interviu su ekspertais-konsultantais tyrimas

Kokybinis tyrimas padeda surasti naujų konceptų ar kategorijų tyrimo objektams apibūdinti, o kokybinė turinio analizė įgalina aprašyti tam tikrose aplinkose pasireiškiančius reiškinius arba procesus ir jų sąveikas, remiantis unikaliomis žmonių patirtimis (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). Šia prasme kokybinio tyrimo naudingumas sietinas ir su patirtinio mokymosi paradigma, kuria yra grindžiama darbe tiriamos bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinės prielaidos sportinių šokių veiklos metu. Be to, sportinio šokio veikla turi sportinių ir meninių bruožų. Kartu tai nurodo veiklos specifiškumą, nes tiek sportas (Viola, Morrill, Lail, McLaughlin, Otto ir Wygand, 2004), tiek menas (Klamer, 1996) yra specifinės veiklos rūšys. Dėl to kokybinio tyrimo metu gali būti gauta duomenų apie sportinio šokio veiklos aplinkybes, remiantis unikaliomis žmonių patirtimis. Tai tyrimo prasme svarbu ir dėl to, nes šiame darbe veiklos aplinkybės kartu yra ir edukacinės prielaidos.

Pasitelktas interviu metodas ir kokybinė interviu turinio analizė įgalina atskleisti žmonių suvokimo, elgesio, strategijų ir sąveikų įvairovę, be to, suteikia praktinės vertingos informacijos ugdymo mokslui, padeda suformuoti požiūrį į naują tyrimo objektą ar temą, įvertinti tam tikrą reiškinį, nusakyti, kaip įvairios ugdymo aplinkos veikia asmenį, nes kiekvienai aplinkai būdinga tam tikra kultūra, vertybės ir tradicijos (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). Kokybinio tyrimo – interviu – pagalba siekiama įsitikinti, ar išsamus yra sudarytas bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių veiklos metu teorinis modelis, taip pat kokie esti priežastiniai ryšiai tarp tiriamų kintamųjų, lemiančių bendradarbiavimą ir konkuravimą, jų derinimą sportinių šokių veikloje. Kartu šis tyrimas padėjo įvertinti parengto pirminio tyrimo instrumento bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinėms prielaidoms sportinių šokių metu įvertinti komponentus.

2.4.1. Interviu su ekspertais-konsultantais tyrimo dalyviai

Kokybinio tyrimo metu interviu dalyvavo informantai, kurie, atsižvelgiant į tyrimo pobūdį ir tikslą, tyrime vadinami ekspertais-konsultantais. Siekiant užtikrinti išorinį tyrimo patikimumą (angl. *external validity*), tyrimo informantais pasirinkti asmenys, turintys specifinių žinių apie sportinio šokio veiklą ir jos

ypatybes. Tai sportinių šokių treneriai-teisėjai, turintys ilgalaikę praktinio darbo patirtį, gerai suprantantys ir išmanantys veiklos ypatumus, taip pat turintys teisėjo kvalifikaciją. Jų pasirinkimą nulėmė konkretaus informanto praktinė patirtis ir kvalifikacija sportinių šokių veikloje.

Sudarant ir atrenkant kokybinio tyrimo informantus, pasitelktas atsitiktinės tikslinės informantų atrankos būdas (Patton, 2001). Visi kokybiniame tyrime dalyvavę informantai yra Lietuvos sportinių šokių federacijos nariai. Kaip minėta, nuo 1992 metų Lietuvos sportinių šokių federacija yra Pasaulinės sportinių šokių federacijos, kuri vienija pasaulio sportinių šokių federacijas, narė. Lietuvos sportinių šokių federacijos klubuose (2018 m. duomenimis) dirbo 184 treneriai ir asistentai⁶, iš jų 96 yra licencijuoti teisėjai, dar 36 treneriams yra suteiktos tarptautinės teisėjo kategorijos⁷.

Tyrimo imčiai pasirinkti penki informantai (3 moterys ir 2 vyrai, jų amžiaus diapazonas nuo 47 metų iki 83 metų) – Lietuvos sportinių šokių federacijai priklausantys sportinių šokių treneriai-teisėjai (siekiant išlaikyti informantų anonimiškumą, jų tapatybės koduojamos lotynų abėcėlės raidėmis A, B, C, D, ir E):

1) Informantas/-ė A turi per 60 metų choreografinio darbo patirties, sportinių šokių treneriu/-e dirbo nuo jų paplitimo Lietuvoje pradžios, yra A kategorijos teisėjas/-a;

2) Informantas/-ė B yra buvęs sportinių šokių šokėjas, sportinių šokių treneriu/-e dirba per 40 metų, yra A kategorijos teisėjas/-a;

3) Informantas/-ė C yra buvęs sportinių šokių šokėjas, sportinių šokių treneriu/-e dirba per 30 metų, yra tarptautinės kategorijos teisėjas/-a;

4) Informantas/-ė D yra buvęs sportinių šokių šokėjas, sportinių šokių treneriu/-e dirba per 30 metų, yra tarptautinės kategorijos teisėjas/-a;

5) Informantas/-ė E yra buvęs sportinių šokių šokėjas, sportinių šokių treneriu/-e dirba per 25 metus, yra tarptautinės kategorijos teisėjas/-a.

⁶ <http://www.dancesport.lt/apie-lssf/>

⁷ <http://www.dancesport.lt/apie-lssf/teisejai/wdsf-kategorijos/>

2.4.2. Interviu su ekspertais-konsultantais tyrimo instrumentarijus

Tyrimo metu buvo svarbu gauti duomenų, kurie padėtų įsitikinti sudaryto bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių veiklos metu teorinio modelio išsamumu, priežastinių ryšių tarp tiriamų kintamųjų, lemiančių bendradarbiavimą ir konkuravimą, jų derinimą sportinių šokių veikloje, teisingumu. Kartu buvo svarbu įvertinti parengto pirminio tyrimo instrumento bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinėms prielaidoms sportinių šokių metu komponentus. Gavora (2015) nurodo, kad kokybinės turinio analizės taikymas ugdymo srityje leidžia vertinti ugdymo aplinkų įvairovę, ugdytojo ir ugdytinių sąveiką ir šioms sąveikos būdingus bruožus. Tai sudarė prielaidas analogiškų tyrimo priegū ieškoti ir patirtinio mokymosi prasme sportinių šokių veiklos aplinkoje, atsižvelgiant į šios veiklos specifiškumą.

Duomenų rinkimui buvo taikytas pusiau struktūruotas interviu (angl. *semi-structured interview*) pagal parengtą klausimyną (pateikiamas 1 priede). Interviu duomenys buvo fiksuojami raštu (Mayring, Gläeser-Zikuda ir Ziegelbauer, 2005). Ekspertų-konsultantų tyrimo duomenims analizuoti taikyta dedukcinė kokybinė turinio analizė, nes duomenų analizės struktūra grindžiama ankstesnių teorinių tyrimų duomenimis, t.y. remiamasi jau turimų žinių pagrindu, siekiant patikrinti apibendrintas teorines žinias apie nagrinėjamą reiškinį (Kynğas ir Vanhanen, 1999). Be to, Marshall ir Rossman (1995) nurodo, kad dedukcinė kokybinė turinio analizė gali būti taikoma, kai tikrinami teoriniai modeliai. Dedukcinė kokybinė turinio analizė paremta jau egzistuojančiais teoriniais modeliais: analizuojant duomenis nuo bendrumų ir apibendrinimų einama atskirų elementų (ypatumų) link, išryškinant savitas tiriamojo reiškinio savybes (Burns ir Grove, 2005). Tai leido atskleisti reiškinio požymių įvairovę (veiklos aplinkybių visetą) tiriamoje sportinio šokio veikloje (patirtinio mokymosi aplinkoje).

Tyrimo patikimumui (angl. *reliability*) užtikrinti buvo laikomasi iš anksto numatytų tyrimo standartų ir procedūrų bei pasirinkto pusiau struktūruoto interviu metodo instrumento naudojimo nuostatų (Tidikis, 2003). Interviu buvo siekiama suvokti informanto patirtį, sužinoti jo nuomonę tiriamuoju klausimu per betarpišką kryptingą tyrėjo pokalbį su informantu (Kardelis, 2005). Pusiau struktūruoto interviu metu gaunami duomenys yra išsamūs, susisteminti, nors pats interviu vyksta neformalia pokalbio forma, o tyrėjas sudaro klausimų sąrašą, bet pati

interviewi struktūra nėra griežta (Rupšienė, 2007; Žydžiūnaitė, 2001).

Pusiau struktūruoto interviu metu buvo siekiama į tiriamąjį reiškinį pažvelgti iš praktinės pusės ir sudaryti stabilų kiekybinio tyrimo metodologinį pagrindą, be to, esant būtinumui, koreguoti parengto bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu tyrimo instrumentą. Su informantais buvo bendraujama tiesioginio akivaizdaus kontakto metu, siekiant sužinoti jų nuomonę apie sportinių šokių veiklos aplinkybes, tiriamąjį konstruklą ir tyrimo instrumentą. Pagal pusiau struktūruoto interviu rezultatus sudarytoji anketa buvo papildyta patikslinančiais papildomais klausimais. Interviu metu laikytasi šių principų: informantas dalyvauja savanoriškai; informantui atskleidžiama tyrimo esmė, informuojama apie tyrimo tikslus ir gaunamas sutikimas dalyvauti tyrime (Rupšienė, 2007). Ekspertai-konsultantai buvo informuoti apie atliekamo tyrimo tikslą, jiems nurodyta, kodėl yra svarbi nuomonė ir išsakytos mintys. Gautų rezultatų pagrindu buvo galutinai pasirengta tikrinti sudarytą bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu hipotetinį modelį – baigta rengti anketa šokėjams.

Pusiau struktūruotas interviu buvo tęsiamas, kol įvyko realus informacijos (duomenų) prisotinimas. Informantų paieška ir informacijos kaupimas buvo grindžiamas „informacijos prisotinimo dėsniu“, t.y. informacija buvo renkama tol, kol ji pradėjo iš esmės kartotis ir informantai nepateikdavo nieko naujo (akivaizdžiai sumažėjo gaunamos informacijos informatyvumas) (Tidikis, 2003). Interviu vyko informantams patogioje aplinkoje.

2.5. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų tyrimas

Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinėms prielaidoms sportinių šokių metu nustatyti pasirinktas kiekybinio tyrimo metodas – struktūruotas tyrimo metodas, besiremiantis moksline problema ir darytu tyrimo aprašu, taikant matematinius analizės metodus apdoroti tyrimo duomenims bei aprašyti nagrinėjamą reiškinį (Bitinas, 2006).

Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinėms prielaidoms sportinių šokių metu nustatyti naudota tam tikslui sudaryta originali apklausos anketa. Sudarant apklausos anketą, buvo remtasi mokslininkų

rekomendacijomis klausimynų sudarymui (Tidikis, 2003). Apklauso anketa buvo sudaryta, remiantis teoriniu tyrimu ir interviu su ekspertais-konsultantais tyrimo rezultatais. Anketos pagrindą sudarė klausimai-teiginiai (anketa pateikiama 3–5 prieduose). Teiginius respondentai turėjo vertinti penkių balų sistema pagal Likerto skalę. Šiuo tyrimu buvo siekiama patikrinti sudarytą bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu hipotetinį modelį – atskleisti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacines prielaidas.

2.5.1. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų tyrimo dalyviai

Kiekybiniam tyrimui tyrimo „plotis“, t.y. tyrimo imties dydis, apskaičiuotas pagal Kardelio (1997) pateiktą didelių visumų imties apskaičiavimo formulę, pagal kurią tyrimo plotis – ne mažiau 97 respondentų (plačiau aprašyta 2.3.1 skyriuje).

Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų tyrimo metu (jo metu buvo tikrinamas sudarytas bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu hipotetinis modelis – nustatomos bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinės prielaidos sportinių šokių metu) anketas užpildė 107 tiriamieji (šokėjai) iš šešių valstybių. Sportinių šokių šokėjais šiame kiekybinio tyrimo etape buvo laikomi šokėjai, dalyvaujantys tik Tarptautinės sportinių šokių federacijos organizuojamose varžybose, t.y. tarptautinio reitingo varžybose. Tiriamuosius sudarė 50 vyrų (46,7 proc.) ir 57 moterys (53,2 proc.). Respondentų amžius buvo nuo 18 iki 30 metų; daugiausia dalyvavusiųjų buvo 18–24 metų amžiaus. Didžioji dalis apklaustųjų nurodė turintys 15 metų šokėjo patirtį. Visi respondentai nurodė šokantys aukščiausioje klasėje: šoka pilną Lotynų Amerikos arba standartinių šokių programą. Daugiausia respondentų buvo iš Lietuvos (55 šokėjai arba 51,1 proc. apklaustųjų), 19 šokėjų arba 17,7 proc. apklaustųjų – iš Rusijos Federacijos, 12 šokėjų arba 11,2 proc. apklaustųjų – iš Estijos, 9 šokėjai arba 8,9 proc. apklaustųjų – iš Baltarusijos, 8 šokėjai arba 7,4 proc. apklaustųjų – iš Lenkijos ir 4 šokėjai arba 3,7 proc. apklaustųjų – iš Latvijos.

2.5.2. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų tyrimo instrumentarijus

Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų tyrimo metu buvo tikrinamas sudarytas bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu hipotetinis modelis – atskleidžiamos bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinės prielaidos, remiantis sportinio šokio veikla. Tam, kad būtų atskleistos bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinės prielaidos sportinių šokių metu, pirmiausia buvo įvertinti interviu su ekspertais-konsultantais tyrimo duomenys. Atsižvelgiant į interviu su ekspertais-konsultantais tyrimo rezultatus, buvo koreguojamas bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu teorinis modelis (pakoreguotas modelis pavadintas hipotetiniu) ir parengti tyrimui skirti 35 anketos klausimai, siekiant empiriškai jį patikrinti (anketa pateikiama 3–5 prieduose).

Empiriškai tikrinant sudarytą bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu hipotetinį modelį, ryšių tarp 11 kintamųjų (iš jų keturi nepriklausomi (angl. *exogenous*) ir septyni priklausomi (angl. *endogenous*)) tikrinimo instrumentą sudarė 35 teiginių sistema (žr. 3 lentelę) penkių balų Likerto skalės tipo struktūroje bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų raiškai sportinių šokių metu įvertinti.

3 lentelė. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu hipotetinio modelio kintamųjų blokas

Neatskleistas kintamasis	Akivaizdžių kintamųjų (teiginių) kiekis	Akivaizdžių kintamųjų kodavimas
Asmeninių tikslų siekimas	3	KONK1ASM; KONK2ASM; KONK3ASM
Tarptautiškumo svarba (tarptautinio pripažinimo siekis)	5	TARPT1; TARPT2; TARPT3; TARPT4; TARPT5
Socialinė sąveika (sąveika tarp šokėjų klubo viduje)	6	BENDR1VID; BENDR2VID; BENDR3VID; BENDR4VID; BENDR5VID; BENDR6VID
Socialinė sąveika (sąveika tarp šokėjų už klubo ribų)	3	BENDR1ISHOR; BENDR2ISHOR; BENDR3ISHOR
Pasiekimai	3	BENDR1REZ; BENDR2REZ; BENDR3REZ
Pasitikėjimas	3	BENDR1PAS; BENDR2PAS; BENDR3PAS
Dalyvavimas tarptautiniuose renginiuose	2	KONK1TARPT; KONK2TARPT
Konkuravimas	2	KONK1BENDR; KONK2BENDR
Glaudusis bendradarbiavimas	2	BENDR1KOOPSIS; BENDR2KOOPSIS
Bendradarbiavimas bendruomenėje	3	KOOP1BENDRAS; KOOP2BENDRAS; KOOP3BENDRAS
Koopeticija	3	CO-OP1; CO-OP2; CO-OP3
Iš viso:	35	

Kaip minėta, akivaizdūs kintamieji buvo identifikuoti teorinio tyrimo rezultatų apie bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu konstrukta pagrindu, atsižvelgiant į ekspertų-konsultantų interviu rezultatus, t.y. teiginių pagalba.

Asmeninių tikslų siekimą atspindėjo akivaizdūs kintamieji: šokėjų poros rezultato pripažinimo geriausiu svarbumas (KONK1ASM); nuolatinis varžymasis dėl prizinių vietų (KONK2ASM); liūdesys, kai kiti klubo nariai užima aukštesnes vietas už respondento poros (KONK3ASM).

Tarptautinio pripažinimo siekį atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji: tarptautinės varžybos kaip puiki galimybė įgyti patirties varžantis su užsienio

šokėjais (TARPT1); tarptautinės varžybos kaip puiki galimybė patikrinti savo profesionalumą (TARPT2); puiki galimybė dalyvavimu tarptautinėse varžybose reprezentuoti save ir savo šalį (valstybę) (TARPT3); pasaulinio pripažinimo galimybė dalyvaujant tarptautinėse varžybose (TARPT4); dalyvavimas tarptautinėse varžybose yra respondento tobulėjimo pagrindas (TARPT5).

Sąveiką tarp šokėjų klubo viduje atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji: kitų klubo šokėjų pastangos padėti, išsakant pozityvią kritiką (BENDR1VID); kitų klubo šokėjų suinteresuotumas respondento poros pasiekimais (BENDR2VID); respondento didžiavimasis, kai kiti klubo šokėjai užima prizines vietas (BENDR3VID); informacija, kokiose varžybose dalyvauja kiti klubo šokėjai (BENDR4VID); pastangos padėti kitiems klubo šokėjams, išsakant pozityvią kritiką (BENDR5VID) ir informacijos dalinimasis su kitais klubo šokėjais jam kilusiomis originaliomis šokio idėjomis (BENDR6VID).

Sąveiką tarp šokėjų už klubo ribų atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji: esant būtinumui, sutikimas, kad respondento partneris (-ė) būtų kito klubo šokėjas (BENDR1ISHOR); treniruočių stovyklų metu naujų pažinčių su kitų klubų šokėjais užmezgimas (BENDR2ISHOR) ir dalinimasis patirtimi su kitų klubų šokėjais treniruočių stovyklų metu (BENDR3ISHOR).

Pasiekimus atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji: respondentas jaučia asmeninę atsakomybę už bendrus poros pasiekimus (BENDR1REZ); poroje respondentas skatina partnerį (-ę) siekti vis geresnio rezultato (tobulėti) (BENDR2REZ) ir poroje partneris (-ė) skatina respondentą siekti vis geresnio rezultato (tobulėti) (BENDR3REZ).

Pasitikėjimą atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji: padėjimas savo partneriui (-ei), esant reikalui, atsakomybės už jį (ją) jautimas (BENDR1PAS); pasitikėjimas savo partneriu (-e) (BENDR2PAS) ir žinojimas, kad galima tikėtis partnerio (-ės) pagalbos suklydus, fiziškai ar emociškai suklypus ar pan. (BENDR3PAS).

Dalyvavimą tarptautiniuose renginiuose atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji: pastangos dalyvauti prestižiniuose tarptautiniuose konkursuose (varžybose) (KONK1TARPT); naudojimasis galimybe dalyvauti tarptautinėse varžybose, siekiant įgyti tarptautinės varžybų patirties (KONK2TARPT).

Konkuravimą atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji: siekimas būti pavyzdžiu kitiems šokėjams (KONK1BENDR) ir domėjimasis konkurentų šokių programos sudėtingumu bei originalumu (KONK2BENDR).

Glaudųjį bendradarbiavimą atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji:

konsultavimosi, siekiant bendros nuomonės (apie darbo metodus, varžybas, kuriose respondentas planuoja dalyvauti, ir pan.), svarbumas (BENDR1KOOPSIS) ir kompromiso poroje būtinumas (BENDR2KOOPSIS).

Bendradarbiavimą bendruomenėje atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji: šokėjų bendruomenėje yra įprasta išsakyti pozityvią kritiką (KOOP1BENDRAS); kartu su treneriais respondentas apsvarsto kiekvieną kvietimą dalyvauti tarptautinėse varžybose (KOOP2BENDRAS); dalyvavimas tarptautinėse varžybose suteikia galimybes tobulėti: tarptautinės varžybos yra reikšmingesnės, jos plečia akiratį, gilina kultūrinės žinias (KOOP3BENDRAS).

Koopeticiją atspindėjo šie akivaizdūs kintamieji: kitų šokėjų (ne konkurentų) patarimai ir pastabos padeda respondentui tobulėti (CO-OP1); respondentui nuolat kyla naujų šokio idėjų, stebint kitų šokėjų pasirodymus (CO-OP2); stipresnių pasaulio šokėjų pasirodymų stebėjimas žadina domėjimąsi, lemia tobulėjimą (CO-OP3).

Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų tyrimo metu laikytasi pagrindinių socialiniam tyrimams būdingų etikos principų: teisės nebūti pažeistam, teisės nebūti išnaudotam, tyrimo naudingumo, teisingumo, pagarbos asmenų privatumui, anonimiškumo ir konfidencialumo (Žydžiūnaitė, 2007, 2011; Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017).

Rezultatų patikimumas. Buvo atlikta sudarytos anketos patikimumo analizė (anketos patikimumas iki tyrimo buvo du kartus patikrintas su 38 dalyviais; duomenys sutapo apie 81 proc., koreliacijos koeficientas 0,8). Nepriklausomi neatskleisti kintamieji buvo įtraukti į sudarytą bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu hipotetinį modelį, siekiant patvirtinti esmines koopeticijos priežastis (asmeninių tikslų siekimą), tarptautiškumo svarbą (tarptautinio pripažinimo siekį), socialinę sąveiką (sąveiką tarp šokėjų klubo viduje ir už klubo ribų). Visi priklausomi neatskleisti kintamieji (pasiekimai (rezultatai), pasitikėjimas, dalyvavimas tarptautiniuose renginiuose, konkuravimas, bendradarbiavimas (tiek glaudusis, tiek bendruomenėje) ir galiausiai koopeticija) yra apibrėžiami vienu arba keliais kitais kintamaisiais. Kintamasis „Pasitikėjimas“ teoriniame tyrime yra nurodytas kaip reikšmingas glaudžiajam bendradarbiavimui, tačiau plačiau teoriniame tyrime nebuvo nagrinėtas. Daroma prielaida, kad pasitikėjimas tarp partnerių komandoje (šokėjų poros atvejis) yra grindžiamas bendrų rezultatų siekiu (dažniausiai sąlygojamu varžybose surenkamų taškų skaičiumi, pasauliniu reitingu (sportinių šokių šokėjai pasauliniu mastu reitinguojami)); taigi pasitikėjimas gali sudaryti prielaidas glaudžiajam

bendradarbiavimui. Taip pat daroma prielaida, kad glaudusis bendradarbiavimas (tarp partnerių šokėjų poroje), kaip ir asmeninių tikslų pasiekimo troškimas, daro teigiamą įtaką sprendimams dalyvauti tarptautiniuose renginiuose ir jų vertinimui.

Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų tyrimo anketa buvo parengta trimis kalbomis (lietuvių, anglų arba rusų). Jas užpildė aukštos klasės sportinių šokių šokėjai (šokantys laisvą programą). Anketinė apklausa vyko susisiekus betarpiškai su tyrime sutikusiais dalyvauti šokėjais, jiems buvo paaiškinta tyrimo esmė bei paprašyta užpildyti anketą jiems suprantama kalba bei patogiu būdu (elektroniniu arba neelektroniniu) jų pasirinktoje vietoje. Taip buvo sudarytos sąlygos šokėjams turėti pakankamai laiko apgalvoti atsakymus į anketos klausimus ir juos pateikti kaip galima objektyvesnius. Gautų duomenų pagrindu buvo sudaryta atsakymų duomenų bazė. Gautiems duomenims įvertinti buvo naudota statistinė analizė. Tyrimo duomenims apdoroti ir tyrimo instrumentui patikrinti naudoti struktūrinis lygčių modeliavimas (SLM), taikant dalinį mažiausių kvadratų modeliavimą, koreliacinę analizę, regresinę analizę ir loginę analizę. Statistinei duomenų analizei atlikti pasitelkta SmartPLS 2.0.M3 (Ringle, Wende ir Will, 2005) programinė įranga, duomenys pateikti lentelėse ir vizualiai paveiksluose.

Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų tyrimo rezultatų analizė parodė statistiškai reikšmingus ryšius tarp tirtų kintamųjų ir tapo pagrindu padaryti išvadą dėl disertacinio darbo tikslo – atskleisti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacines prielaidas sportinių šokių metu.

3. BENDRADARBIAVIMO IR KONKURAVIMO GEBĖJIMŲ DERINIMO EDUKACINIŲ PRIELAUDŲ SPORTINIŲ ŠOKIŲ METU TYRIMO REZULTATAI

3.1. Socialinių gebėjimų, būdingų sportinių šokių šokėjams, nustatymas: gebėjimų bendradarbiauti ir konkuruoti raiška

Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, kokie socialiniai gebėjimai yra būdingi sportinių šokių veikloje dalyvaujantiems asmenims, atskleisti, kaip šokėjams būdingi socialiniai gebėjimai yra susiję su bendradarbiavimo, konkuravimo gebėjimais ar jų derinimu, taip pat įrodyti, kad šokėjų socialiniai gebėjimai skiriasi nuo tokioje veikloje nedalyvaujančių asmenų socialinių gebėjimų. Tuo tikslu buvo atlikta dviejų grupių (šokėjų ir asmenų, kurie nedalyvauja šokių veikloje (jie vadinami nešokėjais)) apklausa.

Rezultatų patikimumas. Siekiant įvertinti sportinių šokių šokėjų socialinių gebėjimų tyrimo klausimyno kokybę ir duomenų tinkamumą tolimesnei analizei, pasitelkiant Kolmogorov-Smirnov testą, buvo tikrinama, ar duomenys pasiskirstę pagal normalųjį dėsnį (Čekanavičius ir Murauskas, 2014). Taip pat atlikta patikimumo analizė. Analizės rezultatai rodo, kad anketinės apklausos metu gauti duomenys visose kategorijose nėra pasiskirstę pagal normalųjį dėsnį (p reikšmė visais atvejais mažesnė už 0,05, tai reiškia, jog duomenys yra reikšmingai nukrypę nuo normaliojo pasiskirstymo). Tikrinant akivaizdžių kintamųjų atitikimą neatskleistiems kintamiesiems, visi Kronbacho Alfa koeficientai (visiems 15 neatskleistų kintamųjų) buvo gauti didesni nei 0,7, taip parodydami tinkamą vidinį skalės nuoseklumą (Nunnally (1978) pažymi, kad rezultatas, lygus arba didesnis už 0,7 atspindi skalės patikimumą). Klausimyno struktūra ir skalės patikimumo vertinimas pateikiamas 4 lentelėje.

4 lentelė. Klausimyno struktūra ir skalės patikimumo vertinimas

Neatskleisti kintamieji	Kronbacho Alfa	Akivaizdžių kintamųjų (teiginių) kiekis	Akivaizdūs kintamieji
Sąveika	.875	8	INTER1; INTER2; INTER3; INTER4; INTER5; INTER6; INTER7; INTER8
Bendravimas / Verbalinis kontaktas	.702	4	VCA1; VCA2; VCA3; VCA4
Bendravimas / Neverbalinis kontaktas	.722	3	NVCA1; NVCA2; NVCA3
Bendravimas / Tarpasmeninių santykių palaikymas	.726	2	INTERR1; INTERR2
Bendravimas / Socialinis ekspresyvumas	.896	3	SEX1; SEX2; SEX3
Bendravimas / Lankstumas ir adaptyvumas	.756	4	FLEX1; FLEX2; FLEX3; FLEX4
Bendravimas / Konfliktų sprendimas	.861	4	CONF1; CONF2; CONF3; CONF4
Dalyvavimas	.820	5	PART1; PART2; PART3; PART4; PART5
Emocijos / Savęs supratimas	–	1	EMOSA
Emocijos / Savęs vertinimas	.724	4	EMOSE1; EMOSE2; EMOSE3; EMOSE4
Emocijos / Emocinis ekspresyvumas	.748	3	EMOEX1; EMOEX2; EMOEX3
Emocijos / Savikontrolė	.785	5	EMOSC1; EMOSC2; EMOSC3; EMOSC4; EMOSC5
Emocijos / Emocinis jautrumas	.705	2	EMOSEN1; EMOSEN2
Suvokimas / Socialinis jautrumas	.808	6	COGSJ1; COGSJ2; COGSJ3; COGSJ4; COGSJ5; COGSJ6
Suvokimas / Sprendimų priėmimas	.702	4	COGDM1; COGDM2; COGDM3; COGDM4

Analizuojant tyrimo metu gautus duomenis, buvo skaičiuojami respondentų pateiktų kiekvienos atskiros dimensijos (akivaizdžių kintamųjų) vertinimų vidurkiai, o taip pat nustatomi skirtumai tarp abiejų respondentų grupių (šokėjų ir asmenų, kurie nedalyvauja šokių veikloje (nešokėjų)) vertinimų vidurkių. Siekiant patvirtinti arba paneigti nulinę hipotezę, kad abiejų respondentų grupių vertinimai vienodai atspindės visą populiaciją, pasitelktas neparаметrinis Mann-Whitney U testas (gauti duomenys visose kategorijose nėra pasiskirstę pagal normalųjį dėsnį).

Sąveikos gebėjimų raiškos vertinimas. Tyrimo klausimyne sąveikos gebėjimo (neatskleistas kintamasis) raiškai tirti buvo suformuluoti aštuoni teiginiai (akivaizdūs kintamieji). Analizuojant respondentų sąveikos gebėjimą atspindinčių teiginių vertinimus tarp vertintojų grupių, nustatyta, kad trijų iš aštuonių teiginių vertinimų vidurkiai statistiškai reikšmingai skyrėsi. Tyrimo rezultatai rodo, kad sportinių šokių šokėjų tarpe socialinio sąveikos gebėjimo raiška yra akivaizdžiai stipresnė tokiose kategorijose kaip: dėmesys pašnekovui (INTER1), siekis ginti savo teises (INTER3) ir nebijojimas nusileisti kitiems (INTER8) (žr. 5 lentelę). Tokie tyrimo rezultatai leidžia išvelgti sportinių šokių šokėjų sąveikos gebėjimuose dominuojančius bendradarbiavimo, konkuravimo ir kooperacijos gebėjimus būdingus požymius.

5 lentelė. Sportinių šokių šokėjų ir sportinių šokių nešokančių žmonių (nešokėjų) pateiktų vertinimų skirtumai: sąveikos gebėjimai

Parametrai		INTER1	INTER2	INTER3	INTER4	INTER5	INTER6	INTER7	INTER8
Nešokėjų	Vidurkis	3,19	3,84	3,14	4,59	3,86	4,29	3,9	3,43
Šokėjų	Vidurkis	3,74	4,1	3,63	4,72	4,16	4,47	4,16	3,76
Bendras	Vidurkis	3,47	3,97	3,38	4,66	4,01	4,38	4,03	3,59
Mann-Whitney U		5113	6107	5103	6648	6152	6540	6261	5746
Wilcoxon W		11899	12893	11889	13434	12938	13326	13047	12532
Z		-3,287*	-1,284	-3,332*	-0,222	-1,205	-0,421	-0,969	-2,014*
Asymp. Sig. (2-tailed)		0,001	0,199	0,001	0,825	0,228	0,674	0,333	0,044

*p < 0,05.

Bendravimo gebėjimų raiškos vertinimas. Bendravimo gebėjimo konstruktas yra labai sudėtingas, susidedantis iš šešių subkategorijų: verbalinio ir neverbalinio kontakto palaikymo, tarpasmeninių santykių palaikymo, socialinio ekspresyvumo, konfliktų sprendimo, lankstumo ir adaptyvumo gebėjimų; kiekviena subkategorija sudaro neatskleistą kintamąjį ir yra išreiškiama konkrečiu teiginių – akivaizdžių kintamųjų – rinkiniu.

Tyrimo rezultatų analizė atskleidė, kad sportinių šokių šokėjams, lyginant su sportinių šokių nešokančiais žmonėmis (nešokėjais), labiau būdingi tokie socialiniai bendravimo gebėjimai kaip verbalinio (VCA) ir neverbalinio (NVCA) kontakto palaikymas (žr. 6 lentelę). Taigi tyrimo duomenys indikuoja, kad žmonėms, šokantiems sportinius šokius, yra paprasčiau kalbėtis su kitais (VCA3), pradėti pokalbį (VCA2), išlikti mandagiais pokalbio metu (VCA4), o taip pat sportinių šokių šokėjai yra labiau linkę išlaikyti akių kontaktą (NVCA1), tinkamą asmeninę erdvę (NVCA2) bei labiau kreipia dėmesį į pašnekovo kūno kalbą (NVCA3). Tokie tyrimo rezultatai leidžia įžvelgti sportinių šokių šokėjų bendravimo gebėjimuose:

- 1) Verbalinio kontakto palaikymo gebėjimų subkategorijoje dominuojančius bendradarbiavimo ir kooperacijos gebėjimus būdingus požymius;
- 2) Neverbalinio kontakto palaikymo gebėjimų subkategorijoje dominuojančius bendradarbiavimo ir kooperacijos gebėjimus būdingus požymius.

6 lentelė. Sportinių šokių šokėjų ir sportinių šokių nešokančių žmonių (nešokėjų) pateiktų vertinimų skirtumai: verbalinio ir neverbalinio kontaktų gebėjimai

Parametrai	VCA1	VCA2	VCA3	VCA4	NVCA1	NVCA2	NVCA3
Nešokėjų Vidurkis	3,57	3,05	3,03	2,47	3,57	3,17	3,28
Šokėjų Vidurkis	3,67	3,31	3,31	2,95	4,12	3,67	3,83
Bendras Vidurkis	3,62	3,18	3,17	2,71	3,84	3,42	3,55
Mann-Whitney U	6359,000	5741,000	5658,000	4752,000	4461,000	5166,000	4800,000
Wilcoxon W	13145,000	12527,000	12444,000	11538,000	11247,000	11952,000	11586,000
Z	-0,768	-2,043*	-2,218*	-4,128*	-4,872*	-3,208*	-3,972*
Asymp. Sig. (2-tailed)	0,443	0,041	0,027	0	0	0,001	0

*p < 0,05.

Analizuojant kitas dvi socialinių bendravimo gebėjimą sudarančias subkategorijas – tarpasmeninių santykių palaikymo gebėjimą (INTERR) ir socialinio ekspresyvumo gebėjimą (SEX) – statistiškai reikšmingų skirtumų tarp sportinių šokių šokėjų ir sportinių šokių nešokančių žmonių (nešokėjų) pateiktų vertinimų nenustatyta (žr. 7 lentelę). Remiantis tyrimo duomenimis, galima teigti, kad asmens įsitraukimas šokti sportinius šokius pastarųjų socialinių gebėjimų įgijimui ir lavinimui įtakos neturi.

7 lentelė. Sportinių šokių šokėjų ir sportinių šokių nešokančių žmonių (nešokėjų) pateiktų vertinimų skirtumai: tarpasmeninių santykių palaikymo ir socialinio ekspresyvumo gebėjimai

Parametrai		INTERR1	INTERR2	SEX1	SEX2	SEX3
Nešokėjų	Vidurkis	3,93	3,59	4,36	4,29	4,16
Šokėjų	Vidurkis	3,95	3,68	4,53	4,47	4,33
Bendras	Vidurkis	3,94	3,63	4,45	4,38	4,24
Mann-Whitney U		6668	6350	6579	6551	6487
Wilcoxon W		13454	13136	13365	13337	13273
Z		-0,133	-0,804	-0,363	-0,416	-0,544
Asymp. Sig. (2-tailed)		0,894	0,421	0,716	0,677	0,586

*p < 0,05.

Toliau analizuojant bendravimo gebėjimo vertinimus, pastebėtina, kad sportinių šokių šokėjai gali būti charakterizuojami kaip nekategoriški ir linkę lengviau prisitaikyti (FLEX), lyginant su sportinių šokių nešokančiais žmonėmis (nešokėjais); tuo tarpu skirtumų, vertinant abiejų respondentų grupių pateiktus konfliktų sprendimo (CONF) gebėjimo vertinimus, nenustatyta (žr. 8 lentelę). Socialiniam lankstumo ir adaptyvumo gebėjimui (FLEX) vertinti buvo pasitelkti tokie kintamieji kaip informacijos pagal poreikį prašymas (FLEX1), lengvas pritapimas nepažįstamoje aplinkoje (FLEX2), taip pat kito pranašumo pripažinimas (FLEX3), pasitikėjimas savimi, būnant su naujais žmonėmis ir naujose situacijose (FLEX4). Tokie tyrimo rezultatai leidžia išvelgti sportinių šokių šokėjų socialinio lankstumo ir adaptyvumo gebėjimų subkategorijoje dominuojančius bendradarbiavimo ir kooperacijos gebėjimams būdingus požymius.

8 lentelė. Sportinių šokių šokėjų ir sportinių šokių nešokančių žmonių (nešokėjų) pateiktų vertinimų skirtumai: lankstumo ir adaptyvumo bei konfliktų sprendimo gebėjimai

Parametrai		FLEX1	FLEX2	FLEX3	FLEX4	CONF1	CONF2	CONF3	CONF4
Nešokėjų	Vidurkis	2,88	1,84	2,72	2,16	4,41	3,9	4,41	3,93
Šokėjų	Vidurkis	3,17	2,83	3,12	2,91	4,55	4,09	4,55	4,09
Bendras	Vidurkis	3,03	2,34	2,92	2,53	4,48	3,99	4,48	4,01
Mann-Whitney U		5538	3056	5298	3977	6612	6378	6596	6408
Wilcoxon W		12324	9842	12084	10763	13398	13164	13382	13194
Z		-2,457*	-7,510*	-2,943*	-5,602*	-0,283	-0,727	-0,336	-0,672
Asymp. Sig. (2-tailed)		0,014	0	0,003	0	0,777	0,467	0,737	0,502

*p < 0,05.

Dalyvavimo gebėjimų raiškos vertinimas. Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad sportinių šokių šokėjai negali būti charakterizuojami kaip išsiskiriantys ryškesniais dalyvavimo (PART) socialiniais gebėjimais nei sportinių šokių nešokantys žmonės (nešokėjai). Visų penkių teiginių, atspindinčių dalyvavimo socialinį gebėjimą vertinimai, lyginant juos tarp abiejų tiriamųjų grupių, buvo panašūs, o statistiškai reikšmingi skirtumai nenustatyti (žr. 9 lentelę).

9 lentelė. Sportinių šokių šokėjų ir sportinių šokių nešokančių žmonių (nešokėjų) pateiktų vertinimų skirtumai: dalyvavimo gebėjimai

Parametrai		PART1	PART2	PART3	PART4	PART5
Nešokėjų	Vidurkis	4,33	4,34	4,28	3,71	3,76
Šokėjų	Vidurkis	4,47	4,47	4,43	3,81	3,86
Bendras	Vidurkis	4,4	4,41	4,35	3,76	3,81
Mann-Whitney U		6587	6606	6566	6383	6422
Wilcoxon W		13373	13392	13352	13169	13208
Z		-0,323	-0,287	-0,37	-0,71	-0,624
Asymp. Sig. (2-tailed)		0,747	0,774	0,711	0,478	0,533

*p < 0,05.

Socialinių emocinių gebėjimų raiškos vertinimas. Emocinių gebėjimų konstruktas kaip ir bendravimo gebėjimų taip pat yra labai sudėtingas. Pastarąjį konstrukta sudaro penkios gebėjimų subkategorijos: savęs supratimo, savęs vertinimo, savikontrolės gebėjimai, taip pat emocinis ekspresyvumas ir emocinis jautrumas. Kiekviena šių subkategorijų atitinka neatskleistą kintamąjį ir yra matuojama vertinant jį atspindinčius akivaizdžius kintamuosius – anketos teiginius.

Tyrimo rezultatai rodo, kad socialiniai savęs supratimo (EMOSA) ir savęs vertinimo (EMOSE) gebėjimai yra labiau būdingi sportinių šokių šokėjams nei žmonėms, nešokantiems sportinių šokių (nešokėjams). Taip pat sportinių šokių šokėjų grupėje buvo nustatyta didesnė emocinio ekspresyvumo (EMOEX) raiška nei nešokančiųjų tarpe. Emocinis ekspresyvumas išryškėjo jausmų reiškimu gestais ir mimika (EMOEX3) (žr. 10 lentelę). Tokie tyrimo rezultatai leidžia įžvelgti sportinių šokių šokėjų emocinio ekspresyvumo gebėjimuose dominuojančius bendradarbiavimo gebėjimui būdingus požymius. Grindžiant tyrimo rezultatais, skirtumai tarp sportinių šokių šokėjų ir sportinių šokių nešokančių žmonių išryškėja tokiose srityse kaip: gebėjimas lengvai atpažinti ir įvardinti savo jausmus (EMOSA), įvertinti savo stipriąsias ir silpnąsias puses (EMOSE1), pasitikėjimas savo galimybėmis (EMOSE2), savigarbos išlaikymas ir palankus požiūris į save (EMOSE3). Pastarieji tyrimo rezultatai leidžia įžvelgti sportinių šokių šokėjų savęs supratimo ir savęs vertinimo gebėjimuose dominuojančius bendradarbiavimo, konkuravimo ir kooperacijos gebėjimams būdingus požymius.

10 lentelė. Sportinių šokių šokėjų ir sportinių šokių nešokančių žmonių (nešokėjų) pateiktų vertinimų skirtumai: emociniai savęs supratimo, savęs vertinimo gebėjimai ir emocinis ekspresyvumas

Parametrai	EMOSA	EMOSE1	EMOSE2	EMOSE3	EMOSE4	EMOEX1	EMOEX2	EMOEX3
Nešokėjų Vidurkis	2,64	3,09	2,98	3,36	3,1	4,08	3,93	3,83
Šokėjų Vidurkis	3,03	3,48	3,48	3,78	3,45	4,13	4	4,13
Bendras Vidurkis	2,84	3,28	3,23	3,57	3,28	4,1	3,97	3,98
Mann-Whitney U	5236	5402	5057	5730	5760	6576,5	6496	5387,5
Wilcoxon W	12022	12188	11843	12516	12546	13362,5	13282	12173,5
Z	-3,086*	-2,790*	-3,472*	-2,033*	-1,946	-0,352	-0,567	-2,993*
Asymp. Sig. (2-tailed)	0,002	0,005	0,001	0,042	0,052	0,725	0,571	0,003

*p < 0,05.

Analizuojant emocinio savikontrolės gebėjimo (EMOSC) raišką, skirtumai tarp tiriamųjų grupių išryškėja dviejose dimensijose iš penkių (savikontrolėi vertinti klausimyne buvo pateikti penki teiginiai). Remiantis tyrimo duomenimis galima teigti, kad sportinių šokių šokėjai yra labiau motyvuoti įveikti kilusius sunkumus (EMOSC4), taip pat jiems labiau rūpi išsikelti asmeninius tikslus ir vertinti jų siekimo pažangą (EMOSC5) (žr. 11 lentelę). Tokie tyrimo rezultatai leidžia įžvelgti sportinių šokių šokėjų savikontrolės gebėjimuose dominuojančius konkuravimo ir kooperacijos gebėjimus būdingus požymius. Tuo tarpu analizuojant emocinio jautrumo (EMOSEN) raišką sportinių šokių šokėjų ir sportinių šokių nešokančių žmonių (nešokėjų) tarpe, statistiškai reikšmingų skirtumų tarp grupių, vertinant abu šį kintamąjį atspindinčius teiginius, nenustatyta.

11 lentelė. Sportinių šokių šokėjų ir sportinių šokių nešokančių žmonių (nešokėjų) pateiktų vertinimų skirtumai: savikontrolės gebėjimai ir emocinis jautrumas

Parametrai		EMOSC1	EMOSC2	EMOSC3	EMOSC4	EMOSC5	EMOSEN1	EMOSEN2
Nešokėjų	Vidurkis	3,86	3,51	3,43	3,63	3,79	3,94	3,96
Šokėjų	Vidurkis	3,97	3,66	3,66	4,02	4,05	3,97	3,99
Bendras	Vidurkis	3,91	3,58	3,54	3,82	3,92	3,96	3,97
Mann-Whitney U		6434	6349,5	5964	5204	5718	6609	6611
Wilcoxon W		13220	13135,5	12750	11990	12504	13395	13397
Z		-0,605	-0,787	-1,615	-3,202*	-2,140*	-0,269	-0,276
Asymp. Sig. (2-tailed)		0,545	0,431	0,106	0,001	0,032	20,788	0,783

* $p < 0,05$.

Suvokimo gebėjimų raiškos vertinimas. Socialinį suvokimo gebėjimą sudaro dvi gebėjimų subkategorijos: socialinis jautrumas (COGSJ) ir sprendimų priėmimas (COGDM). Tyrimo rezultatai rodo, kad sportinių šokių šokėjai yra statistiškai reikšmingai socialiai jautresni nei į šią veiklą neįsitraukę žmonės: statistiškai reikšmingi skirtumai buvo nustatyti vertinant tris dimensijas iš šešių pateiktųjų. Tačiau, analizuojant sprendimų priėmimo gebėjimus, statistiškai reikšmingų skirtumų tarp tiriamųjų grupių nenustatyta (žr. 12 ir 13 lenteles).

12 lentelė. Sportinių šokių šokėjų ir sportinių šokių nešokančių žmonių (nešokėjų) pateiktų vertinimų skirtumai: suvokimo gebėjimai (I)

Parametrai		COGSJ1	COGSJ2	COGSJ3	COGSJ4	COGSJ5	COGSJ6
Nešokėjų	Vidurkis	2,67	4,47	2,72	3,9	3,07	3,4
Šokėjų	Vidurkis	3,12	4,6	3,17	4,14	3,5	3,71
Bendras	Vidurkis	2,9	4,53	2,95	4,02	3,28	3,55
Mann-Whitney U		5118	6633	5230	6312	5490	5972
Wilcoxon W		11904	13419	12016	13098	12276	12758
Z		-3,298*	-0,242	-3,098*	-0,865	-2,503*	-1,533
Asymp. Sig. (2-tailed)		0,001	0,809	0,002	0,387	0,012	0,125

*p < 0,05.

Tyrimo rezultatai rodo, kad sportinių šokių šokėjai lengviau randa bendrą kalbą su pašnekovu (COGSJ1), daugiau dėmesio skiria socialiniams papročiams ir socialinėms normoms (COGSJ3), taip pat geriau nei nešokantys žmonės suvokia, kad jų veiksmai gali turėti vienas ar kitas pasekmes (COGSJ5). Šie tyrimo rezultatai leidžia įžvelgti sportinių šokių šokėjų socialinio jautrumo gebėjimuose dominuojančius bendradarbiavimo ir kooperacijos gebėjimus būdingus požymius.

13 lentelė. Sportinių šokių šokėjų ir sportinių šokių nešokančių žmonių (nešokėjų) pateiktų vertinimų skirtumai: suvokimo gebėjimai (II)

Parametrai		COGDM1	COGDM2	COGDM3	COGDM4
Nešokėjų	Vidurkis	3,6	2,72	4,22	2,93
Šokėjų	Vidurkis	3,72	2,97	4,34	3,12
Bendras	Vidurkis	3,66	2,84	4,28	3,03
Mann-Whitney U		6616	6000	6616	6266
Wilcoxon W		13402	12786	13402	13052
Z		-0,228	-1,474	-0,268	-0,932
Asymp. Sig. (2-tailed)		0,82	0,14	0,789	0,352

*p < 0,05.

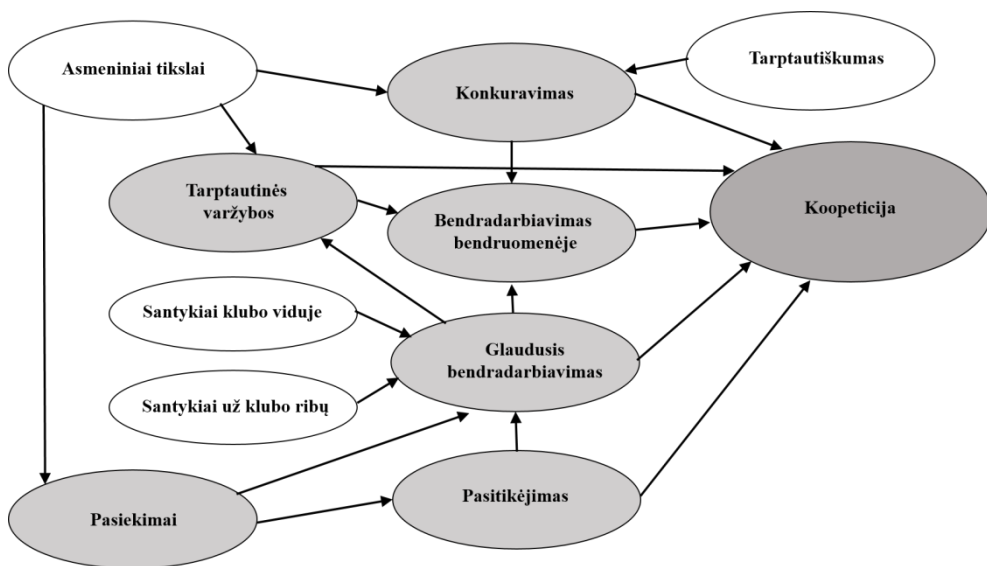
Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima teigti, kad sportinių šokių šokėjų turimi socialiniai gebėjimai statistiškai reikšmingai skiriasi nuo socialinių gebėjimų, būdingų ši sportą neįsitraukusiems žmonėms. Reikšmingi skirtumai buvo nustatyti keturiose kategorijose ir devyniose subkategorijose (sąveika; bendravimas: verbalinis kontaktas, neverbalinis kontaktas, lankstumas ir adaptyvumas; emociniai gebėjimai: savęs supratimas, savęs vertinimas, emocinis ekspresyvumas, savikontrolė; suvokimas: socialinis jautrumas) atitinkamai iš penkių kategorijų ir penkiolikos subkategorijų. Socialinių gebėjimų skirtumai tarp tiriamųjų grupių nebuvo nustatyti tik kategorijoje „dalyvavimas“ ir subkategorijose: „tarpasmeninių santykių palaikymas“, „socialinis ekspresyvumas“ ir „konfliktų sprendimas“ (bendravimo gebėjimų kategorijoje), „emocinis jautrumas“ (emocinių gebėjimų kategorijoje) ir „sprendimų priėmimas“ (suvokimo gebėjimų kategorijoje). Kartu tyrimų rezultatai tvirtina, kad sportinių šokių šokėjams būdinguose socialiniuose gebėjimuose ryškiausi yra bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo požymiai (vienuolikos gebėjimų atveju, kuomet šokėjams būdinguose socialiniuose gebėjimuose išvelgti kooperacijos gebėjimų požymiai), taip pat bendradarbiavimo gebėjimo požymiai (devynių gebėjimų atvejais, kuomet šokėjams būdinguose socialiniuose gebėjimuose išvelgti bendradarbiavimo požymiai); rečiau – konkuravimo gebėjimai (trijų gebėjimų atvejais, kuomet šokėjams būdinguose socialiniuose gebėjimuose išvelgti konkuravimo požymiai). Tokie rezultatai rodo, kad sportinių šokių šokėjams būdingas bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimas, be to, sportinių šokių šokėjai yra labiau linkę bendradarbiauti nei konkuruoti.

3.2. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinės prielaidos sportinių šokių metu

Sportinių šokių šokėjų anketinės apklausos metu buvo siekiama atskleisti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinės prielaidas sportinių šokių metu. Tai buvo atliekama empiriškai patikrinus bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu hipotetinį modelį. Tyrimo instrumento pagrindą sudarė mokslinės literatūros ir ekspertų-konsultantų interviu analizės rezultatais pagrįsti anketos klausimai – teiginiai, kuriuos respondentai įvertino penkių balų Likerto skalėje. Apklausos

rezultatai buvo apibendrinti, ištirti ir gauti reikšmingi rezultatai. Gauti rezultatai tapo pagrindu grįsti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacines prielaidas sportinių šokių metu.

Teorinio tyrimo metu sudarytas bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu teorinis modelis buvo pakoreguotas, atsižvelgiant į ekspertų-konsultantų interviu rezultatus. Interviu su ekspertais-konsultantais metu visi informantai pabrėžė tarptautiškumo svarbą (konkrečiai – tarptautinio pripažinimo siekį). Šiuo pagrindu toks nepriklausomas kintamasis buvo išskirtas ir įtrauktas į bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu hipotetinį modelį, siekiant patvirtinti esmines kooperacijos priežastis (asmeninių tikslų siekimą), tarptautiškumo svarbą (tarptautinio pripažinimo siekį) ir socialinę sąveiką (sąveiką tarp šokėjų klubo viduje ir už klubo ribų). Kaip vizualiai atrodo pakoreguotas bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu hipotetinis modelis, atsižvelgus į ekspertų-konsultantų interviu rezultatus, pateikiama 8 paveiksle.

8 pav. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu hipotetinis modelis

Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu hipotetiniame modelyje rodyklės iliustruoja ryšius, t.y. nurodo kuris kintamasis kuriam kintamajam daro poveikį ir lemia atitinkamai glaudųjį bendradarbiavimą, bendradarbiavimą bendruomenėje, konkuravimą, kooperaciją, o taip pat pasitikėjimą, pasiekimus ir tarptautines varžybas.

Remiantis respondentų atsakymais į anketos bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukaciniams prielaidoms sportinių šokių metu iširti klausimus, buvo analizuojamas bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu hipotetinis modelis (8 pav.). Tai buvo atliekama struktūrinių lygčių modeliavimu kelių analizės būdu (angl. *structural equation modeling using partial least squares path modeling methodology – PLS SEM*). Remiantis klasikinio testo teorija (angl. *classical test theory*), matavimo instrumentai turi būti viendimensiški, nuoseklūs, patikimi ir validūs. Jei konstruktas neatitinka viendimensiškumo sąlygos, klasikiniai patikimumo nustatymo testai netenka prasmės (pvz., Kronbacho alfa). Dėl to tyrimo metu keliamas Holbruko skalės patikimumo ir validumo klausimas. Patikimumui bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu nustatyti naudojami papildomi testai – sudėtinis patikimumas (angl. *composite reliability*) ir konvergentinio pagrįstumo kriterijus (angl. *average variance extracted, AVE*).

Tikrintame hipotetiniame modelyje (8 pav.) ne visi akivaizdžių kintamųjų svorio koeficientai (angl. *outer loadings*) buvo gauti pakankamai aukšti. Vieno akivaizdaus kintamojo – teiginio, atspindinčio neatskleistą kintamąjį „Asmeniniai tikslai“ – svorio koeficientas buvo gautas mažesnis nei nustatytas minimalus 0,7 lygis. Siekiant tyrimo patikimumo, šis kintamasis buvo pašalintas iš tolimesnės analizės, o su likusiais kintamaisiais buvo atlikti pakartotiniai skaičiavimai. Vertinant pirminį sudarytą hipotetinį bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu hipotetinį modelį, buvo taikytas konvergentinio pagrįstumo kriterijus (angl. *Average Variance Extracted – AVE*), kurio gauti įverčiai parodė pakankamą konvergentinį pagrįstumą (visos AVE reikšmės gautos didesnės už 0,5). Atsižvelgiant į Werts, Linn ir Jöreskog (1974) pastebėjimą, kad Kronbacho alfa koeficientas PLS kelio modeliuose dažnu atveju nėra patikimas vertinant vidinį neatskleistų kintamųjų suderinamumą, buvo pasirinkta modelio patikimumą vertinti pasitelkiant sudėtinio patikimumo (angl. *Composite Reliability*) koeficientą. Vidinį modelio patikimumą galima laikyti priimtiniu – visi akivaizdžių kintamųjų patikimumo svoriai gauti didesni nei 0,7 (žr. 14 lentelę).

14 lentelė. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu hipotetinio modelio neatskleistų kintamųjų kokybiniai parametrai

Kintamasis	Konvergentinis pagrįstumas (AVE)	Sudėtinis patikimumas	R ²
Koopeticija	0,5817	0,8058	0,533
Bendradarbiavimas bendruomenėje	0,6919	0,8707	0,7362
Konkuravimas	0,6961	0,8202	0,5388
Glaudusis bendradarbiavimas	0,7373	0,8486	0,2912
Santykiai klubo viduje	0,6033	0,9006	0
Tarptautinės varžybos	0,5166	0,8392	0,5662
Tarptautiškumas	0,7582	0,8623	0
Santykiai už klubo ribų	0,6005	0,8177	0
Asmeniniai tikslai	0,8336	0,9092	0
Pasiekimai	0,5806	0,8026	0,2022
Pasitikėjimas	0,5701	0,7985	0,3779

Kaip matome 14 lentelėje, didžiausia determinacijos koeficiento (R²) reikšmė gauta kintamajam „Bendradarbiavimas bendruomenėje“ (modelis paaiškina beveik 74 procentus šio kintamojo variacijos), tuo tarpu mažiausia reikšmė – kintamajam „Pasiekimai“ (tik šiek tiek daugiau nei 20 procentų). Kadangi visų endogeninių modelio kintamųjų variacijos paaiškinamos daugiau nei 20 procentų, galima teigti, kad modelis yra tinkamas duomenims. Vertinant labai žemą R² reikšmę, gautą kintamajam „Pasiekimai“, galima diskutuoti, kad šio kintamojo raišką gali lemti daugybė su socialiniais gebėjimais nesusijusių veiksnių (nevertintų pateiktu klausimynu), nors jie ir yra svarbūs siekiant pasižymėti varžybose. Atsižvelgiant į pastarąją prielaidą, net 20 procentų kintamojo variacijos paaiškinimas gali būti laikomas pakankamai patikimu.

Pripažinus duomenis patikimais, toliau buvo skaičiuojami kelio koeficientai ir atliekamas vidinis bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu modelio vertinimas, siekiant pagrįsti ryšius tarp modelio kintamųjų (žr. 15 lentelę).

15 lentelė. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu hipotetinio modelio vertinimas

Ryšiai tarp kintamųjų	Kelio koeficientas (O)	Standartinė paklaida (STERR)	T statistika ((O/STERR))
Bendradarbiavimas bendruomenėje -> Koopeticija	0,2244	0,0711	3,1564
Konkuravimas -> Koopeticija	0,0315	0,075	0,4199
Konkuravimas -> Bendradarbiavimas bendruomenėje	0,2108	0,0391	5,3908
Glaudusis bendradarbiavimas -> Koopeticija	-0,0589	0,0441	1,3347
Glaudusis bendradarbiavimas -> Bendradarbiavimas bendruomenėje	0,1009	0,036	2,8037
Glaudusis bendradarbiavimas -> Tarptautinės varžybos	0,2466	0,0385	6,4132
Santykiai klubo viduje -> Glaudusis bendradarbiavimas	0,2709	0,0584	4,6373
Tarptautinės varžybos -> Koopeticija	0,551	0,0678	8,1219
Tarptautinės varžybos -> Bendradarbiavimas bendruomenėje	0,2798	0,0449	6,2242
Tarptautiškumas -> Konkuravimas	0,2346	0,0531	4,416
Santykiai už klubo ribų -> Glaudusis bendradarbiavimas	0,1439	0,0457	3,1464
Asmeniniai tikslai -> Konkuravimas	0,6236	0,0659	9,4569
Asmeniniai tikslai -> Tarptautinės varžybos	0,6011	0,0593	10,1402
Asmeniniai tikslai -> Pasiekimai	0,4495	0,0389	11,5703
Pasiekimai -> Glaudusis bendradarbiavimas	0,2444	0,065	3,7603
Pasiekimai -> Pasitikėjimas	0,615	0,0402	15,2924
Pasitikėjimas -> Koopeticija	0,0022	0,0503	0,0435
Pasitikėjimas -> Glaudusis bendradarbiavimas	0,3521	0,0568	6,1993

15 lentelė atspindi, kad buvo nustatyti trys statistiškai nereikšmingi ryšiai tarp bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu hipotetinio modelio kintamųjų: konkuravimas, glaudusis bendradarbiavimas ir pasitikėjimas nedaro tiesioginės reikšmingos įtakos koopeticijai. Gautų rezultatų pasekmėje statistiškai nereikšmingi ryšiai buvo pašalinti iš tikrinamojo bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo

edukacinių prielaidų sportinių šokių metu modelio. Pašalinus nereikšmingus ryšius, atlikti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu modelio perskaičiavimai (žr. 16 lentelę).

16 lentelė. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu modelio vertinimas

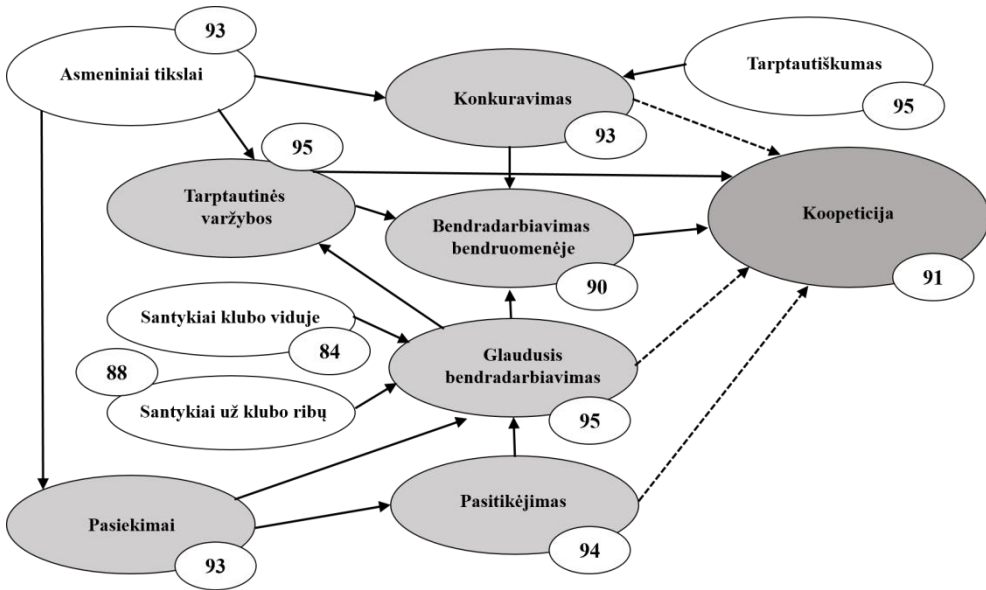
Ryšiai tarp kintamųjų	Kelio koeficientas (O)	Standartinė paklaida (STERR)	T statistika (O/STERR)
Bendradarbiavimas bendruomenėje -> Koopeticija	0,2152**	0,0571	3,7685
Konkuravimas -> Bendradarbiavimas bendruomenėje	0,2252**	0,0398	5,6578
Glaudusis bendradarbiavimas -> Bendradarbiavimas bendruomenėje	0,0969*	0,0384	2,5220
Glaudusis bendradarbiavimas -> Tarptautinės varžybos	0,2456**	0,0394	6,2272
Santykiai klubo viduje -> Glaudusis bendradarbiavimas	0,2709**	0,0598	4,5303
Tarptautinės varžybos -> Koopeticija	0,5505**	0,0592	9,2978
Tarptautinės varžybos -> Bendradarbiavimas bendruomenėje	0,2721**	0,0443	6,1494
Tarptautiškumas -> Konkuravimas	0,2286**	0,0550	4,1533
Santykiai už klubo ribų -> Glaudusis bendradarbiavimas	0,1418**	0,0444	3,1929
Asmeniniai tikslai -> Konkuravimas	0,6322**	0,0678	9,3212
Asmeniniai tikslai -> Tarptautinės varžybos	0,6020**	0,0637	9,4464
Asmeniniai tikslai -> Pasiekimai	0,4497**	0,0398	11,2912
Pasiekimai -> Glaudusis bendradarbiavimas	0,2442**	0,0626	3,9013
Pasiekimai -> Pasitikėjimas	0,6148**	0,0410	15,0026
Pasitikėjimas -> Glaudusis bendradarbiavimas	0,3540**	0,0579	6,1164

*p < 0,05;

**p < 0,01.

Kaip matome 16 lentelėje, buvo nustatyta, kad visi bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu modelyje įtraukti ryšiai yra statistiškai reikšmingi. Tyrimo rezultatų analizė įgalina sudaryti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų

sportinių šokių metu bendrąjį modelį (žr. 9 paveikslą). Neatskleistų kintamųjų indeksų vertės gautos intervale nuo 84 iki 95 (100 balų skalėje).

9 pav. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu bendrasis modelis

Kaip matome gautame bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu bendrajame modelyje, tarptautiškumas (tiek dalyvavimas tarptautiniuose renginiuose, tiek konkuravimas tarptautiniame lygyje) ir glaudusis bendradarbiavimas pasižymi aukščiausiais indekso įverčiais – 95 balais. Tuo tarpu kooperacijos indeksas yra santykinai žemesnis, tačiau taip pat aukštas (91 balas). Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimui edukacinių prielaidų prasme turi reikšmės tokios sportinio šokio veiklos aplinkybės kaip asmeniniai tikslai, pasiekimai, dalyvavimas tarptautiniuose renginiuose, konkuravimas, įskaitant tarptautinį lygį, bendradarbiavimas, šokėjų santykiai tiek klubo viduje, tiek už klubo ribų, pasitikėjimas. Galima daryti prielaidą, kad glaudusis bendradarbiavimas ir tarptautinio lygio pasiekimai yra stipresni motyvai, skatinantys šokėjus varžytis (konkuruoti), nei socialinės sąveikos, tokios kaip bendradarbiavimo bendruomenėje ar konkuravimo socialinių gebėjimų demonstravimas.

4. DISERTACINIO TYRIMO REZULTATŲ APTARIMAS

Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų sampratos yra nevienareikšmės. Tiek bendradarbiavimo, tiek konkuravimo, tiek ir jų derinimo gebėjimai kaip tyrimo objektas gali būti nagrinėjami vadybos, edukologijos, ekonomikos, psichologijos, sociologijos, edukologijos, sporto mokslų ir įvairių tarpdisciplininių tyrimų srityse. Šiame darbe bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimas buvo nagrinėjamas kaip sporto ir edukologijos mokslų dalykas edukacinių prielaidų kontekste.

Svarbu pažymėti, kad socialinių gebėjimų, juoba jų derinimo, konstrukta apibrėžti ir įvertinti nėra lengva. Kiekvienas tyrėjas ieško tinkamiausio tyrimo metodo, siekdamas ištirti ir įvertinti socialinius gebėjimus. Darbe buvo siekiama atskleisti tuos bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo konstrukto kintamuosius, kurie leistų pagrįsti nagrinėtas socialinių gebėjimų derinimo edukacines prielaidas sportinių šokių (sportinėje) veikloje.

Disertacijos tyrimo tikslas – atskleisti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacines prielaidas, remiantis sportinio šokio veikla. Toks tyrimo tikslas iškeltas, atsižvelgiant į tyrimo aktualumą ir mokslinę problemą: kokios yra bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinės prielaidos ir kaip sportinio šokio veikla gali prisidėti prie tokių gebėjimų derinimo ugdymo. Problema buvo sprendžiama tiriant ir analizuojant mokslinę literatūrą apie bendradarbiavimą ir konkuravimą, jų derinimą socialiniame gyvenime, sportinėje veikloje ir sportinių šokių metu, kuriant bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu teorinį modelį. Šis modelis buvo tikrinamas empirinių tyrimų metu, kartu siekiant nustatyti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo ribas sportinių šokių metu edukacinių prielaidų kontekste. Tyrimo rezultatai patvirtino bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacines prielaidas sportinių šokių metu bei atskleidė, kaip sportinio šokio veikla gali prisidėti prie bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo ugdymo.

Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo tyrimai buvo atliekami įvairiose žmonių veiklos srityse (tarp verslo organizacijų, tarp sporto organizacijų, tarp mokymo organizacijų, mokymo procesuose). Matzdorf ir Sen (2015) sportiniame šokyje ėmė analizuoti tuo pat metu besireiškiančius konkuravimo ir bendradarbiavimo gebėjimus, tyrinėti minėtų gebėjimų derinimą teoriniame

lygmenyje, tačiau empirinių tyrimų, kaip šokėjai derina bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimus, nepavyko aptikti.

Pagrindai atlikti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų tyrimą sportinių šokių metu tapo ir Gebauer (2003) studija, kurioje jis padarė išvadą, kad sportas yra ir ekonominė veikla, joje galioja analogiški ekonominės veiklos principai. Tai sudarė prielaidas organizacijoms taikomas teorijas pritaikyti sportinėje veikloje. Meidus (2005) nurodė, kad sportas yra svarbus asmenybės formavimo veiksnys, o sporto laimėjimai – socialinio progreso kriterijus. Buvo pasiremta Vilhjalmsson ir Thorlindsson (1992) teiginiu, kad sportinės veiklos aplinkai būdinga tarpasmeninės sąveikos metu įgyta patirtis, ji sudaro sąlygas bei galimybes intensyviau dalyvauti socialiniame gyvenime. Tad sportas kaip praktinė veikla buvo pasitelktas bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinėms prielaidoms patvirtinti patirtinio mokymosi kontekste.

Kadangi bendradarbiavimas ir konkuravimas vadybos bei ekonomikos moksle buvo pradėti tyrinėti kaip su organizacijomis susiję reiškiniai praktiškai iš karto pasibaigus Antrajam pasauliniam karui ir sparčiai vystantis technologijoms bei pasaulio ekonomikai (pradininkas Deutsch, 1949), mokslinis įdirbis, tyrinėjant bendradarbiavimo ir konkuravimo reiškinius, buvo pakankamas. Kai mokslininkai nustatė, kad bendradarbiavimas ir konkuravimas reiškiasi tuo pačiu metu ir negali būti nederinami tarpusavyje, mokslininkai toliau aktyviai tęsė tokio fenomeno, pavadinę jį kooperacija, tyrinėjimą. Ilgainiui bendradarbiavimo ir konkuravimo derinimo tyrimų sferos plėtėsi: jos apėmė įvairias kitas su verslu nesusijusias žmonių veiklos sritis, sporto organizacijas, sveikatos priežiūros rinkas, galop bendradarbiavimo ir konkuravimo derinimas imtas tyrinėti edukologijoje. Tai sudarė teorinį pagrindą disertaciniam tyrimui, įgalino kurti tyrimo instrumentus.

Empirinių tyrimų rezultatai patvirtino, kad šokėjai derina bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimus, sportinių šokių metu tam yra edukacinės prielaidos. Tai kartu patvirtino Matzdorf ir Sen (2015) pradėtus tuo pat metu besireiškiančių bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo sportinių šokių metu teorinius tyrimus praktikoje. Disertacijoje pateikti empirinių tyrimų rezultatai atskleidė savitą minėtų gebėjimų derinimo raišką. Šiuo požiūriu būtina paisyti mokslininkų vieningos išvados, kad bendradarbiavimas yra laikinas: jeigu tikslas yra pasiektas, bendradarbiavimas baigiasi (Denise, 1999; Polenske, 2004; Garmann Johnsen ir Ennals, 2012). Tai atskleidžia bendradarbiavimo ir konkuravimo

gebėjimų derinimo būtiną sąlygą (tikslas turi būti nepasiektas). Kartu ši sąlyga sudaro ir šokėjų tikslų struktūrą, kuri yra socialinės tarpusavio priklausomybės teorijos pagrindas.

Empirinių tyrimų rezultatai patvirtino, kad sportas spartina socializaciją, kaip teigia Nafziger (2004) ir Torbert (1990) bei kiti mokslininkai. Socializacijos procese yra svarbūs socialiniai gebėjimai. Dėl to būtent jų raiška buvo tiriama ir sportininkų veikloje. Pasirinktoji sporto šaka – sportinis šokis – kartu turi meninį pobūdį, todėl daryta prielaida, kad ne tik sportinė veikla, bet ir šokėjų estetinis pajautimas gali taipogi turėti įtakos šokėjų socialiniams gebėjimams.

Tiriant socialinius gebėjimus ir nagrinėjant jų ugdymo problemas, pagrindinis dėmesys dažniausiai kreipiamas į konkrečius įvairių sričių socialinius gebėjimus, pasireiškiančius bendravimo situacijose ir sąveikaujant, dalyvaujant su kitais asmenimis bendroje veikloje (Riggio, 1986). Disertacinio tyrimo metu buvo siekiama socialinius gebėjimus vertinančius instrumentus (testus) panaudoti ne tik vertinant pavienius arba specifinius gebėjimus, bet ir šokėjų socialinius gebėjimus visos socialinių gebėjimų sistemos kontekste. Po to buvo atliekama detali sudėtingesnių bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų analizė, taip pat bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo analizė edukacinių prielaidų kontekste.

Empirinių tyrimų metu, be kita ko, buvo siekiama ne tik nustatyti socialinius gebėjimus, būdingus sportinių šokių šokėjams, bet ir įrodyti, kad sportinių šokių šokėjų socialiniai gebėjimai skiriasi nuo tokioje veikloje nedalyvaujančių asmenų socialinių gebėjimų, atskleisti, kaip šokėjams būdingi socialiniai gebėjimai yra susiję su bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimais ar jų derinimu. Kiekybinio tyrimo rezultatai tai patvirtino: sportinių šokių šokėjams būdingi gilesni sąveikos valdymo ir kontrolės, bendravimo, emociniai (ypač savęs supratimo ir savęs vertinimo, taip pat emocinio ekspresyvumo, savireguliacijos) bei socialinio suvokimo (socialinio jautrumo) gebėjimai. Kartu tokie rezultatai parodė, kad sportinių šokių veiklai būdingas bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimas, be to, sportinių šokių šokėjai yra labiau linkę bendradarbiauti nei konkuruoti. Tai patvirtino Šniro ir Malinausko (2014) mokslines išvadas, kad sportuojant galima įgyti įvairių socialinių gebėjimų.

Kiekybinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad sportinių šokių šokėjų tarpe socialinės sąveikos gebėjimo raiška yra akivaizdžiai stipresnė tokiose kategorijose kaip dėmesys pašnekovui, sugebėjimas kito nenutraukti, išlaukti savo eilės ir siekis

ginti savo teises. Tokie rezultatai neprieštaruoja Sutton (2005) išvadoms, kad šokėjai, dirbdami kartu (poroje), privalo būti jautrūs ir dėmesingi vienas kito judesiams, derinti tarpusavio sprendimus ir veiksmus; taip pat Pytlik (2009) išvadoms, jog šokių veikla lavina palankią asmenų tarpusavio sąveiką. Tokie tyrimo rezultatai leido išvelgti sportinių šokių šokėjų sąveikos gebėjimuose dominuojant bendradarbiavimo, konkuravimo ir kooperacijos gebėjimams būdingus požymius dėl dėmesingumo, atkaklumo ir nuosaikumo savybių dominavimo šokėjų veikloje (Rubin ir Martin, 1994; Rapee, Wignall, Hudson ir Schniering, 2000; Teresevičienė ir Gedvilienė, 2000; Zineldin, 2004; Canney ir Byrne, 2006; Deutsch, 2006).

Tyrimo rezultatai patvirtino, kad sportinių šokių šokėjams, lyginant su sportinių šokių nešokančiais žmonėmis, yra paprasčiau bendrauti su kitais, pradėti pokalbį, išlikti mandagiais pokalbio metu. Tokie tyrimo rezultatai leido išvelgti sportinių šokių šokėjų verbalinio kontakto palaikymo gebėjimuose dominuojant bendradarbiavimo ir kooperacijos gebėjimams būdingus požymius dėl verbalinio bendravimo palaikymo dominavimo (Teresevičienė ir Gedvilienė, 2000; Goleman, 2001; Cornish ir Ross, 2004; Zineldin, 2004; Canney ir Byrne, 2006). Taip pat sportinių šokių šokėjai yra labiau linkę išlaikyti akių kontaktą, tinkamą asmeninę erdvę bei labiau kreipia dėmesį į pašnekovo kūno kalbą. Tai leido išvelgti sportinių šokių šokėjų neverbalinio kontakto palaikymo gebėjimuose dominuojant bendradarbiavimo ir kooperacijos gebėjimams būdingus požymius dėl neverbalinio bendravimo palaikymo dominavimo (Teresevičienė ir Gedvilienė, 2000; Zineldin, 2004; Canney ir Byrne, 2006). Tokie rezultatai kartu patvirtina Boris (2001) teiginius, kad šokis ir judesys yra neverbalinės komunikacijos forma, kuri skatina savęs ir kitų supratimą dėl emocijų patirčių bei aktyvios asmenų tarpusavio sąveikos.

Pagal tyrimų rezultatus sportinių šokių šokėjai gali būti charakterizuojami kaip pasižymintys labiau išreikštu lankstumu ir adaptyvumu, lyginant juos su sportinių šokių nešokančiais žmonėmis (nešokėjais). Tyrimų rezultatai leidžia teigti, kad, esant poreikiui, šokėjams lengviau prašyti informacijos, lengviau pritapti nepažįstamoje aplinkoje, lengviau pripažinti kito pranašumą. Šokėjai labiau pasitiki savimi, būdami su naujais žmonėmis ir naujose situacijose. Kartu tokie tyrimo rezultatai leido išvelgti sportinių šokių šokėjų bendravimo lankstumo ir adaptyvumo gebėjimuose dominuojant bendradarbiavimo ir kooperacijos gebėjimams būdingus požymius (Rapee, Wignall, Hudson ir Schniering, 2000;

Teresevičienė ir Gedvilienė, 2000; Cornish ir Ross, 2004; Zineldin, 2004). Tokie rezultatai kartu patvirtino Cullen, Batterbury, Foresti, Lyons ir Stern (2000) tyrimų išvadas, kad praktinė sportinė veikla gali padėti pagerinti individų pasitikėjimą savimi bei pagilinti jų socialinius gebėjimus. Gauti rezultatai patvirtina ir Cleary (2002) teiginį, kad asmenims, turintiems bendravimo problemų, šokis gali padėti įveikti socialinę atskirtį, taip pat Hazel (2006) išvadą, kad šokis daugeliu atveju visuomenėje gali būti traktuojamas kaip integravimosi į visuomenę veiksmas.

Pristatyti tyrimo rezultatai rodo, kad socialiniai savęs supratimo ir savęs vertinimo gebėjimai yra labiau būdingi sportinių šokių šokėjams nei šokių veikloje nedalyvaujantiems žmonėms. Sportinių šokių šokėjų grupėje buvo nustatyta didesnė emocinio ekspresyvumo raiška nei nešokančiųjų tarpe. Emocinis ekspresyvumas išryškėjo per gestus ir mimikas. Tokie tyrimo rezultatai leido išvelgti sportinių šokių šokėjų emocinio ekspresyvumo gebėjimuose dominuojant bendradarbiavimo gebėjimui būdingus požymius dėl jausmų gestais ir mimika reiškimo savybių dominavimo šokėjų veikloje (Teresevičienė ir Gedvilienė, 2000; Cascella ir McNamara, 2005). Tai antrina Gronlund ir Oganecian (2004) bei Navardauskienės ir Rėklaitienės (2008) teiginiams, kad šokio judesys veikia integraliai ne tik kūną, bet ir psichiką, socialinę elgseną, padeda bendrauti ir bendradarbiauti.

Anot tyrimo rezultatų, šokėjai geba lengviau atpažinti ir įvardinti savo jausmus, įvertinti savo stipriąsias ir silpnąsias puses, labiau pasitiki savo galimybėmis, geba lengviau išlaikyti savigarbą ir palankų požiūrį į save. Be to, sportinių šokių šokėjai yra labiau motyvuoti įveikti kilusius sunkumus, taip pat jie labiau linkę nustatyti asmeninius tikslus ir vertinti jų siekimo pažangą. Tokie tyrimo rezultatai leido išvelgti sportinių šokių šokėjų savęs supratimo, savęs vertinimo ir savikontrolės gebėjimuose dominuojant bendradarbiavimo, konkuravimo ir kooperacijos gebėjimams būdingus požymius (Teresevičienė ir Gedvilienė, 2000; Goleman, 2001; Cornish ir Ross, 2004; Zineldin, 2004; Canney ir Byrne, 2006; Deutsch, 2006; Samašonok, Gudonis ir Juodraitis, 2010). Tilindienė (2000) taip pat nurodė, kad sportininkams būdingas emocinis pastovumas, pasitikėjimas savimi, charakterio tvirtumas (išvystytos valios savybės), savikontrolė. Cecchini, Montero, Alonso, Izquierdo ir Contrera (2007) teigia, kad savikontrolės gebėjimai per aktyvią fizinę veiklą suformuojami visam gyvenimui. Kadangi buvo tiriami suaugusieji aukštos klasės šokėjai, kurie per ilgą laiką yra sukaupę didelę praktinę patirtį, galima daryti išvadą, kad aptarti gebėjimai išlavinti per ilgalaikę praktinę veiklą bus naudingi šokėjams visą gyvenimą.

Kiekybinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad sportinių šokių šokėjų socialinis jautrumas yra statistiškai reikšmingai didesnis nei į šią veiklą neįsitraukusių žmonių: šokėjai lengviau randa bendrą kalbą su pašnekovu, daugiau dėmesio skiria socialiniams papročiams ir socialinėms normoms, taip pat geriau nei nešokantys žmonės suvokia, kad jų veiksmai gali turėti pasekmes. Šie tyrimo rezultatai leido išvelgti sportinių šokių šokėjų socialinio jautrumo gebėjimuose dominuojant bendradarbiavimo ir kooperacijos gebėjimams būdingus požymius (Rubin ir Martin, 1994; Teresevičienė ir Gedvilienė, 2000; Cornish ir Ross, 2004; Malinauskas, 2004b; Zineldin, 2004). Tokie rezultatai atitinka Long, Pantaleon, Bruant, ir d'Arripe-Longueville (2006) teiginį, kad sportas socialiai integruoja, skatina laikytis taisyklių.

Atlikto kokybinio tyrimo rezultatai patvirtino sudaryto bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu teorinio modelio priežastinius ryšius tarp tirtų konstrukto kintamųjų (bendradarbiavimo, konkuravimo, kooperacijos ir kitų), kurie atitiko Matzdorf ir Sen (2015) teorines išvalgas, nurodančias, jog sportiniuose šokiuose tokios sąveikos, kaip konkuravimas, bendradarbiavimas, komandinis darbas yra būtinos šokio atlikimui lygiai taip pat kaip bet kurios kitos organizacijos nariams, atliekant jiems priskirtas užduotis. Be to, kokybinio tyrimo rezultatai atskleidė tarptautiškumo svarbą (tarptautinio pripažinimo siekį). Tai leido geriau atskleisti esmines kooperacijos priežastis (asmeninių tikslų siekimą), tarptautiškumo svarbą (tarptautinio pripažinimo siekį) ir socialinę sąveiką (sąveiką tarp šokėjų klubo viduje ir už klubo ribų).

Sportinė veikla yra neatsiejama nuo konkuravimo, siekiant sportinių tikslų, nors neatmestina, kad vienos komandos nariai tarpusavyje susiję ir bendradarbiavimo pagrindais. Daugumoje nagrinėtų mokslinių darbų autoriai pastebi, kad vien tik konkuravimo nepakanka pasiekti tikslą. Teigiamas konkuravimas, lyginant su neigiamuoju, yra produktyvesnis tikslo siekimo prasme. Analizuojant konkuravimo teigiamąjį pagrindą, galima išvelgti bendradarbiavimo gebėjimų taikymą. Šiuo atveju teigiamas konkuravimas pasireiškia konkurentų pastabomis ar net pagalba, o taip pat ir pripažįstant padarytas klaidas (pavyzdžiui, padarytas varžybų metu). Tikslų sąveikos analizė atskleidė galimą tikslų tipologiją. Priklausomai nuo objekto ir subjekto, tikslai sportinių šokių, o taip pat ir sportinės veiklos metu gali būti klasifikuojami į individualaus lygio tikslus (sportininko tikslai), grupės vidaus tikslus (komandiniai / šokėjų poros / organizaciniai tikslai) ir tarpgrupinius tikslus (varžybų tikslai). Individualūs tikslai yra pasiekiami asmens,

veikiančio vieno ar grupėje bei siekiančio išpildyti asmeninius lūkesčius (dažniausiai – pasirodyti pranašesniu už kitus); grupės vidaus lygio (komandiniais ar šokėjų poros) tikslai yra tokie, kurių grupės nariai (šokėjų pora) siekia kartu (dažniausiai – įgauti grupės/komandos pranašumą konkrečioje srityje kitų grupių/komandų tarpe); tarpgrupinio (bendruomenės) lygio tikslai yra siekiami, kai kelios grupės / komandos (šokėjų poros) dirba kartu (arba siekiant geresnių rezultatų konkrečioje srityje, arba norint grupei / komandai pasirodyti pranašesnei už kitas konkuruojančias grupes). Priklausomai nuo tikslų prigimties, jų derinimo lygis ir struktūrinės dalys gali būti skirtingi. Mokslininkai, nagrinėjantys šį tikslų derinimo reiškinį, siūlo naudoti terminą „koopeticija“, inkorporuojantį galimybę ir netgi privalumą harmonizuoti (suderinti) bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimus, optimizuojant tikslo pasiekimo būdus. Be sportininko meistriškumo, konkuravimo sėkmę lemia gausybė kintančių veiksnių, prie kurių sportininkui tenka taip pat prisiderinti. Tyrimų rezultatai leidžia daryti išvadą, kad sportininkų tarpusavio sąveikos yra sąlygotos tikslų struktūros. Sportininkas tikslą gali pasiekti tik minėtų sąveikų dėka, ir tai formuoja socialinę elgseną (Holmes, 2002). Kita vertus, Xiong (2012) nustatė, kad komandinėse sporto šakose kiekvienas sportininkas, siekdamas sportinių tikslų ir atlikdamas jam iškeltas užduotis, susifokusuoja vien tik į save (siekia atskleisti (reprezentuoti) save), ignoruodamas bendradarbiavimą (narciziškumo požymis). Tai poriniuose sportiniuose šokiuose sukelia dilemą šokėjų poros kontekste: šokėjų poroje būtina dermė ir šokėjai negali nesiderinti vienas prie kito, nes to reikalauja šokio prigimtis, nežiūrint to, kad neretas šokėjas jaučiasi solistu.

Mokslinė analizė pateikia įvairias bendradarbiavimo ir konkuravimo tarpusavio santykių galimybes. Konkuravimas yra naudingas pasiekimų prasme. Atsižvelgiant į konkuravimo naudą, galima įžvelgti bendradarbiavimo struktūrinius ypatumus. Sportinėje veikloje naudingumo rezultatu gali būti ir patarimai varžovui ar net padėjimas suprasti komandos klaidas. Šiam fenomenui paaiškinti pasitelkiamas bendradarbiavimo ir konkuravimo dvilypumas, o pačiam fenomenui pavadinti naudojamas terminas koopeticija, kuris nusakomas tarporganizaciniais santykiais, kuomet vieną dalį santykių nulemia konkuravimas, o kitą dalį – bendradarbiavimas bendruomenėje (Brandenburger ir Nalebuff, 1996). Tokiu atveju per bendradarbiavimą bendruomenėje reiškiasi konkuravimo pranašumai.

Nežiūrint daugybės mokslinių tyrimų ir pakankamo teorinio bei praktinio pagrindo, nagrinėjant socialinę tarpusavio priklausomybę iš bendradarbiavimo ir

konkuravimo perspektyvų, daugybė neaiškumų ir dviprasmybių vis dar aptinkama mokslinėje literatūroje (Mattessich ir Monsey, 1992; Schottle, Haghsheno ir Gehbauer, 2014; Thomson ir Perry, 2006). Glaudžiojo bendradarbiavimo ir bendradarbiavimo bendruomenėje sampratos daugeliu atveju vartojamos kaip sinonimai, neatsižvelgiant į jų konceptualiuosius skirtumus (Polenske, 2004). Mokslinėje diskusijoje galima atrasti autorius, kurie pažymi minėtų skirtumų egzistavimą (Thomson ir Perry, 2006). Disertacinio tyrimo metu atlikta mokslinės literatūros analizė įgalino aptikti minėtus skirtumus socialinės tarpusavio priklausomybės kontekste. Remiantis atlikta analize, galima teigti, kad glaudusis bendradarbiavimas gali būti laikoma teigiama / konstruktyvia sąveika komandos (grupės) viduje, kai tuo tarpu bendradarbiavimas bendruomenėje – teigiama / konstruktyvia sąveika tarp dviejų ar daugiau grupių.

Aptarti argumentai yra reikšmingi disertacijos tiriamojo objekto edukacinių prielaidų pagrindimo prasme: De Carteret (2008) teigia, kad patirtinis mokymasis vyksta taikant socialinius gebėjimus, t.y. jų taikymo praktikoje, taip pat pokalbių, prisiimant atsakomybę ar bendradarbiavimo bendruomenėje metu. Tai atskleidžia bendradarbiavimo bendruomenėje reikšmingumą tiek edukacinių prielaidų, tiek kooperacijos prasmėmis. Sportinėje veikloje sportininkas dirba pats su savimi: jis tobulina jėgą, išsvermę, greitumą, sugebėjimus atlikti judesius, spręsti taktinius uždavinius ir priimti sprendimus. Tokiu būdu sportininkas tampa veiklos subjektu ir objektu tuo pačiu metu, nes vyksta veiklos objekto ir subjekto susilieėjimas. Kartu vyksta ir patirtinis mokymasis: veiklos aplinkybės tampa edukacinėmis prielaidomis.

Bendradarbiavimas ir konkuravimas yra du kraštutiniai socialinių santykių elementai, kurie besireikšdami kartu negali būti nederinami. Šokanti pora yra įvairių socialinių santykių tinkle: santykiai poroje tarp partnerių, santykiai tarp poros ir trenerių, santykiai tarp poros ir kitų šokėjų, santykiai tarp poros ir žiūrovų (realioje ir socialinių medijų aplinkoje), ir galop santykiai tarp poros ir teisėjų. Šokėjo profesija dažnai susijusi su lyderiavimu. Tokiam asmeniui yra nelengva derintis prie kitų. Benson ir Jordan (2018) teigia, kad savimylas dažnai mėgsta užimti lyderio pozicijas, tačiau jie gali būti ir sekėjais. Hart, Adams ir Burton (2016) nustatė, kad savimylų savęs aukštinimas gali būti suprantamas kaip neapdairių žmonių darymas neapdairius dalykus. Toks jų elgesys iš dalies aiškinamas kaip tikėjimasis, kad savęs aukštinimas padarys gerą įspūdį. Taip ir šokėjų poroje partnerei tenka paklusti partnerio valdymui, kartu neprarandant savasties (pavyzdžiui, Lotynų Amerikos šokiai yra persmelkti partnerės solo partijų

ir jos lyderiavimo). Tai leidžia logiškai paaiškinti šokėjų kraštutinių socialinių gebėjimų derinimo lavinimo principus. Toks lavinimas vyksta natūraliai, t.y. nedirbtinai, išplaukia iš tikrovės, veiklos procesų – atitinka patirtinio mokymosi turinį (A. Y. Kolb ir D. A. Kolb, 2008).

Kiekybinio tyrimo metu bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinėms prielaidoms sportinių šokių metu pagrįsti buvo atlikta anketinė apklausa, kurios metu buvo naudojamas specialiai šiai studijai parengtas tyrimo instrumentas (anketa). Juo kartu buvo tikrinamas ir sudarytas bendradarbiavimo bei konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu hipotetinis modelis – vertinamas bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimas sportinių šokių metu edukacinių prielaidų kontekste. Tyrimo rezultatų analizė įgalino sudaryti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu bendrąjį modelį, kuris atskleidė, kad modelyje tarptautiškumas (tiek dalyvavimas tarptautiniuose renginiuose (varžybose), tiek konkuravimas tarptautiniame lygyje) ir glaudusis bendradarbiavimas pasižymi aukščiausiais indekso įverčiais – yra reikšmingiausios sąlygos. Nuo tokių sąlygų reikšmingumo neatsiliko ir kooperacija – buvo nustatyta jos vertė bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo prasme. Glaudusis bendradarbiavimas ir tarptautinio lygio pasiekimai yra stipresni motyvai, skatinantys sportininkus varžytis (konkuruoti), nei socialinės sąveikos, tokios kaip bendradarbiavimo bendruomenėje ar konkuravimo gebėjimų demonstravimas. Tyrimų rezultatai neprieštarauja Mattessich ir Monsey (1992) paskelbtiems tyrimo apie sėkmingą glaudųjį bendradarbiavimą rezultatams, pagal kuriuos sėkmingam glaudžiajam bendradarbiavimui ypač reikšmingi yra tokie dalyvavimo grupės veiksniai, kaip abipusė pagarba, supratimas, pasitikėjimas, suderinamumas tarp narių. Atlikto empirinio tyrimo rezultatai patvirtino tiesioginį priežastinį ryšį tarp pasitikėjimo ir glaudžiojo bendradarbiavimo.

Kiekybinio tyrimo rezultatai patvirtino, kad sportinių šokių šokėjai savo sportinėje veikloje įsitraukia į kurią nors vieną iš galimų sąveikos formų: bendradarbiavimą ar konkuravimą. Be to, įsitraukimas į abi sąveikas vienu metu gali pasireikšti aukštesne socialinės sąveikos forma – kooperacija. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad sportinių šokių veikloje bendradarbiavimas ir konkuravimas gali būti derinami bendradarbiaujant bendruomenėje, ir per bendradarbiavimą bendruomenėje daryti netiesioginį poveikį kooperacijai. Tokie tyrimų rezultatai apie bendradarbiavimo bendruomenėje reikšmę sportinių šokių veikloje yra moksliskai

svarbūs. Bendradarbiavimo bendruomenėje reikšmę socializacijos, bendravimo ir grupinio susitelkimo lavinimui nustatė Sabin ir Marcel (2014). Mokslininkai akcentuoja didelę priklausomybę tarp bendradarbiavimo bendruomenėje ir konkuravimo bei teigia, kad kai kuriais atvejais bendradarbiavimas bendruomenėje ir glaudusis bendradarbiavimas gali būti beveik tapatu (Polenske, 2004; Garmann Johnsen ir Ennals, 2012). Tokios mokslinės išvados suartina bendradarbiavimą su konkuravimu. Denise (1999) nurodė, kad bendradarbiavimas bendruomenėje yra konkuravimo pranašumų (privalumų) įgijimo strategija. Bendradarbiavimo bendruomenėje ir konkuravimo nuopelnai sporte yra giminingi (Malcolm, 2014). Akivaizdu, kad ne tik bendradarbiavimas bendruomenėje, bet ir konkuravimas yra naudingi, maža to, jų nauda yra tarpusavyje susijusi.

Empirinio tyrimo rezultatai taip pat rodo, kad tarptautinė aplinka (dalyvavimas tarptautinio lygio varžybose) daro teigiamą tiesioginę įtaką sportinių šokių šokėjų kooperacijai. Tokie rezultatai ne tik patvirtina kokybinio tyrimo rezultatus, kuomet ekspertai vienareikšmiškai tarptautines varžybas nurodė kaip būtinas ir reikšmingas šokėjo tobulėjimui. Tokie rezultatai patvirtina ir Warburton (2017) išvalgas, kuriose jis išvedė paralelę tarp šokio ir diplomatijos, akcentuodamas gebėjimą dirbti su asmenimis tarptautiniame lygyje labai jautrioje aplinkoje. Tai ir mokslininko akcentuota neverbalinė šokio prigimtis, kaip priemonė tarpkultūriniam bendravimui ir skirtingų kultūrų patyrimui. Autorius tokią išvalgą siejo su kultūrų skirtumų patyrimu, kuris padeda lengviau išverti įtampą konkuruojant. Disertacinio tyrimo rezultatai tokias Warburton (2017) išvalgas ne tik sustiprina, bet jas ir patvirtina.

Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų tyrimas atskleidė statistiškai reikšmingus duomenis. Tyrimų rezultatai nepatvirtino tiesioginio priežastinio ryšio tarp konkuravimo ir kooperacijos gebėjimų bei tarp glaudžiojo bendradarbiavimo ir kooperacijos gebėjimų. Kita vertus, konkuravimo ir glaudžiojo bendradarbiavimo gebėjimai varžantis tarptautiniu mastu atskleidė net 74 procentais darantys įtaką bendradarbiavimui bendruomenėje, taip paveikdami bendradarbiavimą bendruomenėje. Be to, tarptautinė aplinka (tarptautinių varžybų prasme) daro tiesioginę teigiamą įtaką sportininkų kooperacijos gebėjimui (tai suprantama kaip tirtų gebėjimų dermė). Atliktas konstatuojamasis tyrimas ir jo duomenų interpretacija patvirtino bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacines prielaidas sportinių šokių metu.

Gauti empirinių tyrimų rezultatai patvirtino, kad šokėjai derina

bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimus sportinių šokių metu, o tokį derinimą lemia identifikuotos edukacinės prielaidos. Tokia tyrimų išvada lemia ir Matzdorf bei Sen (2015) teiginį, jog netgi lyderis turi nuolat atsižvelgti į kitus ir juos pripažinti. Tam, kad būtų išlaikyta lyderystė (tai yra konkuravimo pranašumas), būtinas pasitikėjimas kitais. Priešingu atveju, be pasitikėjimo lyderiui sulaukti palaikymo būtų praktiškai neįmanoma.

Kahn (1996) iškėlė klausimą, ar glaudusis bendradarbiavimas nėra tik kitas žodis integravimuisi pavadinti. Disertacinio tyrimo metu sudarytas bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu teorinis modelis ir jo empirinė patikra atskleidė išskirtinį bendradarbiavimo bendruomenėje ir tarptautinių varžybų tiesioginį poveikį kooperacijai. Kita vertus, bendradarbiavimas ir konkuravimas gali būti derinami, bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimas gali reikštis kooperacija bendradarbiavimo bendruomenėje dėka. Šiame kontekste Kahn iškeltas klausimas įgyja diskusinį pagrindą ir atskleidžia galimą globalizacijos proceso socialinį diskursą. Atlikto tyrimo rezultatai sudaro pagrindą teigti, kad tarptautinė aplinka yra labai svarbi ir reikšminga sportinių šokių šokėjų socialinių gebėjimų lavinimui. Noras pasiekti tarptautinį pasiekimų lygį skatina konkuravimą, o asmeniniai tikslai dalyvauti tarptautiniuose renginiuose (varžybose) netiesiogiai daro įtaką bendradarbiavimo bendruomenėje gebėjimams pasaulinės sportininkų bendruomenės sistemos kontekste.

Disertacinio darbo rezultatai neabejotinai patvirtina, kad sportinio šokio veikla – socialinis reiškinys, galintis paveikti šokėjo elgesį. Platesniame kontekste sportas – socialinis reiškinys, galintis paveikti sportuojančiojo elgesį (Lv ir Takami, 2015; Sabin ir Marcel, 2014; Derri, Kellis, Vernadakis, Albanidis ir Kioumourtzoglou, 2014; Alexander, Smeltzer, Dummer ir Denton, 2011). Disertaciniu darbu šokiui buvo skirta daugiau socialinės analizės ir aiškinimo.

Kaip minėta, mokslas išskiria kooperacijos (bendradarbiavimo konkuruojant) dimensiją, kurios turinys atspindi bendradarbiavimą vienoje ir konkuravimą kitose veiklos srityse (Padula ir Dagnino, 2007). Savo ruožtu, sportiniuose šokuose tokios sąveikos, kaip bendradarbiavimas ir konkuravimas, yra būtinos šokiui atlikti (Matzdorf ir Sen, 2015). Kartu sportiniai šokiai yra sportinė-meninė veikla, kuri sudaro prielaidas vykdyti tyrimus, susijusius su socialiniais gebėjimais ir socialine elgsena.

Disertacija praturtina edukologijos mokslą nauja koncepcija apie sportinio

šokio veikloje nustatytas bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacines prielaidas patirtinio mokymosi kontekste. Ji kartu patvirtina socialinio mokymosi, socialinio pažinimo ir patirtinio mokymosi teorijų pritaikymą ugdymo kontekste sportinių šokių metu. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimas yra tarsi daugiamačis konstruktas, pasižymintis tarpasmenine sąveika ir socialine tarpusavio priklausomybe. Siekiant nustatyti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo raišką, o kartu atskleisti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacines prielaidas sportinių šokių veikloje, taikytinos socialinio mokymosi, socialinio pažinimo ir patirtinio mokymosi teorijos, nes gebėjimų derinimas edukologijoje nagrinėtinas ne tik kaip asmens savybė (nesiekama tiesiogiai tirti kaip konstruktą), bet veikiau kaip šios savybės raiška per sportinio šokio veiklą (sportinę praktiką). Šis disertacinis darbas galėjo būti praturtintais kiekybiniais tyrimais kitose sporto šakose ir tai būtų leidę susidaryti išsamesnį bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinėje veikloje vaizdą. Deja, toks platus tikslas šiam disertaciniam darbui nebuvo keliamas bei tokie tyrimai būtų išėję už šios mokslinės studijos erdvės. Tokia idėja galėtų tapti tolesne bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo ir ugdymo sąlygų kitų sportinių veiklų metu sritimi. Sportinė veikla kaip organizuota veiklos forma suteikia galimybes tyrinėti ir analizuoti sportininkų tarpasmeninių sąveikų formas, kurios tiesiogiai sietinos ir su socialinių gebėjimų ugdymu(si) bei sportininkų gyvenimo kokybe. Dėl to socialinių gebėjimų lavinimo siekis tampa dvipusis: tai aktualu ir sportininkams, ir visuomenei. Tolesni sportininkų socialinių gebėjimų tyrinėjimai turėtų sietis su socialinių gebėjimų matavimais ir vertinimais, nes tai leistų geriau pažinti bei atskleisti sportinės veiklos patirtinio mokymosi turinį socialinių gebėjimų lavinimo prasme.

IŠVADOS

1. Teoriškai pagrįsta, jog socialinės tarpusavio priklausomybės kontekste egzistuoja galimybė derinti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimus. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu teorinis modelis yra sudarytas įrodžius sinerginių ryšių egzistavimą tarp minėtų dviejų tarpasmeninės sąveikos formų edukacinių prielaidų kontekste. Sportinė veikla yra tinkama terpė tirti poveikį patirtinio mokymosi kontekste, be to, sportinėje veikloje yra prielaidos taikyti šias teorijas:

1.1. Tarpasmeninė sąveika sportinėje veikloje gali pasireikšti dviejuose lygiuose: grupės (komandos arba šokėjų poros) viduje (bendradarbiaujant grupėje) ir tarp grupių (bendradarbiaujant šokėjų bendruomenėje). Socialinės tarpusavio priklausomybės prigimtį formuoja siekiamų tikslų lygis (galimi trys tikslų lygiai – individualūs, grupiniai (komandiniai arba šokėjų poros) ir bendruomeniniai). Priklausomai nuo asmenų tarpusavio sąveikos ir tikslų lygio, šokėjai pasirenka vieną kurią ar derina šias ryšio formas: bendradarbiavimą ir konkuravimą. Galimas abiejų tarpusavio ryšių formų derinys. Derinant bendradarbiavimą ir konkuravimą galima pasiekti kooperacijos, kaip aukštesnės tarpusavio sąveikos formos. Sportinio šokio metu fiziniai ir meniniai gebėjimai reiškiasi kartu su socialiniais, o nuolatinis gebėjimų naudojimas sudaro prielaidas jų lavėjimui. Sportinių šokių metu patiriamos šokėjų tarpusavio sąveikos, tokios kaip bendradarbiavimas ir konkuravimas ar kooperacija sudaro teorinį gebėjimų mokymosi per patyrimą pagrindą. Sportiniuose šokiuose būtina tuo pat metu valdyti bendradarbiavimo ir konkuravimo situacijas, ir tai leidžia teigti, kad turi būti patiriamas šių gebėjimų derinimas;

1.2. Sudarytas bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu teorinis modelis atskleidė, kad bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų sportinių šokių metu suderinamumo lygis ir jo esminės struktūrinės dalys gali būti analizuojamos atsižvelgiant į šokėjų tarpusavio santykius konkrečioje situacijoje. Be to, bendradarbiavimo ir konkuravimo struktūriniai elementai gali būti nustatyti ir pritaikyti pagal situaciją sportinių šokių veikloje. Sportinių šokių šokėjai veikia siekdami sportinių ir asmeninių tikslų, tam pasitelkdami bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimus, juos derindami ir taip pasiekdami aukštesniąją kooperacijos (dermės) formą. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo sportinių šokių metu

edukacinės prielaidos (bendradarbiavimas, konkuravimas, šokėjų asmeniniai tikslai, tarpusavio santykiai, varžybos, pasiekimai) grindžiamos tarpusavio sąveikos formų raiška kaip socialinėje aplinkoje, taip ir sportinėje veikloje, bei patirtinio mokymosi, tame tarpe ir gebėjimų, teorija.

2. Parengta bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu tyrimo metodologija sudaro galimybes vertinti ir atskleisti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacines prielaidas sportinių šokių metu. Nustatyta, kad sukurtas ir vertinimui pasitelktas bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu teorinis modelis gali būti naudojamas kaip tyrimo pagrindas.

3. Empirinio tyrimo rezultatai patvirtino bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacines prielaidas sportinių šokių metu bei atskleidė, kaip bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimas reiškiasi šioje sportinėje veikloje:

3.1. Sportinių šokių šokėjams būdingas kitoks socialinių gebėjimų rinkinys (derinys), lyginant su tokioje veikloje nedalyvaujančiais asmenimis. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad ne visi socialiniai gebėjimai, lyginant sportinių šokių šokėjų ir šokių veikloje nedalyvavusių bei nedalyvaujančių asmenų (nešokėjų) grupes, reiškiasi skirtingai. Lyginant sportinių šokių šokėjų ir nešokėjų grupes, paaiškėjo, kad sportinių šokių šokėjams būdingas bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimas, be to, sportinių šokių šokėjai yra labiau linkę bendradarbiauti nei konkuruoti;

3.2. Sportinių šokių šokėjai pasirinktoje sportinėje veikloje įsitraukia į kurią nors vieną iš galimų sąveikos formų: bendradarbiavimą ar konkuravimą. Jiems įsitraukus į abi sąveikas vienu metu, pasireiškia aukštesnė socialinės sąveikos forma – kooperacija. Empirinio tyrimo rezultatai patvirtino, kad sportinių šokių veikloje bendradarbiavimas ir konkuravimas gali būti derinami ir reikštis kooperacija;

3.3. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimui turi reikšmės tokios sportinio šokio veiklos aplinkybės kaip asmeniniai tikslai, pasiekimai, dalyvavimas tarptautiniuose renginiuose, konkuravimas valstybiniu ir tarptautiniu mastu, bendradarbiavimas, šokėjų santykiai tiek klubo viduje, tiek ir už klubo ribų, pasitikėjimas. Empiriškai įrodyta, kad visos šios sportinio šokio veiklos aplinkybės yra bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinės prielaidos sportinių šokių kontekste;

3.4. Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo raiškos sportinių šokių metu tyrimo rezultatų analizė atskleidė tokių edukacinių prielaidų, kaip tarptautiškumas (ir dalyvavimas tarptautiniuose renginiuose (varžybose), ir konkuravimas tarptautiniame lygyje) bei bendradarbiavimas, reikšmingumą bendradarbiavimo ir konkuravimo dermei: tarptautinė aplinka (dalyvavimas tarptautinio lygio varžybose) daro teigiamą tiesioginę įtaką sportinių šokių šokėjų kooperacijai. Glaudusis bendradarbiavimas ir tarptautinio lygio pasiekimai yra stipresni motyvai, skatinantys šokėjus varžytis (konkuruoti) nei socialinės sąveikos, tokios kaip bendradarbiavimo bendruomenėje ar konkuravimo socialinių gebėjimų demonstravimas. Globali aplinka yra būtina tokių sportinių šokių šokėjų socialinių gebėjimų kaip bendradarbiavimas ir konkuravimas lavinimui ir jų harmonizavimui kooperacijos pagrindu. Atliktas konstatuojamasis tyrimas ir jo duomenų interpretacija patvirtina bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo sportinių šokių metu edukacines prielaidas.

PRAKTINĖS REKOMENDACIJOS

1. Aukštojo mokslo institucijų dėstytojams rekomenduojama teorinius ir empirinius tyrimo rezultatus apie bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimus, jų derinimą sportinės veiklos metu naudoti fizinio ir socialinio ugdymo paskaitose bei seminaruose, taip pat juos įtraukti į kuriamas studijų programas ir tuo užtikrinti žinių apie sudėtingesnių bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo lavinimą patirtinio mokymosi metu panaudojimą.

2. Aukštojo mokslo institucijų tyrėjams rekomenduojama pasitelkti sukurtus tyrimo instrumentus, matuojant ir vertinant bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimus, jų derinimą sportinės veiklos metu.

3. Vertinant ir planuojant sportinių tikslų siekimo procesą, sporto specialistams siūloma naudotis teorinės ir empirinės studijos apie sportininkų tarpusavio priklausomybę grįsto bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo ugdymo praktinės veiklos metu rezultatais.

4. Sportinių šokių treneriams siūloma atsižvelgti į tyrimų rezultatus ir išnaudoti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo privalumus, rengiant šokėjus sportinių šokių varžyboms ir siekiant sportinių tikslų.

5. Kitų sportinių šakų specialistams, organizuojantiems profesinę veiklą ir priimantiems sprendimus sporte, rekomenduojama remtis šiuo tyrimu, kuris įgalina įvertinti bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo privalumus sportinėje veikloje.

LITERATŪRA

1. Adaškevičienė, E. (2004). *Vaikų fizinės sveikatos ir kūno kultūros ugdymas: monografija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
2. Ainscow, M., Muijs, R. D., West, M. (2006). Collaboration as a strategy for improving schools in challenging circumstances. *Improving Schools*, 9(3), 1–11.
3. Ainsworth, P., Baker, P. C. (2004). *Understanding Mental Retardation*. University Press of Mississippi.
4. Akinbobola, A. O. (2006). Effects of cooperative and competitive learning strategies on academic performance of students in Physics. *Journal of Research in Education*, 3(1), 1–5.
5. Alexander, M., Dummer, G., Smeltzer, A., Denton, S. (2011). Developing the social skills of young adults Special Olympics athletes. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 46, 297–310.
6. Alexander, K., Luckman, J. (2001). Australian teachers' perceptions and uses of the Sport Education Curriculum Model. *European Physical Education Review*, 7(3), 243–267.
7. Anzenbacher, A. (1992). *Filosofijos įvadas*. Vilnius: Katalikų pasaulis.
8. Appley, D. G., Winder, A. E. (1977). An evolving definition of collaboration and some implications for the world of work. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 13(3), 279–291.
9. Arbutavičius, G. (2009). Neformaliojo ir savaiminio mokymosi būdu įgytų mokymosi pasiekimų vertinimo Šiaurės šalyse ir Prancūzijoje lyginamoji analizė. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 18, 40–56.
10. Arends, R. I. (1998). *Mokomės mokyti*. Vilnius: Margi raštai.
11. Armas, A. (2012). Tarpusavio priklausomybės prielaida pagrįsto konkuravimo, kooperavimo ir bendradarbiavimo derinimo modelio taikymas sporte. *Respublikinė mokslinė konferencija „Sportininkų rengimo valdymas ir sportininkų darbingumą lemiantys veiksniai“*, Kaunas: Lietuvos sporto universitetas, p. 19–21.
12. Attle, S., Baker, B. (2007). Cooperative learning in a competitive environment: Classroom international. *Journal of Teaching and Learning in Higher Education Applications*, 19(1), 77–83.
13. Augis, R., Kočiūnas, R. (1993). *Psichologijos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

14. Babiak, K. (2007). Determinants of interorganizational relationships: the case of a Canadian nonprofit sport organization. *Journal of Sport Management, 21*, 338–376.
15. Bailey, D., Koney, K. (2000). *Strategic alliances among health and human services organizations: From affiliations to consolidations*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
16. Bailey, R. P., Hillman, C., Arent, S., Petitpas, A. (2013). Physical activity: an underestimated investment in human capital? *Journal of Physical Activity and Health, 10*, 289–308.
17. Bandura, A., Walters, R. H. (1963). *Social learning and personality development*. In New York (N.Y.).
18. Bandura, A. (1971). *Social learning theory*. New York: General Learning Press.
19. Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W. H. Freeman.
20. Bandura, A. (1999). A social cognitive theory of personality. In L. Pervin & O. John (Eds.), *Handbook of Personality* (2nd ed., pp. 154–196). New York: Guilford Publications. (Reprinted in D. Cervone & Y. Shoda [Eds.], *The coherence of personality*. New York: Guilford Press.).
21. Bardis, P. D. (1979). Social interaction and social processes. *Social Science, 54*(3), 147–167.
22. Barkauskaitė, M. (2001). *Paaugliai: sociopedagoginė dinamika: monografija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
23. Barman, E. A. (2002). Asserting difference: The strategic response of nonprofit organizations to competition. *Social Forces, 80*(4), 1191–1222.
24. Beauchamp, M. H., Anderson, V. (2010). SOCIAL: An integrative framework for the development of social skills. *Psychological Bulletin, 136*, 39–64.
25. Beaudin, B. P., Quick, D. (1995). *Experiential learning: Theoretical underpinnings*. Fort Collins, CO: Colorado State University.
26. Bellack, A. S. (1983). Recurrent problems in the behavioral assessment of social skill. *Behavioral Research and Therapy, 21*, 29–41.
27. Bellack, A. S. (2004). Skills training for people with severe mental illness. *Psychiatric Rehabilitation Journal, 27*(4), 375–391.
28. Beloff, M., Kerr, T., Demetriou, M. (1999). *Sports Law*. Oxford: Hard.
29. *Bendrojo išsilavinimo standartai: 1–10 klasės: projektas* (1997). Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Vilnius: Leidybos centras.

30. Bengtsson, M., Hinttu, S., Kock, S. (2003). Relationships of cooperation and competition between competitors. *Presented at the 19th Annual IMP Conference*, Lugano.
31. Bengtsson, M., Kock, S. (2000). “Coopetition” in Business Networks – to Cooperate and Compete Simultaneously. *Industrial Marketing Management*, 29(5), 411–426.
32. Bennett, R. A., Kottasz, R. (2011). Strategic, competitive and cooperative approaches to internationalisation in European business schools. *Journal of Marketing Management*, 27(11–12), 1087–1116.
33. Benson, A. J., Jordan, C. H. (2018). Narcissistic followership. In A. Hermann, Brunell, & J. Foster (Eds.), *Trait narcissism: Key advances, research methods, and controversies*. Springer Publishing Company.
34. Bergmann-Drewe, S. (2000). Coaches, ethics and autonomy. *Sport, Education and Society*, 5(2), 147–162.
35. Berns, R. (2009). *Vaiko socializacija: šeima, mokykla, visuomenė*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
36. Betz, N. E. (2007). Career self-efficacy: Exemplary recent research and emerging directions. *Journal of Career Assessment*, 15(4), 403–422.
37. Biddle, S. J. H. (1999). Motivation and perceptions of control: Tracing its development and plotting its future in exercise and sport psychology. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 21, 1–23.
38. Bigliardi, B., Dormio, A. I., Galati, F. (2011). Successful co-opetition strategy: Evidence from an Italian consortium. *International Journal of Business, Management and Social Sciences*, 2(4), 1–8.
39. Bitinas, B. (2002). *Pedagoginės diagnostikos pagrindai*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
40. Bitinas, B. (2006). *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas*. Vilnius: Kronta.
41. Bitinas, B., Kazlauskienė, A., Jazgevičius, A. (2012). *Kokybinių tyrimų atviro kodavimo programa „Kokybis“*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
42. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
43. Bjornavold, J., Tissot, P. (2000). *Glossary on identification, assessment and validation of qualifications and competences; transparency and transferability of qualifications*. Working document. Thessaloniki: CEDEFOP.

44. Blauzdys, V. (2001). *Darželinukų ir moksleivių fizinio ugdymo kaita: mokymo priemonė kūno kultūros specialybės studentams*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
45. Bollen, K. A. (1989). *Structural Equations with Latent Variables*. John Wiley and Sons, Inc., New York.
46. Bollen, K. A. (2011). Evaluating effect, composite, and causal indicators in structural equation models. *MIS Quarterly*, 35(2), 359–372.
47. Boris, R. (2001). The root of dance therapy: A consideration of movement, dancing, and verbalization vis-à-vis dance/movement therapy. *Psychoanalytic Inquiry*, 21(3), 356–367.
48. Bornstein, G. (2003). Intergroup conflict: Individual, group, and collective interests. *Personality and Social Psychology Review*, 7(2), 129–145.
49. Boud, D., Cohen, R., Walker, D. (1993). Introduction: Understanding learning from experience. In D. Boud, R. Cohen, & D. Walker (Eds.), *Using Experience for Learning* (pp. 1–17). Buckingham, England: The Society for Research into Higher Education & Open University Press.
50. Boud, D., Keogh, R., Walker, D. (1985). Introduction: What is reflection in learning. In D. Boud, R. Keogh & D. Walker (Eds.), *Reflection: Turning Experience into Learning* (pp. 7–17). London: Kogan Page.
51. Boud, D., Walker, D. (1992). In the midst of experience: Developing a model to aid learners and facilitators. In J. Mulligan & C. Griffin (Eds.), *Empowerment through Experiential Learning: Explorations of Good Practice* (pp. 163–169). London: Kogan Page.
52. Brandenburger, A., Nalebuff, B. (1996). *Co-Opetition: A Revolution Mindset That Combines Competition and Cooperation*. Harvard Business Press, Cambridge.
53. Brookfield, S. D. (1986). *Understanding and Facilitating Adult Learning*. San Francisco: Jossey-Bass.
54. Bruner, J. S. (1966). *On knowing: Essays for the left hand*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
55. Buckroyd, J. (2001). The application of psychodynamic ideas to professional dance training. *Psychodynamic Counselling*, 7(1), 27–40.
56. Burgoon, J., Dunbar, N. (2000). An interactionist perspective on dominance submission: Interpersonal dominance as a dynamic, situationally contingent social skill. *Communication Monographs*, 67, 96–121.

57. Burnard, P. (1989). *Teaching Interpersonal Skills: A Handbook of Experiential Learning for Health Professionals*. London: Chapman & Hall.
58. Burns, N., Grove, S. K. (2005). *The Practice of Nursing Research: Conduct, Critique and Utilization*. 5th Edition, Saunders Elsevier, St Louis.
59. Burton, D., Raedeke, T. (2008). Sport psychology for coaches. *International Journal of Sports Science and Coaching*, 3, 291–292.
60. Butkienė, O. G., Kepalaitė, A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas: pedagoginės psichologijos įvadas studentams, mokytojams, tėvams*. Vilnius: Margi raštai.
61. Butvilienė, J. (2011). Suaugusiųjų neformaliojo švietimo socialinis kontekstas. *Filosofija. Sociologija*, 22(4), 446–454.
62. Cairns, L. (2000). The process/outcome approach to becoming a capable organisation. *Australian Capability Network Conference. Sydney*, 1–14.
63. Canabate, D., Martinez, G., Rodriguez, D., Colomer, J. (2018). Analysing emotions and social skills in physical education. *Sustainability*, 10(5), 1–8.
64. Canney, C., Byrne, A. (2006). Evaluating circle time as a support to social skills development – reflections on a journey in school-based research. *British Journal of Special Education*, 33(1), 19–24.
65. Cascella, P. W., McNamara, K. M. (2005). Empowering students with several disabilities to actualize communication skills. *Teaching Exceptional Children*, 37(3), 38–43.
66. Cavell, T. A. (1990). Social adjustment, social performance, and social skills: A tri-component model of socialcompetence. *Journal of Clinical Child Psychology*, 19, 111–122.
67. Cecchini, J. A., Montero, J., Alonso, A., Izquierdo, M. y Contreras, O. (2007). Effects of personaland social responsibility on fair play in sports and self-control in school-aged youths. *European Journal of Sport Science*, 7(4), 203–211.
68. Cerny, T., Mannova, B. (2011). Competitive and collaborative approach towards a more effective education in computer science. *Contemporary Educational Technology*, 2(2), 163–173.
69. Chappell, K. (2007). The dilemmas of teaching for creativity: Insights from expert specialist dance teachers. *Thinking Skills and Creativity*, 2(1), 39–56.
70. Chen, M. J. (2008). Reconceptualizing the competition–cooperation relationship: A transparadox perspective. *Journal of Management Inquiry*, 17, 288–305.

71. Chick, G. E. (1984). The cross-cultural study of games. *Exercise and Sport Sciences Reviews*, 12, 307–337.
72. Choi, J., Johnson, D. W., Johnson, R. (2011). Relationships among cooperative learning experiences, social interdependence, children's aggression, victimization, and prosocial behaviours. *Journal of Applied Social Psychology*, 41(4), 976–1003.
73. Clarke-Hill, C., Li, H., Davies, B. (2003). The paradox of co-operation and competition in strategic alliances: Towards a multi-paradigm approach. *Management Research News*, 26(1), 1–20.
74. Cleary, S. A. (2002). *Dance Movement Therapy and Sensory Integration: An Integrated Approach to Working with Children*. Thesis submitted in partial satisfaction of the requirements of Masters of Arts in Somatic psychology.
75. Coakley, J. J. (1997). *Sport in Society: Issues and Controversies (6th ed.)*. Irwin, CA: McGraw-Hill.
76. Cohen, E. G. (1994). Restructuring the classroom: Condition for productive small groups. *Review of Educational Research*, 64(1), 1–35.
77. Constantino, J. N., Przybeck, T., Friesen, D., Todd, R. D. (2000). Reciprocal social behavior in children with and without pervasive developmental disorders. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 21, 2–11.
78. Cornish, U., Ross, F. (2004). *Social Skills Training for Adolescents with General Moderate Learning Difficulties*. London: Jessica Kingsley.
79. Cullen, J., Batterbury, S., Foresti, M., Lyons, C., Stern, E. (2000). *Informal Learning and Widening Participation*. London: DfEE.
80. Čekanavičius, V., Murauskas, G. (2014). *Taikomoji regresinė analizė socialiniuose tyrimuose*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
81. Černius, V. (2006). *Žmogaus vystymosi kelias: nuo vaikystės iki brandos*. Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras.
82. De Carteret, P. (2008). Diverse pleasures: Informal learning in community. *Australian Journal of Adult Learning*, 48(3), 502–521.
83. Dean, G. J. (1993). *Developing Experiential Learning Activities for Adult Learners*. American Association for Adult and Continuing Education National Conference, Dallas, TX.
84. Deaner, R. O., Balish, S. M., Lombardo, M. P. (2016). Sex differences in sports interest and motivation: An evolutionary perspective. *Evolutionary Behavioral Sciences*, 10(2), 73–97.

85. Decety, J., Jackson, P. L., Sommerville, J. A., Chaminade, T., Meltzoff, A. N. (2004). The neural bases of cooperation and competition: An fMRI investigation. *NeuroImage*, 23, 744–751.
86. Deci, E. L., Olson, B. C. (1989). Motivation and competition: Their role in sports. In J. H. Goldstein (Ed.), *Sports, Games, and Play* (pp. 83–110). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
87. Del Val Núñez, M. T., Romero, F. J. C., Sánchez, R. C., Aránega, A. Y. (2018). Developing management skills through experiential learning: The effectiveness of outdoor training and mindfulness. *European Journal International Management*, 12(5/6), 676–694.
88. Denise, L. (1999). Collaboration vs. c-three (cooperation, coordination, and communication). *Innovating*, 7(3), 1–6.
89. Derri, V., Kellis, I., Vernadakis, N., Albanidis, E., Kioumourtzoglou, E. (2014). The effect of an intercultural physical education program in comparison to the typical one on students' social skills learning. *Journal of Human Sport & Exercise*, 9(1), 91–102.
90. Deutsch, M. (1949). A theory of cooperation and competition. *Human Relations*, 2, 129–152.
91. Deutsch, M. (2000). Cooperation and competition. In M. Deutsch & P. Coleman (Eds.), *The Handbook of Conflict Resolution: Theory and Practice* (pp. 21–40). San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
92. Deutsch, M. (2006). Cooperation and competition. In M. Deutsch, P. T. Coleman, & E. C. Marcus (Eds.), *The Handbook of Conflict Resolution: Theory and Practice* (pp. 23–42). San Francisco: Jossey-Bass.
93. Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. New York: Macmillan.
94. Dewey, J. (1972). My pedagogic creed. In Southern Illinois University (Ed.), *John Dewey: Early Essays* (pp. 84–95). Carbondale, IL: Southern Illinois University Press. (Original work published 1897).
95. Dewey, J. (1984). The development of American pragmatism. In J. A. Boydston (Ed.), *John Dewey: The Later Works, 1925–1953* (pp. 3–21). Carbondale, IL: Southern Illinois University Press. (Original work published 1925).
96. Ding, J., Sugiyama, Y. (2017). Exploring influences of sport experiences on social skills in physical education classes in college students. *Advances in Physical Education*, 7, 248–259.

97. Eddy, M. (2016). Dancing solutions to conflict: Field-tested somatic dance for peace. *Journal of Dance Education*, 16(3), 99–111.
98. Eime, R., Young, J., Harvey, J., Charity, M., Payne, W. (2013). A systematic review of the psychological and social benefits of participation in sport for children and adolescents: Informing development of a conceptual model of Health through Sport. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 10(98).
99. Elksnin, N., Elksnin, L. K. (2001). Adolescents with disabilities: The need for occupational social skills training. *Exceptionality*, 9(1–2), 91–105.
100. Elo, S., Kääriäinen, M., Kanste, O., Pölkki, T., Utriainen, K., Kyngäs, H. (2014). Qualitative content analysis: A focus on trustworthiness. *SAGE Open*, 4, 1–10.
101. Emeljanovas, A., Saulius, T., Rutkauskaitė, R. (2014). Filosofiniai fizinio ugdymo koncepcijų aspektai. *Filosofija. Sociologija*, 25(1), 62–69.
102. Enns, C. Z. (1993). Integrating separate and connected knowing: The experiential learning model. *Teaching of Psychology*, 20(1), 7–13.
103. Enjolras, B., Waldahl, R. H. (2007). Policy-making in sport: The Norwegian case. *International Review for the Sociology of Sport*, 42(2), 201–216.
104. Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacija 2006 m. gruodžio 18 d. dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų (2006/962/EB) // Europos Sąjungos oficialusis leidinys L 394/10.
105. Extejt, M. M., Smith, J. E. (2009). Leadership development through sports team participation. *Journal of Leadership Education*, 8, 224–237.
106. Fox, K. R. (1999). The influence of physical activity on mental well-being. *Public Health Nutrition*, 2, 411–418.
107. Fraser, S. W., Greenhalgh, T. (2001). Complexity science: Coping with complexity: Educating for capability. *BMJ: British Medical Journal*, 323(7316), 799–803.
108. Fraser-Thomas, J. L., Côté, J., Deakin, J. (2005). Youth sport programs: An avenue to foster positive youth development. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 10, 19–40.
109. Gage, N. L., Berliner, D. C. (1994). *Pedagoginė psichologija*. Vilnius: Alma litera.
110. Gailienė, D., Bulotaitė, L., Strulienė, N. (1996). *Aš myliu kiekvieną vaiką*. Vilnius: Margi raštai.

111. Gaižutis, A. (1998). *Meno sociologija*. Vilnius: Enciklopedija.
112. Galanis, N., Mayol, E., Forment, M., García-Peñalvo, F. (2015). Designing an informal learning support framework. *TEEM '15 Proceedings of the 3rd International Conference on Technological Ecosystems for Enhancing Multiculturality*, 461–466.
113. Gallagher, S. (2001). The practice of mind: Theory, simulation, or interaction? *Journal of Consciousness Studies*, 8(5–7), 83–108.
114. Garmann Johnsen, H. C., Ennals, R. (Eds.) (2012). *Creating Collaborative Advantage: Innovation and Knowledge Creation in Regional Economies*. Farnham, U.K.: Gower Publishing Limited.
115. Gass, M. (1992). Theory and practice. *The Journal of Experiential Education*, 15(2), 6–7.
116. Gavora, P. (2015). The state-of-the-art of content analysis. *Education Sciences*, 1, 6–18.
117. Gayman, A. M., Fraser-Thomas, J., Dionigi, R. A., Horton, S., Baker, J. (2017). Is sport good for older adults? A systematic review of psychosocial outcomes of older adults' sport participation. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 10(1), 164–185.
118. Gebauer, G. (2003). Competition and collaboration in sport. In: P. Sachsenmeier, M. Schottenloher (Eds), *Challenges Between Competition and Collaboration* (pp. 207–214). Springer, Berlin, Heidelberg.
119. Gedvilienė, G., Bortkevičienė, V., Tūtlys, V., Vaičiūnienė, V., Stancikas, E., Staniulevičienė, D., Krivickienė, V., Vaitkevičius, R., Gedvilas, P. (2015). *Suaugusiųjų bendrųjų kompetencijų plėtra: mokslo monografija*. Vilnius: Versus Aureus.
120. Goldstein, J., Iso-Ahola, S. E. (2006). Promoting sportsmanship in youth sports: Perspectives from sport psychology. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 77(7), 18–25.
121. Goleman, D. (2001). Emotional intelligence: Issues in paradigm building. In C. Cherniss and D. Goleman (Eds.), *The Emotionally Intelligence Workplace*. San Francisco: JosseyBass.
122. Gould, D., Carson, S. (2008). Life skills development through sport: Current status and future directions. *International Review of Sport & Exercise Psychology*, 1, 58–78.
123. Gould, D., Flett, R., Lauer, L. (2012). The relationship between psychosocial

- developmental and the sports climate experienced by underserved youth. *Psychology of Sport and Exercise*, 13(1), 80–87.
124. Gray, B. (1989). *Collaborating: Finding Common Ground for Multiparty Problems*. San Francisco: Jossey-Bass.
 125. Grebliauskienė, B., Večkienė, N. (2004). *Komunikacinė kompetencija*. Vilnius: Žara.
 126. Green, F. (2013). *Skills and Skilled Work. An Economic and Social Analysis*. Oxford: Oxford University Press.
 127. Green, M., Piel, J. A. (2009). *Theories of Human Development: A Comparative Approach* (second ed.). Prentice-Hall, Inc.
 128. Gresham, F. M. (1986). Conceptual and definitional issues in the assessment of children's social skills: Implications for classification and training. *Journal of Clinical Child Psychology*, 15, 3–15.
 129. Gresham, F. M. (1997). Social competence and students with behavior disorders: Where we've been, where we are, and where we should go. *Education and Treatment of Children*, 20, 233–249.
 130. Gresham, F. M. (2002). Responsiveness to intervention: An alternative approach to the identification of learning disabilities. In R. Bradley, L. Danielson, & D. Hallahan (Eds.), *Identification of Learning Disabilities: Research to Practice* (pp. 467–519). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
 131. Gresham, F. M., Elliot, S. N., Vance, M. J., Cook, C. R. (2011). Comparability of the Social Skill Rating System to the Social Skills Improvement System: Content and psychometric comparisons across elementary and secondary age levels. *School Psychology Quarterly*, 26, 27–44.
 132. Grindstaff, L., West, E. (2006). Cheerleading and the Gendered Politics of Sport. *Social Problems*, 53(4), 500–518.
 133. Gronlund E., Oganessian N. (2004). *Tancevalnaja terapija. Teorija, metodika, praktika / Dance Therapy. Theory, Methods and Practice*. Sankt-Peterburg: Rec.
 134. Guerrero, L. K., Jones, S. M. (2003). Differences in one's own and one's partner's perceptions of social skills as a function of attachment style. *Communication Quarterly*, 51, 277–295.
 135. Gustafsson, J. E., Balke, G. (1993). General and specific abilities as predictors of school achievement. *Multivariate Behavioral Research*, 4(28), 407–434.
 136. Hargreaves, L. (1996). Collaboration: A condition for survival for small rural

- schools? In D. Bridges & C. Husbands (Eds.), *Consorting and Collaborating in the Education Marketplace* (pp. 21–38). London: Falmer Press.
137. Hart, W., Adams, J. M., Burton, K. A. (2016). Narcissistic for the people: Narcissists and non-narcissists disagree about how to make a good impression. *Personality and Individual Differences, 91*, 69–73.
 138. Harun, M. T., Salamuddin, N. (2014). Promoting social skills through Outdoor education and assessing its' effects. *Asian Social Science, 10*(5), 71–78.
 139. Haudenhuyse, R. P., Theeboom, M., Skille, E. A. (2014). Towards understanding the potential of sports-based practices for socially vulnerable youth. *Sport in Society, 17*(2), 139–156.
 140. Havighurst, R. (1972). *Developmental Tasks and Education* (3rd ed.). New York, NY: D. McKay Company.
 141. Hazel, F. (2006). Dance education: A vehicle for change. *World Dance Alliance Global Assembly 2006. Proceedings*.
 142. Henseler, J. (2017). Bridging design and behavioral research with variance-based structural equation modeling. *Journal of Advertising, 46*(1), 178–192.
 143. Hermens, N., Super, S., Verkooijen, K., Koelen, M. (2017). A systematic review of life skill development through sports programs serving socially vulnerable youth. *Research Quarterly for Exercise and Sport, 88*, 1–17.
 144. Hochwarter, W. A., Witt, L. A., Treadway, D. C., Ferris, G. R. (2006). The interaction of social skill and organizational support on job performance. *Journal of Applied Psychology, 91*, 482–489.
 145. Hogan, R., Shelton, D. (1998). A socioanalytic perspective on job performance. *Human Performance, H*, 129–144.
 146. Holmes, J. G. (2002). Interpersonal expectations as the building blocks of social cognition: An interdependence theory perspective. *Personal Relationships, 9*(1), 1–26.
 147. Holt, N. L., Neely, K. C. (2011). Positive youth development through sport: A review. *Revista Iberoamericana de Psicología del Ejercicio y el Deporte, 6*(2), 299–316.
 148. Houle, C. E. (1980). *Continuing Learning in the Professions*. San Francisco: Josey Baines.
 149. Howell, G. A. (2013). Uncertainty, organizational structure & collaboration: Question for research. *Proc. of the 21th Ann. Meet. of the IGLC*, Fortaleza, Brazil.

150. Idzelevičius, R. (2010). *Sportinių šokių istorija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
151. Iulian-Doru, T., Vasilica, G., Maria, T. (2014). The importance of group sports activities in adult lifelong education and in improving the quality of life. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 117, 9–15.
152. Jacikevičius, A. (1994). *Siela, mokslas, gyvensena: psichologijos įvadas studijų pradžiai*. Vilnius: Žodynas.
153. Jakavičius, V. (1998). *Žmogaus ugdymas: įvadas į edukologijos studijas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
154. James, W. (1907). *Pragmatism: A new name for some old ways of thinking*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
155. Jassawalla, A. R., Sashittal, H. C. (1998). An examination of collaboration in high technology new product development processes, *Journal of Product Innovation Management*, 15, 237–254.
156. Jewett, A. E., Bain, L. L., Ennis, C. D. (1995). *The Curriculum Process in Physical Education* (2nd ed.). Dubuque, IA: Brown.
157. Johnson, D. W. (2003). Social interdependence: The interrelationships among theory, research, and practice. *American Psychologist*, 58(11), 931–945.
158. Johnson, D. W., Johnson, R. T. (1994). An overview of cooperative learning. In J. Thousand, A. Villa, A. Nevin, *Creativity and Collaborative Learning: A Practical Guide to Empowering Students and Teachers* (pp. 31–43). Baltimore, MD: Paul H. Brookes.
159. Johnson, D. W., Johnson, R. T. (2005). New developments in social interdependence theory. *Genetic, Social & General Psychology Monographs*, 131(4), 285–358.
160. Johnson, D. W., Johnson, R. T. (2009). An educational psychology success story: Social interdependence theory and cooperative learning. *Educational Researcher*, 38, 365–379.
161. Johnson, D. W., Johnson, R. T., Tjosvold, D. (2012). Effective cooperation, the foundation of sustainable peace. In P. T. Coleman, M. Deutsch, *Psychological Components of Sustainable Peace: An Introduction* (21–40). New York: Springer Science+Business Media.
162. Johnson, R. T., Johnson, D. W. (1999). Making cooperative learning work. *Theory into Practice*, 38(2), 67–73.
163. Jones, S. (2001). Collaboration: A threat to academic autonomy? In

- G. Kennedy, M. Keppell, C. McNaught, & T. Petrovic (Eds.), *Meeting at the Crossroads*. Proceedings of the 18th Annual Conference of the Australian Society for Computers in Learning in Tertiary Education (pp. 299–306). Melbourne: Biomedical Multimedia Unit, The University of Melbourne.
164. Jovaiša, L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa.
 165. Jovaiša, L. (2001). *Ugdymo mokslas ir praktika: analitinių straipsnių monografija*. Vilnius: Agora.
 166. Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
 167. Jowett, S., Nezlek, J. (2011). Relationship interdependence and satisfaction with important outcomes in coach–athlete dyads. *Journal of Social and Personal Relationships*, 29, 287–301.
 168. Jucevičienė, P. (2007). *Besimokantis miestas: monografija*. Kaunas: Technologija.
 169. Jucevičienė, P., Lepaitė, D. (2000). Kompetencijos sampratos erdvė. *Socialiniai mokslai*, 1(22), 44–50.
 170. Jurevičienė, M. (2012). *Vidutiniškai sutrikusio intelekto vaikų socialinių įgūdžių ugdymo strategijos: daktaro disertacija*. Šiauliai: Lucilijus.
 171. Jurevičienė, M., Kaffemanienė, I. (2009). Vidutiniškai sutrikusio intelekto vaikų socialinių įgūdžių struktūra ir raiškos ypatumai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 1(22), 92–102.
 172. Jurevičienė, M., Kaffemanienė, I., Ruškus, J. (2012). Concept and structural components of social skills. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 3(86), 42–52.
 173. Kadefors, A. (2004). Trust in project relationships – inside the black box. *International Journal of Project Management*, 22(3), 175–182.
 174. Kahn, K. B. (1996). Interdepartmental integration: A definition with implications for product development performance. *Journal of Product Innovation Management*, 13(2), 137–151.
 175. Kanter, R. M. (1994). Collaborative advantage: The art of alliances. *Harvard Business Review*, 72(4), 96–108.
 176. Karanauskienė, D., Lileikienė, A. (2009). Studentų sportinėse treniruotėse išugdytų socialinių kompetencijų įtaka jų akademiniam pasiekimams. *Sportinį darbingumą lemiantys veiksniai (II)*, 76–81.
 177. Kardelis, K. (1997). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Technologija.

178. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
179. Kardelis, K. (2005). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Lucilijus.
180. Karoblis, G. (2006). Fenomenologijos natūralizacija. *Soter: religijos mokslo žurnalas*, 17, 27–38.
181. Kasatkina, N., Leončikas, T. (2003). *Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga*. Vilnius: Eugrimas.
182. Keeton, M., Tate, P. (1978). Editor's notes: The boom in experiential learning. In M. Keeton & P. Tate (Eds.), *Learning by Experience – What, Why, How* (pp. 1–8). San Francisco: Jossey-Bass.
183. Keinänen, M., Hetland, L., Winner, E. (2000). Teaching cognitive skill through dance: Evidence for near but not far transfer. *Journal of Aesthetic Education*, 34(3/4), 295–306.
184. Kell, H. J., Lang, J. (2018). The great debate: General ability and specific abilities in the prediction of important outcomes. *Journal of Intelligence*, 6(3), 39.
185. Klammer, A. (1996). *The Value of Culture: On the Relationship between Economics and Arts*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
186. Kleinert, J., Ohlert, J., Carron, B., Eys, M., Feltz, D., Harwood, C., Linz, L., Seiler, R., Sulprizio, M. (2012). Group dynamics in sports: An overview and recommendations on diagnostic and intervention. *The Sport Psychologist*, 26, 412–434.
187. Knowles, M. S. (1990). *The Adult Learner: A Neglected Species* (4th ed.). Houston: Gulf Publishing.
188. Koch, S. C., Bräuninger, I. (2005). International dance/movement therapy research: Theory, methods, and empirical findings. *American Journal of Dance Therapy*, 27(1), 37–46.
189. Koff, S. (2012). Toward a definition of dance education. *Childhood Education*, 77(1), 27–31.
190. Kolawole, E. B. (2008). Effects of competitive and cooperative learning strategies on academic performance of Nigerian students in mathematics. *Educational Research and Review*, 3(1), 33–37.
191. Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

192. Kolb, D., Fry, R. (1975). Toward an applied theory of experiential learning. In C. Cooper (Ed.), *Theories of Group Processes* (pp. 33–57). London: John Wiley.
193. Kolb, A. Y., Kolb, D. A. (2008). Experiential Learning Theory: A dynamic, holistic approach to management learning, education, and development. In S. J. Armstrong & C. Funkami (Eds.), *Handbook of Management Learning Education and Development* (pp. 42–68). London: Sage Publications.
194. Kozar, O. (2010). Towards better group work: Seeing the difference between cooperation and collaboration. *English Teaching Forum*, 2, 16–23.
195. Kumar, R. (2017). Impact of physical education and sports in promoting social values among youth. *The International Journal of Indian Psychology*, 2(4), 84–87.
196. Kyngäs, H., Vanhanen L. (1999). Content analysis (Finnish). *Hoitotiede*, 11, 3–12.
197. Lam, C. M. (2011). Experiential and reflective learning approaches for the train-the-trainers program of Project P.A.T.H.S. *International Journal of Adolescence Medicine and Health*, 23(4), 305–310.
198. Lapė, J., Navikas, G. (2003). *Psichologijos įvadas: vadovėlis*. Vilnius: LTU Leidybos centras.
199. Laužackas, R. (2005). *Profesinio rengimo metodologija: monografija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
200. Laužackas, R., Teresevičienė, M., Stasiūnaitienė, E. (2005). *Kompetencijų vertinimas neformaliajame ir savaiminiame mokymesi: monografija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
201. Lawson, H. M. 2009. Why dance?: The emotional motivation of a most unlikely group of dancers. *Music and Arts In Action*, 1(2), 3–15.
202. LeCroy, C. W. (1983). *Social Skills Training for Children and Youth*. New York: Haworth Press.
203. Lee, K. U., Kim, H. R., Yi, E. S. (2014). The effect of push factors in the leisure sports participation of the retired elderly on re-socialization recovery resilience. *Journal of Exercise Rehabilitation*, 10(2), 92–99.
204. Lei, D. T. (1997). Competence-building, technology fusion and competitive advantage: the key roles of organizational learning and strategic alliances. In: *International Journal of Technology Management*, 14,2/3/4, 208–237.
205. Leite, E., Pahlberg, C., Åberg, S. (2015). The interplay between cooperation

and competition in business networks: The Case of Ericsson in Brazil. *MP Conference 2015 – Competitive Paper. Special Track: Managing Cooperation in Business Networks – a Practice Perspective*.

206. Lepaitė, D. (2003). *Kompetencijų plėtojančių studijų programų lygio nustatymo metodologija: monografija*. Kaunas: Technologija.
207. Lerner, R. M., Lerner, J. V., Almerigi, J. B., Theokas, C., Phelps, E., Gestsdottir, S., Von Eye, A. (2005). Positive youth development, participation in community youth development programs, and community contributions of fifth-grade adolescents: Findings from the first wave of the 4-H Study of Positive Youth Development. *Journal of Early Adolescence*, 25, 17–71.
208. Lewin, K. (1946). Action research and minority problems. *Journal of Social Issues*, 2(4), 34–46.
209. Lewin, K. (1951). *Field Theory in Social Sciences*. London: Harper Row.
210. Lewis, L. H., Williams, C. J. (1994). Experiential learning: Past and present. In L. Jackson & R. S. Caffarella (Eds.), *Experiential Learning: A New Approach* (pp. 5–16). San Francisco: Jossey-Bass.
211. Lisinskienė, A., Šukys, S. (2016). Trenerių, vaikų ir tėvų sąveika kaip trimatė ugdomoji sistema. *Sporto mokslas*, 1(83), 23–27.
212. Little, S. G., Swangler, J., Akin-Little, A. (2017). Defining social skills. In J. L. Matson (Ed.), *Handbook of Social Behavior and Skills in Children, Autism and Child*. Springer International Publishing AG.
213. Long, T., Pantaleon, N., Bruant, G., d'Arripe-Longueville, F. (2006). A qualitative study of moral reasoning of young elite athletes. *Sport Psychologist*, 20, 330–347.
214. Lösel, F., Farrington, D. P. (2012). Direct protective and buffering protective factors in the development of youth violence. *American Journal of Preventive Medicine*. 2S1, 8–23.
215. Lucas, J. R. (1998). *Balance of Power*. New York: AMACOM.
216. Lukošienė, D. (2007). Vertybių ugdymas – asmens profesinės ir dvasinės raidos pamatas. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 13, 142–151.
217. Luo, Y. (2004). A co-opetition perspective of MNC-host government relations. *Journal of International Management*, 10, 431–445.
218. Lv, L., Takami, K. (2015). The relationship between social skills and sports activities among Chinese college students. *Psychology*, 6, 393–399.
219. Madrona, P. G., Samalot-Rivera, A., Cristina, E., Marín, G., Rodenas-Jiménez, J.,

- Rodenas-Jiménez, L. (2014). Improving social skills through physical education in elementary 4th year cite this article. *American Journal of Sports Science and Medicine*, 2.6A, 5–8.
220. Madsen, C. M. (1971). Developmental and cross-cultural differences in the cooperative and competitive behavior of young children. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 2, 365–371.
221. Malcolm, D. (2014). The social construction of the sociology of sport: A professional project. *International Review for the Sociology of Sport*, 49(1), 3–21.
222. Malinauskas, R. (2004a). Psichologinio rengimo programos poveikis dvikovos sporto šakų sportininkų psichologiniams įgūdžiams. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 3(53), 18–23.
223. Malinauskas, R. (2004b). Esminiai socialiniai įgūdžiai ir jų vertinimas (remiantis sporto pedagogų tyrimo duomenimis). *Ugdymo psichologija*, 11–12, 197–201.
224. Malinauskas, R. (2006). *Moksleivių socialinių įgūdžių ugdymas*. Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija.
225. Malinauskas, R. (2011). *Rizikos grupės vaikų socialiniai įgūdžiai: monografija*. Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija.
226. Marshall, C., Rossman, G. B. (1995). *Designing Qualitative Research*. London: Sage Publications.
227. Martišauskienė, E. (2006). Fundamentinės ugdymo idėjos ir jų sklaida šiuolaikinėje edukologijoje. *Pedagogika: mokslo darbai*, 83, 45–51.
228. Martišauskienė, E. (2008). Dvasingumas: ištakos ir metodologinės ugdymo priegijos. *Acta Paedagogica Vilnensia: mokslo darbai*, 20, 115–125.
229. Matson, J. L. (2009). *Practitioner's Guide to Social Behavior and Social Skills in Children*. New York: Springer.
230. Matson, J. L., Cooper, C., Malone, C. J., Moskow, S. L. (2008). The relationship of self-injurious behavior and other maladaptive behaviors among individuals with severe and profound intellectual disability. *Research in Developmental Disabilities*, 29(2), 141–148.
231. Mattessich, P. W., Monsey, B. R. (1992). *Collaboration: What Makes it Work*. Saint Paul, MN: Amherst H. Wilder Foundation.
232. Matzdorf, F., Sen, R. (2015). Dance, leadership and space. *Conference: EGOS Colloquium 2015, At ALBA Graduate Business School at The American College of Greece, Athens*, 1–15.

233. Mayring, P., Gläser-Zikuda, M., Ziegelbauer, S. (2005). Auswertung von Videoaufnahmen mit Hilfe der Qualitativen Inhaltsanalyse – ein Beispiel aus der Unterrichtsforschung. *MedienPädagogik*, 9, 1–17.
234. McCabe, T. R., Wyon, M., Ambegaonkar, J. P., Redding, E. (2013). A bibliographic review of medicine and science research in dance sport. *Medical Problems of Performing Artists*, 28, 70–79.
235. McCormick, M. J., Martinko, M. J. (2004). Identifying leader social cognitions: Integrating the causal reasoning perspective into social cognitive theory. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 10(4), 2–11.
236. McGivney, V. (1999). *Informal Learning in the Community: Trigger for Change*. Leicester: National Institute for Adult Continuing Education.
237. McNeill, L. H., Kreuter, M. W., Subramanian, S. V. (2006). Social environment and physical activity: A review of concepts and evidence. *Social Science and Medicine*, 63(4), 1011–1022.
238. Mead, G. H. (1934). *Mind, Self and Society: From the Standpoint of a Social Behaviouralist*, ed. by Charles W. Morris. Chicago: University of Chicago Pr.
239. Meekums, B. (2005). *Dance Movement Therapy. A Creative Psychotherapeutic Approach*. London: SAGE Publications.
240. Meidus, L. (2005). *Rankininkų sąveikos psichologija: monografija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
241. Miller, N. E., Dollard, J. (1941). *Social Learning and Imitation*. New Haven: Yale U. Press.
242. Miškinis, K. (1988). *Trenerio pedagoginio meistriškumo pagrindai: mokomoji knyga respublikos aukštųjų mokyklų kūno kultūros ir sporto, fizinio lavinimo, pradinio karinio parengimo ir fizinio lavinimo, geografijos ir fizinio lavinimo specialybių studentams*. Kaunas: Šviesa.
243. Miškinis, K. (1998). *Trenerio etika*. Kaunas: Šviesa.
244. Mizenko, J. (2009). *Shall We Dance? Ballroom Dancing and the Benefits of the Alexander Technique*. Prieiga per internetą: <http://www.alexandertechnique.com/articles/ballroom>.
245. Muijs, D., Ainscow, M., Chapman, C., West, M. (2011). *Collaboration and Networking in Education*. Netherlands, Springer.
246. Muijs, D., Rumyantseva, N. (2012). Cooperation in education? A case study of collaboration in a competitive environment. *Paper Presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association*. Vancouver, Canada.

247. Muijs, D., Rumyantseva, N. (2014). Coopetition in education: Collaborating in a competitive environment. *Journal of Educational Change*, 15(1).
248. Muñoz Campos, D. (2017). Problem-based learning: An experiential strategy for English language teacher education in Chile. *PROFILE Issues in Teachers' Professional Development*, 19(1), 29.
249. Nafziger, J. A. R. (2004). Avoiding and resolving disputes during sports competition: Of cameras and computers. *Marquette Sports Law Review*, 15(1), 13–27.
250. Nagarajan, R., Prabhu, R. (2015). Competence and capability: A new look. *International Journal of Management*, 6(6), 7–11.
251. Năstase, V. (2012). Theoretical design definition of dance sport. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 51, 888–890.
252. Navardauskienė, L., Rėklaitienė, D. (2008). *Neįgaliųjų šokio teorija, metodika ir organizavimas: studijų knyga*. Vilnius: Vaistų žinios.
253. Niederle, M., Vesterlund, L. (2011). Gender and competition. *Annual Review of Economics*, 3, 601–630.
254. Nikitin, V. N. (2003). *Novyje napravlenija v art-terapii*. Moskva: Kogitalentv, 62
255. Nopembri, S., Rithaudin, A., Saryono, Sugiyama, Y. (2017). The development of a scale to measure empathy in 8- and 9-year old children. *Advances in Physical Education*, 07(01), 70–84.
256. Norton, P. J., Hope, D. A. (2001). Analogue observational methods in the assessment of social functioning in adults. *Psychological Assessment*, 13(1), 59–72.
257. Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric Theory* (2nd ed.). New York, NY: McGraw-Hill.
258. Oliveira-Brochado, A., Brito, P. Q, Oliveira-Brochado, F. (2017). Correlates of adults' participation in sport and frequency of sport. *Science & Sports*, 32(6), 355–363.
259. Oliver, A. L. (2004). On the duality of competition and collaboration: Network-based knowledge relations in the biotechnology industry. *Scandinavian Journal of Management*, 20(1–2), 151–171.
260. Osarenkhoe, A. (2010). A coopetition strategy – a study of inter-firm dynamics between competition and cooperation. *Business Strategy Series*, 11(6), 343–362.

261. Padula, G., Dagnino, G. B. (2007). Untangling the rise of coopetition: The intrusion of competition in a cooperative game structure. *International Studies of Management & Organization*, 37(2), 32–52.
262. Parolia, N., Jiang, J. J., Klein, G., Sheu, T. S. (2011). The contribution of resource interdependence to IT program performance: A social interdependence perspective. *International Journal of Project Management*, 29(3), 313–324.
263. Parry, J. (1994). The moral and cultural dimensions of olympism and their educational application. *34th Session of Young Participants, International Olympic Academy*. Ancient Olympia. Greece.
264. Patton, M. Q. (2001). *Qualitative Research & Evaluation Methods*. (3rd ed.). Saint Paul, MN: Sage Publications.
265. Pavlidou, E., Sofianidou, A., Lokosi, A., Kosmidou, E. (2018). Creative dance as a tool for developing preschoolers' communicative skills. *European Psychomotricity Journal*, 10, 3–15.
266. Payne, H. (1993). *Creative Movement and Dance in Group Work*. Southampton: Winslow Press.
267. Perron-Gélinas, A., Brendgen, M., Vitaro, F. (2017). Can sports mitigate the effects of depression and aggression on peer rejection? *Journal of Applied Developmental Psychology*, 50, 26–35.
268. Polenske, K. R. (2004). Competition, collaboration and cooperation: An uneasy triangle in networks of firms and regions. *Regional Studies*, 38(9), 1029–1043.
269. Polterovich, V. (2017). Positive collaboration: Factors and mechanisms of evolution. *Russian Journal of Economics, Elsevier*, 3(1), 24–41.
270. Pukelis, K. (2009). Gebėjimas, kompetencija, mokymosi/studijų rezultatas, kvalifikacija ir kompetentingumas: teorinė dimensija. *Aukštojo mokslo kokybė*, 6, 12–35.
271. Pytlik, G. (2009). *Promoting Public Health through Dance: Dancesport as an Integrated Component of Sport and Healthy Living in BC*. Richmond, British Columbia, Canada: Dancesport BC.
272. Ramburuth, P., Daniel, S. (2011). Integrating experiential learning and cases in international business. *Journal of Teaching in International Business*, 22(1), 38–50.
273. Rapee, R. M., Wignall, A., Hudson, J. L., Schniering, C. A. (2000). *Treating*

- Anxious Children and Adolescents: An Evidence-based Approach*. Oakland, CA: New Harbinger Publications.
274. Raudeliūnaitė, R. (2007). *Sutrikusio regėjimo paauglių socialiniai įgūdžiai ir jų ugdymo pedagoginės prielaidos: mokslo monografija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
275. Raudeliūnaitė, R. (2009). Sutrikusio regėjimo paauglių socialinių įgūdžių tyrimas: intrapersonalinis aspektas. *Specialusis ugdymas*, 1(20), 64–84.
276. Raudeliūnaitė, R., Paigozina, R. (2009). Vaikų, gyvenančių globos namuose ir pilnose šeimose, socialinių įgūdžių empirinis tyrimas. *Jaunųjų mokslininkų darbai = Journal of Young Scientists*, 4(25), 169–176.
277. Raza-Ullah, T., Bengtsson, M., Kock, S. (2014). The coopetition paradox and tension in coopetition at multiple levels. *Industrial Marketing Management*, 43(2).
278. Razieh, T. N. (2012). *Bandura's Social Learning Theory & Social Cognitive Learning Theory*. Retrieved from: www.researchgate.net.
279. Ricketts, K. G., Bruce, J. A. (2009). “Co-opetition?” Can it exist between extension and agricultural education? A study on interdisciplinary cooperation. *Journal of Extension*, 47(5), 5RIB1.
280. Riggio, R. E. (1986). Assessment of basic social skills. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 649–660.
281. Ringle, C. M., Wende, S., Will, A. (2005). *Smart PLS 2.0 M3*. Hamburg: University of Hamburg.
282. Rotundo, M., Sackett, P. R. (2004). Specific versus general skills and abilities: A job level examination of relationships with wage. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 2(77), 127–148.
283. Rubin, K. H., Rose-Krasnor, L. (1992). Interpersonal problem solving and social competence in children. In V. B. Van Hasselt & M. Hersen (Eds.), *Perspectives in Developmental Psychology. Handbook of Social Development: A Lifespan Perspective* (pp. 283–323). New York, NY, US: Plenum Press.
284. Rubin, R. B., Martin, M. M. (1994). Development of a measure of interpersonal communication competence. *Communication Research Reports*, 11, 33–44.
285. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija: metodinė knyga*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
286. Sabin, S. I., Marcel, P. (2014). Socialization through sport, effects of team

sports on students at primary level. *International Congress of Physical Education, Sports and Kinetotherapy*, 4th Edition UNEFS Bucharest, At Bucharest, Romania.

287. Samašonok, K., Gudonis, V., Juodraitis, A. (2010). *Institucinio ugdymo ir adaptyvaus elgesio dermės modeliavimas*. Monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
288. Sapežinskienė, L., Prijmenko, A. (2013). Flamenko gydomoji galia. *Nervų ir psichikos ligos*, 1(60), 33–35.
289. Sapežinskienė, L., Soraka, A. (2010). Šokio fenomenas sociologijoje: teorinės paradigmos paieškos. *Filosofija. Sociologija*, 4(21), 339–347.
290. Sarstedt, M., Hair, F. J., Ringle, C. M., Thiele, K. O., Gudergan, S. P. (2016). Estimation issues with PLS and CBSEM: Where the bias lies! *Journal of Business Research*, 69(10), 3998–4010.
291. Schiller, F. C. S. (1907). *Studies in Humanism*. London: Macmillan.
292. Schön, D. A. (1991). Concluding comments. In D. A. Schön (Ed.), *The Reflective Turn: Case Studies in and on Educational Practice* (pp. 343–359). New York: Teachers College Press.
293. Schottle, A., Haghsheno, S., Gehbauer, F. (2014). Defining cooperation and collaboration in the context of lean construction. In: *Proceedings 22nd Annual Conference of the International Group for Lean Construction. Oslo, Norway* (pp. 1269–1280).
294. Schunk, D. H. (1996). *Learning Theories*. Printice Hall Inc., New Jersey.
295. Schupp, K. (2015). Teaching collaborative skills through dance: Isolating the parts to strengthen the whole. *Journal of Dance Education*, 15(4), 152–158.
296. Searle, J. R. (1990). Collective intentions and actions. In *Intentions in Communication*. The MIT Press, Chapter 19.
297. Sekot, A. (2010). Sport and physical activities in Czech Republic. *Sport Science Review*, 19(1–2), 159–176.
298. Shachar, K., Ronen-Rosenbaum, T., Rosenbaum, M., Orkibi, H., Hamama, L. (2016). Reducing child aggression through sports intervention: The role of self-control skills and emotions. *Children and Youth Services Review*, 71(C), 241–249.
299. Shindler, J. (2009). Examining the use of competition in the classroom. In *Transformative Classroom Management*. By ©Allyn Bacon Pub.
300. Smith, M. K. (1980). *Creators Not Consumers: Rediscovering Social*

Education. Leicester: National Association of Youth Clubs.

301. Smith, M. K. (1988). *Developing Youth Work*. Milton Keynes: OUP.
302. Smith, M. K. (2002). *Malcolm Knowles, Informal Adult Education, Selfdirection and Anadragogy*. The encyclopedia of informal education.
303. Smith, R., Betts, M. (2000). Learning as partners: Realising the potential of work based learning. *Journal of Vocational Education and Training*, 52(4), 589–604.
304. Soraka, A. (2007). *Buitinis šokis*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
305. Soraka, A. (2008). Šokio judesio terapijos taikymo reabilitacijoje efektyvumas. *Respublikinė reabilitacijos, slaugos ir socialinio darbo studijų krypties jaunujų tyrėjų konferencija* (pp. 74–76). Klaipėda: KU leidykla.
306. Soraka, A., Sapežinskienė, L. (2009). Ugdymo šokiu poveikis moksleivių fiziniam parengtumui. *Menu terapija reabilitacijoje: situacija ir perspektyvos: respublikinės mokslinės-praktinės konferencijos pranešimų medžiaga* (pp. 113–121). Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
307. Soraka, A., Sapežinskiene, L. (2015). Research methodology for education through partner dancesport. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 191, 1976–1982.
308. Soraka, A., Sapežinskienė, L., Kurlys, D. (2006). Neįgaliųjų šokio ir judesio terapijos pratybų vadovo edukacinė kompetencija. *Kineziterapija*, 1(7), 23–28.
309. Soraka, A., Sapežinskienė, L., Milikauskienė, D. (2006). Neverbalinės psichoterapijos – šiuolaikinės šokio ir judesio terapijos – teorijos, metodologijos bei praktikos apžvalga. *Nervų ir psichikos ligos*, 3(23), 52–54.
310. Soraka, A., Sapežinskienė, L., Švedienė, L. (2009). Šokio judesio ekspresyvosios terapijos poveikio studentams tyrimas. *Reabilitacijos metodų ir priemonių efektyvumas: Lietuvos reabilitologų asociacijos konferencijos medžiaga* (pp. 310–313). Birštonas.
311. Spencer, L. M., Spencer, S. M. (1993). *Competence at Work: Models for Superior Performance*. New York: John Wiley & Sons.
312. *Sporto terminų žodynas*. (2002). Sud. S. Stonkus. 2-asis papild. ir patais. leidimas. Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija.
313. Stone, W., Ruble, L., Remington, M. (2002). *TRIAD Social Skills Assessment Manual*. South Nashville Medical Center.
314. Stonkus, S. (1998). Sporto vertybės ankstesnės kartos asmenybės požiūriu (iš R. Puzinausko teorinio palikimo). *Sporto mokslas*, 4, 28–33.

315. Stulpinas, T. (1994). *Ugdymo turinys*. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas.
316. Suslavičius, A. (2006). *Socialinė psichologija: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams ir ne tik jiems*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
317. Sutton, J. (2005). Moving and thinking together in dance. *Thinking in Four Dimensions: Creativity and Cognition in Contemporary Dance*, 50–56.
318. Šliogeris, A. (1988). *Daiktas ir menas: du meno kūrinio ontologijos etiudai*. Vilnius: Mintis.
319. Šniras, Š. (2005). Ugdymo programos poveikis krepšinį žaidžiančių moksleivių varžybiniais socialiniams įgūdžiams. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 5(59), 75–81.
320. Šniras, Š. (2014). Sportuojančių ir nesportuojančių moksleivių doroviniai socialiniai įgūdžiai: empirinio tyrimo kontekstas. *Mokslas ir edukaciniai procesai*, 2(19), 23–28.
321. Šniras, Š. (2016). Sportuojančių ir nesportuojančių mokinių agresijos raiška. *Sporto mokslas*, 4(86), 20–27.
322. Šniras, Š. (2017). Vidurinio mokyklinio amžiaus mokinių ir jų mokytojų esminių socialinių įgūdžių panašumai ir skirtumai. *Mokslas ir edukaciniai procesai*, 1(24), 34–38.
323. Šniras, Š., Malinauskas, R. (2006). *Moksleivių socialinių įgūdžių ugdymas: studijų knyga*. Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija.
324. Šniras, Š., Malinauskas, R. (2014). *Sportininkų ir trenerio sąveikos psichologija: studijų knyga*. Kaunas: Lietuvos sporto universitetas.
325. Šniras, Š., Ušpurienė, A. B. (2018). Assessment of pre-competition emotional states of different mastery women-basketball players. *Physical Education of Students*, 3(22), 151–158.
326. Tauer, J. M., Harackiewicz, J. M. (2004). The effects of cooperation and competition on intrinsic motivation and performance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86(6), 849–861.
327. Teresevičienė, M., Gedvilienė, G. (2000). Socialinių gebėjimų ugdymas pradinėse klasėse bendradarbiaujant. *Filosofija, Sociologija*, 1, 34–40.
328. Teresevičienė, M., Gedvilienė, G. (2003). *Mokymasis grupėse ir asmenybės kaita: monografija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
329. Teresevičienė, M., Gedvilienė, G., Zuzevičiūtė, V. (2006). *Andragogika: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

330. Thibaut, J. W., Kelley, H. H. (1959). *The Social Psychology of Groups*. New York: John Wiley & Sons.
331. Thomson, A. M., Perry, J. L. (2006). Collaboration process: Inside the black box. *Public Administration Review*, 66, 20–32.
332. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: LTU Leidybos centras.
333. Tilindienė, I. (2000). *Sportinė veikla kaip paauglio santykio su savimi formavimosi sąlyga: daktaro disertacija*. Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija.
334. Toepoel, V. (2013). Ageing, leisure and social connectedness: How could leisure help reduce social isolation of older people? *Social Indicators Research*, 113, 355–372.
335. Torbert, M. (1990). *Follow Me. A Handbook of Movement Activities for Children*. Mexico: Editorial Pax Mexico.
336. Troter, A., Ellison, L. (1997). Understanding competence and competency. In B. Davies and L. Ellison (Eds.), *School Leadership for 21st Century* (pp. 36–53). London: RoutledgeFalmer.
337. Tschannen-Moran, M. (2001). Collaboration and the need for trust. *Journal of Educational Administration*, 39, 308–331.
338. Turnnidge, J., Côté, J., Hancock, D. J. (2014). Positive youth development from sport to life: Explicit or implicit transfer? *Quest*, 66, 203–217.
339. Uzunović, S., Kostić, R. (2005). A study of success in Latin American sport dancing. *Physical Education and Sport*, 3(1), 23–35.
340. Vabalas-Gudaitis, J. (1983). *Psichologijos ir pedagogikos straipsniai*. Vilnius: Mokslas.
341. Vaughn, S., Hogan, A. (1990). Social competence and learning disabilities: A prospective study. In H. L. Swanson & B. K. Keogh (Eds.), *Learning Disabilities: Theoretical and Research Issues* (pp. 175–191). Hillsdale, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
342. Večerskis, D. (2008). Kūnų panašumas. Kuris kurį pratęsiame? *Filosofija. Sociologija*, 19(1), 52–60.
343. Vella, S. A., Oades, L. G., Crowe, T. P. (2013). The relationship between coach leadership, the coach-athlete relationship, team success, and the positive developmental experiences of adolescent soccer players. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 18(5), 549–561.

344. Vermeij, R. (1994). *Latin: Thinking, Sensing and Doing in Latin American Dancing*. Munich: Kastell Verlag.
345. Vilhjalmsson, R., Thorlindsson, T. (1992). The integrative and physiological effects of sport participation: A study of adolescents. *The Sociological Quarterly*, 33(4), 637–647.
346. Vilkas, A. (2006). *Kūno kultūros teorijos įvadas: metodinė priemonė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
347. Viola, A., Morrill, J., Lail, A., McLaughlin, K., Otto, R., Wygand, J. (2004). The effect of competitive sport specific activity participation on bone mineral density and muscular strength. *Medicine & Science in Sports & Exercise*, 36(5), 155.
348. Warburton, E. (2017). Dance marking diplomacy: Rehearsing intercultural exchange. *Journal of Dance Education*, 17, 131–137.
349. Warner, S., Dixon, M. A. (2013). Sports and community on campus: Constructing a sports experience that matters. *Journal of College Student Development*, 54, 283–298.
350. Watkins, K. E., Marsick, V. J. (1992). Towards a theory of informal and incidental learning in organizations. *International Journal of Lifelong Education*, 11(4), 287–300.
351. Welsh, M., Parke, R. D., Widaman, K., O’Neil, R. (2001). Linkages between children’s social and academic competence: A longitudinal analysis. *Journal of School Psychology*, 39, 463–481.
352. Werts, C. E., Linn, R. L., Joreskog, K. G. (1974). Interclass reliability estimates: Testing structural assumptions. *Education and Psychological Measurement*, 34, 25–33.
353. Westera, W. (2001) Competences in education: a confusion of tongues. *Journal of Curriculum Studies*, 33(1), 75–88.
354. Witt, L. A., Ferris, G. R. (2003). Social skill as moderator of the conscientiousness–performance relationship: Convergent results across four studies. *Journal of Applied Psychology*, 88, 809–821.
355. Wynne, E. A. (1995). Cooperation-competition: An instructional strategy. *Phi Delta Kappan Fastbacks*, 387, 7–27.
356. Xiong, J. (2012). The functions and methods of mental training on competitive sports. *Physics Procedia*, 33, 2011–2014.
357. Zekioglu, A., Tatar, A., Ozdemir, H. (2018). Analysis of sports and social skill

- relation in a non-sportive group. *Journal of Education and Training Studies*, 6(8), 108–115.
358. Zineldin, M. (2004). Co-opetition: The organisation of the future. *Marketing Intelligence & Planning*, 22(6/7), 780–789.
359. Zins, J. E., Weissberg, R. P., Wang, M. C., Walberg, H. J. (Eds.). (2004). *Building Academic Success on Social and Emotional Learning: What does the Research Say?* New York, NY, US: Teachers College Press.
360. Zuckerman, A. M. (2006). Clobber or collaborate? Taking a fresh look at your competition. *Healthcare Financial Management: Journal of the Healthcare Financial Management Association*, 60, 68–72.
361. Žydžiūnaitė, V. (2001). *Slaugos mokslinių tyrimų metodologijos pagrindai: mokomoji knyga*. Vilnius: Slaugos darbuotojų tobulinimosi ir specializacijos centras.
362. Žydžiūnaitė, V. (2007). *Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos*. Kaunas: Technologija.
363. Žydžiūnaitė, V., Lepaitė, D., Cibulskas, G., Bubnys, R. (2012). *Savaiminis mokymasis darbo aplinkoje: bendrosios kompetencijos vystymosi kontekstualumas (socialinio ir sveikatos priežiūros sektorių, formalios savivaldos ir nevyriausybinių organizacijų atvejai): mokslo studija*. Šiauliai: Šiaulių valstybinė kolegija.
364. Žydžiūnaitė, V., Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.
365. Žukauskienė, R. (1996). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.
366. Коган, Л., Н. (1984). *Цель и смысл жизни человека*. Москва: Мысль.
367. Стамбулова, Н., Б. (1999). *Психология спортивной карьеры*. Санкт-Петербург: Центр карьеры.
368. Щепаньский, Я. (1969). *Элементарные понятия социологии*. Москва: Прогресс.

PRIEDAI

Kokybinio tyrimo instrumentas

(kryptingas pusiau struktūruotas interviu su ekspertais-konsultantais)

1. Sportiniai šokiai yra neatsiejami nuo varžymosi ir siekio tapti geriausiu. Įvardinkite, kokios priežastys lemia šokėjų konkuravimą ir kaip jis pasireiškia?
2. Šokėjų poros ir klubo, kuriame šokama, sėkmė yra neatsiejama nuo bendradarbiavimo. Įvardinkite esminius bendradarbiavimo poroje ir klubo viduje požymius ir formas, jį lemiančius veiksnius bei galimas pasekmes?
3. Bendradarbiavimas yra privalomas bendros veiklos elementas; ne išimtis ir sportinių šokių veikla. Įvardinkite galimus bendradarbiavimo požymius ir formas, jį lemiančius veiksnius bei galimas pasekmes?
4. Atskleiskite, kaip šokėjų tarpusavio santykiai, santykiai klubo viduje bei už klubo ribų galėtų paveikti (daryti įtaką) šokėjų norui/siekiui bendradarbiauti siekiant tikslo?
5. Sportinių šokių varžybos yra terpė, leidžianti šokėjams išreikšti save. Kokią naudą, ugdant šokėjo kompetenciją, suteikia dalyvavimas varžybose? Jūsų manymu, kas skatina sportinių šokių šokėjus dalyvauti varžybose?
6. Įvardinkite priemones, kurias pasitelkia sportinių šokių šokėjai, siekdami nugalėti. Jūsų nuomone, ar ir kiek svarbus bendradarbiavimas? Įvardinkite atvejus, kai pastebėtinai glaudusis bendradarbiavimas ir bendradarbiavimas bendruomenėje (*šio klausimo metu paaiškinta bendradarbiavimo ir kooperavimosi sampratų esminiai skirtumai pagal pagrindinių sąvokų skyriuje pristatytus terminų apibrėžimus*)?
7. Ar pasitelkiate vaizdines priemones (video), ruošdama(s) šokėjus? Ar svarbu analizuoti kitų šokėjų patirtį ir savo klaidas?
8. Ar pasitaiko atvejų, kai, ruošiantis varžybos, konkurentai repetuoja kartu? Ar tai naudinga, siekiant rezultato? Kokie yra patirties perteikimo ypatumai šokėjų bendruomenėje?
9. Vienas pagrindinių varžymosi tikslų – pasiekimai. Atskleiskite, kiek, Jūsų nuomone, asmeniniai tikslai lemia poros pasiekimus? Kokią įtaką laimėjimo (pasiekimų) troškimas daro santykiams poroje? Klubo viduje? Tarp klubų?
10. Pasitikėjimas yra privalomas glaudžių santykių elementas. Kas lemia pasitikėjimo poroje atsiradimą? Jūsų nuomone, ar yra skirtumai tarp porų, kurių santykiai pagrįsti pasitikėjimu ir porų, stokojančių pasitikėjimo? Kaip šie skirtumai pasireiškia?
11. Kokie yra šokėjų bendruomenės santykiai konkrečių šokėjų pasiekimų, pasirodymų atžvilgiu (pavyzdžiui, kritikos, idėjų, prizinių vietų, varžybų ir kitais požiūriais)?

Socialinių gebėjimų tyrimo anketa

Lietuvos sporto universitetas atlieka sportinių tyrimą, skirtą sportinių šokių šokėjų socialiniams gebėjimams nustatyti. Labai prašytume skirti kelias minutes atsakyti į su tuo susijusius anketos klausimus.

Jūsų atsakymai yra nepaprastai svarbūs šiam tyrimui ir yra Jūsų asmeninis indėlis į šokio populiarinimą. Iš anksto dėkojame už skirtą laiką.

1. Bendraudamas pasisukate į pašnekovą (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

2. Bendraudamas laukiate savo eilės (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

3. Siekiate ginti savo teises (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

4. Siekiate atsispirti neigiamam aplinkos poveikiui (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

5. Gebate pasipriešinti kitų spaudimui, pasakyti „ne“ (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

6. Stengiatės susitvarkyti su erzinimu, priekabiavimu (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

7. Sąmoningai siekiate baigti pokalbį savo naudai (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

8. Nebijote nusileisti kitiems (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

9. Bendraudamas siekiate palaikyti žvilgsnio kontaktą (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

10. Bendraudamas siekiate išlaikyti atstumą nuo pašnekovo – tinkamą asmeninę erdvę (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

11. Bendraudamas atkreipiate dėmesį į pašnekovo kūno kalbą: laikyseną, pozą, mimiką ir gestus (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

12. Norėdamas galite inicijuoti bendravimą (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

13. Lengvai užmezgate pokalbį, siekdami susipažinti su kitais žmonėmis (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

14. Bendrauti stengiatės mandagiai ir aiškiai (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

15. Bendraudamas stengiatės nepertraukti, klausytis pašnekovo (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

16. Esant būtinumui, prašote informacijos (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

17. Jūs lengvai pritampate nepažįstamoje aplinkoje (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

18. Pripažįstate kito pranašumą (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

19. Pasitikite savimi, būdamas su naujais žmonėmis ir naujose situacijose (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

20. Stengiatės aiškintis nesusipratimo, konflikto priežastis (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

21. Ramiai reiškiate savo nuomonę (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

22. Nevengiate pripažinti savo kaltę (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

23. Ginčą stengiatės spręsti taikiai (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

24. Stengiatės kurti ir palaikyti draugystės ryšius (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

25. Stengiatės kurti ir palaikyti socialinius santykius su kitais žmonėmis (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

26. Galite išreikšti save žodine forma (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

27. Stengiatės kontroliuoti savo kalbos turinį: kalbėjimo tempą, balso stiprumą, intonaciją (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

28. Sakote komplimentus (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

29. Pripažįstate veikloje kitų pranašumus (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

30. Stengiatės įsijungti į grupės veiklą ir dirbti kartu su kitais (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

31. Jums lengva tartis su kitais (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

32. Jums lengva prašyti ir priimti pagalbą (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

33. Jums lengva rodyti iniciatyvą (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

34. Jums lengva atpažinti ir įvardinti savo jausmus (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

35. Galite įvertinti savo stipriąsias ir silpnąsias puses (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

36. Pasitikite savo galimybėmis (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

37. Išlaikote savigarbą, palankiai žiūrite į save (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

38. Jums lengva pasakyti teigiamus dalykus apie save (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

39. Jums sekasi valdyti savo neigiamas emocijas: pyktį, pavydą, nepasitikėjimą, baimes, nerimą (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

40. Jums sekasi kontroliuoti stresą (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

41. Konstruktiviai reaguojate į pastabas bei kritiką (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

42. Kilus sunkumams, Jums sekasi motyvuoti save juos įveikti (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

43. Gebate nustatyti asmeninius tikslus ir vertinti jų siekimo pažangą (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

44. Reiškiate savo jausmus žodžiu (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

45. Reiškiate savo jausmus gestais ir mimika (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

46. Jums lengva pareikšti užuojautą (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

47. Jums lengva suprasti kito emocijas (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

48. Jūs greitai įsijaučiate į kito emocijas (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

49. Jums lengva surasti bendrą kalbą su pašnekovu (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

50. Jums lengva atpažinti Jums siunčiamus signalus (ženklus): toną, veido išraišką (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

51. Paisote socialinių papročių ir normų (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

52. Vertindami elgesį kaip gerą ar blogą, sprendžiate, kas teisinga ar neteisinga (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

53. Suprantate, kad veiksmai turi padarinius (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

54. Nuolat vertinate, ar kitu asmeniu galima pasitikėti (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

55. Vertindami informaciją, remiatės patirtimi (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

56. Priimdami sprendimą, vertinate įvairius situacijų sprendimo būdus
(prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

57. Iš anksto numatote sprendimo pasekmes (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

58. Stengiatės demokratiškai spręsti problemas (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

59. Ar esate sportinių šokių šokėjas ir dalyvaujate sportinių šokių varžybose? (prašome, pasirinkite tinkamą atsakymą)

Taip Ne

60. Ar šokate? (prašome, pasirinkite tinkamą atsakymą)

Taip Ne

61. Kiek metų šokate sportinius šokius?
(prašome, įrašykite)

62. Jūs esate...

Vyras Moteris

63. Jūsų amžius (metais):

18–20 25–29
 21–24 29 ir daugiau

Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu tyrimo anketa (lietuvių kalba)

Lietuvos sporto universitetas atlieka tyrimą, skirtą sportinių šokių šokėjų socialiniams gebėjimams nustatyti. Labai prašytume skirti kelias minutes atsakyti į anketos klausimus, susijusius su bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimais.

Jūsų atsakymai yra nepaprastai svarbūs šiam tyrimui ir yra Jūsų asmeninis indėlis į šokio populiarinimą. Iš anksto dėkojame už skirtą laiką.

1. Jūs jaučiate asmeninę atsakomybę už bendrus poros pasiekimus
(prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

2. Jūs padedate savo partneriui(-ei), esant reikalui, ir jaučiate atsakomybę už jį (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

3. Poroje Jūs skatinate partnerį(-ę) siekti vis geresnio rezultato (tobulėti)
(prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

4. Poroje partneris(-ė) skatina Jus siekti vis geresnio rezultato (tobulėti)
(prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

5. Jūs pasitikite savo partneriu(-e) (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

6. Jūs žinote, kad galite tikėtis partnerio(-ės) pagalbos suklydus, suklupus ar pan. (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

7. Jums svarbu tartis, siekiant bendro sutarimo (apie darbo metodus, varžybas, kuriose planuojate dalyvauti ir pan.) (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

8. Kompromisas poroje yra būtinas (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

9. Kiti klubo šokėjai stengiasi padėti, išsakydami pozityvią kritiką
(prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

10. Kiti klubo šokėjai yra suinteresuoti Jūsų poros pasiekimais
(prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

11. Jūs didžiuojatės, kai klubo šokėjai užima prizines vietas
(prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

12. Jūs visada žinote, kokiose varžybose dalyvauja kiti klubo šokėjai
(prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

13. Jūs stengiatės padėti kitiems klubo šokėjams, išsakydami pozityvią kritiką
(prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

14. Jeigu kyla originalių šokio idėjų, apie tai Jūs dalinatės su kitais klubo šokėjais
(prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

15. Esant būtinumui, Jūs sutiktumėte, kad Jūsų partneris būtų kito klubo šokėjas
(prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

16. Treniruočių stovyklų metu įgyjate/užmezgate naudingas pažintis su kitų klubų šokėjais
(prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

17. Treniruočių stovyklų metu dalinatės patirtimi su kitų klubų šokėjais
(prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

18. Šokėjų bendruomenėje yra įprasta išsakyti pozityvią kritiką
(prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

19. Kartu su treneriais Jūs apsvarstote kiekvieną kvietimą dalyvauti tarptautinėse varžybose
(prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

20. Dalyvavimas tarptautinėse varžybose suteikia galimybes tobulėti: tarptautinės varžybos reikšmingesnės, jos plečia akiratį, duoda kultūrinių žinių (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

21. Jums svarbu, kad Jūsų poros rezultatas būtų pripažintas geriausiu (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

22. Jūsų pora visada varžosi dėl prizinių vietų (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

23. Stengiatės dalyvauti prestižiniuose tarptautiniuose konkursuose (varžybose) (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

24. Jūs nusimenate, kai kiti Jūsų klubo nariai užima aukštesnes už Jus vietas (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

25. Jūs siekiate būti pavyzdžiu kitiems varžovams (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

26. Jūs naudojate galimybę dalyvauti tarptautinėse varžybose, siekdami įgyti tarptautinės varžybų patirties (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

27. Jūs domitės konkurentų programos sudėtingumu ir originalumu (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

28. Kitų šokėjų (ne konkurentų) patarimai ir pastabos padeda Jums tobulėti (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

29. Stebint kitų šokėjų pasirodymus, Jums nuolat kyla naujų šokio idėjų (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

30. Stipresnių pasaulio šokėjų pasirodymų stebėjimas lemia tobulėjimą
(prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

31. Tarptautinės varžybos yra puiki galimybė įgyti patirties varžantis su užsienio šokėjais (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

32. Tarptautinės varžybos yra puiki galimybė patikrinti savo profesionalumą (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

33. Dalyvavimas tarptautinėse varžybose yra puiki galimybė reprezentuoti save ir savo šalį (valstybę) (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

34. Dalyvavimas tarptautinėse varžybose atveria Jums pasaulinio pripažinimo galimybę (prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

35. Dalyvavimas tarptautinėse varžybose yra Jūsų tobulėjimo pagrindas
(prašome, apibrėžkite skaičių nuo 1 iki 5)

Visiškai nesutinku 1 2 3 4 5 visiškai sutinku

36. Iš kokios valstybės atvykote? (prašome, įrašykite)

37. Kokius šokius (programas) šokate?
(prašome, pasirinkite tinkamą atsakymą)

- Lotynų Amerikos
- Klasikinius (standartinius)
- Abi programas

38. Kokioje grupėje šokate?
(prašome, įrašykite)

39. Kiek metų šokate sportinius šokius?
(prašome, įrašykite)

40. Kiek laiko (metais) šokate su dabartiniu partneriu(-e)?

(prašau, įrašykite)

41. Jūs esate...

Vyras Moteris

42. Jūsų amžius (metais):

18–20 25–29
 21–24 29 ir daugiau

Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu tyrimo anketa (anglų kalba)

Lithuanian Sports University is providing the research about the social skills of dancesport dancers. We would like to ask some of your time to hear your opinion about your social skills of collaboration and competition development. **Your answers are very important for this research and it's Your personal contribution to dance popularization.** Thanks for your time!

1. You feel personal responsibility for the results of your pair

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

2. You help your partner if it is needed and feel responsible for him/her

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

3. You encourage the partner to reach better result (improve himself)

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

4. The partner encourages You to reach better result (improve yourself)

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

5. You depend your partner

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

6. You know You may expect the help from partnr if you make a mistake, stumble or etc.

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

7. Its important for you to consult with the partner when you reach common agreement (about work methods, competitions in which you plan to take part and etc.)

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

8. Compromise in pair is necessary

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

9. Other dancers of your club try to help telling you a positive critique

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

10. Other dancers of your club are interested in the chievmens of your pair

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

11. You glory when dancers of your club win prize places

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

12. You always know in which competitions take place other dancers of your club

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

13. You try to help other dancers of your club telling a positive critique

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

14. You share about original dance ideas with other dancers of your club

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

15. You would agree to have a partner from other club

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

16. You get useful contacts with dancers from other clubs during camp time

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

17. You share your experience with other dancers from other clubs during camp time

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

18. Ordinarily we say a positive critique in our dance society

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

19. You discuss each invitation to an international competition together with the coach

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

20. The taking part in an international competition gives opportunity to improve yourself: international competitions are more important, they expand view, give cultural knowledge

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

21. Its important for you that Your pair result would be accepted as the best

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

22. Your pair always competes for the prize places

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

23. You try to take part in international prestigious competitions

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

24. You despair when other dancers from your club take higher places than you

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

25. You try to be a case for other competitors

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

26. You use an opportunity to take part in international competitions trying to get an international compete experience

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

27. You analyse the complexity and originality of competitors programme

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

28. The advises and remarks of other dancers (not competitors)

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

29. New dance ideas always come to you while you watch performance of other dancers

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

30. The watching of stronger world dancers performances determines perfection

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

31. An international competition is good possibility to get international compete experience

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

32. An international competition is good possibility to check your level

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

33. Taking part in the international competition is the opportunity to represent himself and your country

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

34. Taking part in the international competition is the opportunity to the global appreciation

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

35. Taking part in the international competition is the cause of your perfection

(Please circle a number from 1 to 5)

Not at all likely 1 2 3 4 5 very likely

36. What country do you come from?

(Please fill)

37. Which kind of dances do you dance?

(Please select any that apply)

- Latin American
- Classic (standard)
- Both programmes

38. In which group do you dance?

(Please fill)

39. How many years do you practice dance sport?

(Please fill)

40. How long (in years) do you dance with your current partner?

(Please fill)

41. You are...

- Man Womans

42. Your age (in years):

- 18–20 25–29
 21–24 29 and more

Bendradarbiavimo ir konkuravimo gebėjimų derinimo edukacinių prielaidų sportinių šokių metu tyrimo anketa (rusų kalba)

Литовский университет спорта проводит исследование. Убедительно просим выделить 5 минут и ответить на вопросы анкеты, касающиеся способности конкурирования и сотрудничества. **Ваши ответы чрезвычайно важны для данного исследования и является Вашим личным вкладом в популяризацию танца.** Заранее благодарим за выделенное время.

1. Чувствуете ли Вы личную ответственность за общие достижения пары?
(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

2. Вы помогаете своему партнеру (-ше), при необходимости, и чувствуете ответственность за него
(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

3. В паре Вы поощряете партнера (-шу) добиваться лучших результатов (совершенствоваться)
(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

4. В паре партнер (-ша) поощряет Вас добиваться лучших результатов (совершенствоваться)
(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

5. Вы доверяете своему партнеру (-ше)
(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

6. Вы знаете, что можете надеяться на помощь партнера (-ши) в случае ошибки, оступившись и т.п.
(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

7. Для Вас важно советоваться, добиваясь общей договоренности (о методах работы, соревнованиях, в которых собираетесь участвовать)
(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

8. Компромисс в паре необходим

(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

9. Остальные танцоры клуба стремятся помочь, высказывая позитивную критику

(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

10. Остальные танцоры клуба заинтересованы в достижениях Вашей пары

(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

11. Вы гордитесь, когда танцоры клуба занимают призовые места

(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

12. Вы знаете, в каких соревнованиях участвуют другие танцоры клуба

(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

13. Вы стараетесь помогать другим танцорам клуба, высказывая позитивную критику

(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

14. Если возникают оригинальные идеи танца, Вы делитесь об этом с другими танцорами клуба

(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

15. В случае необходимости, Вы согласились бы, чтобы Ваш партнер стал танцором другого клуба

(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

16. Во время тренировочных лагерей приобретаете/завязываете полезные знакомства с танцорами других клубов

(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

17. Во время тренировочных лагерей Вы делитесь опытом с танцорами других клубов

(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

18. В танцорском сообществе принято высказывать позитивную критику

(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

19. Вместе с другими тренерами Вы обсуждаете каждое приглашение на международные соревнования

(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

20. Участие в международных соревнованиях предоставляет возможность для совершенствования: международные соревнования более значительны, они расширяют кругозор, дают культурные знания

(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

21. Для Вас важно, чтобы результат Вашей пары был бы признан лучшим

(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

22. Стремитесь принять участие в престижных международных конкурсах

(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

23. Вы стремитесь принять участие в престижных международных конкурсах (соревнованиях)

(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

24. Вы отчаиваетесь, когда другие члены Вашего клуба занимают более высокие места, чем Вы

(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

25. Вы стремитесь быть образцом для других соперников

(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

26. Вы пользуетесь возможностью принять участие в международных соревнованиях, чтобы приобрести опыт международных соревнований
(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

27. Вы интересуетесь сложностью и оригинальностью и программы конкурентов
(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

28. Советы и замечания других танцоров (не конкурентов) помогают Вам совершенствоваться
(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

29. Во время наблюдения за выступлениями других танцоров, у Вас постоянно возникают новые идеи танца
(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

30. Наблюдение за более сильными танцорами мира предопределяет совершенствование
(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

31. Международные соревнования являются прекрасной возможностью для получения опыта соревнований с зарубежными танцорами
(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

32. Международные соревнования являются прекрасной возможностью для проверки своей профессиональности
(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

33. Участие в международных соревнованиях служит прекрасной возможностью для репрезентации себя и своей страны (государства)
(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

34. Участие в международных соревнованиях открывает перед Вами возможность мирового признания
(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

35. Участие в международных соревнованиях является основой Вашего совершенствования
(просим отметить цифру от 1 до 5)

Полностью не согласен 1 2 3 4 5 полностью согласен

36. Из какой страны Вы прибыли?
(просим вписать)

37. Какие танцы (программы) Вы исполняете?
(просим выбрать подходящий ответ)

- Latinoамериканские
 Классические (стандартные)
 Обе программы

38. В какой группе танцуете?
(просим вписать)

39. Сколько лет танцуете спортивные танцы
(просим вписать)

40. Сколько времени (лет) танцуете с теперешним партнером (-шей)?
(просим вписать)

41. Вы являетесь...

- Мужчиной Женщиной

42. Ваш возраст:

- 18–20 25–29
 21–24 29 и более